

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

**Збірник наукових праць
№11 (210)**

Київ 2018

**Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць
Вип. 11 (210). – К., 2018. – 140 с.**

Рекомендовано Вченою радою ДНДІМЕ
Протокол №6 від 31.10.2018 р.

Збірник статей присвячено науковим здобуткам молодих науковців – аспірантів та здобувачів наукових ступенів кандидата та доктора економічних наук. Він охоплює широкий спектр проблем із таких напрямів:

- макроекономічні аспекти сучасної економіки;
- інноваційно–інвестиційна політика;
- економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності;
- розвиток регіональної економіки;
- соціально–трудова відносина.

Розраховано на науковців і спеціалістів, які займаються питаннями управління економікою та вивчають теорію та практику формування ринкових відносин в Україні.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 №1279 даний збірник віднесено до наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (перелік №1, розділ «Економічні науки»).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ЗАХАРІН С.В., доктор економічних наук, с.н.с. (головний науковий редактор)
ПАСІЧНИК Ю.В. доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ХОДЖАЯН А.О доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
СТУДІНСЬКА Г.Я. доктор економічних наук (заступник наукового редактора)
АЛЕКСЄЄВ І.В., доктор економічних наук, професор
БУРЯЧЕНКО А.Є., доктор економічних наук, доцент
ВАРНАЛІЙ З.С., доктор економічних наук, професор
ГУЖВА І.Ю., доктор економічних наук
ПИЛА В.І., доктор економічних наук, професор
ДУБРОВІНА О.А., кандидат економічних наук
ПРИМОСТКА О.О., доктор економічних наук, професор
КИЗИМ М.О., доктор економічних наук, професор, член–кор НАНУ
КУЛЬПІНСЬКИЙ С.В., доктор економічних наук, професор
КОРНЕЄВ В.В., доктор економічних наук, професор
КРАСКЕВИЧ В.Є., доктор технічних наук, професор
ЛОПУШНЯК Г.С., доктор економічних наук, професор
СІГАЙОВ А.О., доктор економічних наук, професор
ТЕРЕЩЕНКО Г.М., кандидат економічних наук, с.н.с. (АФУ)
ШОСТАК Л.Б., доктор економічних наук, професор
ЩУКІН Б.М., кандидат економічних наук, с.н.с. (відповідальний секретар)

МІЖНАРОДНА РЕДАКЦІЙНА РАДА

АГНЄШКА ДЗЮБІНСЬКА, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту підприємства
АДАМ САМБОРСЬКІ, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце Польща, кафедра менеджменту підприємства
АНАТОЛІЙ ЗІНОВІЙОВИЧ КОРОБКІН, доцент, к.е.н, завідувач кафедри економічних і правових дисциплін, ЗО «Білоруський торгово–економічний університет споживчої кооперації», Білорусь, Гомель
ВІРГІНІЯ ЮРЕНІЄНЕ, професор, доктор наук, завідувач кафедри філософії та культурології, Каунаський факультет, Вільнюський університет, Литва
ГОРБОВИЙ АРТУР ЮЛІАНОВИЧ, професор, доктор технічних наук, Словацька Академія аграрних наук, член відділення економіки та менеджменту, (Словацька республіка)
ДІАНА СПУЛБЕР, доктор філософії, Університет Генуї, асистент професора кафедри філософії суспільств, м. Генуя (Італія)
ІВАН ТЕНЄВ ДМИТРОВ, професор, доктор економічних наук, Університет «проф. д–р Асен Златаров», завідувач кафедри економіки і управління, м. Бургас (Болгарія)
МІТАР ЛУТОВАЦ, професор, доктор технічних наук, Університет Уніон ім. Миколи Тесла, факультет індустріального управління, завідувач кафедри технологій, м. Белград (Сербія)
ЮРАЙ СІПКО, професор, доктор економічних наук, Словацька Академія наук, директор інституту економічних досліджень, м. Братислава (Словацька республіка)
СОФІЯ ВИШКОВСЬКА, професор, доктор наук, зав. кафедри організації і управління (факультет управління) Технологічно–природничий університет ім. Яна і Єнджея Снядецьких у Бидгощі, Бидгощ, Польща
СТЕФАН ДИРКА, доктор економічних наук, професор, Вища економічна школа, м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту і маркетингу. Міжнародний акредитовані Міністерства науки і освіти Республіки Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, професор, доктор наук, завідувач кафедри мікроекономіки, факультет економіки і менеджменту, Щецинський університет, Польща

Друковане періодичне видання «Формування ринкових відносин в Україні»
внесене в міжнародну базу даних періодичних видань:
ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni
Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Індексування і реферування: Україніка Наукова, Джерело, Наукова електронна бібліотека eLIBRARY.ru
Міжнародні інформаційні та наукометричні бази даних: Російський індекс наукового цитування (РИНЦ), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

Формування ринкових відносин в Україні, 2018. Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ 22545–12445ГП від 20.02.2017 року

© Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, 2018

**Государственный научно-исследовательский институт
информатизации и моделирования экономики**

ФОРМИРОВАНИЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

**Сборник научных трудов
№11 (210)**

Киев 2018

**Формирование рыночных отношений в Украине: Сборник научных трудов
Вып. 11 (210). К., 2018. – 140 с.**

Рекомендовано Ученым Советом ГНИИМЭ
Протокол №6 от 31.10.2018 г.

Сборник статей посвящено научным достижениям молодых ученых – аспирантов и соискателей ученых степеней кандидата и доктора экономических наук. Он охватывает широкий спектр проблем по таким направлениям:

- макроекономические аспекты современной экономики;
- инновационно–инвестиционная политика;
- экономические проблемы развития отраслей и видов экономической деятельности;
- развитие региональной экономики;
- социально–трудовые проблемы.

Расчитано на ученых и специалистов, занимающихся вопросами управления экономикой и изучают теорию и практику формирования рыночных отношений в Украине.

В соответствии с Приказом Министерства образования и науки Украины от 06.11.2014 №1279 данный сборник отнесен к научным профессиональным изданиям Украины, в которых могут публиковаться результаты диссертационных работ на соискание ученых степеней доктора и кандидата наук (перечень №1, раздел «Экономические науки»).

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ЗАХРИН С.В., доктор экономических наук, профессор, с.н.с. (Главный научный редактор)
ХОДЖАЯН А.А., доктор экономических наук, профессор (заместитель научного редактора)
СТУДИНСКАЯ Г.Я., доктор экономических наук (заместитель научного редактора)
ПАСЕЧНИК Ю.В., доктор экономических наук, профессор (заместитель научного редактора)
АЛЕКСЕЕВ И. В., доктор экономических наук, профессор
БУРЯЧЕНКО А.Е., доктор экономических наук, профессор
ВАРНАЛИЙ З.С., доктор экономических наук, профессор
ГУЖВА И.Ю., доктор экономических наук
ПИЛА В.И., доктор экономических наук, профессор
ДУБРОВИН А.А., кандидат экономических наук
ПРИМОСТКА А.А., доктор экономических наук, профессор
КИЗИМА Н.Н., доктор экономических наук, профессор, член–корр НАНУ
КУЛЬПИНСКИЙ С.В., доктор экономических наук, профессор
КОРНЕЕВ В.В., доктор экономических наук, профессор
КРАСКЕВИЧ В.Е., доктор технических наук, профессор
ЛОПУШНЯК С., доктор экономических наук, профессор
СИГАЙОВ А.А., доктор экономических наук, профессор
ТЕРЕЩЕНКО М., кандидат экономических наук, с.н.с. (АФУ)
ШОСТАК Л.Б., доктор экономических наук, профессор
ЩУКИН Б.М., кандидат экономических наук, с.н.с. (ответственный секретарь)

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ

АГНЕШКА ДЗЮБИНСКА, доктор философии Экономический университет г. Катовице, Польша, профессор кафедры менеджмента предприятия
АДАМ САМБОРСКИЙ, доктор философии Экономический университет г. Катовице, Польша, профессор кафедры менеджмента предприятия
АНАТОЛИЙ ЗИНОВЬЕВИЧ КОРОБКИН, доцент, к.э.н., заведующий кафедрой экономических и правовых дисциплин ЗО «Белорусский торгово–экономический университет потребительской кооперации», Беларусь, Гомель
ВИРГИНИЯ ЮРЕНИЕНЕ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой философии и культурологии, Каунасский факультет, Вильнюсский университет, Литва
ГОРБОВ АРТУР ЮЛИАНОВИЧ, профессор, доктор технических наук, Словацкая Академия аграрных наук, член отделения экономики и менеджмента, (Словакия)
ДИАНА СПУЛБЕР, доктор философии, Университет Генуи, ассистент профессора кафедры философии обществ, г. Генуя (Италия)
ИВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, профессор, доктор экономических наук, Университет «проф. д–р Асен Златаров», заведующий кафедрой экономики и управления, г. Бургас (Болгария)
МИТАР ЛУТОВАЦ, профессор, доктор технических наук, Университет Унион им. Николая Тесла, факультет индустриального управления, заведующий кафедрой технологий, г. Белград (Сербия)
ЮРАЙ СИПКО, профессор, доктор экономических наук, Словацкая Академия наук, директор института экономических исследований, г. Братислава Словакия)
СОФИЯ ВИШКОВСКАЯ, профессор, доктор наук, заведующий кафедры организации и управления (факультет управления) Технологически–естественной университет им. Яна и Енджея Снядецкий в Быдгоще, Быдгощ, Польша
СТЕФАН ДЫРКА, доктор экономических наук, профессор, Высшая экономическая школа в Катовице Польша, профессор кафедры менеджмента и маркетинга. Международный акредитор Министерства науки и образования Республики Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой микроэкономики, факультет экономики и менеджмента, Щецинский университет, Польша

Печатное периодическое издание «Формирование рыночных отношений в Украине»

Внесено в международную базу данных периодических изданий:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Индексирование и реферирование: «Украиника Наукова», «Джерело», Научная электронная библиотека eLIBRARY.ru

Международные информационные и наукометрические базы данных: Российский индекс научного цитирования (РИНЦ), Национальная библиотека Украины имени В.И. Вернадского.

Формирование рыночных отношений в Украине, 2018. Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации Серия КВ 22545–12445ПР от 20.02.2017 года

© Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики, 2018

State Scientific Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

**Collection of scientific works
№11 (210)**

Kyiv 2018

**Market Relations Development in Ukraine: Collection of scientific works
Volume 11 (210). K., 2018. – 140 p.**

Recommended by the Academic Council SSRRIEM

Protocol No. 6 dated October 31, 2018

The collection of articles is devoted to scientific achievements of young scientists – graduate students and candidates for scientific degrees of Ph.D and doctor of economic sciences. It covers a wide range of issues in these areas:

- Macro-economic aspects of modern economy;
- Innovation and investment policy;
- Economic issues of industries and types of economic activity development;
- Development of a regional economy;
- Social-labor problems.

Collection of works is focused on scientists and specialists dealing with economic management and those, who learn the theory and practice of market economy in Ukraine.

According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated November 6, 2014, No. 1279 this collection is classified to scientific professional editions of Ukraine, where the results of dissertation papers for obtaining the doctor and candidate of sciences degrees may be published (list number 1, section «Economic sciences»).

EDITORIAL BOARD

S. ZAKHARIN, Doctor of Economics, Professor, Senior Researcher (Chief Scientific Editor)
A. KHODZHAIAN, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
G. STUDINSKA, Doctor of Economics, (Deputy Editor in Chief)
Y. PASICHNYK, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
I. ALEKSEEV, Doctor of Economics, Professor
A. BURYACHENKO, Doctor of Economics, Professor
Z. VARNALIY, Doctor of Economics, Professor
I. GUZHVA, Doctor of Economics
V. PYLA, Doctor of Economics, Professor
O. DUBROVINA, Ph.D
A. PRIMOSTKA, Doctor of Economics, Professor
M. KYZYM, Doctor of Economics, Professor, member of the NASU
S. KULPINSKY, Doctor of Economics, Professor
V. KORNEEV, Doctor of Economics, Professor
V. KRASKEVICH, Doctor of Technical Sciences, Professor
H. LOPUSHNIAK, Doctor of Economics, Professor
A. SIGAYOV, Doctor of Economics, Professor
G. TERESCHENKO, Ph.D, Senior Scientist (AFS)
L. SHOSTAK, Doctor of Economics, Professor
B. SCHUKIN, Ph.D, Senior Researcher (executive secretary)

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

AGNESHKA DZYUBINSKAYA, Doctor of Philosophy, Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Management of the Enterprise
ADAM SAMBORSKI, Ph.D., Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Enterprise Management
ANATOLIY ZINOVYOVICH KOROBKIN, Associate Professor, Ph.D, Head of the Department of Economic and Legal Disciplines of the Belarusian Trade and Economic University of Consumer Cooperatives, Belarus, Gomel
VIRGINIA YURENIENE, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Philosophy and Culturology, Kaunas Faculty, Vilnius University, Lithuania
GORBOVY ARTHUR YULIANOVICH, Professor, Doctor of Technical Sciences, Slovak Academy of Agrarian Sciences, member of the Department of Economics and Management, (Slovakia)
DIANA SPULBER, Ph.D., University of Genoa, Assistant Professor, Department of Philosophy of Societies, Genoa (Italy)
IVAN TYNEV DMITROV, Professor, Doctor of Economics, University «Prof. Dr. Asen Zlatarov, Head of the Department of Economics and Management, Burgas (Bulgaria)
MITAR LUTOVATS, Professor, Doctor of Technical sciences, UNION UNIV. Mykola Tesla, Faculty of Industrial Management, Head of Technology Department, Belgrade (Serbia)
YURAY SIPKO, Professor, Doctor of Economics, Slovak Academy of Sciences, Director of the Institute for Economic Research, Bratislava, Slovakia)
SOFIA VISHKOVSKA, Professor, Doctor of Sciences, Head of Department of Organization and Management, UTP University of Science and Technology, Bydgoszcz, Poland
STEFAN DIRKA, Doctor of Economics, Professor, Higher Economics School in Katowice Poland, Professor of Management and Marketing Department. International accredited by the Ministry of Science and Education of the Republic of Kazakhstan
TOMASH BERNAT, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Microeconomics, Faculty of Economics and Management, Szczecin University, Poland

Printed periodical «Market Relations Development in Ukraine»

Included in the international database of periodicals:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Indexing and reviewing: Ukrainika Naukova, Dzhereho, Scientific Electronic Library eLIBRARY.ru

International information and scientometric data base: Russian Science Citation Index (RISC), National Library of Ukraine after V.I. Vernadskiy

Market Relations Development in Ukraine, 2018. Certificate of state registration of printed mass media Series KB 22545–12445 PR from 02.20.2017

© State Research Institute of Informatization and Economic Modeling, 2018

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

DOI: 10.5281/zenodo.2537219
ПРЕДБОРСЬКИЙ В.А.

Гібридна, кризова паралельна реальність владного простору як загроза національній безпеці

Предметом дослідження є теоретичні аспекти розвитку тіньового паралельного владного простору як феномена інформаційної ери, закономірностей його викривлень, зростання, тіньових гібридних небезпек, прискорення макромеханізмів тіньового перерозподілу власності та влади.

Метою дослідження є подальше дискурсивне вивчення причинного комплексу тіньових аспектів владних процесів, у тому числі множини тіньових паралельних просторів, як факторів посилення інноваційно–криміногенних явищ у владній сфері.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, історичний, логічний, що дозволило забезпечити концептуальну єдність і ефективність дослідження.

Результати роботи. У статті обґрунтовано необхідність системного вивчення процесів тінізації влади, на які найсуттєвіший вплив здійснює розвиток паралельної тіньової реальності, досліджені сучасні інноваційно–криміногенні методи отримання владно–тіньової дельти.

Галузь застосування результатів. Система наук з галузі державного управління, економічної безпеки, права, широке коло проблем соціально–економічних наук з дослідження дисфункціонального розвитку.

Висновки. Основні висновки дослідження можна звести до формулювання: 1) серед полісистеми сучасних владних паралельних реальностей особливе деструктивне місце займає тіньова інформаційна паралельна реальність – тіньове паралельне парасуспільство; 2) синкретизм (гібридизація) влади та олігархічного бізнесу являють собою потужні секторальні макросупільні тіньові утворення паралельних реальностей; 3) тіньовий владний простір набуває рис гібридного конфлікту; 4) в умовах прискореного розвитку тіньових паралельних реальностей влади виникає інноваційно–криміногенний тип тіньового зростання.

Ключові слова: тіньовий паралельний простір влади, тіньове паралельне парасуспільство, гібридна інформаційна криза влади, інноваційно–криміногенний тип тіньового зростання.

Гибридная, кризисная параллельная реальность властного пространства как угроза национальной безопасности

Предметом исследования являются теоретические аспекты развития теневого параллельного властного пространства как феномена информационной эры, закономерностей его искривления, возрастания теневых гибридных опасностей, ускорения макромеханизмов теневого перераспределения собственности и власти.

Целью исследования является дальнейшее дискурсивное изучение причинного комплекса теневых аспектов властных процессов, в том числе множества теневых параллельных пространств как факторов усиления инновационно–криминогенных явлений во властной сфере.

Методы исследования. В работе применена совокупность научных методов и подходов, в том числе системный, исторический, логический, которые позволили обеспечить концептуальное единство и эффективность исследования.

Результаты работы. В статье обоснована необходимость системного изучения процессов тенезации власти, на которые наиболее существенное воздействие осуществляет развитие параллельной теневой реальности, исследованы современные инновационно–криминогенные методы получения властно–теневого дельты.

Отрасль применения результатов. Система наук из отрасли государственного управления, экономической безопасности, права, широкий круг проблем социально–экономических наук из исследования дисфункционального развития.

Выводы. Основные выводы исследования можно свести к формулированию: 1) среди полисистем современных властных параллельных реальностей особенное деструктивное место занимает теневая информационная параллельная реальность – теневое параллельное параобщество; 2) синкретизм (гибридизация) власти и олигархического бизнеса являет собой мощные секторальные макрообщественные теневые группировки параллельных реальностей; 3) теневое властное пространство приобретает черты гибридного конфликта; 4) в условиях ускоренного развития теневых параллельных реальностей власти возникает инновационно–криминогенный тип теневого роста.

Ключевые слова: теневое параллельное пространство власти, теневое параллельное параобщество, гибридный информационный кризис власти, инновационно–криминогенный тип теневого роста.

PREDBORSKIJ V.A.

Hybrid, crisis parallel reality of authorities space as a threat to national security

The subject of research is the theoretical aspects of the development of the shadow parallel, power space as a phenomenon of the information age, the laws of its curvature, the increase of shadow hybrid hazards, the acceleration of macro–mechanisms of shadow redistribution of property and power.

The purpose of the study is to further discursive study of the causal complex of shadow aspects of power processes, including the multitude of shadow parallel spaces as factors for the strengthening of innovation–criminogenic phenomena in the power sphere.

Methods of research. The paper uses a set of scientific methods and approaches, including systemic, historical, logical, which allowed to ensure the conceptual unity and effectiveness of the research.

Results of the work. The article substantiates the need for a systematic study of the processes of power shadowing, on which the most significant impact is carried out by the development of a parallel shadow reality, the modern innovative criminogenic methods for obtaining a power–shadow delta are investigated.

Application of results. The system of sciences from the field of government, economic security, law, a wide range of problems of socio–economic sciences from the study of dysfunctional development.

Conclusions. *The main conclusions of the research can be reduced to the formulation: 1) among the polysystems of modern power parallel realities, the special information destructive place is occupied by the shadow information parallel reality – the shadow parallel para–society; 2) syncretism (hybridization) of power and oligarchic business is a powerful sectoral macro–social shadow groupings of parallel realities; 3) the shadow power space acquires the features of a hybrid conflict; 4) in the conditions of accelerated development of the shadow parallel realities of power, an innovative criminogenic type of shadow growth arises.*

Keywords: *shadow parallel space of power, shadow parallel para–society, hybrid information crisis of power, innovative–criminogenic type of shadow growth.*

Постановка проблеми. Аналіз особливостей сучасних владних процесів вітчизняного розвитку свідчить про наявність перманентного відтворення дисфункційної неспроможності інституційно–владної структури, її тотальної не–транспарентності та тінізації, високої адаптогенності влади щодо нейтралізації всіх форм громадського контролю та впливу. У чому причина наявності цього стійкого антиреформістського тренду щодо задоволення корінних суспільних інтересів щодо суспільного реформування, перманентної неспроможності влади щодо демонтажу пострадянського системного залежного тренду розвитку, низької її суспільної дієздатності, корупційно–олігархічної спрямованості? Чи є вони проявом лише стохастичної неефективності сучасного політико–економічного класу, чи є фатальними наслідками нездоланих довгострокових протиріч вітчизняного розвитку?

Вимоги суспільства щодо протидії тіншовим владним процесам знайшли відображення в ряді важливих законодавчих, нормативно–правових актів держави, таких як: закони України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2014–2017 роки» (2014), «Про запобігання корупції» (2014), Укази Президента України «Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією» (2003) та «Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції» (2005), постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки» (2015), інші відомчі акти з питань обмеження її зростання.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. До вітчизняних досліджень з теорії тінізації відносин належать праці В. Д. Базилевича, А. В. Базилюка, О. І. Барановського, В. М. Бородюка, Г. С. Буряка, З. С. Варналія, А. С. Гальчин–

ського, Я. Я. Дьяченка, С. О. Коваленка, І. І. Мазур, В. О. Мандибури, О. В. Турчинова та ін. Значний внесок у розробку адміністративно–правових і кримінально–правових аспектів протидії корупції здійснили вітчизняні вчені–юристи.

У той же час, у зв'язку з недостатнім системним вивченням явищ тінізаційних протиріч розвитку, перш за все у владному сегменті суспільних процесів, причин їх існування, історичних особливостей формування тіншової інституційної структури влади, потребують подальшого дослідження дисфункціональна структура влади та механізми тіншових поліструктур тіншового тиску, що стають потужним тіншовим буфером на шляху здійснення системних суспільних реформ. Все це обумовлює необхідність дослідження спеціальних тінізаційних можливостей паралельних тіншових структур влади.

Метою статті є подальше дискурсивне вивчення причинного комплексу тінізаційних аспектів сучасного зростання, у тому числі множини тіншових паралельних реальностей як факторів посилення інноваційно–криміногенних явищ у владній сфері.

Виклад основного матеріалу. Бурхливі бі–фуркаційні зрушення в суспільному житті, гострі соціальні конфлікти, гібридні війни поставили перед методологією науки ряд нових проблем [1], що зумовило необхідність переосмислення традиційних проблем, зокрема засобами теорії постмодернізму, найважливішим фактором становлення якого стала інформаційна культура. Вона обумовила перехід від базового значення виробництва речей до виробництва знаків, символів, інформації, паралельної інформаційної реальності. Одним із шляхів подолання методологічної кризи, у тому числі щодо дослідження тіншових владних процесів, є забезпечення конструктивного синтезу теоретичних досліджень, у тому числі засобами синтезу категоріального апарату суспільних наук. Переростання тих чи інших понять, категорій, що початково виникли в

окремих часткових галузях знань, у поняття загальнонаукового характеру та змісту, що визнаються науковим товариством як базові елементи структури сучасної наукової парадигми, є важливою закономірністю розвитку науки. А. С. Гальчинський відмічає, що існуючі способи розподілу суспільних наук, що диференціюються не стільки завдяки предмету дослідження, скільки в силу історичних (і не в останню чергу адміністративних) причин, стають у все більшій мірі неефективними. Сьогодні головна вимога до суспільствознавства – «зібрати окремі частини в єдине ціле», сформувані принципи узагальнюючої теорії, що в більшій мірі є адекватною логіці сучасних трансформацій [2]. Однією з таких категорій є категорія інформації [3] та сформована нею «паралельна реальність», застосування їх як засобу для подальшого розвитку теоретичних досліджень тіньових процесів, зокрема у так званій гібридній кризовій формі влади¹.

Масовий розвиток інформаційних процесів в останні десятиріччя XX–XXI ст.ст. перетворили інформацію з окремого фактору виробництва на найважливішу форму віртуальної суспільної владної реальності – паралельну існуючим (фізичним) матеріальним. Серед полісистем сучасних владних паралельних реальностей важливе (деструктивне) місце займає тіньова інформаційна паралельна реальність – тіньове паралельне парасуспільство як масштабне системне утворення, розвиток якої за сучасних умов прискорюється. Поєднання тіньової паралельної реальності у множині її декомпозицій і паралельної реальності офіційного простору сучасного суспільства утворюють одну із потужних гібридних моделей його розвитку.

Тіньове паралельне парасуспільство, як реальність в сучасних умовах, функціонально має найширш розвинену множину поліструктур, що є інформаційною асиметрією офіційної, активно (гібридно) перехрещених з останньою.

До головних компонентів паралельних реальностей, що сформували кризово-гібридний характер влади, перманентну нестійкість та за-

грозу руйнівних часток розвитку, відносяться цінності, політичне правління, економічна система, правове, правоохоронне забезпечення тощо. До них належить також, на нашу думку, особлива форма взаємозв'язку та взаємозалежності держави та економіки, що у величезній мірі характеризує особливості суспільної організації, інституційний устрій тих чи інших суспільних систем.

Двоїстість засобів владного простору зумовлена існуванням та розвитком протиріччя між двома модусами сучасної гібридної кризи влади – фізичної дійсності та дискурсивного конструкту [4, с. 41–45]. Так, владний конфлікт слід трактувати як насамперед фізичний, матеріальний феномен – це персонал владних структур, керівництво, їх соціальний капітал, технічні засоби управління, зв'язку, інформаційна техніка, комунікації тощо. Водночас фізичний потенціал та його реалізація у владних процесах супроводжуються процесами їхнього дискурсивного осмислення, словесного опису та аналізу.

Фізичний модус існування конфлікту влади завжди йде у супроводі її дискурсивного модусу. Конфлікти набувають сенсу і статусу лише разом із дискурсивними формами.

Міфи, історичні хроніки, романи, репортажі, монографії, праці філософів й істориків, доповіді експертів й аналітиків, присвячені протиріччям владного конфлікту, корпоративне та адміністративне право та інше – перелік текстових і соціальних форм осмислення явища конфлікту та інтерпретацій конкретних владних подій можна продовжувати та розширювати майже нескінченно. Об'єднує ці різноманітні види діяльності її знаковий (семіотичний) характер. Рефлексія про владний конфлікт (так само, як усі інші види рефлексії) розгортається в дискурсивному вимірі. Можемо стверджувати, що конфлікти влади є невід'ємними від словесних, дискурсивних практик.

Таким чином, доходимо загального висновку, що владний конфлікт реалізується як у матеріальному (фізичному), так і в дискурсивному вимірах. Відповідно для визначення сутнісних ознак конфлікту необхідно враховувати два модуси її існування: 1) конфлікт як феномен фізичної реальності; 2) конфлікт як дискурсивний конструкт. Співвідношення між двома модусами може бути описане, зокрема, за допомогою сучасних когнітивно-семантичних та комунікативних підходів, що дозволяють поставити питання про характер зв'язку між текстами

¹ *Владна криза – це особливий переломний стан у розвитку та функціонуванні владної системи суспільства, державно-владних структур, що характеризується системною втратою конгруентності функціонування інституційної системи, нестабільністю, розбалансованістю діяльності політичних структур, зниженням рівня керуваності соціально-економічними процесами, загостренням соціально-економічних та інших соціальних інституцій, економічних конфліктів, зростанням критичної невдоволеності й конфліктної активності мас.*

щодо владного конфлікту (дискурсивними практиками й наративами) та матеріальними (фізичними) параметрами владних криз.

Гібридний владний конфлікт, що обумовлює кризовий характер владних процесів, у загальному вигляді розуміють як конфліктні дії, що здійснюються шляхом поєднання інформаційних, управлінських, економічних та інших засобів з метою досягнення стратегічних владних цілей. Специфіка такого поєднання полягає в тому, що кожний із способів ведення гібридного конфлікту застосовується у владних цілях і використовується як засіб усунення політичного супротивника. Таке функціональне поєднання у межах гібридних конфліктів гетерогенних явищ і засобів вимагає комплексного аналітичного підходу з боку представників різних галузей знань. Слід, однак, взяти до уваги, що на заваді побудові комплексних міждисциплінарних підходів стоять відмінності у предметній сфері окремих наук, що мають справу з тим самим об'єктом, у цьому випадку – з гібридними владним конфліктом.

В останні десятиліття співвідношення двох модусів владного конфлікту – дискурсивного та матеріального – набуло різко асиметричного характеру: матеріальний модус владних процесів залишається відносно локалізованим, обмеженим, у значній мірі вторинним.

Синкретизм (гібридизація) влади та олігархічного бізнесу у вітчизняній економіці має не стільки значення як окремі, мозаїчні утворення, що мають значення як певні сегменти суспільного простору, скільки як потужні секторальні макросуспільні тіньові утворення паралельних реальностей з характеристиками симбіозу тіньової влади та елітного (олігархічного) бізнесу².

Синкретизм тіньового бізнесу та влади як макросуспільне утворення, як симбіоз тіньової влади та бізнесу потребують й відповідної адекватної форми владної організації, що виявляється в існуванні тіньової «автономної» держави.

Поява «автономної» (від суспільних інтересів) тіньової влади в умовах прискореного розвитку

² Масштабна гібридизація владних відносин, що обумовлена: 1) існуванням множини паралельних віртуальних просторів інформаційних впливів, що є перетвореними, тінзаційно зміненими формами матеріальних (об'єктивних) процесів влади та, 2) численні явища гібридизації матеріальних суб'єктів влади та бізнесу, що в цілому є проявами тіньової модифікації інформаційного ресурсу по відношенню до їх об'єктивної основи, в значають найосяжніше поширення тіньових і тінзаційних процесів.

паралельних тіньових реальностей означає все більшу її сегментованість (автономізацію), тінзацію, конфліктність влади.

Суспільна форма тіньової «автономної» держави є результатом діалектичного заперечення та утримання в собі (діалектичне зняття) попередніх форм історичного розвитку, що має кланову неформальну структуру, сформовану на базі територіально-бізнесового та службово-бізнесового нагромадження клієнтських, корупційних зв'язків в адміністративно-бізнесових групах, що утворюють нетранспарентну, «автономну» (від офіційної держави, суспільства), паразитарну, тіньову паралельну офіційній, державу (державу – реципієнта паразитарних структур). Таким чином дисфункційні проблеми організації влади, зокрема наявності в ній системної тінзації, корупції в Україні, обумовлені найтіснішим зв'язком із закономірностями інтенсивного типу тіньової діяльності, розвитку метаморфоз неформальної організації, наявності джерел потенційної дисфункційності в їх генезі.

Існування автономної, тіньової держави за межами впливу, регулювання та контролю офіційної державної влади, замість цього зрощення її з провідними паразитарними сегментами влади, виведення з-під контролю суспільства, створення «автономної» тіньової держави – двійника офіційної, перетворює її на наймогутнішу частину сучасної тіньової паралельної реальності, на основний активатор, репродуктор, каталізатор поширення паразитарної тінзації економічного життя через перекладання фіскального тягаря на плечі ординарної економіки. Ця друга тіньова, паразитарна «автономна» держава не тільки знаходиться поза офіційного контролю та регулювання, але й активно протистоїть, протидіє офіційній державі, «стоїть» над нею, у значній мірі обмежує її можливості щодо реформування та розвитку, контролю з боку суспільства.

Терміни існування «автономної» держави, структури, організації головних її рухомих сил не є дзеркальним відображенням офіційної, панування головних політичних команд в «автономній» та паралельній офіційній державах має свої закономірності розвитку та механізми впливу.

Другою стороною симбіозу тіньової влади та бізнесу (економіки) у вітчизняному суспільстві є наявність тіньової паразитарної елітної структури як форми світової корпоратії, що синкретично (гібридно) зв'язана з владою, органічно інтегрована з нею.

Сучасна елітна, паразитарна, тіньова структура тіньової паралельної реальності – це базовий (у межах загального економічного простору) системоутворюючий сектор народногосподарської структури, як правило, за межами реального сектора, що визначає головне спрямування, систему головних інтересів і протиріч економічного розвитку, характер зв'язку між базовим і периферійними секторами. Це синергетична форма утворення та розширення структурного розламу, гібридизації (синкретизму) вищих ланок влади та великого бізнесу. Дослідження конкретної соціально-економічної форми елітного сектора, його зв'язків з тіньовою державою залежить від відповідних функцій історичного етапу розвитку всієї економічної структури суспільства, в яких відбувається модифікація цієї форми. В умовах кризи державного управління, загострення протиріч модернізації, панування як провідної тіньової функції перерозподілу власності та влади елітний сектор не може не набувати паразитарної форми.

Змістом синкретизму «автономної» держави та тіньового, паразитарного (олігархічного) сектора є відносини господарювання для обмеженого кола осіб, забезпечених олігархічними, політичними відносинами, корупційними та родинними зв'язками з вищими щаблями адміністративної та судової влади, правоохоронних органів, відсутністю економічної, політичної, кадрової конкуренції в поєднанні з необмеженим доступом до національних ресурсів країни. Форма існування симбіозу елітного сектора та «автономної» держави набуває форми тіньового парасуспільства – альтернативного тіньового центру влади та суспільного тренду розвитку. У цих умовах корупція набуває системного характеру, стає невід'ємним атрибутом адміністративної системи, іманентним способом її регуляції. Тіньове парасуспільство паралельної тіньової реальності – це закрита сфера народного господарства, що монополізована олігархічними структурами, що мають на меті отримання надвисоких доходів за допомогою використання значною мірою спекулятивного фінансового капіталу. Існуюча як пануюча тіньова структура, тіньове парасуспільство утворює, відповідно до своїх потреб, і тіньову політичну, соціально-економічну інфраструктуру, що зумовлює тіньовий режим функціонування рядових суб'єктів господарювання.

Натомість дискурс, пов'язаний з подіями в Україні, набув глобального масштабу, при цьо-

му значно варіюючи на локальному (внутрішньоукраїнському), міждержавному і глобальному рівнях. Ці три головні виміри інформаційного дискурсу владного конфлікту пов'язані з різними, часто контрверсійними, інтерпретаціями подій.

Дискурс гібридного конфлікту не обмежується медійною сферою, виходить за її межі. Крім паперових, електронних та інтернет-медій він охоплює широкий спектр соціальної комунікації, починаючи від приватних розмов на теми тих або інших різновидів протистояння, залаштункових механізмів влади, зокрема з використанням інструментів «автономної» тіньової влади, і закінчуючи перемовинами дипломатів [4, с. 43–45], які утворюють потужну систему дискурсу щодо механізмів української влади, супроводження політичного дискурсу щодо виборчих змагань, зовнішнього управління владними процесами в Україні навколо російсько-українського конфлікту, системного корупційного переродження влади тощо [3].

Онтологічно тіньова діяльність існує тисячі років, але вона як система у вихідний період свого розвитку не мала такого рангу небезпеки серед загроз державі та суспільству. У цей доісторичний (для «тіньової економіки») період вона розвивалася екстенсивно і мала паразитарно-компенсаційний характер (I тип тіньового зростання), не утворювала окремих простір тіньової паралельної реальності.

Тіньова економіка I типу виникає у просторі протиріч між різними (часто функціонально близькими формами чи сферами діяльності), наприклад між платоспроможним попитом та спроможністю виробничо-збутової, логістичної сфери його задовольняти, між зростаючими потребами суспільства та обмеженими засобами, котрі держава спрямовує та забезпечує щодо їх задоволення тощо. Розширення спектру таких протиріч, набуття ними кризової форми перетворюють їх на все більш розширений простір тіньової діяльності. Таким чином, екстенсивний тип тіньового зростання – це розширення паразитарної тіньової діяльності на основі переважно кількісного збільшення обсягу протиріч при збереженні попередніх техніко-технологічних і кваліфікаційних параметрів тіньового менеджменту. У певній мірі тіньова економіка при цьому типі зростання виконує й позитивну – компенсаторну функцію задоволення суспільних потреб у зв'язку з тим, що офіційна система не в змозі задовольнити нагальні суспільні потреби.

Принципово інший тип зростання – (II тип інтенсивного тіньового зростання) – «інноваційно-криміногенний» – виникає в умовах «революції менеджерів» – інтенсивного використання інформаційних потоків в інтересах їх тінізації, коли його суб'єкти активно використовують саму систему менеджменту, створюють широко розбудовану штучну систему кримінальної (криміногенної) неосфери менеджменту для здійснення тіньової діяльності – штучне розширення самого простору, сфер, форм тіньових процесів, їх методів та механізмів. Особливу потужність інтенсивному кризовому типу тіньової влади надає його обумовленість синкретизмом (гібридизацією) бізнесу та влади, інтеграцією, синергетизмом їх тіньової та дискурсивного типу паралельної тіньової реальності діяльності цих важливих функціональних суспільних сфер. Таким чином, інтенсивний тип зростання потребує принципово іншого – вищого техніко-технологічного її базису, що продукується надсучасними досягненнями менеджменту, інформатики, логістики, інноваційних технологій тощо. Важливу кризову небезпеку інтенсивному типу тіньового зростання становить найширша можливість підсилення його тіньового характеру втручанням зовнішніх деструктивних сил з метою ще більшого їх синергетично-тінізаційного викривлення.

Проявами такого типу тіньового зростання є сучасна розбудова макросистеми тіньової реальності, коли системно тінізується структура суспільного дискурсу, приватизаційних процесів, конвертаційних центрів, офшорних зон, енергетична залежність країни (що має у великій мірі штучний тіньовий характер) системні банківські банкрутства, тіньове рефінансування банків, розкрадання бюджетних ресурсів, система субсидій та субвенцій, інфляційні кризи національної валюти, тіньові структури типу Росукренерго, «віртуальна» економіка тіньових фінансових, валютних криз, вилучення геоекономічної ренти засобами потоків контрабанди, утворення тіньової дельти у трансфертних цінах через формування «чорних» тіньових зон типу «Придністров'я», «Новоросії», тіньові засоби знищення українського війська, гібридна війна, що утворює величезних обсягів комплекс тіньових дискурсивних методів, сфер, форм тощо. Слід підкреслити, що розвиток форм інтенсивного інноваційно-криміногенного типу зростання тіньової діяльності йде не внаслідок лише розвитку суспільних кризових протиріч, а в результаті розвитку тіньового потенціалу менедж-

менту, власної логіки розвитку дискурсивних паралельних реальностей, перш за все що обслуговує рівень вищих його ланок та бюрократично-корупційних ланок державно-владного управління, їх тіньового, паразитарного менталітету та інтересу.

Таким чином, сучасна форма тіньової паралельної реальності є найбільш розвиненою за своїми деформаційними, тінізаційними можливостями, вітчизняною макросуспільною тіньовою формою, що має найпотужніший потенціал щодо реалізації своїх внутрішньокорпоративних цілей, спрямованих на поширення та поглиблення потуг тіньового простору, що мають високий ранг тіньової небезпеки – небезпеки надзвичайного звуження легітимної частини реалізації офіційної політики влади, подальшої руйнації, деградації інституційної системи держави, громадянського суспільства. Тіньова паралельна реальність є найвпливовішим суспільним феноменом, що, не зважаючи на високий потенціал українського суспільства в багатьох сферах суспільного життя максимально мінімізує реальні результати національного поступу.

Необхідність широкого реформістського оновлення суспільства обумовлює виконання для цього необхідної передумови – попереднього обмеження, поступового детінізаційного оздоровлення, системи наявної тіньової інформаційної реальності. Адже, як правило, найрішучі реформістські заходи, покладені на існуючий тіньовий базис, можуть дати лише посилення (часто прискорене) подальших тінізаційних процесів. Отже, успішні суспільні реформи потребують наявності та реалізації попередньої стратегії детінізації, вивчення історичного досвіду проведення успішних вітчизняних, зокрема «козацьких» реформ [5]. Інституційно її функційні органи можуть бути створені на базі підрозділів Ради національної безпеки і оборони України, що розбудовуються в країні, котрі мають між собою внутрішньосистемні зв'язки.

Висновки

Масовий розвиток інформаційних процесів в останні десятиріччя XX–XXI ст.ст. перетворили інформацію з окремого фактору виробництва на найважливішу форму віртуальної суспільну владну реальність – паралельну існуючим (фізичним) матеріальним. Серед полісистем сучасних владних паралельних реальностей важливе (деструктивне) місце займає тіньова інформаційна паралельна реальність – тіньове паралельне парасуспільство як масштабне

системне утворення, розвиток якої за сучасних умов прискорюється. Поєднання тіньової паралельної реальності у множині її декомпозицій і паралельної реальності офіційного простору сучасного суспільства утворюють одну із потужних гібридних моделей його розвитку. Тіньове паралельне парасуспільство, як реальність в сучасних умовах, функціонально має найширшу розвинену множину поліструктур, що є інформаційною асиметрією офіційної, активно (гібридно) перехрещених з останньою.

Двоїстість засобів владного простору зумовлена існуванням та розвитком протиріччя між двома модусами сучасної гібридної кризи влади – фізичної дійсності та дискурсивного конструкту. Так, владний конфлікт слід трактувати як насамперед фізичний, матеріальний феномен – це персонал владних структур, керівництво, їх соціальний капітал, технічні засоби управління, зв'язку, інформаційна техніка, комунікації тощо. Водночас фізичний потенціал та його реалізація у владних процесах супроводжуються процесами їхнього дискурсивного осмислення, словесного опису та аналізу.

В останні десятиліття співвідношення двох модусів владного конфлікту – дискурсивного та матеріального – набуло різко асиметричного характеру: матеріальний модус владних процесів залишається відносно локалізованим, обмеженим, у значній мірі вторинним.

Сучасна форма тіньової паралельної реальності є найбільш розвиненою за своїми деформаційними, тінізаційними можливостями, вітчизняною макросуспільною тіньовою формою, що має найпотужніший потенціал щодо реалізації своїх внутрішньокорпоративних цілей, спрямованих на поширення та поглиблення потуг тіньового простору, що мають високий ранг тіньової небезпеки – небезпеки надзвичайного звуження легітимної частини реалізації офіційної політики влади, подальшої руйнації, деградації інституційної системи держави, громадянського суспільства. Тіньова паралельна реальність є найвпливовішим суспільним феноменом, що, не зважаючи на високий потенціал українського суспільства в багатьох сферах суспільного життя максимально мінімізує реальні результати національного поступу.

Список використаних джерел

1. Задорожний Г. Оновлення методології як умова відродження економіки / Г. Задорожний // Дзеркало тижня. – 2017 (11 лист.).

2. Гальчинський А. Економічна наука: проблеми методологічного оновлення / А. Гальчинський // Економіка України. – 2007. – № 3. – С. 4–13.

3. Предборський В. А. Тіньове паралельне парасуспільство як підсистема поліструктур паралельної реальності / В. А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. Державного наук.-дослід. ін-ту інформатизації і моделювання економіки Мінекономрозвитку України. – К., 2018. – № 4. – С. 7–15.

4. Світова гібридна війна: український фронт / За заг. ред. В. П. Горбуліна. – Харків: Фоліо, 2017. – 496 с.

5. Предборський В. А. Козацькі реформи як реперентант детінізаційного тренду сучасних суспільних реформ / В. А. Предборський, Ю. О. Тараненко // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. Державного наук.-дослід. ін-ту інформатизації і моделювання економіки Мінекономрозвитку України. – К., 2018. – № 2. – С. 3–9.

References

1. Zadorozhnyj G. Onovlennya metodologiyi yak umova vidrodzhennya ekonomiki / G. Zadorozhnyj // Dzerkalo tizhnya. – 2017 (11 list.).

2. Galchinskij A. Ekonomichna nauka: problemi metodologichnogo onovlennya / A. Galchinskij // Ekonomika Ukrayini. – 2007. – № 3. – S. 4–13.

3. Predborskij V. A. Tinove paralelne parasuspilstvo yak pidsistema polistruktur paralelnoyi realnosti / V. A. Predborskij // Formuvannya rinkovih vidnosin v Ukrayini : zb. nauk. pr. Derzhavnogo nauk.-doslid. in-tu informatizaciyi i modelyuvannya ekonomiki Minekonomrozvitku Ukrayini. – K., 2018. – № 4. – S. 7–15.

4. Svitova gibridna vijn: ukrayinskij front / Za zag. red. V. P. Gorbulina. – Harkiv: Folio, 2017. – 496 s.

5. Predborskij V. A. Kozacki reformi yak repzenetant detinizacijnogo trendu suchasnihih suspilnih reform / V. A. Predborskij, Yu. O. Taranenko // Formuvannya rinkovih vidnosin v Ukrayini : zb. nauk. pr. Derzhavnogo nauk.-doslid. in-tu informatizaciyi i modelyuvannya ekonomiki Minekonomrozvitku Ukrayini. – K., 2018. – № 2. – S. 3–9.

Дані про автора

Предборський Валентин Антонович,

професор кафедри фінансового права та фіскального адміністрування, Національна академія внутрішніх справ, д.е.н., професор
e-mail: prvika2015@gmail.com

Данные про автора

Предборский Валентин Антонович,

профессор кафедры финансового права и фискального администрирования, Национальная академия внутренних дел, д.э.н., профессор
e-mail: prvika2015@gmail.com

Data about the author

Valentin Predborskiy,

professor of the Department of Financial Law and Fiscal Administration, National Academy of Internal Affairs, Doctor of Economic Sciences, Professor
e-mail: prvika2015@gmail.com

УДК 33.06:336.71:330.14:004.056

DOI: 10.5281/zenodo.2537223

ГАВРИЛКО П.П.,
ГАВРИЛКО Г.П.,
ГУШТАН Т.В.

Фінансова безпека банківської системи

Предметом дослідження є фінансова безпека банківської системи – важливої складової сучасної ринкової економіки.

Метою дослідження є запропоновані заходи щодо забезпечення належного рівня фінансової безпеки банківської системи.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті окреслені зовнішні та внутрішні чинники, які впливають на стійкість банківської системи. Визначено принципи, яких необхідно дотримуватися при організації ефективної системи фінансової безпеки. Виявлено основні загрози для банківської системи та запропоновані заходи щодо забезпечення фінансової безпеки банківської системи.

Висновки. Результатами проведеного дослідження стали наступні висновки: систему безпеки банківської діяльності можна визначити як організовану сукупність спеціальних органів, коштів, методів і заходів, що забезпечують захист діяльності від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз; виявлено основні загрози банківської системи; запропоновані заходи протидії негативному впливу потенційних загроз на процес забезпечення фінансової стійкості та стабільного функціонування банківської системи.

Ключові слова: банківська система, фінансова безпека, ефективність, принципи, капітал, інфраструктура, технології, стратегічне прогнозування.

ГАВРИЛКО П.П.,
ГАВРИЛКО Г.П.,
ГУШТАН Т.В.

Финансовая безопасность банковской системы

Предметом исследования является финансовая безопасность банковской системы – важной составляющей современной рыночной экономики.

Целью исследования являются предлагаемые меры по обеспечению надлежащего уровня финансовой безопасности банковской системы.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Результаты работы. В статье обозначены внешние и внутренние факторы, влияющие на устойчивость банковской системы. Определены принципы, которые необходимо соблюдать при организации эффективной системы финансовой безопасности. Выявлены основные угрозы для банковской системы и предложены меры по обеспечению финансовой безопасности банковской системы.

Выводы. Результатами проведенного исследования стали следующие выводы: систему безопасности банковской деятельности можно определить как организованную совокупность специальных органов, средств, методов и мероприятий, обеспечивающих защиту деятельности

от воздействия внутренних и внешних угроз; выявлены основные угрозы банковской системы; предложены меры противодействия негативному влиянию потенциальных угроз на процесс обеспечения финансовой устойчивости и стабильного функционирования банковской системы.

Ключевые слова: банковская система, финансовая безопасность, эффективность, принципы, капитал, информация, технологии, стратегическое прогнозирование.

HAVRYLKO P.P.,
HAVRYLKO H.P.,
HUSHTAN T.V.

Financial security of the banking system

The subject of the study is financial security of the banking system – an important component of a modern market economy.

The purpose of the study is proposed measures for ensuring an adequate level of financial security of the banking system.

Research methods. In this work the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, the comparative method, the method of data generalization are used.

Results of work. The paper outlines the external and internal factors that affect on the stability of the banking system. The principles that must be followed when organizing an effective system of financial security are defined. The main threats for the banking system are identified and the measures for ensuring the financial security of the banking system are proposed.

Conclusions. The results of the study lead to the following conclusions: the system of security of banking activities can be defined as an organized set of special bodies, funds, methods and measures that provide protection against the effects of internal and external threats; the main threats of the banking system were identified; measures were taken to counteract the negative impact of potential threats on the process of ensuring financial stability and the stable functioning of the banking system.

Keywords: banking system, financial safety, efficiency, principles, capital, information, technologies, strategic forecasting.

Постановка проблеми. В умовах зростаючої відкритості економіки України та послідовної її інтеграції у світове господарство забезпечення фінансової безпеки банківської системи є актуальним завданням в контексті стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи. Це зумовлено впливом зовнішнього середовища, яке сьогодні характеризується елементами поглиблення фінансової кризи, та внутрішнього середовища, зокрема поглибленням конкуренції та консолідації банківського бізнесу. Вплив внутрішнього середовища зумовлює виникнення загроз, які перешкоджають процесу реалізації стратегічних напрямків розвитку банків з точки зору прибутковості та мінімізації ризиковості. Тому проблема забезпечення фінансової безпеки банківської системи є досить актуальною і повинна розглядатися як системоутворюючий елемент фінансової стійкості банківської системи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблеми формування фінансової

стійкості банківської системи приділяється значна увага як вітчизняних, так і зарубіжних учених: О.В. Ареф'євої, О.М. Бережого, І.Е. Гольченка, Б.В. Гунського, С.О. Дмитрова, М.М. Єрошенка, О.І. Кіреєва, Л.М. Стрельбицької та ін. Однак, незважаючи на значну кількість публікацій з даної проблематики, наукові дослідження потребують подальшого розвитку.

Метою статті є запропоновані заходи щодо забезпечення належного рівня фінансової безпеки банківської системи.

Виклад основного матеріалу. Банківська система – це одна з важливих складових сучасної ринкової економіки. Основою її є банківські установи, які володіють певною сукупністю важелів впливу на фінансову, інвестиційну, виробничу та інші сфери економіки.

Безпеці банківської діяльності присвячено багато наукових праць, в яких безпека банків розглядається з різних точок зору, зокрема безпеки банків, економічної безпеки, фінансової безпеки, безпеки проведення банківських операцій та

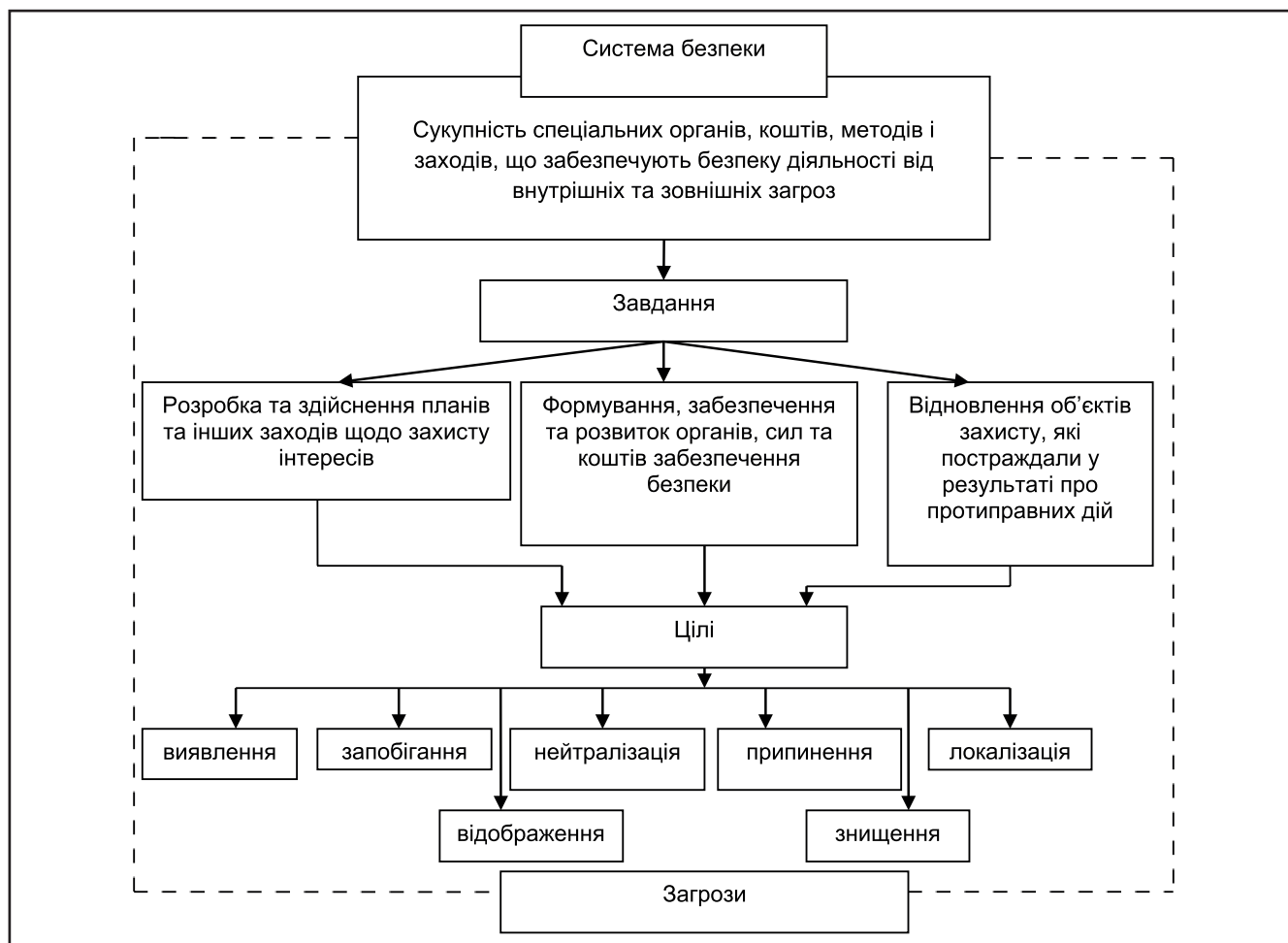
ін. В енциклопедії банківської справи наводиться таке визначення безпеки банків: система заходів, яка забезпечує захищеність інтересів власників, клієнтів, працівників і керівництва банку від зовнішніх та внутрішніх загроз [8, 91].

Окремі дослідники економічною безпекою банку вважають здатність протистояти деструктивним змінам на фінансовому ринку і забезпечити виживання в конкурентній боротьбі банківського бізнесу [9]. Гамза В.А., Ткачук І.Б. трактують фінансову безпеку як стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується спроможністю держави забезпечувати ефективне функціонування національної економічної системи, її структурну збалансованість, стійкість до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів [5, 69]. На стійкість банківської системи впливають ряд чинників, які можна поділити на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх слід віднести ті чинники, на зміну яких діяльність банківської системи безпо-

середньо не впливає, а саме: система управління економікою країни, нормативно-правова база, інфляційні очікування, стабільність цін, податкова система та ін. Щодо банківської системи зовнішні чинники можна охарактеризувати поняттям «економічне середовище».

До внутрішніх належать чинники, які залежать безпосередньо від діяльності банків. До них слід віднести різні форми і механізми банківської функціональної діяльності. Її основними елементами є організаційно-структурна, комерційна, капітальна, фінансово-економічна (характеризує обсяг і якість власних та запозичених коштів банку, ефективність їх використання), інформаційна діяльність.

Враховуючи те, що на фінансову стійкість банківської системи впливають зовнішні та внутрішні чинники, фінансова безпека банків повинна бути спрямована на нейтралізацію їх негативного впливу та досягнення певного ефекту від проведених заходів. Зарубіжний та вітчизняний досвід

Система безпеки банківської діяльності

* складено авторами

свідчить про те, що для забезпечення безпеки необхідно створити цілеспрямовану протидію усім злочинним та протиправним діям.

Систему безпеки банківської діяльності можна визначити як організовану сукупність спеціальних органів, коштів, методів і заходів, що забезпечують захист діяльності від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз (див. рисунок).

При організації ефективної системи фінансової безпеки необхідно дотримуватися таких принципів: комплексність – забезпечення безпеки персоналу, матеріальних та фінансових ресурсів від можливих загроз усіма доступними законними засобами, методами; забезпечення безпеки інформаційних ресурсів; своєчасність – попереджувальний характер заходів щодо забезпечення безпеки. Постановка завдань, формування комплексної безпеки на попередніх стадіях розробки системи безпеки на підставі аналізу та прогнозування обставин, загроз безпеці, а також розробка ефективних заходів попередження; безперервність; активність; законність – система безпеки на основі законодавчої бази, що регулює процес здійснення банківської діяльності; економічна доцільність – співставлення можливих збитків та витрат на забезпечення безпеки (критерій ефективності – вартість); спеціалізація – залучення до розробки та впровадження заходів та засобів захисту спеціалізованих підрозділів або установ; удосконалення заходів і засобів; централізація управління – самостійне функціонування системи безпеки за єдиними організаційними, функціональними та методологічними принципами з централізованим управлінням системою безпеки.

Основною метою системи безпеки банків є попередження збитків від розголошення конфіденційної інформації; крадіжки фінансових та матеріально-технічних цінностей, порушення функціонування інформаційних систем.

Цілями системи фінансової безпеки повинні бути: захист прав банківських установ, їх структурних підрозділів та співробітників; збереження та ефективне використання фінансових, матеріальних, інформаційних ресурсів; підвищення конкурентоспроможності та зростання прибутковості за рахунок забезпечення якості банківських послуг та безпеки для клієнтської бази.

Задачами системи фінансової безпеки повинні бути: своєчасне виявлення та ліквідація загроз; віднесення інформації до категорії обмеженого до-

ступу; створення механізму та умов оперативного реагування на загрози безпеці та появу негативних тенденцій у функціонуванні банківської системи.

Основними загрозами для банківської системи є: низький рівень капіталізації банківської системи; слабкість вітчизняної системи комерційних банків, їх роботи з управління грошовими ресурсами, дефіцит фінансових послуг та інструментів; участь банківської системи в тішовій діяльності та її криміналізації; недостатнє законодавче регулювання банківської діяльності; недостатній контроль за діяльністю комерційних банків з боку НБУ; низький рівень залучення іноземної валюти і готівки у національній валюті, що знаходиться у населення; відсутність достатнього золотого запасу; відсутність системи страхування вкладів населення і депозитів підприємств у комерційних банках. Слід зазначити, що система безпеки банків в основному базувалася на використанні силових, технічних засобів захисту та фізичній охороні банку при недостатньому обліку чинників, які носять фінансовий характер.

Висновки

Систему безпеки банківської діяльності можна визначити як організовану сукупність спеціальних органів, коштів, методів і заходів, що забезпечують захист діяльності від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз. Процес організації фінансової безпеки включає такі заходи, що здійснюються послідовно або одночасно, а саме: формування необхідного ресурсного потенціалу (капіталу, персоналу, прав, інформації, технології та устаткування); стратегічне прогнозування для забезпечення фінансової стійкості банківської системи; оперативне управління фінансовою стійкістю банківської системи; здійснення функціонального аналізу рівня фінансової безпеки; загальна оцінка досягнутого рівня фінансової безпеки.

Список використаних джерел

1. Важинський Ф. А. Антикризисное фінансове управління як економічна система / Ф. А. Важинський, А. В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук-техн. пр. – Львів: РВВ НЛТУ України, 2010. – Вип. 20.3. – С. 127–132.
2. Важинський Ф. А. Сутність банківського іпотечного кредитування / Ф. А. Важинський, А. В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.2. – С. 151–156.

3. Василенко В. О. Антикризисное управління підприємством : навч. посіб. / В. О. Василенко. – К.: ЦУЛ, 2003. – 504 с.

4. Гаврилко П. П. Основні фактори виникнення кризових явищ на промислових підприємствах / П. П. Гаврилко, М. Ю. Лалакулич, А. В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.4. – С. 158–164.

5. Гамза В. А. Безопасность коммерческого банка : учеб.-практ. пособ. / В. А. Гамза, И. Б. Ткачук. – М., 2000. – 216 с.

6. Долішній І. М. Мотивація персоналу як об'єкт управління на підприємстві / І. М. Долішній, А. В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.5. – С. 211–216.

7. Ермошенко М. М. Основні засади підвищення фінансової безпеки держави / М. М. Ермошенко // Стратегічна панорама. – 1998. – № 1–2. – С. 99–114.

8. Енциклопедія банківської справи України / [ред. В.С. Стельмах]; Національний банк України, Інститут незалежних експертів. – К.: Молодь; Ін Юре, 2001. – 680 с.

9. Основы банковской деятельности / [ред. К. Р. Тагирбеков]. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 720 с.

References

1. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Antykryzove finansove upravlinnya yak ekonomichna systema [Anticrisis Financial Management as an Economic System]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.3 (pp. 127–132). [in Ukrainian].

2. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Sutnist' bankivs'koho ipotechnoho kredytuvannya [Essence of bank mortgage lending]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.2 (pp. 151–156). [in Ukrainian].

3. Vasilenko, V. O. (2003). Antykryzove upravlinnya pidpryyemstvom [Anticrisis management of the enterprise] (Manual). Kyiv: Center of Educational Literature. [in Ukrainian].

4. Havrylko, P. P., Lalakulych, M. Yu., Kolodiychuk, A. V. (2012). Osnovni faktory vynyknennya kryzovykh yavyschch na promyslovykh pidpryyemstvakh [The main factors of emergence of crisis phenomena in industrial enterprises]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 22.4 (pp. 158–164). [in Ukrainian].

5. Gamza, V. A., & Tkachuk, I. B. (2000). Bezopasnost' kommercheskogo banka [Safety of a commercial bank] (Manual). Moscow. [in Russian].

6. Dolishniy, I. M., & Kolodiychuk A. V. (2010). Motyvatsiya personalu yak ob'yekt upravlinnya na pidpryyemstvi [Motivation of the personnel as an object of management in the enterprise]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.5 (pp. 211–216). [in Ukrainian].

7. Yermoshenko, M. M. (1998). Osnovni zasady pidvyshchennya finansovoyi bezpeky derzhavy [Basic principles of increasing financial security of the state]. Stratehichna panorama – Strategic Panorama, 1–2, 99–114.

8. Stelmakh, V. S. (Ed.) (2001). Entsyklopediya bankivs'koyi spravy Ukrayiny [Encyclopedia of Banking of Ukraine]. National Bank of Ukraine, Institute of Independent Experts. Kyiv: Youth; In Yure. [in Ukrainian].

9. Tagirbekov, K. R. (Ed.) (2003). Osnovy bankovskoy deyatel'nosti [Fundamentals of banking]. Moscow: INFRA-M.

Дані про авторів

Гаврилко Петро Петрович,

к.е.н., професор, директор Ужгородського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету
cinfo@utei-knteu.org.ua

Гаврилко Галина Петрівна,

к.е.н., доцент Ужгородського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Гуштан Тетяна Вікторівна,

к.е.н., доцент Ужгородського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Данные об авторах

Гаврилко Петр Петрович,

к.э.н., профессор, директор Ужгородского торгово-экономического института Киевского национального торгово-экономического университета
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Гаврилко Галина Петровна,

к.э.н., доцент Ужгородского торгово-экономического института Киевского национального торгово-экономического университета
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Гуштан Татьяна Викторовна,

к.э.н., доцент Ужгородского торгово-экономического института Киевского национального торгово-экономического университета

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Data about authors

Petro Havrylko,

Ph.D. of Economics, Professor, Director of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kiev National Trade and Economic University

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Halyna Havrylko,

Ph.D. of Economics, Associate Professor, Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kiev National Trade and Economic University

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Tetyana Hushtan,

Ph.D. of Economics, Associate Professor, Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kiev National Trade and Economic University

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

УДК 339.9:316.32:005.33

DOI: 10.5281/zenodo.2537229

МОЛНАР О.С.,
ПОПОВИЧ І.О.,
ТОКАР М.М.

Глобалізація – важливий фактор сучасних міжнародних економічних відносин

Предметом дослідження є особливості глобалізації світової економіки як важливого фактора сучасних економічних відносин, який визначає розвиток світового господарства.

Метою дослідження є вивчення теоретичної основи процесу глобалізації.

Методи дослідження. У роботі використано діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті виділено три виміри визначення феномену глобалізації з точки зору науки про міжнародні відносини; визначено три етапи глобалізації світового виробництва. Розглянута глобалізація на рівні окремої компанії, галузеві особливості глобалізації та глобалізація окремої країни.

Висновки. Глобалізація дає комплексний ефект, комбінуючи такі фактори, як: іноземний капітал, нові технології, інтеграційні можливості і вихід на світові ринки з метою прискорення економічного зростання.

Ключові слова: глобалізація, інтеграція світової економіки, людський капітал, світовий ринок технологій, інновації, інвестиції, науково-технічна революція, країни-експортери капіталу, інформаційне суспільство.

МОЛНАР А.С.,
ПОПОВИЧ І.А.,
ТОКАРЬ М.М.

Глобализация – важный фактор современных международных экономических отношений

Предметом исследования являются особенности глобализации мировой экономики как важного фактора современных экономических отношений, определяющий развитие мирового хозяйства.

Целью исследования является изучение теоретических основ процесса глобализации.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Результаты работы. В статье выделены три измерения определения феномена глобализации с точки зрения науки о международных отношениях; определены три этапа глобализации мирового производства. Рассмотрена глобализация на уровне отдельной компании, отраслевые особенности глобализации и глобализация отдельной страны.

Выводы. Глобализация дает комплексный эффект, комбинируя такие факторы, как: иностранный капитал, новые технологии, интеграционные возможности и выход на мировые рынки с целью ускорения экономического роста.

Ключевые слова: глобализация, интеграция мировой экономики, человеческий капитал, мировой рынок технологий, инновации, инвестиции, научно–техническая революция, страны–экспортеры капитала, информационное общество.

MOLNAR O.S.,
POPOVYCH I.O.,
TOKAR M.M.

Globalization is an important factor in modern international economic relations

The subject of the study is the peculiarities of globalization of the world economy as an important factor of modern economic relations, which determines the development of the world economy.

The purpose of the study is to study the theoretical basis of the process of globalization.

Research methods. The work uses the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, the comparative method, the method of data generalization.

Results of work. The paper highlights three dimensions of the definition of the phenomenon of globalization in terms of the science of international relations; defined three stages of globalization of world production. Globalization at the level of a separate company, the specific features of globalization and the globalization of an individual country are considered.

Conclusions. Globalization provides a complex effect, combining factors such as: foreign capital, new technologies, integration opportunities and access to world markets in order to accelerate economic growth.

Keywords: globalization, integration of the world economy, human capital, world technology market, innovation, investment, scientific and technological revolution, capital exporting countries, information society.

Постановка проблеми. На сучасному етапі відбуваються глибокі зміни у всій системі міжнародних відносин. Істотною їхньою рисою стає глобалізація. Глобалізація і надалі впливатиме на торговельні відносини, фінансові потоки, науково–технічний прогрес, глобальне навколишнє середовище, а тому вимагатиме пошуку динамічної рівноваги як на міжнародному так і на національному рівнях.

Аналіз останніх публікацій та публікацій. Проблемам глобалізації світового господарства присвячено праці вітчизняних вчених Г. Аніловської, О. Білоуса, М. Гончаренка, В. Журавського, О. Зайчука, Е. Заграви, О. Копиленка, Д. Лук'яненка, Ю. Макогона, а також зарубіжних – Д. Пізано, І. Валерштейна, Р. Котхарі, В. Ваді, Т. Левітта, К. Оме, Р. Буайє.

Однак, незважаючи на значну вивченість сучасної наукової думки щодо глобалізації світового господарства є проблеми, які свідчать про необхідність подальших досліджень.

Мета статті – дослідити теоретичну основу процесу глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація є порівняно новою і найвищою стадією розвитку давно відомого процесу інтернаціоналізації численних аспектів суспільного життя. Вона відображає об'єктивний процес активізації взаємопроникнення та взаємозалежності сучасних соціально–економічних і суспільно–політичних процесів у світовому масштабі, які не лише долають національні бар'єри, а й поєднують, на перший погляд, несхожі та різні за векторами явища. Вплив глобалізації на економіку відбувається під дією швидко зростаючого міжнародного руху капіталу, робочої сили, товарів і послуг, технологій та інформації. Глобалізація має цілу низку переваг: полегшується господарська взаємодія між державами, створюються умови для безперешкодного доступу країн до передових досягнень людства в економічній та науковій сферах, нівелювання рівнів розвитку різних регіонів.

Сучасна глобалізація є процесом перетворення регіональних соціально–економічних систем на єдину всесвітню систему. З одного боку, глобалі-

зачія сприяє прискореному розвитку продуктивних сил, науково-технічному прогресу, все інтенсивнішому спілкуванню держав і народів. У такий спосіб вона об'єктивно сприяє створенню людством ресурсної бази й інтелектуального потенціалу для забезпечення економічного розвитку на якісно новому рівні. Та водночас процеси глобалізації збільшують цілий ряд застарілих економічних проблем, породжують нові ризики й виклики [1].

Вчений В. Ваді [4] виділяє три виміри визначення феномену глобалізації, які є, на його думку, важливими з точки зору науки про міжнародні відносини:

- глобалізація – це історичний процес, який розвивається протягом багатьох століть;

- глобалізація – означає уніфікацію світу, життя за єдиними принципами, сповідування єдиних цінностей, додержання єдиних звичаїв і норм поведінки;

- глобалізація – це визнання зростаючої взаємозалежності, головним наслідком якої є підризування національного державного суверенітету під натиском дій нових акторів загальнопланетарної сцени – глобальних фірм, транснаціональних управлінських структур, які взаємодіють на рівних основах не лише між собою, але і з самими державами – традиційними дійовими особами міжнародних відносин.

Дж. Данінг визначає три етапи глобалізації світового виробництва [9]. Перший етап, за його твердженням, продовжувався 30 років, до початку першої світової війни. Другий – 25 років після другої світової війни. У середині 80-х років почався третій, новітній етап глобалізації світового господарства. Між другим і третім етапами настає пауза в інтенсивному зростанні міжнародних прямих інвестицій, що припадає на 70-і та першу половину 80-х років. Кожен етап інтенсивного формування і розвитку транснаціональних підприємств супроводжувався прискореним зростанням світової економіки. В той час кожен етап глобалізації світової економіки переслідував свою мету.

Головна мета першого етапу – експлуатація природних ресурсів на територіях, що знаходяться під контролем країн-експортерів капіталу, прямі інвестиції яких шукали найбільш прибуткового вкладення.

На другому етапі експорт капіталу у формі прямих інвестицій був спрямований на переміщення в інші країни виробництва тих товарів і послуг, що

завершили фазу швидкого зростання в країнах-експортерах капіталу.

Третій, сучасний, етап характеризується не стільки бажанням транснаціональних компаній придбати природні ресурси чи завоювати ринки збуту, скільки їх прагненням раціоналізувати структури капіталовкладень і скористатися перевагами глобальної або регіональної економічної інтеграції, придбати додаткові технологічні, організаційні чи ринкові можливості, щоб більш ефективно забезпечувати, зберігати і підвищувати глобальні конкурентні позиції.

Позиція країни на світовій арені сьогодні визначається якістю людського капіталу, станом освіти і ступенем використання науки та техніки у виробництві. Велика кількість робочої сили і сировинних матеріалів все менше вважається конкурентною перевагою, у відповідності з тим, як знижується частка цих факторів у створенні вартості усіх продуктів.

Глобалізація набуває різного значення в залежності від того, чи йдеться про окрему компанію, галузь, країну чи про світове господарство взагалі. На рівні окремої компанії глобалізація визначається насамперед диверсифікацією та розширенням джерел надходження; масштабами і пропорціями розподілу своїх активів у різних країнах; інтенсивністю доступу до експорту капіталу, товарів і послуг та використання місцевих переваг [8].

Галузеві особливості глобалізації найкращим чином ілюструються співвідношенням обсягів зустрічної внутрішньогалузевої торгівлі до світового виробництва галузі, відповідним показником у сфері інвестицій, а також коефіцієнтом спеціалізації галузі.

Глобалізація окремої країни характеризується ступенем взаємозв'язку її економіки з світовою економікою в цілому; співвідношенням зовнішньоторгового обороту і валового внутрішнього продукту (ВВП); потоками прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та портфельними; обсягами міжнародних платежів. Світовий рівень глобалізації характеризується зростанням та посиленням економічних взаємозв'язків між країнами; обсягами зустрічних потоків товарів, послуг, капіталу, ноу-хау; переплетенням державних і регіональних господарських комплексів та економічних систем.

Таким чином, на початок третього тисячоліття світ перетворився у глобальну економічну систему, в якій практично не залишилося можливостей

для сповідування стихійних ринкових відносин між державами. Виник глобально функціонуючий світовий виробничо-господарський механізм, складовими якого стали окремі національні економіки.

Розробка новітніх технологій, виробництво на їхній основі високотехнологічних товарів і послуг, вихід з ними на світові ринки і розгортання міжнародної інтеграції в науково-виробничій сфері в рамках глобальної економіки, що формується, стали на сучасному етапі розвитку світового господарства стратегічною моделлю і двигуном росту економіки більшості промислово розвинених країн

Український дослідник в галузі міжнародних економічних відносин Філіпенко А.С. [7] виділяє три основні етапи розвитку міжнародного технологічного обміну і формування світового інноваційного ринку. Він підкреслює, що перший етап – це кінець XIX – середина XX століття, коли інтернаціоналізація почала охоплювати сферу виробництва, науки і техніки, з'являються ТНК. Головною формою міжнародного технологічного обміну в цей період стали прямі інвестиції ТНК у країни, що розвиваються і колонії.

Другий етап – 50–70-і роки – характеризується подальшим поглибленням міжнародного поділу праці, інтенсивним його розвитком, поглибленням міждержавної спеціалізації і кооперації виробництва на рівні фірм і підприємств. Різко посилюється активність ТНК, збільшується їхня кількість, обсяг виробництва і продажу, і, відповідно, роль у національній та світовій економіці. Міжнародний технологічний обмін реалізується у формі спільних підприємств, ліцензійних угод, контактів у сфері управління і маркетингу, угод про надання технічної допомоги, договорів про передачу власникам новопобудованих підприємств. Першочергового значення набуває одержання знань і «ноу-хау».

Наприкінці 70-х років (третій етап) міжнародний поділ праці ускладнюється і стає далі сильнішим, охоплюючи й науково-технічну сферу. Провідною формою міжнародного технологічного обміну став продаж ліцензій, підсилюється міжнародна кооперація в сфері науково-дослідних та проектно-конструкторських робіт, з'являються комплексні міжнародні угоди стратегічного характеру – стратегічні альянси (консорціуми).

Відносно новим напрямом диверсифікованості міжнародній ліцензійній торгівлі стає галузь обчислювальної техніки і засобів автоматизації, вклю-

чаючи комплексно автоматизовані виробництва з використанням єдиних транспортних систем і систем управління на базі персонального комп'ютера.

Висновки

Місце країни в сучасному світі сьогодні більше визначається якістю людського капіталу, станом освіти і ступенем використання науки і техніки у виробництві. Багатство робочої сили і сировинних матеріалів все менше можна розцінювати як конкурентну перевагу у відповідності з тим, як знижується частка цих факторів у створенні вартості усіх продуктів.

Глобалізація дає комплексний ефект, комбінуючи такі фактори, як іноземний капітал, нові технології, інтеграційні можливості і вихід на світові ринки з метою прискорення економічного зростання. Одна з відмінностей сучасної глобалізації пов'язана з науково-технічною революцією і становленням «інформаційного суспільства». Революція в технологічних процесах, у свою чергу, служить причиною значних зрушень в ієрархії нації. Так поступовий розвиток міжнародного технологічного обміну в умовах глобалізації призвів до формування такого специфічного сегменту світового ринку, як світовий ринок технологій. Термін – світовий ринок технологій – можна визначити як систему постійних відносин між країнами світу відносно купівлі-продажу технології (інновації), як результату інноваційної діяльності.

Список використаних джерел

1. Белорус О.Г. Экономическая система глобализма / О.Г. Белорус. – К.: КНЕУ, 2003. – 380 с.
2. Ваджинський Ф.А. Зарубіжний досвід розвитку територіально-виробничих систем / Ф.А. Ваджинський, О.О. Жовтанецька, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2007. – Вип. 17.3. – С. 141–145.
3. Ваджинський Ф.А. Механізм регулювання інвестиційної діяльності в регіоні / Ф.А. Ваджинський, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.7. – С. 138–143.
4. Всемирная история экономической мысли: в шести томах. – М.: Мысль. – т. 4, 1987. – 496 с.
5. Гаврилко П.П. Фактори інноваційного розвитку промисловості / П.П. Гаврилко, А.В. Колодійчук, В.М. Черторицький // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. – 2011. – Вип. 21.11. – С. 201–205.

6. Долішній І.М. Мотивація персоналу як об'єкт управління на підприємстві / І.М. Долішній, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.5. – С. 211–216.

7. Філіпенко А.С. Цивілізаційні детермінанти української економічної моделі / А.С. Філіпенко // Економіка України. – 1994. – №4. – С. 11–19.

8. Фомичев В.И. Международная торговля / В.И. Фомичев. – М.: ИНФРА–М, 2000. – 445 с.

9. Dunning J. The Globalization of Business / J. Dunning, London and New York: Routledge, 1993.

References

1. Belorus, O. G. (2003). Ekonomicheskaya sistema globalizma [The economic system of globalism]. Kyiv: KNEU. [in Russian].

2. Vazhynskyy, F. A., Zhovtanetska, O. O., & Kolodiychuk, A. V. (2007). Zarubizhnyy dosvid rozvytku terytorial'no-vyrobnychkh system [Foreign experience in the development of territorial production systems]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 17.3 (pp. 141–145). [in Ukrainian].

3. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Mekhanizm rehulyuvannya investytsiynoyi diyal'nosti v rehioni [Mechanism for regulation of investment activity in the region]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.7 (pp. 138–143). [in Ukrainian].

4. Vsemirnaya istoriya ekonomicheskoy mysli [World History of Economic Thought] (1987): in 6 Vols. Vol. 4. Moscow: Thought. [in Russian].

5. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., & Chertoryzhskyy, V. M. (2011). Faktory innovatsiynoho rozvytku promyslovosti [Factors of innovation development of industry]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 21.11 (pp. 201–205). [in Ukrainian].

6. Dolishniy, I. M., & Kolodiychuk A. V. (2010). Motyvatsiya personalu yak ob'yekt upravlinnya na pidpryyemstvi [Motivation of the personnel as an object of management in the enterprise]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.5 (pp. 211–216). [in Ukrainian].

7. Filipenko, A. S. (1994). Tsyvilizatsiyni determinanty ukraïns'koyi ekonomichnoyi modeli [Civilizational determinants of the Ukrainian economic model]. Ekonomika Ukrayiny – Economy of Ukraine, 4, 11–19. [in Ukrainian].

8. Fomichev, V. I. (2000). Mezhdunarodnaya trgovlya [International trade]. Moscow: INFRA–M. [in Russian].

9. Dunning, J. (1993). The Globalization of Business. London, New York: Routledge.

Дані про авторів

Молнар Олександр Сергійович,

к.е.н., доцент, завідувач кафедри економічної теорії, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Попович Іван Олексійович,

магістр, економічний факультет, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Токар Мирослав Маріанович,

магістр, економічний факультет, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Данные об авторах

Молнар Александр Сергеевич,

к.э.н., доцент, заведующий кафедрой экономической теории, ДВНЗ «Ужгородский национальный университет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Попович Иван Алексеевич,

магистр, экономический факультет, ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Токар Мирослав Марианович,

магистр, экономический факультет, ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Data about the authors

Oleksandr Molnar,

Ph.D. (Econ.), Associate Professor, Head of the Department of Economic Theory, Uzhgorod National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Ivan Popovych,

Master's Degree, Faculty of Economics, Uzhgorod National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Tokar Myroslav,

Master's Degree, Faculty of Economics, Uzhgorod National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

УДК 338.242.2

DOI: 10.5281/zenodo.2537236
ГНАТЕНКО І.А.

Гене́за парадигми розвитку інноваційного підприємництва

Предметом дослідження є еволюція формування та розвитку інноваційного підприємництва в контексті економічної наукової думки.

Метою дослідження є перегляд та переосмислення еволюції формування інноваційного підприємництва в контексті економічної думки, що надасть можливість ідентифікувати значення такого підприємництва в сучасній ринковій економіці та дозволить у подальшому сформулювати механізми, стратегії та напрями його ефективного розвитку з урахуванням пропозицій провідних вчених.

Методи дослідження. При написанні статті використані певні наукові методи і підходи, у тому числі системний, структурно-функціональний, історичний, логічний, що дозволило забезпечити концептуальну єдність дослідження.

Результати роботи. У статті визначено, що підприємництво виступає як основа інноваційного процесу, при цьому новаторство є не тільки визначальною ознакою підприємницької діяльності, а й основним фактором економічної динаміки, за допомогою якого ініціюються і реалізуються нові методи виробництва і збуту продукції.

Галузь застосування результатів. Система наук із сімейства інноваційного підприємництва, широке коло методологічних аспектів соціально-економічних наук з проблем еволюційного розвитку об'єкта дослідження.

Висновки. Основні підсумки дослідження, їх методологічні результати слід звести до наступних висновків: 1) підприємництво постає як фундамент інноваційного процесу, а його функціонування є необхідною умовою розвитку конкурентоспроможної економіки; 2) суспільство пройшло тривалий шлях формування підприємництва, тому історичне висвітлення такого процесу у царині економічної теорії стане ключем до розуміння сутності та функціональних ознак феномену сучасного інноваційного підприємництва.

Ключові слова: інноваційне підприємництво, еволюція, економічна думка, підприємець, новатор, інновації, ризикованість, підприємницьке середовище, господарська діяльність, синергія, підприємницькі здібності, концепції підприємництва, економічна динаміка, бізнес, виробництво, збут.

Генезис парадигмы развития инновационного предпринимательства

Предметом исследования является эволюция формирования и развития инновационного предпринимательства в контексте экономической научной мысли.

Целью исследования является анализ и переосмысление эволюции формирования инновационного предпринимательства в контексте экономической мысли, что позволит идентифицировать значение такого предпринимательства в современной рыночной экономике и представит возможность в дальнейшем сформировать механизмы, стратегии и направления его эффективного развития с учетом предложений ученых.

Методы исследования. При написании статьи использованы определенные научные методы и подходы, в том числе системный, структурно–функциональный, исторический, логический, что позволило обеспечить концептуальное единство исследования.

Результаты работы. В статье определено, что предпринимательство выступает как основа инновационного процесса, при этом новаторство является не только определяющим признаком предпринимательской деятельности, но и основным фактором экономической динамики, с помощью которого иницируются и реализуются новые методы производства и сбыта продукции.

Область применения результатов. Система наук из семейства инновационного предпринимательства, широкий круг методологических аспектов социально–экономических наук по проблемам эволюционного развития объекта исследования.

Выводы. Основные итоги исследования, их методологические результаты следует свести к следующим выводам: 1) предпринимательство выступает как фундамент инновационного процесса, а его функционирование является необходимым условием развития конкурентоспособной экономики; 2) общество прошло длительный путь формирования предпринимательства, поэтому историческое освещение такого процесса в области экономической теории станет ключом к пониманию сущности и функциональных признаков феномена современного инновационного предпринимательства.

Ключевые слова: инновационное предпринимательство, эволюция, экономическая мысль, предприниматель, новатор, инновации, рискованность, предпринимательская среда, хозяйственная деятельность, синергия, предпринимательские способности, концепции предпринимательства, экономическая динамика, бизнес, производство, сбыт.

HNATENKO I.A.

Genesis is the paradigm of innovation entrepreneurship development

The subject of the study is the evolution of the formation and development of innovative entrepreneurship in the context of economic scientific thought.

The purpose of the study is to review and rethink the evolution of the formation of innovative entrepreneurship in the context of economic thought, which will enable the identification of the importance of such entrepreneurship in a modern market economy and will further formulate mechanisms, strategies and directions for its effective development, taking into account the proposals of leading scientists.

Methods of research. When writing the article, certain scientific methods and approaches were used, including systematic, structural–functional, historical, logical, which allowed to ensure the conceptual unity of the research.

Results of the work. The article states that entrepreneurship acts as the basis of the innovation process, while innovation is not only a decisive feature of entrepreneurial activity, but also a major factor in economic dynamics, through which new methods of production and marketing are initiated and implemented.

Application of results. *The system of sciences in the family of innovation entrepreneurship, a wide range of methodological aspects of socio-economic sciences on the problems of the evolution of the object of research.*

Conclusions. *The main results of the research, their methodological results should be reduced to the following conclusions: 1) entrepreneurship appears as the foundation of the innovation process, and its functioning is a prerequisite for the development of a competitive economy; 2) Society has undergone a long way in the formation of entrepreneurship, so the historical coverage of such a process in the field of economic theory will become the key to understanding the essence and functional features of the phenomenon of modern innovative entrepreneurship.*

Key words: *innovation entrepreneurship, evolution, economic thought, entrepreneur, innovator, innovation, riskiness, entrepreneurial environment, economic activity, synergy, entrepreneurial abilities, business concepts, economic dynamics, business, production, sales.*

Постановка проблеми. Інновації та підприємництво визнані ключовими основами формування сучасної конкурентоспроможної високорозвиненої економіки. Держави та регіони з динамічним інноваційним розвитком і потужними екосистемами підприємництва, як правило, демонструють вищі показники економічного зросту, продуктивності праці та соціальної захищеності населення, що забезпечує їм вдале позиціонування на світовій арені. Крім того, Групою Світового банку визнано, що інновації та підприємництво є рушійними силами забезпечення світової стійкості, економічної безпеки і спільного процвітання. Інноваційне підприємництво активно домінуючи у провідних країнах світу, як інституційний сектор, забезпечує гнучкість, підвищує адаптивність економічної системи та стимулює соціально-економічний розвиток.

Підприємництво виступає як основа інноваційного процесу, при цьому новаторство є не тільки визначальною ознакою підприємницької діяльності, але і основним фактором економічної динаміки, за допомогою якого ініціюються і реалізуються нові методи виробництва і збуту продукції. Суспільство пройшло тривалий шлях формування підприємництва, тому історичне висвітлення такого процесу у царині економічної теорії стане ключем до розуміння сутності та функціональних ознак феномену сучасного інноваційного підприємництва.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблематиці розвитку інноваційного підприємництва, формування інноваційної системи та державного регулювання інноваційних процесів присвячена чисельна кількість наукових праць іноземних та вітчизняних вчених. Такі найвідоміші дослідники, як: Г. Александер, Дж. Бейлі, Б. Буркинський, Л. Вальрас, З. Вар-

налій, Л. Ганушак-Єфіменко, В. Зянько, Г. Кассель, Дж. Кейнс, І. Кукса, Дж. Лодердейл, К. Маркс, Г. Марковіц, Ф. Модільяні, А. Маршал, К. Менгер, А. Пігу, П. Прудон, Ж. Сей, С. Сісмонді, І. Фішер, М. Фрідмен, Е. Хансен, Дж. Хікс, Й. Шумпетер, А. Шпітгоф та інші науковці зробили значний внесок у розвиток теорії інноваційного підприємництва, сформувавши тим самим еволюційну картину розвитку підприємництва в контексті економічної думки. У той же час поліпарадигмальний підхід до явища, що нами аналізується, свідчить про необхідність постійного переосмислення існуючих наукових здобутків з урахуванням швидкозмінності сучасних умов соціально-економічного та політичного розвитку економічної системи.

Метою статті є перегляд та переосмислення еволюції формування інноваційного підприємництва в контексті економічної думки, що надасть можливість ідентифікувати значення такого підприємництва в сучасній ринковій економіці та дозволить у подальшому сформулювати механізми, стратегії та напрями його ефективного розвитку з урахуванням пропозицій провідних вчених.

Виклад основного матеріалу. У науковому світі вважається, що еволюційним першоджерелом, яке створило підґрунтя для розвитку інновацій, є зародження підприємництва, формування якого, дуже схоже з утворенням загальносвітової біологічної екосистеми. У цьому контексті слід навести наукові припущення основоположника кембріджської школи А. Маршалла, який наголошував на тому, що економічні науки слід розглядати у тісному поєднанні з біологією [1]. Незважаючи на заперечення такого підходу П. Самуельсоном, слід визначити, що біологія глибоко проникла в економічну науку, а особливо

це показово проявляється в еволюції феномену підприємництва [2].

«Підприємництво» та «інновація» представляють собою діалектичну єдність двох сторін специфічного виду діяльності господарюючих суб'єктів. Підприємництво – це тип господарської поведінки, що характеризується креативністю і ризикованістю. Інновація – практичне втілення даного типу поведінки, що складається з удосконалення методів виробництва і збуту продукції, поліпшення її споживчих характеристик і отримання економічного ефекту від нововведень. Отже, підприємницька діяльність виступає як основа інноваційного процесу, як вид господарської діяльності, який продукує інновації.

Підприємництво доцільно розглядати, як особливу форму господарювання, що постійно трансформується в історичному вимірі через процеси зародження нових поглядів відомих політичних економістів, оновлення господарських відносин, зміни ментальності населення, виникнення різних за розмірами та формами власності підприємств, їх дозріванні, адаптації і відмиранні. Багато в чому, як в біологічній, так і в підприємницькій системі постійно відбуваються зовнішні та внутрішні зміни або зрушення, які відкривають принципово нові можливості або спричиняють несподівані виклики підприємцям, тим самим трансформуючи та оновлюючи нестатичне підприємницьке середовище. У цьому розумінні, холистичний підхід введений в науковий оборот гідробіологом Е. Берджом (1915 р.) повністю трансформується в генезу організаційних та соціально–економічних основ формування парадигми підприємництва, яке подібно біологічній екосистемі відкрито функціонуючи віддає та отримує ресурси, взаємодіючи з зовнішнім оточенням як єдине ціле. Важливо зазначити, що саме активна взаємодія ключових факторів системи підприємництва в межах еволюційних векторних потоків зумовила синергію та поєднання зусиль суб'єктів підприємництва у напрямку необхідності продукування нових знань, навиків та ідей, що запустило виникнення інновацій. Водночас, на відміну від біологічної екосистеми, штучно створена система підприємництва має певний рівень навмисної організації, яка через антропогенні фактори впливу (зазвичай під впливом дій стейкхолдерів підприємництва) задає координацію, мобілізацію або адаптацію зазначеної системи.

Отже, підхід до наукового розуміння інноваційного підприємництва з позицій цілісного або холистичного ретроспективного аналізу, цілком узгоджується з детальним розглядом еволюції феномену підприємництва, яка показує, яким чином суспільна ментальність, логіка ведення господарської діяльності, зміна економічних систем утворили та започаткували складну матерію інноваційного середовища, в якій історично зародився процес залучення нововведень та інновацій в суспільне життя. У цьому розумінні простежується чіткий зв'язок підприємництва та інновацій, які комбінуючись між собою ефективно функціонують в контексті будь–якого конкуруючого середовища в сучасному світі [3].

Феномен становлення підприємництва доцільно розглядати з позицій:

- територіального формування та розповсюдження (локальний, регіональний, державний, національний чи глобальний рівень);
- активності реалізації існуючих потоків у суспільстві (знань, цінностей, ресурсів та потенціалу);
- типу та ступеню відкритості економічної системи (традиційна, ринкова, командно–адміністративна, змішана);
- домінування економічних шкіл, наукових поглядів або теорій державного управління, що визначали розвиток підприємництва в окремому типі економічної системи.

Незважаючи на те, що еволюція підприємництва, достатньо описана у працях представників різних економічних шкіл та течій, слід врахувати, що практика підприємництва перебуває в постійному розвитку. З часом обов'язково з'являються нові проблеми, що потребують розв'язання, і тому виникає необхідність у безперервному оновленні знань з питань становлення і розвитку підприємництва. Оновлені сучасні доктрини підприємництва лише доповнюють старі, розширюють, розвивають, поглиблюють іноді виправляють їх, часто надаючи іншої тональності науковій думці та по–новому розставляючи акценти, але дуже рідко спростовують їх повністю.

Слід погодитися з думкою вчених, що вичерпне універсальне визначення підприємництва у сучасній науковій думці досі відсутнє. Багато видатних закордонних та вітчизняних вчених у своїх дослідженнях роз'яснювали проблематику функціонування підприємництва, визначали його теоретико–методологічні аспекти та понятійні скла-

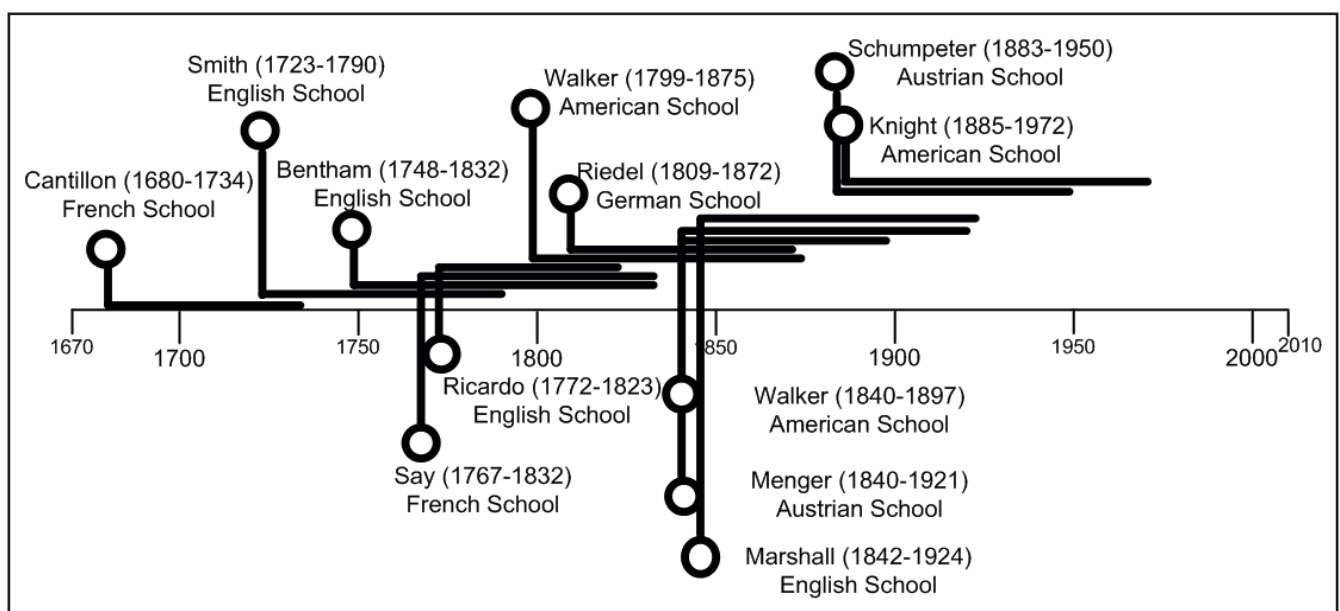
ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

дові, але в науковій літературі дотепер немає єдиного погляду на його визначення. Це пояснюється тим, що представники різних наук (економісти, філософи, соціологи та інші) неоднаково інтерпретували його сутність. Стосовно характеристики вітчизняних нормативно-правових джерел, які регулюють дану категорію, слід зауважити, що займатися підприємницькою діяльністю, яка не заборонена законодавством – це конституційне право громадян (ст. 42 Конституції України) [4]. Відповідно ст. 42 Господарського кодексу України під підприємництвом, розуміється «... самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку» [5]. Таке законодавче визначення підприємництва дещо зменшує та мінімізує його полісемію у наукових джерелах. Однак перш ніж таке визначення сформулювалося у законодавстві України, воно пройшло певний історичний етап свого становлення.

Генезу розвитку інноваційного підприємництва дозволяють простежити теорії наукових хвиль (напрямків) підприємництва. Ці хвилі відображаються сплесками інтересу вчених до різних аспектів проблеми господарювання, які відображають картину двох глобальних етапів розвитку теорії підприємництва, зв'язаних з поступовим формуванням наукової картини світу і виникненням синергетики як теорії самоорганізації. Відомі представники еконо-

мічних шкіл – французької, англійської, американської, німецької, австрійської тощо (основні з яких, зображені на рисунку), сповідували свою філософію ведення підприємництва, яка або еволюціонувала та знаходила своїх прибічників у майбутньому, або повністю була визнана безперспективною. Як слідує з рисунку першу хвилю усвідомлення феномену підприємництва слід відносити до періоду наукових досліджень Р. Кантільйона, який вперше ввів у науковий оборот терміни «підприємництво» та «підприємець».

Проте, за нашим баченням, зародження поглядів на підприємництво, появу примітивних його форм і видів, можна, було спостерігати у далекому минулому (ще у період до нашої ери) внаслідок еволюційного переплетення географічних, природних, економічних і політичних чинників. І, хоча підприємництво у давні часи, ще не стало самостійним предметом наукових досліджень, однак характерні риси ведення господарської діяльності у минулі часи, засвідчили історичний відлік запуску підприємництва. Акцентуємо увагу на тому, що важко, а точніше неможливо, точно визначити, скільки років існує на нашій планеті підприємництво. Напевно, з тих самих часів, коли власний видобуток первісної людини не зараховувався у «загальний котел», а обмінювався на еквівалентну кількість зброї чи знарядь виробництва (історична поява обміну). Як зауважив, В.З Черняк: «...будемо вважати, що обмін убитого мамонта на кам'яні сокири можна вважати бартерними угодами під-

Хронологічна ілюстрація дослідження генези підприємництва в контексті відомих економічних шкіл (за поглядом Dr. Lee Swanson) [6, с. 28]

приємця. А виготовлення кам'яного зброї – це і є перший малий бізнес» [7, с. 158]. З тих часів саме підприємництво зумовлює розвиток людства, зміну економічних формацій, вирішує питання війни і миру, рухає науку і техніку, покращує умови життя населення. Історичну подію – виготовлення кам'яної зброї – беззаперечно можна вважати новацією, яка була впроваджена нашими пращурами у суспільне життя.

Зародження підприємницьких відносин та інновацій можна спостерігати навіть з часів виникнення певного специфічного укладу ведення господарської діяльності перших шумерських цивілізацій у VI–III тис. до н.е., які утворилися на території Месопотамії (землі між ріками Єфратом та Тигром, на цей час територія Іраку). Підприємницькі стосунки та науково-технічний прогрес, який стимулював утворення інновацій, набували в древній Месопотамії велике значення і зазнавали суттєвих змін у часі. Примітивні погляди на геліоцентричну систему світу, класовий розподіл, шумерські клинописі та інші ознаки характеризували зазначену древню цивілізацію. Шумерські поселення активно використовували простий обмін, що спричинило появу торгівлі, яка забезпечувала перерозподіл товарів на постійній основі, в більш широких масштабах. Зародження обміну у древніх містах Месопотамії зумовило виникнення ринків, які ставали не лише торгівельними, а й адміністративними центрами. З числа найбільш підприємливих ремісників та інших мешканців почали виділятися купці, які здійснювали торгівлю як всередині своїх держав, так і за її межами. Зазначене безумовно заклало фундамент підприємництва та інновацій. За версією дослідників Лондонського музею (яка згодом була доповнена вченим А.А. Шеметевим) прикладами успішно завершених інноваційних проєктів в Месопотамії є: залізна сокира (4000 р. до н.е.), плуг (3500 р. до н.е.), колесо (3200 р. до н.е.), меч (3000 р. до н.е.), колісниця (2000 р. до н.е.) [8, с. 131]. Давніми успішними інноваційними проєктами вчені також вважають: прилад для видобутку вогню та малювання (600000 р. до н.е.), ліпку скульптур (500000 р. до н.е.), масляну лампу (500000 р. до н.е.), млин та випікання хлібобулочних виробів (Австралія, 50000 р. до н.е.), лук та стріли (Африка, 30000 р. до н.е.), голку (20000 р. до н.е.), гарпун (Франція, 13000 р. до н.е.), рибальську сітку (Середземномор'я, 10000 р. до н.е.), човен (7500

р. до н.е.), косметику (Єгипет, 4000 р. до н.е.), чорнила (Єгипет, 3200 р. до н.е.), лижі (Скандинавія, 3000 р. до н.е.), м'яч (Єгипет, 2000 р. до н.е.), ножиці (Китай, 1500 р. до н.е.), дзвін (Китай, 1200 р. до н.е.), першу монету (Лідія 700 р. до н.е.), акведук (Ассирія, 690 р. до н.е.), географічну карту (Греція, 550–510 р. до н.е.), шахи та китайський килим (Індія, 500 р. до н.е.), катапульта (Греція, 400 р. до н.е.), водяний млин (Китай, 85 р. до н.е.), сідло (Китай, 25–220 р. до н.е.) тощо. Таким чином, підприємництво та інновації мають глибоке минуле, яке почало формуватися ще до нашої ери.

Дослідження підприємництва можна прослідкувати у працях Ксенофонта (430–354 рр. до н.е.) – «Домострой», Платона (427–347 рр. до н.е.) – «Держава» і «Закони», Аристотеля (384–322 рр. до н.е.) – «Політика» та інших мислителів античного світу та навіть у Біблії, де ставилася і розглядалася проблема накопичення багатства та відношення до ділового життя. У якості підприємців розглядалися купці, а з їх діями були пов'язані всі ділові відносини, за винятком кредитних операцій. Останні здійснювалися в основному лихварями, які давали позики під відсотки. Однак у ті часи вважали, що підприємницька діяльність як купців, так і лихварів побудована на обмані. Тому заняття лихварством і торгівлею засуджувалося церквою, розцінювалося як грішне явище. Деякий лібералізм у ці погляди вніс італійський богослов Ф. Аквінський (1225–1275 рр.), який вважав, що великі доходи купців і лихварів припустимі, але лише тоді, коли вони отримуються працею, яка пов'язана з транспортними та іншими витратами, а також з ризиком. Ф. Аквінський, віддаючи данину часу, зробив певну спробу компромісним шляхом вирішити протиріччя між церквою і діловим світом, зробивши останньому деякі поступки. Тож, ще у часи Ф. Аквінського підприємницьку діяльність пов'язали з ризиком [8].

Найбільш важливу роль в підвищенні престижу підприємництва зіграли меркантилісти, які вважали основним багатством країни золото і срібло. Джерелом багатства вони вбачали торгівлю. Держава, на їхню думку, повинна була проводити протекціоністську політику, заохочувати експорт, стримувати імпорт, всіляко підтримувати потенційне купецтво, яке повинно було забезпечувати країну золотом і сріблом. Один з теоретиків меркантилізму А. де Монкретьєн в своєму «Трактаті політичної економії» 1615 р. писав, що торгівля є головною

ІННОВАЦІЙНО–ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

метою різних ремесел. Купецтво він порівнював з насосом, який накачує багатством країну [9].

Таким чином, початковий сплеск та фундамент для зародження підприємництва можна спостерігати ще за часи зародження перших цивілізацій у Месопотамії. До умов, які спричинили розвиток підприємництва можна віднести:

- зміну натурального господарства на товарне виробництво;
- появу примітивних ознак обміну;
- виникнення суспільного поділу праці;
- появу перших грошей.

Саме період з VI–III тис. до н.е., який тривав до кінця XVII ст. н.е. ми вважаємо першою хвилею розвитку підприємництва, де були успішно започатковані та реалізовані інноваційні проекти.

Друга наукова хвиля усвідомлення феномену підприємництва, розпочалася у 17–18 ст. та була пов'язана з акцентом уваги вчених на наявності ризику в підприємницькій діяльності. Яскравими представниками другої хвилі (XVIII–XIX ст.) можна вважати дослідників Р. Кантільйона, М. Пітерса, Р.Хизрича, А. Сміта, І. Тюнена, Г. Мангольдта та інших науковців.

Вперше у науковий світ терміни «підприємництво» та «підприємець» ввів «батько» економічної теорії англійський економіст Р. Кантільйон (1680–1734 рр.), ідеї якого, слугували трампліном для першого покоління економістів Д. Юма, А. Сміта та низки фізіократів. У своєму дослідженні «Есе про природу торгівлі взагалі» (1755 р.) Р. Кантільйон звертає увагу на те, що різниця між попитом і пропозицією, призводить до порушення ринкового балансу та дозволяє отримати дохід від купівлі або продажу товару. Основною рисою підприємця Р. Кантільйон вважав готовність до ризику. Він визначав підприємця, як суб'єкта ринкових відносин, який за певну ціну купляє засоби виробництва, щоб виробити продукцію та у подальшому продає її з метою отримання доходів. Підприємець, на думку автора, бере на себе обов'язок по витратах на виготовлення продукції при цьому не знаючи за якою ціною може відбуватися реалізація. Р. Кантільйон поділяв «усіх мешканців держави» на два класи «підприємців і працюючих за наймом». Крім того, всіх підприємців дослідник ділив на два типи: підприємці, які можуть почати свою справу, вкладаючи капітал; підприємців, котрі не мають власного капіталу для відкриття справи [7, с. 124].

Представники третьої хвилі розвитку підприємництва найбільш чітко відобразили необхідність інновацій в даному процесі. Зокрема з третьої хвилею пов'язується виділення четвертого фактору виробництва – підприємницької здібності, тобто концентрації на особистості підприємця (кінець XIX – середина XX ст.). В. Зомбарт і Ж. Палевський розглядали підприємця і підприємство в історичній перспективі, акцентуючи увагу на перевагах товариств, де діють люди із підприємницькими задатками, в тому числі здатних до реалізації інновацій. Також третю хвилю можна пов'язати з дослідженнями з Й. Шумпетера, який виділяв головною особистісною рисою підприємця – інноваційність.

Особливість підприємця–новатора, як творця нових комбінацій факторів виробництва, нових продуктів, ринків і технологій ставиться Й. Шумпетером в центр його теорії економічного розвитку. Названі фактори, за баченням науковця, збурюють рівновагу економічної системи (стан «шумпетерівського шоку») і стимулюють економічний ріст, як адаптацію до шоку. Й. Шумпетер, пов'язував отримання підприємницького доходу з інноваціями, бо головною рисою підприємця, він вважав здатність до новаторства. Автор вважав, що ефективно використовуючи нововведення технічного, технологічного, організаційно–управлінського та маркетингового характеру, підприємець досягне тих змін у розширеному циклі виробництва та розподілу, які забезпечать йому додатковий дохід. У разі, якщо діяльність підприємця не має новаторських ознак та стає рутинною, то такий індивід не вважався підприємцем. Й. Шумпетер не поєднував всіх підприємців в єдиний клас і не розглядав підприємництво як професію. Однак, усіх підприємців в залежності від виконуваних ними функцій Й. Шумпетер ділив на чотири типи:

- 1) «фабриканти – творці», які є власниками засобів виробництва і самі керують підприємствами;
- 2) «капітани індустрії», які не є власниками підприємств, але, володіючи акціями, а часто і контрольним пакетом, мають великий вплив;
- 3) «директори» або менеджери;
- 4) «засновники», які спеціалізуються на роботі проектів створення підприємств.

Відмітимо, що розвиток генези підприємництва третьої «хвилі», за часів якої акцентувалася увага на ролі особистості підприємця–нова-

тора, чудово співпадає за часом із становленням в кінці XIX природознавства, однією із ключових характеристик якого було нове розуміння ролі суб'єкту процесу пізнання. Цей період знаменується революційними інноваційними змінами в фізиці (відкриття подільності атому), у космології (концепції нестационарності всесвіту), у хімії (появі квантової хімії), у біології (виникненням генетики), появи кібернетики і теорії систем. Разом з тим у світі названих інновацій формується нове розуміння залежності змісту результатів пізнавальної діяльності від способу постановки питань і методів дослідження, тобто від спостерігача як суб'єкта процесу пізнання [9].

Четверта хвиля дослідження підприємництва почалася з другої половини XX ст., її пов'язують з роботами нової австрійської школи та її представниками Л. Мізесом і Ф. Хайеком. В їх дослідженнях вперше підприємство було розглянуте, як процес розвитку ідеї, а їх послідовник – І. Кірцнер, побудував теорію підприємництва, як процес переходу від одного рівноважного стану – арбітражних угод до іншого. Разом з тим теорія підприємництва Л. Мізеса і Ф. Хайека, породжує стереотип підприємця, як акули бізнесу, що дещо звужує погляд на інноваційне підприємство. Уявлення австрійської школи про підприємця як про індивіда, який скуповує дешево і продає дорого, надмірно загальні та примітивні.

П'ята хвиля розвитку підприємництва характеризується дослідженням кінця 20 ст. і триває по цей час. Її представники Р. Коуз, Д. Норт, П. Друкер, Дж. Гэлбрейт включили до розгляду не тільки сутнісні, але і управлінські аспекти підприємницької діяльності, переходячи на міждисциплінарний рівень аналізу. Також головною рисою, яка започаткувала п'яту хвилю, слід вважати розквіт технологічних інновацій, активне розповсюдження Інтернет технологій, що дало поштовх переходу на міждисциплінарний рівень аналізу проблем підприємства. Яскравий представник п'ятої хвилі – П. Друкер, вважав, що підприємниць – це особа з інноваційним типом мислення, яка діє в умовах ризику, використовуючи при цьому будь-яку можливість с максимальною вигодою для себе, несе повну відповідальність за можливі невдачі у підприємницькій діяльності. Дослідник розумів під підприємством конкретну діяльність та практику, яка не відноситься не до науки, ані до мистецтва. П. Друкер вважав, що підприємство засноване на еко-

номічній та соціальній теоріях, згідно яких постійна зміна підприємницьких ідей – нормальне та природне явище. У цьому контексті, нові ідеї утворювали смислову основу терміну «підприємництва», тому підприємницькою задачею, дослідник вважав «творче руйнування» [10, с. 36].

Таким чином, розвиток інноваційного підприємства триває вже досить значний проміжок часу, постійно трансформується та еволюціонує відповідно зовнішніх умов. Дослідження представників різноманітних економічних шкіл демонструють, що підприємство не може існувати без ризику, інноваційності та ініціативності підприємця.

Висновки

Отже, становлення інноваційного підприємства бере свій початок з глибокої давнини. Попри всю різноманітність підходів (онтологічних, гносеологічних, аксіологічних) інноваційне підприємство визначається як специфічна форма економічної активності індивіда, який на основі ризику – ініціює, на основі підприємливості – організовує, на основі відповідальності – стабілізує, на основі особистої зацікавленості – розвиває ту чи іншу нову форму бізнесу. Підприємство виступає як основа інноваційного процесу, при цьому новаторство є не тільки визначальною ознакою підприємницької діяльності, а й основним фактором економічної динаміки, за допомогою якого ініціюються і реалізуються нові методи виробництва і збуту продукції.

Список використаних джерел

1. Маршалл А. Принципы политической экономии / А. Маршалл. — М.: Прогресс, 1993. — Т. 1. — 415 с.
2. Самуэльсон П. Монополистическая конкуренция — революция в теории / П. Самуэльсон // Теория фирмы / под ред. Гальперина. — СПб., 1995. — Вып. 2. — 258 с.
3. Гнатенко І. А. Логіка впровадження інноваційних заходів на регіональний ринок праці в умовах його циклічного розвитку / І. А. Гнатенко, В. О. Рубежанська // Бізнесінформ. — 2017. — № 8. — С. 110 — 115.
4. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1996. — № 30. — с. 141. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
5. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), — 2003. —

№18–22 – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436–15>

6. Swanson Dr. Lee Entrepreneurship and Innovation Toolkit / Dr. Lee Swanson. – 2017. – р. 158

7. Черняк В.З. Історія підприємництва: учбовий посібник для студентів, які навчаються за економічними спеціальностями / В.З. Черняк. – М.: ЮНІТІ–ДАНА, 2015. – 607 с.

8. Шемет'єв А.А. Международные стандарты инновационного менеджмента: учебное пособие (для студентов вузов и авангардных преподавателей) / А.А. Шемет'єв. – ФинСофт.РФ, 2014. – 466 с.

9. Гунин В.Н. Управление инновациями / В.Н. Гунин, В.П. Баранчев, В.А. Устинов, С.Ю. Ляпина. – М.: ИНФРА–М, 2012 – 328 с.

10. Друкер П. Бизнес инновации: пер. с англ. К. С. Головинского / П. Друкер. – М.: ИД «Вильямс», 2011. – 432 с.

References

1. Marshall A. Pryntsypy polytycheskoj ekonomyy / A. Marshall. – М.: Prohress, 1993. – Т. 1. – 415 с.

2. Samuel'son P. Monopolystycheskaia konkurentsya – revoliutsya v teoryi / P. Samuel'son // Teoryia fyrmy / pod red. Hal'peryna. – SPb., 1995. – Выр. 2. – 258 с.

3. Hnatenko I. A. Lohika vprovadzhennia innovatsijnykh zakhodiv na rehional'nyj rynek pratsi v umovakh joho tsyklichnoho rozvytku / I. A. Hnatenko, V. O. Rubezhans'ka // BiznesInform. – 2017. – № 8. – С. 110 – 115.

4. Konstytutsiia Ukrainy [Elektronnyj resurs] // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). – 1996. – № 30. – с. 141. – Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

5. Hospodars'kyj kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy № 436–IV vid 16.01.2003 r. [Elektronnyj resurs] // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), – 2003. – №18–22 – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436–15>

6. Swanson Dr. Lee Entrepreneurship and Innovation Toolkit / Dr. Lee Swanson. – 2017. – р. 158

7. Cherniak V.Z. Istoriia pidpriemnytstva: uchbovyj posibnyk dlia studentiv, iaki navchajut'sia za ekonomichnymy spetsial'nostiamy / V.Z. Cherniak. – М.: ЮНІТІ–ДАНА, 2015. – 607 с.

8. Shemet'ev A.A. Mezhdunarodnye standarty ynnovatsyonnoho menedzhmenta: uchebnoe posobyie (dlia studentov vuzov y avanhardnykh prepodavatelej) / A.A. Shemet'ev. – FynSoft.RF, 2014. – 466 с.

9. Hunyn V.N. Upravlenye ynnovatsiyamy / V.N. Hunyn, V.P. Barancheev, V.A. Ustynov, S.Yu. Liapyna. – М.: YNFRA–M, 2012 – 328 с.

10. Druker P. Byznes ynnovatsyy: per. s anhl. K. S. Holovynskoho / P. Druker. – М.: YD «Vyl'iams», 2011. – 432 с.

Дані про автора

Гнатенко Ірина Анатоліївна,

докторант кафедри підприємництва та бізнесу Київського національного університету технологій та дизайну, к.е.н., доцент

e-mail: gnatenkoiryna2000@gmail.com

Данные об авторе

Гнатенко Ирина Анатольевна,

докторант кафедры предпринимательства и бизнеса Киевского национального университета технологий и дизайна, к.э.н., доцент

e-mail: gnatenkoiryna2000@gmail.com

Data about the author

Iryna Hnatenko,

Associate professor of department of economy and business, Kyiv national university of technologies and design

e-mail: gnatenkoiryna2000@gmail.com

УДК 330.34

DOI: 10.5281/zenodo.2537248

ПЕНДЗИН О.О.

Пріоритети і принципи інноваційної політики держави

Предмет дослідження – механізми забезпечення інноваційного розвитку в умовах обмежених фінансових ресурсів.

Метою написання статті є авторське визначення пріоритетів державної політики в сфері науково-технічних та інноваційних перетворень економіки.

Методологія проведення роботи – загальні положення економічної теорії та економіки інновацій, а також порівняльний аналіз впливу пріоритетів і завдань державної інноваційної політики на розвиток впровадження новітніх технологій.

Результати роботи – здійснено аналіз зарубіжного досвіду державної підтримки інноваційної діяльності суб'єктів господарювання. Висвітлено стратегію формування моделі інноваційного розвитку України шляхом застосування фінансово–кредитних та податкових важелів, серед яких найважливішими є державна фінансова підтримка інноваційного бізнесу у прямій і непрямій формах. Серед державних інструментів підтримки інновацій ефективними можуть стати: комплекс податкових пільг, державна політика прискореної амортизації, надання державних гарантій в інвестиційних кредитах малому та середньому бізнесу, стимулювання спеціалізованих інститутів, надання пільгових позик підприємцям–новаторам, податкові канікули і формування спеціальних інноваційних фондів та галузевих банків реконструкції і розвитку, заохочення системи пільгового страхування ризиків інноваційного підприємництва; запровадження державного пресингу щодо використання застарілих технологій і техніки.

Висновки – одним із стратегічних пріоритетів державної політики є впровадження принципів інноваційного розвитку економіки України, а саме: підвищення ефективності бюджетного фінансування наукової сфери; інтеграція вітчизняного наукового сектору в Європейський науково–дослідний простір; створення високотехнологічних конкурентних товарів і послуг та інфраструктури інноваційної діяльності. Необхідність формування стратегічних пріоритетів викликана ростом обмеження виробничих ресурсів; необхідністю підвищення ефективності результатів впровадження новітніх технологій, продуктів і послуг; та забезпеченням сприятливих для здоров'я людини стандартів життя. У сфері послуг перспектив набувають такі фінансові інструменти підтримки інновацій, як пільгове кредитування, дотації та надання субсидій.

Ключові слова: інновації, державна політика, механізм, інструмент, стратегія, пріоритет.

ПЕНДЗИН А.А.

Приоритеты и принципы инновационной политики государства

Предмет исследования – механизмы обеспечения инновационного развития в условиях ограниченных финансовых ресурсов.

Целью написания статьи является авторское определение приоритетов государственной политики в сфере научно–технических и инновационных преобразований экономики.

Методология проведения работы – общие положения экономической теории и экономики инноваций, а также сравнительный анализ влияния приоритетов и задач государственной инновационной политики на развитие и внедрение новейших технологий.

Результаты работы – осуществлен анализ зарубежного опыта государственной поддержки инновационной деятельности субъектов хозяйствования. Освещены стратегии формирования моделей инновационного развития Украины путем применения финансово–кредитных и налоговых рычагов, среди которых важнейшими являются государственная финансовая поддержка инновационного бизнеса в прямой и косвенной формах. Среди государственных инструментов поддержки инноваций эффективными могут стать: комплекс налоговых льгот, государственная политика ускоренной амортизации, предоставление государственных гарантий в инвестиционных кредитах малому и среднему бизнесу, стимулирование специализированных институтов, предоставление льготных займов предпринимателям новаторам, налоговые каникулы и формирование специальных инновационных фондов и отраслевых банков реконструкции и развития, поощрения системы льготного страхования рисков инновационного предпринимательства; введение государственного прессинга по использованию устаревших технологий и техники.

Выводы – одним из стратегических приоритетов государственной политики является внедрение принципов инновационного развития экономики Украины, а именно: повышение эффективности бюджетного финансирования научной сферы; интеграция отечественного научного сектора в Европейское научно–исследовательское пространство; создание високотехнологических конкурентных товаров и услуг, а также инфраструктуры инновационной деятельности. Необходимость формирования стратегических приоритетов вызвана ростом ограничения

производственных ресурсов; необходимостью повышения эффективности результатов внедрения новейших технологий, продуктов и услуг; и обеспечением благоприятных для здоровья человека стандартов жизни. В сфере услуг перспективы приобретают такие финансовые инструменты поддержки инноваций, как льготное кредитование, дотации и предоставление субсидий.

Ключевые слова: инновации, государственная политика, механизм, инструмент, стратегия, приоритет.

PENDZIN O.O.

Priorities and principles of state innovation policy

Subject of research – mechanisms of providing innovative development in conditions of limited financial resources.

The purpose of writing the article is the author's definition of the priorities of the state policy in the sphere of scientific and technological and innovative transformations of the economy.

Methodology of work – general provisions of economic theory and economy of innovation, as well as a comparative analysis of the impact of priorities and objectives of the state innovation policy on the development of the introduction of advanced technologies.

The results of the work – an analysis of foreign experience of state support of innovation activity of business entities. The strategy of forming the model of innovative development of Ukraine through the application of financial–credit and tax levers is highlighted, among which the most important are the state financial support of innovative business in direct and indirect forms. Among the national instruments for supporting innovation, the following can be effective: a set of tax benefits, a state policy of accelerated depreciation, provision of state guarantees in investment loans for small and medium–sized businesses, stimulation of specialized institutions, provision of preferential loans to entrepreneurs–innovators, tax holidays and the formation of special innovation funds and sectoral banks reconstruction and development, promotion of the system of preferential insurance of risks of innovative entrepreneurship; introduction of state pressure on the use of outdated technologies and equipment.

Conclusions – One of the strategic priorities of state policy is the implementation of the principles of innovative development of the Ukrainian economy, namely: increasing the efficiency of budget financing of the scientific sphere; integration of the domestic scientific sector into the European research space; creation of high–tech competitive products and services and infrastructure of innovation activity. The need to formulate strategic priorities is due to the growth of production resource constraints; the need to increase the effectiveness of the results of the introduction of the latest technologies, products and services; and the provision of human–health standards of living. In the services sector, prospects are becoming financial instruments for supporting innovation, such as preferential lending, subsidies and subsidies.

Key words: innovation, state policy, mechanism, tool, strategy, priority.

Постановка проблеми. Різке скорочення в останні роки інвестицій, в першу чергу в реальний сектор економіки країни, призвело до загрозливого зниження виробництва високотехнологічної продукції, яка є наслідком протиріч, що виникли в процесі реформування економіки і перешкоджають досягненню цілей інноваційного розвитку. При високому банківському відсотку та низькій заробітній платі багато інноваційних проєктів, особливо у сфері механізації та автоматизації виробництва, а також ресурсозберігаючих технологій, стали неефективними. Поряд з традиційно обговорюваними чинниками, що зумовили

такий стан основних фондів у реальному секторі економіки – відсутністю власних фінансових ресурсів суб'єктів господарювання, недоступністю дешевих середньострокових і довгострокових кредитів, незначними обсягами іноземних інвестицій, неможливістю держави забезпечити кредитно–фінансову підтримку процесів оновлення основних фондів, – негативну роль зіграло також багаторічне скорочення внутрішнього ринку внаслідок низької платоспроможності населення та суб'єктів господарювання. У пошуках ринків збуту виробленої продукції суб'єкти виходять на ринки інших держав, намагаючись використовувати

переваги конкурентоспроможності в першу чергу за ціновими факторами, а не технологічними і якісними показниками.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Необхідність переходу української економіки на шлях інноваційних перетворень повинна бути визнана одним із стратегічних пріоритетів держави. На даний момент основними цілями та завданнями з реформування науково–технічної та інноваційної сфери є [2, 5, 6, 8, 9]:

- підвищення конкурентоспроможності сектору наукових досліджень і розробок;
- інтеграція вітчизняного сектору наукових досліджень в Європейський дослідний простір;
- підвищення ефективності бюджетного фінансування наукової сфери;
- напрямок науково–технічного потенціалу на забезпечення потреб інноваційного розвитку економіки України і створення високотехнологічних товарів і послуг;
- підвищення ефективності національної інноваційної системи та інфраструктури інноваційної діяльності.

Світовий досвід показує [1, 3, 4, 8], що без активної регулюючої ролі держави не може бути ефективною, соціально орієнтованою ринковою економікою. Немає жодної країни з високорозвинутою економікою, де держава відсторонилася б від регулювання і стимулювання ключових соціально–економічних, в тому числі інноваційних, процесів.

Структурна перебудова економіки, орієнтована на використання інтелектуальних ресурсів і розвиток високотехнологічних виробництв потребує створення умов для безперервного оновлення технологій і продукції, росту освітнього рівня населення та удосконалення управління шляхом нововведень (інновацій), заснованих на новітніх наукових знаннях. Суть поточної економічної реформи полягає у створенні умов і стимулів до інновацій, розвитку інноваційного підприємництва і забезпечення економічного зростання за рахунок використання досягнень науки і техніки. Це зумовлює необхідність активізації інноваційної діяльності.

Метою написання *статті* є – визначити механізми забезпечення інноваційного розвитку в умовах обмежених фінансових ресурсів України. З метою активізації інноваційної діяльності в Україні держава має здійснювати управління інноваційною діяльністю через реалізацію відповідної інноваційної політики, яка включає су-

купність законодавчих та нормативних актів і заходів, що забезпечують створення сприятливого інноваційного клімату в державі.

Виклад основного матеріалу. Інноваційна політика є складовою частиною соціально–економічної політики. Вона повинна об'єднувати загальними завданнями науку, техніку, виробництво, споживання, фінансову систему, освіту і повинна бути орієнтована на використання інтелектуальних ресурсів, розвиток високотехнологічних виробництв та пріоритетів економіки знань. Існують три об'єктивні джерела формування пріоритетів [7]:

1. Зростаюча обмеженість виробничих ресурсів і виникнення на цій основі проблем поточної і передбачуваної незбалансованості у народному господарстві. Чим більше обмежений будь–який вид ресурсу, тим в більшій мірі науково–технічний прогрес повинен бути сконцентрований на економії і заміщенні даного виду ресурсу.

2. Створення і впровадження новітніх технологій, організаційно–технічних заходів, які дозволять забезпечити досягнення більш високих результатів розвитку за мінімальний проміжок часу.

3. Усунення або зменшення ступеня впливу соціальних обмежень, пов'язаних зі здоров'ям, умовами праці і побуту людини, необхідність підтримки екологічної рівноваги.

Серед пріоритетів, що мають велике значення для інноваційного розвитку економіки можна виділити [5]:

1) науково–технічні пріоритети вищого порядку. Основним критерієм їх відбору є відповідність конкретним цілям розвитку суспільства у ближчій і більш віддаленій перспективі;

2) окремі інноваційні проекти, які пов'язані з рішенням задач короткотермінового характеру, але мають велику актуальність для галузі, суб'єктів господарювання;

3) найважливіші види імпорту технологій, тобто використання політики запозичення найважливіших технологічних розробок або закупки підприємств «під ключ. Основні вимоги полягають у тому, щоб забезпечувалась швидка окупність валютних заходів, і досягався «прорив» за конкретним напрямком НТП.

Зокрема можна зауважити, що згідно з законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», де у статті другій визначено:

ІННОВАЦІЙНО–ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

1. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні (далі – пріоритетні напрями) – науково і економічно обґрунтовані та визначені відповідно до цього Закону напрями провадження інноваційної діяльності, що спрямовані на забезпечення економічної безпеки держави, створення високотехнологічної конкурентоспроможної екологічно чистої продукції, надання високоякісних послуг та збільшення експортного потенціалу держави з ефективним використанням вітчизняних та світових науково–технічних досягнень.

2. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності поділяються на стратегічні та середньострокові пріоритетні напрями.

Стратегічні пріоритетні напрями затверджуються Верховною Радою України на період до 10 років.

Середньострокові пріоритетні напрями визначаються на період до 5 років і спрямовані на виконання стратегічних пріоритетних напрямів

Крім державних напрямків формуються аналогічні їм на рівні регіонів. Серед них виділяються: ресурсозберігаючі технології, нові матеріали та джерела енергії; підвищення конкурентоздатності продукції машинобудування і радіоелектроніки, розширення експорту і заняття нових ніш світового ринку; імпортозаміщуючі виробництва; інформатика, телекомунікації і зв'язок; енергетика і транспорт; переробка і зберігання сільськогосподарської продукції; охорона навколишнього середовища.

Вибір шляху інноваційного розвитку та формування державної інноваційної політики для уряду будь-якої держави починається з визначення пріоритетів як основоположних, базових елементів державної політики, з яких починається її формування і якими визначаються її магістральні напрями.

Як свідчить досвід технологічно розвинутих країн [4], глибоко продуманий механізм обґрунтування та визначення пріоритетів на державному рівні і надійний моніторинг їхньої реалізації стають обов'язковою умовою ефективності інноваційної політики.

Виходячи з проведеного аналізу, стратегічними пріоритетними напрями в Україні мають стати:

- освоєння нових, у тому числі відновлюваних джерел енергії, запровадження ресурсозберігаючих та енергоефективних технологій, технологій транспортування енергії;

- забезпечення розвитку високотехнологічних галузей промисловості, освоєння нових надточних технологій виробництва матеріалів, їх обробки і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів;

- технологічне оновлення агропромислового комплексу;

- підвищення якості медичного обслуговування шляхом впровадження новітніх технологій та обладнання;

- широке застосування технологій охорони навколишнього природного середовища;

- широке застосування сучасних інформаційних технологій.

Важливим інструментом фінансового забезпечення та стимулювання інноваційної діяльності є відрахування коштів у резервні фонди. Наприклад, у Швеції фірми мають право вкладати до 50% прибутку в резервні фонди майбутніх інвестицій, які звільнені від оподаткування. Висока інноваційність корпорацій ФРН також завдячує формуванням численних неоподатковуваних резервних фондів з прибутку підприємств. У Японії фірмам з капіталом до 100 млн. ієн дозволено збільшити на 16% нормативний ліміт на суму резервів, яка не оподатковується [8, с. 76–77].

Останніми роками в багатьох країнах виникли сумніви щодо ефективності інвестиційних податкових пільг. Поширена думка, що такі пільги ставлять у різні конкурентні умови галузі і фірми. Внаслідок цього в країнах з розвинутою ринковою економікою почали скорочувати податкові пільги з суттєвим зниженням ставок прибуткового оподаткування юридичних осіб. Вважають, що такий підхід ставить підприємців у приблизно однакові стартові умови, стимулює ділову та інвестиційно–інноваційну активність.

Дієвими засобами державної фінансової політики стимулювання інноваційного бізнесу в зарубіжних країнах є реалізація державних цільових кредитних програм (ДКЦП), гарантування позик, надання субсидій та дотацій на цілі науково–технічного розвитку тощо. Наприклад, ще у 1982 р. Федеральний уряд США створив програму інновацій і досліджень малого бізнесу (ПІДМБ), за якою у 1982–1992 рр. було субсидійоване понад 3 млрд. дол. на реалізацію 181824 проектів [4].

В Англії діє система конкурсної державної допомоги для найважливіших інвестиційних проектів вартістю не менше 0,5 млн. фунтів стерлінгів. Можна навести чимало прикладів підтримки ДКЦП урядами багатьох інших країн [1].

Ефективною формою фінансової допомоги інноваційному бізнесу в розвинутих країнах є гарантування державою позик. Зокрема, адміні-

страція малого бізнесу (АМБ) США 90% усієї фінансової допомоги надає у формі гарантованих позик (гарантія — до 90% суми позики, однак не більше 500 тис. дол.). Середній розмір гарантованих позик становить 175 тис. дол., а термін — близько восьми років (з фінансуванням капітального будівництва — до 20 років). Гарантії при реалізації комерційних кредитів, лізингових контрактів і венчурного фінансування, позик малим підприємствам передбачені урядами ФРН, Канади, Великобританії [3].

Ще одним важливим методом фінансової допомоги держави є пільгове кредитування інноваційного підприємництва. Наприклад, у Франції поширені такі види пільгових позик: позики, які повертають у разі успіху, і позики з пільговими процентами. Подібну підтримку малим підприємствам надають уряди Німеччини, Японії, Італії тощо. Так, кредити у рамках «Програми відродження Європи» надаються під 6% для придбання устаткування — на 10 років, для будівництва — на 15 років. В Італії МП можуть отримати позику на 10 років під 3–5% річних за ринкового курсу 15%. При достроковій сплаті кредиту сума позики зменшується на 20–30% [1–4].

Отже, модель інноваційного розвитку національної економіки є визначальним чинником прогресу суспільства та підвищення добробуту його членів. Цим зумовлена потреба державної підтримки інноваційної сфери як джерела економічного зростання і відродження національної культури, освіти та науки. Цілеспрямована політика держави у забезпеченні використання досягнень вітчизняної та світової науки і техніки дає змогу повніше задовольняти соціальні, економічні, культурні та інші потреби суспільства.

Аналіз економічної ситуації, що сформувалась в Україні під час переходу до ринкової системи господарювання, а також досвід зарубіжних країн щодо державного регулювання інновацій дає змогу виробити певну стратегію формування моделі інноваційного розвитку нашої держави шляхом застосування фінансово–кредитних та податкових важелів. Ми вважаємо, що у цієї стратегії має бути передбачено наступне: державна фінансова підтримка інноваційного бізнесу у прямій і непрямій формах є необхідною; головним напрямом фінансової підтримки інноваційного бізнесу повинна стати система податкових пільг; стимулювання розвитку інноваційного бізнесу пови-

нно також забезпечуватися державною політикою прискореної амортизації; надання державних гарантій в інвестиційних кредитах, що їх надають малому інноваційному підприємству; стимулювання спеціалізованих інститутів, надання пільгових позик підприємцям–новаторам, звільнення від оподаткування коштів, які спрямовують у фонд кредитів малому інноваційному підприємству; створення інноваційних фондів і сприяння організації та діяльності комерційних інноваційних банків; заохочення системи пільгового страхування ризиків інноваційного підприємництва; запровадження державного пресингу щодо використання застарілих технологій і техніки.

Реалізація ідей інноваційного розвитку в Україні при запозиченні накопиченого іншими країнами позитивного досвіду, як засвідчує практика, не дає таких результатів, яких досягли ці країни, тому що у процесі цієї реалізації можуть діяти фактори, які на етапі впровадження годі було передбачити. Тому законодавчі органи держави, на наш погляд, після експериментальної 1–2-х річної практики дії законодавчих актів і при частковій появі їх негативних проявів повинні своєчасно переглянути їх дію і внести такі уточнення, які б дозволили закону діяти стабільно тривалий час.

Формування правової основи підприємництва в Україні засвідчує, що такі зміни відбуваються зі значним запізненням. Можна навести такі приклади, як практика відкриття малих СП у перші роки незалежності, оподаткування прибутку, виникнення показника граничної рентабельності, перехід до оподаткування доходу і ін. Багато недоліків проявились у перші ж роки після формування ВЕЗ; вкрай негативною для підприємництва виявилася сучасна практика вилучення ПДВ; податковий кодекс змінюється майже кожні півроку–рік, що не надає підприємцям впевненості у стабільності правил «економічної гри».

Соціально–економічний розвиток України сьогодні може бути збалансованим та ефективним лише за умов формування державної інноваційної стратегії із залученням сучасних фінансових інструментів реалізації загальнодержавних цілей інноваційної сфери з орієнтацією на інтегральний потенціал регіонів країни, рівень їхнього економічного та соціального розвитку, геополітичне положення, екологічну і демографічну ситуацію.

Інноваційна діяльність повинна бути пріоритетною, ефективною і гнучкою. Ефективність но-

ІННОВАЦІЙНО–ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

вовведень залежить як від внутрішніх, так і від зовнішніх чинників. Вагомий вплив на результативність моделі інноваційного розвитку має фінансово–кредитний механізм регулювання нововведень як на макро–, так і на мікрорівні. Важливу роль у формуванні та функціонуванні моделі інноваційного розвитку відіграє підприємництво. Всебічне використання фінансово–кредитних важелів для підтримки державою інноваційної сфери, підтримки підприємництва і сприяння розвитку підприємств в Україні дозволить успішно виконати ті завдання із соціально–економічного розвитку, які передбачені програмними документами Президента, Уряду і Верховної Ради. На сьогодні і найближчу перспективу не тільки бажані, а й об'єктивно необхідні такі заходи інноваційної політики держави, за допомогою яких можливо вирішення низки актуальних завдань, а саме:

- формування запасу знань у сферах, які є рушіями економічного розвитку і інноваційного зростання;
- мобілізація громадських сил для досягнення визначених цілей, концентрація ресурсів на стратегічних напрямках інноваційних дій;
- ініціювання розробки сучасних проектів з інноваційним характером змін;
- визначення джерел фінансування в достатній мірі для наукомістких виробництв;
- формування внутрішнього ринку інновацій із власними пріоритетами з метою інтеграції у світовий поділ праці;
- розвиток нових складових інституційного середовища, у першу чергу, національної інноваційної системи, яка повинна узяти на себе вирішення основних завдань у сфері розробки і реалізації нововведень інноваційного характеру.

Завдання державної інноваційної політики обумовлюють наступні її основні напрями: сприяння розвитку підприємництва як основи формування інноваційної спрямованості національної економіки; створення інституційних засад інноваційної діяльності; розробка механізмів ресурсного забезпечення інноваційного процесу, включаючи кадрове забезпечення, пряме і непряме стимулювання інноваційної діяльності (правовими методами, методами податкової, амортизаційної, митної та ін. політики); розвиток інноваційної інфраструктури; створення системи інформаційного забезпечення; розвиток малого інноваційного підприємництва; промислова орієнтація науко–

вих досліджень тощо. Реалізація даних напрямів передбачає необхідність конкретних дій, за допомогою яких можна буде забезпечити створення нововведень радикального характеру, зменшення витрат у національному виробництві, зміну його структури, підвищення конкурентоспроможності і стійкості до спадів світової кон'юнктури.

Інноваційна політика, як сукупність дій держави, насамперед, повинна включати системний аналіз бізнес–середовища з подальшою оптимізацією системи державного впливу. Роль держави в даному випадку полягає в тому, щоб надавати допомогу підприємствам шляхом зменшення регуляторного навантаження і спрощення процедур ведення бізнесу. Через надмірну зарегульованість підприємствам складно впроваджувати інновації або підтримувати темпи зростання, оскільки багато часу, сил і фінансових ресурсів витрачається на забюрократизовані процедури, великий документообіг і корупцію. Зрозуміло, що в таких умовах впровадження інновацій та розвиток новітніх технологій не можуть бути пріоритетними напрямами їх діяльності.

Важлива роль у реалізації зазначених заходів, пов'язаних з інноваційною політикою, належить законодавству, що регулює інноваційну діяльність. Головним недоліком законодавчої бази України в цьому плані, як, до речі, майже всіх трансформаційних економік пострадянського простору, є надмірно велика кількість законів і підзаконних актів, які регулюють відносини в інноваційній сфері. У законодавчій площині однією з важливих проблем залишається слабкий захист авторських прав. Це зводить будь–яку патентну стратегію на внівець, тоді як на Заході дозволяє «забути» про конкурентів на 5–10 років.

Нестача фінансових ресурсів, часто безуспішні зусилля по залученню іноземних інвестицій у вітчизняну економіку призвели до того, що темпи відновлення промислового та технологічного потенціалу різко сповільнилися. Між тим, для розвитку нової економіки необхідні цілеспрямований розвиток і підтримка високотехнологічних підприємств і галузей, насамперед, тих, що пов'язані із забезпеченням енерго– і ресурсозбереження, виробництвом композиційних матеріалів, розробкою і впровадженням новітніх біотехнологій в сільському господарстві і медицині, розвитком сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки та ін. Такий підхід повинен

стати цільовою установкою інноваційної політики: поряд із підвищенням наукоємності існуючих галузей здійснювати переорієнтацію структури економіки країни на високотехнологічні галузі. При цьому об'єктивно посилюється необхідність у певному наборі інфраструктурних інститутів для підтримки і розвитку нових інноваційних структур: центрів трансферу технологій, бізнес–інкубаторів, технопарків, центрів комерціалізації технологій, державного фонду сприяння, фондів венчурного капіталу та ін. Хоча деякі з названих інститутів в Україні створені, їх діяльність поки не дає очікуваного ефекту. В основному це пов'язано з тим, що має місце асиметрія між можливостями цих інститутів і ринковим попитом на їх діяльність; відсутній достатній досвід співпраці учених і інженерів із підприємницьким сектором, оскільки відносини між ними у сфері фінансування, страхування, прав інтелектуальної власності належним чином не регулюються і не формалізовані.

Комплекс визначених покрокових дій держави дозволяє сформувати загальне бачення інноваційної політики з точки зору її функціональної спрямованості (див. рисунок), тобто ролі, яку вона покликана виконувати, щоб задіяти механізми підтримки економічного зростання на інноваційній основі.

Зазначені функції тісно взаємопов'язані і можуть прямо або побічно впливати на кінцеві результати здійснюваної інноваційної політики держави. Тому їх реалізація повинна розглядатися як комплексна система, що забезпечує розробку взаємозалежних рішень, кожне з яких вносить свій внесок у загальну результативність діяльності суб'єктів інноваційного процесу. Саме він, як самостійна царина діяльності, є сферою реалізації державної інноваційної політики. Слід зауважити, що в умовах становлення ринку цей процес зазнає певні складності і зміни: з циклу впровадження науково–технічних розробок, здійснюваного державою, він перетворюється в

Державна функціональна інноваційна політика

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

багатосуб'єктний процес. Його ланками стають винахідники державної або комерційної структури, маркетинг, інноватор, що представляє переважно приватний капітал і виступає ініціатором і менеджером інноваційного процесу.

З визначенням функцій даному випадку правомірно напрашується висновок про імплікативний зв'язок інноваційної політики держави з інституційним контекстом інноваційної діяльності: якщо державна інноваційна політика реалізується, то формалізацією її функцій є створення інститутів, які формують зміст національної інноваційної системи. Отже, у змістовному аспекті національна інноваційна система є інтеграцією суб'єктів інноваційної діяльності, інноваційної інфраструктури, інноваційних процесів і ресурсів. Ця інтеграція стає системою тільки в тому випадку, коли взаємодія її складових породжує якості, недоступні окремим із них без взаємодії.

Висновки

Одним з із стратегічних пріоритетів державної політики є впровадження принципів інноваційного розвитку економіки України, а саме: підвищення ефективності бюджетного фінансування наукової сфери; інтеграція вітчизняного наукового сектору в Європейський науково-дослідний простір; створення високотехнологічних конкурентних товарів і послуг та інфраструктури інноваційної діяльності. Необхідність формування стратегічних пріоритетів викликана ростом обмеження виробничих ресурсів; необхідністю підвищення ефективності результатів впровадження новітніх технологій, продуктів і послуг; та забезпеченням сприятливих для здоров'я людини стандартів життя. У сфері послуг перспектив набувають такі фінансові інструменти підтримки інновацій, як пільгове кредитування, дотації та надання субсидій.

Список використаних джерел

1. Бологіб Т.М. Фінансування науки за кордоном / Т.М. Бологіб // *Фінанси України*. – 2005. – №4. – С. 46–53.
2. Кокурин Д.И. Инновационная деятельность / Д.И. Кокурин. – М.: Экзамен, 2001. – 576 с.
3. Пронкин С. Государственное управление зарубежных стран / С. Пронкин. – М.: Аспект-Пресс, 2001. – 416 с.
4. Степанова Т.Н. Опыт построения экономических отношений в научно-технической среде за рубежом / Т.Н. Степанова, В.А. Савченко. – М., 1999. – 48 с.

5. Федулова Л. Інноваційний розвиток економіки: модель, система, управління, державна політика / Л. Федулова. – К.: Інститут економічного прогнозування, 2004. – 234 с.

6. Шевченко В. Донецький науковий центр: сучасність та шляхи розвитку / В. Шевченко // *Економіст*. – 2003. – № 9. – С. 22–24.

7. Шовкун І. Институциональная модель научной системы Украины в трансформационной экономике / И. Шовкун // *Экономика Украины*. – 2004. – №11. – С. 69–76.

8. Шовкун І.А. Моделі інноваційного розвитку: міжнародний досвід та уроки для України / І.А. Шовкун // *Проблеми науки*. – 2002. – №8. – С. 75–83.

9. Яцків Я. Трансформація наукової системи України: перехід до ринку / Я. Яцків // *Розбудова держави*. – 2002. – №1–4. – С. 18–29.

References

1. Bogolog T.M. Financing science abroad / T.M. Bolohib // *Finance and Ukraine*. – 2005. – №4. – P. 46–53.
2. Kokurin D.I. Innovative activity / D.I. Cocurin – Moscow: Exam, 2001. – 576 pp.
3. Prokin S. State Administration of Foreign Countries / S. Pronkin. – M.: Aspect-Press, 2001. – 416 pp.
4. Stepanova T.N. Experience in building economic relations in the scientific and technical environment for by the border / T.N. Stepanova, VA Savchenko – M., 1999. – 48 p.
5. Fedulova L. Innovative economic development: model, system, management, state policy / L. Fedulova – K.: Institute for Economic Forecasting, 2004. – 234 p.
6. Shevchenko V. Donetsk Scientific Center: Modernity and Development Ways / V. Shevchenko // *Economist*. – 2003. – No. 9. – P. 22–24.
7. Shovkun I. Institutional model of the scientific system of Ukraine in the transformational Economics / I. Shovkun // *Economy of Ukraine*. – 2004. – No. 11. – P. 69–76.
8. Shovkun I.A. Models of innovation development: international experience and lessons for Ukraine / I.A. Shovkun // *Problems of science*. – 2002. № 8. – P. 75–83.
9. Yaktsov Ya. Transformation of the Ukrainian scientific system: transition to the market / Ya. Yatskiv // *Renewable state* – 2002 – No. 1–4. – P. 18 – 29.

Дані про автора

Пендзин Олександр Олегович,

аспірант відділу модернізації механізмів управління економікою, Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
e-mail: sasha.pendzin@gmail.com

Данные об авторе**Пендзин Александр Олегович,**

аспирант отдела модернизации механизмов управления экономики, Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики

e-mail: sasha.pendzin@gmail.com

Data about the author**Pendzin Alexandr,**

post-graduate student of department of modernization of economic management mechanisms, State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

e-mail: sasha.pendzin@gmail.com

УДК 330.34

DOI: 10.5281/zenodo.2537258

ДІДУШКО Д.М.

Імплементация интернет речей в галузях світової економіки

Предмет дослідження – особливості виникнення новітніх продуктів і послуг в просторі формування і розвитку інтелектуальних технологій.

Метою написання статті є авторське бачення специфіки впливу Інтернет речей на конкурентоспроможність національної економіки в глобальному просторі.

Методологія проведення роботи – загальні положення економічної теорії, постулати інноваційної економіки, а також PESTL–аналіз задля виявлення ключових особливостей і впливу середовища на ефективність впровадження новітньої технології в сучасній Україні.

Результати роботи – здійснено аналіз середовища впровадження Інтернет речей в Україні, що свідчить про несприятливі політичні чинники в Україні, проте скориставшись можливостями Європейської зони вільної торгівлі, країна може займати перспективні позиції на світовому ринку Інтернету речей. Економічні умови є відносно сприятливими для побудови бізнесу у секторі Інтернету речей, а соціальні чинники є більш сприятливими для розвитку ринку у визначеному секторі, зокрема у сегменті B2C. Інноваційне–технологічне середовище відрізняється високим потенціалом та одночасно відсутністю державної підтримки і захисту винаходів. Не зважаючи на певні переваги за іншими рівними умовами, складність законодавства, яке регулює міжнародну торгівлю, податкові, цивільно–трудова відносини є стримуючим фактором для розвитку ринку Інтернету речей в Україні.

Висновки – Ринок Інтернету речей є надзвичайно перспективним і його зростання є неминучим. Він несе чимало можливостей, зокрема: Інтернет речей промислових товарів, ринок IoT платформ тощо, але існують і загрози, які стримують його розвиток в Україні. Подолання цих загроз може перетворити наявні умови в нові можливості, тому це стає важливим завданням сьогодення. Загалом, для України є багато шляхів успішного використання можливостей ринку Інтернету речей, проте, існують державні проблеми, без подолання яких конкурування на даному ринку буде практично неможливим, зокрема, каменем спотикання все ще залишається політико–правова система.

Ключові слова: інтелектуальні технології, PESTL–аналіз, Інтернет речей, ринок IoT платформ.

ДИДУШКО Д.М.

Имплементация интернет вещей в отраслях мировой экономики

Предмет исследования – особенности возникновения новейших продуктов и услуг в пространстве формирования и развития интеллектуальных технологий.

Целью написания статьи является авторское виденье специфики влияния Интернет вещей на конкурентоспособность национальной экономики в глобальном экономическом пространстве.

Методология проведения работы – общие положения экономической теории, постулаты инновационной экономики, а также PESTL–анализ для выявления ключевых особенностей и влияния среды на эффективность внедрения новой технологии в современной Украине.

Результаты работы – осуществлен анализ среды внедрения Интернет вещей в Украине, который свидетельствует о неблагоприятных политических факторах в Украине, однако воспользовавшись возможностями Европейской зоны свободной торговли, страна может занимать перспективные позиции на мировом рынке Интернета вещей. Экономические условия являются относительно благоприятными для построения бизнеса в секторе Интернета вещей, а социальные факторы являются более благоприятными для развития рынка в определенном секторе, в частности в сегменте B2C. Инновационно–технологическая среда отличается высоким потенциалом и одновременно отсутствием государственной поддержки и защиты изобретений. Несмотря на определенные преимущества при прочих равных условиях, сложность законодательства, регулирующего международную торговлю, налоговые, гражданско–трудовые отношения являются сдерживающими факторами для развития рынка Интернета вещей в Украине.

Выводы – Рынок Интернета вещей чрезвычайно перспективный и его рост неизбежен. Он несет немало возможностей, в частности: Интернет вещей промышленных товаров, рынок IoT платформ и т.д., но существуют и угрозы, которые сдерживают его развитие в Украине. Преодоление этих угроз может превратить имеющиеся условия в новые возможности, поэтому это становится важной задачей современности. В общем, для Украины есть много путей успешного использования возможностей рынка Интернета вещей, однако, существуют государственные проблемы, без преодоления которых конкуренция на данном рынке будет практически невозможным, в частности, камнем преткновения все еще остается политико–правовая система.

Ключевые слова: интеллектуальные технологии, PESTL–анализ, Интернет вещей, рынок IoT платформ.

DIDUSHKO D.M.

Implementation of the Internet of things in the sectors of the world economy

Subject of research – features of the emergence of new products and services in the space of formation and development of intellectual technologies.

The purpose of writing the article is the author's vision of the specifics of the influence of Internet things on the competitiveness of the national economy in the global economic space.

Methodology of the work – general provisions of economic theory, postulates of the innovative economy, as well as PESTL analysis to identify key features and environmental impact on the effectiveness of the introduction of the latest technology in modern Ukraine.

The results of the work – an analysis of the environment for the introduction of Internet things in Ukraine, which shows the adverse political factors in Ukraine, but taking advantage of the opportunities of the European Free Trade Area, the country can take promising positions in the global Internet market. Economic conditions are relatively favorable for building business in the Internet sector, and social factors are more conducive to market development in a specific sector, particularly in the B2C segment. Innovative technological environment is characterized by high potential and at the same time lack of state support and protection of inventions. In spite of certain advantages under other equal conditions, the complexity of the legislation regulating international trade, tax, civil–labor relations is a deterrent to the development of the Internet market of things in Ukraine.

Conclusions – The Internet of things is extremely promising and its growth is inevitable. He has a lot of opportunities, including: the Internet of things of industrial goods, the market of IOT platforms, but there are also threats that hinder its development in Ukraine. Overcoming these threats can turn existing conditions into new opportunities, so it becomes an important task today. In general, for Ukraine there are many ways to successfully use the possibilities of the Internet market of things, however, there are state problems, without which the competition in this market will be practically impossible, in particular, the political and legal system still remains a stumbling block.

Key words: intellectual technologies, PESTL analysis, Internet things, market of IOT platforms.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі уявлення про могутність будь-якої держави формується під впливом таких чинників як інформація та інформаційні технології. Четверта промислова революція призвела до поширення нових інформаційних технологій, в основі яких лежить революційність та інноваційність. Однією з таких технологій є Інтернет речей (з англ. Internet of Things або IoT). На даному етапі розвитку міжнародної економіки Інтернет речей стає важливою технологією, яка суттєво впливає на всі суспільні системи. Всепроникненість Інтернету речей пояснюється не лише появою нового ринку IoT, а й взаємопов'язаністю більшості економічних та господарських процесів в країнах світу. Будучи одночасно технологією, товаром та послугою, Інтернет речей потребує ґрунтовного дослідження та визначення особливостей впливу на світову економіку, зважаючи на те, що його стрімкий розвиток породжує чимало можливостей та викликів як для глобального середовища, так і для окремих економічних суб'єктів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зважаючи на те, що Інтернет речей є революційною та перспективною технологією, дана категорія все ще залишається практично не дослідженою. В країнах Європи та США все більше науковців – Кевін Ештон, Марк Вайсер, Стів Лейбсон, Стівен Холлер, професори Масачусетського Технологічного Інституту – розглядають дану технологію як рушійну силу для економічного розвитку ряду країн, тоді як вітчизняні науковці досі ще не вивчали її на достатньому рівні. В Україні лише нещодавно почали відкриватися окремі навчальні програми у сфері IoT, проте відсутність достатньої теоретичної та практичної баз створює перешкоди у застосуванні даної технології та гальмує використання її переваг.

Інтернет речей – це система взаємопов'язаних обчислювальних пристроїв, механічних та цифрових машин, об'єктів, тварин або людей, що мають унікальні ідентифікатори, а також можливість передачі даних через мережу Інтернет, не вимагаючи взаємодії між людьми або взаємодії людина–комп'ютер [1].

Річчю у Інтернеті речей може бути людина з імплантатом серцевого монітора, сільськогосподарська тварина з біочипом, автомобіль з вбудованими датчиками, який попереджає водія, коли низький тиск в шинах або будь-який інший при-

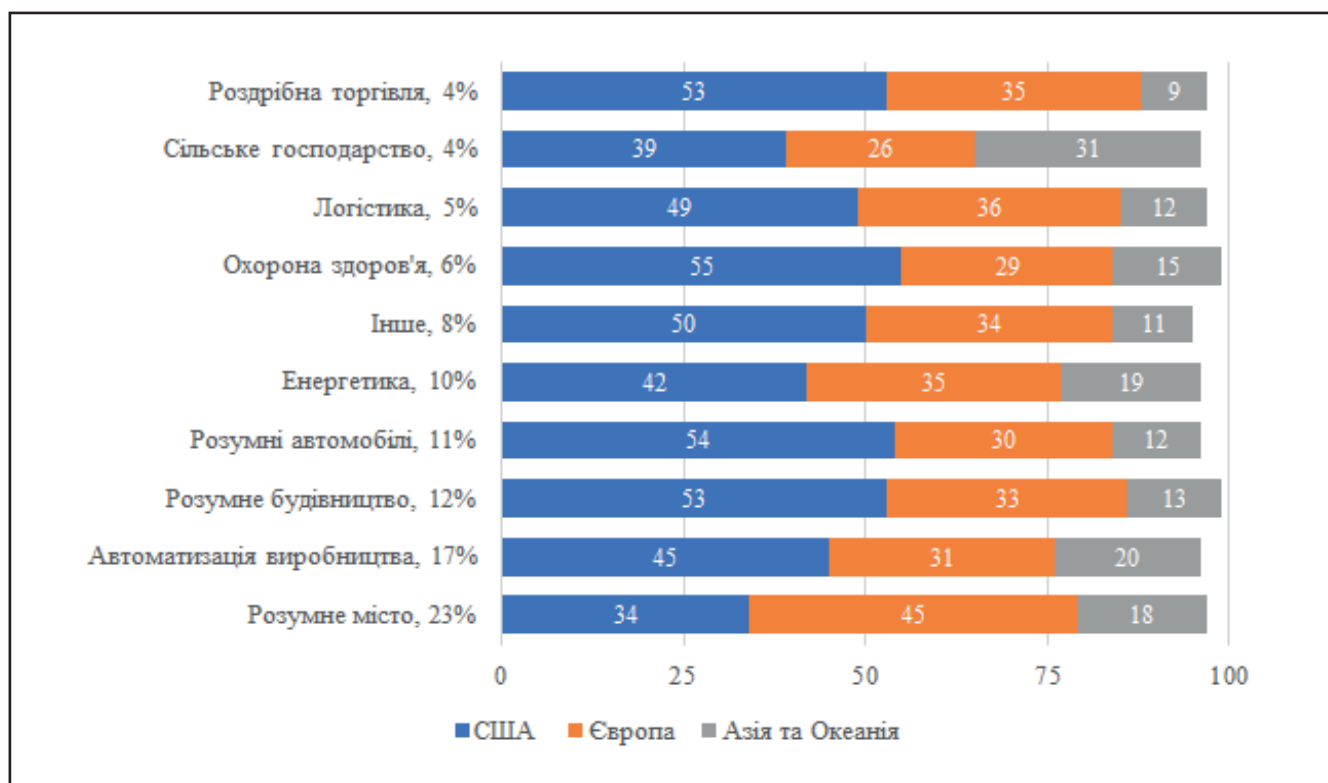
родний або штучний об'єкт, який здатний передавати дані по мережі та якому може бути призначена IP-адреса.

Поєднуючи фізичні та цифрові сфери, Інтернет речей значно розширює доступ до інформаційних технологій. Безліч можливостей, які виникають внаслідок здатності контролювати та управляти речами в фізичному світі електронним способом, надихнули на зростання інновацій. Зміни які несе Інтернет речей, можуть радикально змінити підхід компаній до управління фізичними активами, те як споживачі ставляться до свого здоров'я та занять спортом, а також як функціонують міста. Компанія McKinsey & Company впродовж багатьох років інвестувала в IoT і ця технологія доволі стрімко перевершила всі існуючі технології та ноу-хау. Однак, з часом може статись так, що користь від реалізації інформаційних технологій буде досягнута досить дорогою ціною, адже вони можуть складатись з дуже складних систем та технологій, потребувати значних інвестицій та масштабної науково-дослідницької діяльності як в просторі, так і в часі.

Великі організації різних галузей використовують IoT для більш ефективного функціонування, кращого розуміння клієнтів для покращення обслуговування, поліпшення процесу прийняття рішень та підвищення вартості бізнесу (див. рисунок).

IoT набув і набуває поширення у всіх галузях. Умовно IoT можна поділити на Інтернет речей споживчих та промислових товарів. Інтернет речей споживчих товарів (або споживчий Інтернет речей) відноситься до усіх приладів і рішень, що стосуються окремих кінцевих споживачів. Інтернет речей для промислових товарів (промисловий Інтернет речей), він націлений не на кінцевого споживача, а на підприємства, фабрики, заводи. Крім того, ринок Інтернету речей можна сегментувати на ринок IoT приладів, ринок IoT обладнання, ринок IoT платформ та ринок IoT послуг. Найбільш широко IoT застосовується у побутовій електроніці, промисловій автоматизації, паливно-енергетичній галузі, логістиці, охороні здоров'я, розумному одязі та аксесуарах, телекомунікаціях, розумних містах, сільському господарстві, автомобільній промисловості, роздрібній торгівлі, спорті і фітнесі.

Питання перспективи розвитку ринку Інтернету речей вже неодноразово піднімалося у аналітичних звітах та доповідях великих консалтингових і фінансових компаній попри його відносно новиз-

Розподіл IoT проектів за різними галузями світового господарства станом на початок 2018 року

Джерело: розроблено автором на основі [2]

ну. Частково точки зору корпорацій розходяться, але однозначним залишається безсумнівне стрімке зростання на даному ринку. Розглянемо деякі із останніх прогнозів.

Фінансова компанія «IHS Markit» прогнозує, що ринок IoT зросте з 15,4 мільярда пристроїв у 2015 році до 30,7 мільярда пристроїв у 2020 році і 75,4 мільярдів у 2025 році [3].

Глобальна консалтингова компанія «McKinsey & Company» оцінила, що загальний обсяг IoT ринку у 2015 році становив близько 900 млн. доларів, а в 2020 році він зросте до 3,7 млрд. доларів США, тобто сукупний річний темп приросту становитиме 32,6%. Економічний вплив IoT можна буде оцінити в 2,7 – 6,2 трильйонів доларів США до 2025 року [4].

Загалом, можна відзначити, що враховуючи динамічний характер розвитку ринку Інтернету речей, необхідним є його подальше дослідження та постійне вдосконалення напрямів розвитку як компанії, так і ринку в цілому, з метою максимально ефективного використання можливостей IoT.

Метою написання **статті** є авторське бачення специфіки впливу Інтернет речей на конкурентоспроможність національної економіки на основі аналізу стану і можливості їх розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом все частіше і частіше вживають термін «Інтернет речей» (з англійської Internet of Things – IoT), зокрема, зважаючи на велику кількість пристроїв, які ототожнюються з даним поняттям. Очевидно, що дана технологія стала всепроникною та всеохоплюючою, інтегрувавшись у більшість сфер економіки та суспільного життя в цілому. Не зважаючи на те, що технологія IoT є відносно новою, вона розвивається галопуючими темпами, залишаючись відносно не дослідженою.

Відповідно до Стівена Холлера у дослідженні компанії «SAP», яке має назву «Інтернет речей: невід'ємна частина майбутнього Інтернету» [1], Інтернет речей це: «Світ, в якому фізичні об'єкти без проблем інтегровані в інформаційну мережу, і де фізичні об'єкти можуть стати активними учасниками бізнес-процесів. Сервіси доступні для взаємодії цих «інтелектуальних об'єктів» через Інтернет, запитують та змінюють їхній стан та будь-яку інформацію, пов'язану з ними, з урахуванням питань безпеки та конфіденційності».

Інтернет речей відкриває величезні перспективи для світової економіки. Його швидкі темпи зростання, галузева розгалуженість, всепроникненість створюють чимало можливостей та

нових ринкових сегментів і, очевидно, що скориставшись його здобутками, можна істотно покращити ринкову позицію та підвищити конкурентоспроможність. Таким чином, варто дослідити, яким чином дана технологія сприятиме економічному розвитку України.

Задля здійснення поглибленого дослідження пропонується використати такі ефективні методи як PESTL–аналіз з метою виявлення ключових особливостей середовища. PESTL–аналіз включає дослідження ключових політичних, економічних, соціальних, технологічних і правових факторів.

Політична ситуація в Україні є досить непростою і нестабільною. Перш за все, варто зазначити, що Україна знаходиться в умовах воєнного конфлікту з Росією. Дана ситуація сильно погіршує політичний імідж країни, робить її репутацію нестабільною. У таких умовах інвестори побоюються інвестувати в Україну, партнери та потенційні клієнти часто остерігаються операцій з українськими компаніями. В Україні дуже високий рівень корупції та бюрократії, що також є стримуючим фактором для іноземних контрагентів. Більшість процесів на ринку Інтернету речей, зокрема враховуючи його відносну юридичну незакріпленість, сильно ускладнюється даними факторами, що відлякує іноземців. Відзначимо також високий ступінь лобювання власних інтересів політиками країни. Компанії в Україні часто існують в умовах високого ступеню невизначеності, зокрема і через наявність груп тиску та лобістів. Крім того, враховуючи той факт, що більшість українських політиків ще й бізнесмени за сумісництвом, то, очевидно, що вся економіка діє в межах їхніх інтересів. Окремої уваги заслуговують модель поведінки правлячої верхівки. Стратегія розвитку країни докорінно змінюється зі зміною правлячої верхівки, що також вносить елемент невизначеності. Європейська зона вільної торгівлі породжує для країни можливість розвитку Інтернету речей сумісно із країнами ЄС та отримання Європейського інвестування даної сфери. Звісно, політичні фактори України є досить несприятливими, проте подолавши політичні негаразди і скориставшись можливостями Європейської інтеграції, країна може займати перспективні позиції на світовому ринку Інтернету речей.

До основних економічних чинників, які впливають на ринок Інтернету речей в Україні відносять:

1. Курс обміну валют: попри загальну негативну тенденцію в економіці пов'язану із знеціненням

національної валюти, для ринку Інтернету речей дана тенденція є досить сприятливою, оскільки, як ми зазначили раніше, IoT компанії в Україні працюють здебільшого з іноземними контрагентами і отримують виручку в іноземній валюті. Тобто високий курс іноземної валюти до гривні дає можливість ставити нижчі ціни на IoT товари і послуги, таким чином залучаючи більше клієнтів.

2. Податкове навантаження. В Україні немає окремих норм, що регулюють оподаткування на ринку Інтернету речей. Загалом, податкова система є досить недосконалою, зокрема через свавілля у роботі податкових служб, що часто змушує підприємців вигадувати напівлегальні схеми або вдаватися до хабарництва, щоб вести бізнес.

3. Кредитна система України є теж досить недосконалою. Кредитування бізнесу ведеться під величезні відсотки, особливо у валюті, що робить залучення позичкового капіталу для бізнесу надскладним завданням і не дає додаткових можливостей для розширення.

4. Оплата праці. Варто також відзначити, що ціна на людський ресурс в Україні є відносно невеликою, зокрема на такий дорогий, як програмісти. Це дає можливість Україні сміливо виходити на ринок IoT послуг, де ціна, в основному, формується на основі вартості трудового ресурсу.

Загалом, можна підсумувати, що економічні умови, насправді, є відносно сприятливими для побудови бізнесу у секторі Інтернету речей.

Визначимо соціальні чинники і, як саме варто діяти на ринку Інтернету речей враховуючи їх: насправді, українські споживачі ще не дуже усвідомлюють існування ринку Інтернету речей при тому, що вони вже використовують чимало IoT приладів. Тому, для того, щоб активно захоплювати даний ринок необхідно працювати не лише у напрямі збільшення користувачької свідомості щодо конкретної компанії чи пристрою, а й щодо технології в цілому. Українські споживачі, як правило, дуже люблять новомодні гаджети та новинки на технологічному ринку, тому сегмент B2C на ринку Інтернету речей є дуже перспективний. Якщо ж ми говоримо про ринок B2B в Україні, то тут усвідомлення споживачів є значно нижчим, а технологічна консервативність вищою. Крім того, враховуючи його дороговизну, більш доцільною є робота з іноземними клієнтами в даному сегменті, аніж з українськими. Українська молодь, як правило, є дуже космополітичною та схильною

до Західної культури, тому ринок Інтернету речей для них є досить багатообіцяючим. Враховуючи схильність молодого населення до здорового та спортивного способу життя, досить перспективним є ринок трекерів, розумних браслетів та інших IoT пристроїв у сегментах охорони здоров'я, спорту і фітнесу тощо. Варто також пригадати те, що українці дуже часто дарують на свята різноманітну техніку, що також створює можливість для українського ринку IoT. Тобто, можна зробити висновок, що соціальні фактори в Україні є дуже сприятливими для розвитку ринку Інтернету речей в Україні, зокрема у сегменті B2C.

Характеристика специфічних рис технологічної системи України містить наступне. В Україні дуже мало можливостей для проведення технологічних досліджень у сфері Інтернету речей. Більшість дослідних лабораторій організовуються міжнародними компаніями з метою переманювання фахівців. Підтримка держави є практично відсутньою, що сприяє «відтоку умів». Враховуючи високу кваліфікацію українських спеціалістів у галузі IT та IoT, технологічний потенціал даного ринку можна вважати досить сильним.

Проблема захисту авторського права в Україні: авторське право в Україні є досить примітивним і не відповідає міжнародним нормам, що не дає винахідникам впевненості у власності на свої вироби та створює можливість плагіату закордоном.

Вкотре можна визначити, що весь технологічний потенціал України тримається на людському капіталі, проте, якщо держава так і не почне забезпечувати належні умови для його розвитку, то він буде все активніше переміщуватися закордон.

Окремої уваги заслуговує правова складова PESTL–аналізу. Складність законодавства, яке регулює міжнародну торгівлю, податкові, цивільно–трудові відносини є стримуючим фактором для розвитку ринку Інтернету речей. Наявність багатьох правових колізій не дає підприємцям впевненості та створює величезний фактор невизначеності, що ускладнює ведення бізнесу, зокрема і в сфері IoT. Корумпованість правової і, зокрема, судової системи відлякує іноземних контрагентів. Відсутність чіткого законодавства в Україні (і на міжнародному рівні) щодо регулювання ринку Інтернету речей, стримує його розвиток.

Отже, законодавча система України є однозначною загрозою для розвитку ринку Інтернету речей.

За результатами PESTL–аналізу можна відзначити, що Україна має потенціал для розвитку ринку Інтернету речей, зокрема через соціальні фактори та високу кваліфікацію фахівців. Проте, якщо правові та політичні фактори залишаться незмінними, то перспективи швидко зводяться до мінімуму.

За рахунок розвитку перспективних для IoT галузей (біотехнології, транспортування і логістика, виробництво, оптова і роздрібна торгівля) та виходу українських компаній на відповідні ринки, можна покращити економічну ситуацію України, зробити її стабільнішою.

На останок, оцінімо, як необхідно діяти, щоб мінімізувати слабкі сторони задля уникнення впливу загроз.

Реформування правової системи та створення відповідної нормативно–правової бази для регулювання ринку Інтернету речей дасть можливість мінімізувати загрози від відсутності необхідної міжнародно–правової законодавчої бази.

Державне стимулювання технологічного сектору та IoT розробок зокрема частково нівелює загрозу «відтоку умів» та загрози з боку країн із ще дешевшим людським ресурсом.

Подолання політичних та економічних проблем дасть змоги мінімізувати вплив загрози «відтоку умів». За допомогою створення ефективної законодавчої бази у сфері Інтернету речей можна законодавчо закріпити пункти стосовно конфіденційності і безпеки, і таким чином мінімізувати вплив цієї загрози.

Тобто, можна зробити висновок, що, загалом, для України є багато шляхів успішного використання можливостей ринку Інтернету речей, проте, існують державні проблеми, без подолання яких конкурування на даному ринку буде практично неможливим, зокрема, каменем спотикання все ще залишається політично–правова система.

Висновки

Ринок Інтернету речей є надзвичайно перспективним і його зростання є неминучим. Він несе чимало можливостей, зокрема: Інтернет речей промислових товарів, ринок IoT платформ тощо, але існують і загрози, які стримують його розвиток. Якщо подолати перелічені загрози, то їх можна трансформувати в нові можливості, тому це стає важливим завданням.

Загалом, для України є багато шляхів успішного використання можливостей ринку Інтернету речей,

проте, існують державні проблеми, без подолання яких конкурування на даному ринку буде практично неможливим, зокрема, каменем спотикання все ще залишається політично-правова система.

Список використаних джерел

1. Haller S. Internet of Things: An Integral Part of the Future Internet [Електронний ресурс]. / Stephen Haller // SAP Research – Режим доступу до ресурсу: <https://www.postscapes.com/internet-of-things-definition/>

2. Columbus L. Roundup Of Internet Of Things Forecasts And Market Estimates, 2016 [Електронний ресурс]. / Louis Columbus // Forbes. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.forbes.com/sites/louiscolumbus/2016/11/27/roundup-of-internet-of-things-forecasts-and-market-estimates-2016/#16e4a6e8292d>

3. Ip C. Internet of Things. The IoT opportunity – Are you ready to capture a once-in-a lifetime value pool? [Електронний ресурс]. / Chris Ip // McKinsey&Company. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: [http://hk-iot-conference.gs1hk.org/2016/pdf/_04_Mc%20Kinsey%20-%20\(Chris%20Ip%20\)%20ppt%20part%20%201%20_IoT%20-%20Capturing%20the%20Opportunity%20vF%20-%2021%20June%202016.1pptx.pdf](http://hk-iot-conference.gs1hk.org/2016/pdf/_04_Mc%20Kinsey%20-%20(Chris%20Ip%20)%20ppt%20part%20%201%20_IoT%20-%20Capturing%20the%20Opportunity%20vF%20-%2021%20June%202016.1pptx.pdf)

4. Kemp R. Legal Aspects of the Internet of Things [Електронний ресурс]. / Richard Kemp // KEMP IT LAW. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.kempitlaw.com/wp-content/uploads/2017/06/Legal-Aspects-of-the-Internet-of-Things-KITL-20170610.pdf>

5. Rouse M. Internet of Things (IoT) [Електронний ресурс]. / Margaret Rouse // TechTarget – Режим доступу до ресурсу: <http://internetofthingsagenda.techtarget.com/definition/Internet-of-Things-Io>

6. Ashton K. That 'Internet of Things' Thing [Електронний ресурс]. / Kevin Ashton // RFID Journal. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.rfidjournal.com/articles/view?4986>

References

1. Haller S. Internet of Things: An Integral Part of the Future Internet [E-resource]. / Stephen Haller // SAP Research: <https://www.postscapes.com/internet-of-things-definition/>

2. Columbus L. Roundup Of Internet Of Things Forecasts And Market Estimates, 2016 [E-recourse].

/ Louis Columbus // Forbes. – 2016.: <https://www.forbes.com/sites/louiscolumbus/2016/11/27/roundup-of-internet-of-things-forecasts-and-market-estimates-2016/#16e4a6e8292d>

3. Ip C. Internet of Things. The IoT opportunity – Are you ready to capture a once-in-a lifetime value pool? [E-recourse]. / Chris Ip // McKinsey&Company. – 2016.: [http://hk-iot-conference.gs1hk.org/2016/pdf/_04_Mc%20Kinsey%20-%20\(Chris%20Ip%20\)%20ppt%20part%20%201%20_IoT%20-%20Capturing%20the%20Opportunity%20vF%20-%2021%20June%202016.1pptx.pdf](http://hk-iot-conference.gs1hk.org/2016/pdf/_04_Mc%20Kinsey%20-%20(Chris%20Ip%20)%20ppt%20part%20%201%20_IoT%20-%20Capturing%20the%20Opportunity%20vF%20-%2021%20June%202016.1pptx.pdf)

4. Kemp R. Legal Aspects of the Internet of Things [Електронний ресурс]. / Richard Kemp // KEMP IT LAW. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.kempitlaw.com/wp-content/uploads/2017/06/Legal-Aspects-of-the-Internet-of-Things-KITL-20170610.pdf>

5. Rouse M. Internet of Things (IoT) [Електронний ресурс]. / Margaret Rouse // TechTarget – Режим доступу до ресурсу: <http://internetofthingsagenda.techtarget.com/definition/Internet-of-Things-Io>

6. Ashton K. That 'Internet of Things' Thing [Електронний ресурс]. / Kevin Ashton // RFID Journal. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.rfidjournal.com/articles/view?4986>

Дані про автора

Дідушко Дмитро Миколайович,

аспірант відділу модернізації механізмів управління економікою, Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
e-mail: didushko1000@gmail.com

Данные об авторе

Дидушко Дмитрий Николаевич,

аспірант отдела модернизации механизмов управления экономики, Государственный научно-исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
e-mail: didushko1000@gmail.com

Data about the author

Dmytro Didushko,

post-graduate student of department of modernization of economic management mechanisms, State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
e-mail: didushko1000@gmail.com

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 338.43:338.48–44(1–22):005.332.4:338.487:659.1

DOI: 10.5281/zenodo.2537264

ДАНИЛО С.І.

Особливості формування конкурентостійкості підприємств сільського зеленого туризму на засадах маркетингу

Предметом дослідження є особливості формування конкурентостійкості підприємств сільського зеленого туризму на засадах маркетингу.

Мета дослідження – визначити особливості та використання маркетингу в процесі формування конкурентостійкості підприємств сільського зеленого туризму.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті окреслені методи формування конкурентостійкості на засадах маркетингу; розглянуто компоненти комплексу маркетингу відносно їх ролі у формуванні конкурентостійкості підприємств сільського зеленого туризму; визначені особливості та відмінні характеристики туристичного продукту.

Висновки. Результатами проведеного дослідження стали наступні висновки: проведений аналіз особливостей формування конкурентостійкості підприємств сільського зеленого туризму на засадах маркетингу довів, що сільський туризм – це сектор туристичної галузі, орієнтований на використання природних, культурно–історичних та інших ресурсів сільської місцевості та її специфіки для створення комплексного туристичного продукту. Агротуристичний продукт включає в себе асортимент послуг пізнавального, розважального, оздоровчого характеру.

Ключові слова: конкурентостійкість, підприємство, маркетинг, сільський туризм, туристичний продукт, послуги, ефективність, персонал.

ДАНИЛО С.І.

Особенности формирования конкурентоустойчивости предприятий сельского зеленого туризма на принципах маркетинга

Предметом исследования являются особенности формирования конкурентоустойчивости предприятий сельского зеленого туризма на принципах маркетинга.

Цель исследования – определить особенности и использование маркетинга в процессе формирования конкурентоустойчивости предприятий сельского зеленого туризма.

Методи дослідження. В роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. В статті обозначені методи формування конкурентоспроможності на принципах маркетингу; розглянуті компоненти комплексу маркетингу стосовно їх ролі в формуванні конкурентоспроможності підприємств сільського зеленого туризму; визначені особливості і відмінні характеристики туристичного продукту.

Висновки. Результатами проведеного дослідження стали наступні висновки: проведений аналіз особливостей формування конкурентоспроможності підприємств сільського зеленого туризму на принципах маркетингу доводить, що сільський туризм – це сектор туристичної галузі, орієнтований на використання природних, культурно-історичних і інших ресурсів сільської місцевості і її специфіки для створення комплексного туристичного продукту. Агротуристичний продукт включає в себе асортимент послуг пізнавального, розважального, оздоровитального характеру.

Ключові слова: конкурентоспроможність, підприємство, маркетинг, сільський туризм, туристичний продукт, послуги, ефективність, персонал.

DANYLO S.I.

Features of the formation of competitive stability of enterprises of rural green tourism on the principles of marketing

The subject of the study is the peculiarities of the formation of competitive stability of enterprises of rural green tourism on the principles of marketing.

The purpose of the study is to identify the features and use of marketing in the process of forming the competitive stability of rural green tourism enterprises.

Research methods. In this work the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, the comparative method, the method of data generalization are used.

Results of work. The paper outlines the methods of forming competitive stability on the principles of marketing; the components of the marketing complex concerning their role in forming competitive stability of enterprises of rural green tourism are considered; features and distinctive features of the tourist product are defined.

Conclusions. The results of the research resulted in the following conclusions: the conducted analysis of the peculiarities of the formation of the competitive stability of rural green tourism enterprises on the basis of marketing has proved that rural tourism is a sector of the tourism industry focused on the use of the natural, cultural-historical and other resources of the countryside and its specificities for the creation of a comprehensive tourist product. The agritourism product includes an assortment of services of cognitive, entertainment and recreational nature.

Keywords: competitiveness, enterprise, marketing, rural tourism, tourist product, services, efficiency, personnel.

Постановка проблеми. В умовах високого рівня конкуренції підприємства зеленого сільського туризму прагнуть до зниження витрат виробництва, цін на туристичні послуги, поліпшення споживчих властивостей послуг, використання інструментарію маркетингу для отримання конкурентних переваг. Конкурентними перевагами агротуризму є: створення нових робочих місць для сільського населення; розвиток виробництва екологічно чистих продуктів харчування; збільшення фінансових по-

токів на селі, у тому числі й іноземної валюти; вплив інвестицій як в інфраструктуру і сервіс на селі, так і в охорону природи; збільшення добробуту сільського населення; створення соціально-побутової інфраструктури на селі, яка відповідає вимогам сьогодення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми стійкості та конкурентоспроможності набули широкого розвитку в роботах багатьох вчених, а саме: Г. Азоева, В. Марченко, Т. Мос-

тенської, О. Гудзинського, Л. Смоляр, Р. Фатхутдінова, А. Юданова та ін. Проте, незважаючи на досить велику кількість наукових праць з цієї проблеми, теоретичні питання формування, розвитку та реалізації конкурентостійкості підприємств сільського зеленого туризму на засадах маркетингу є недостатньо науково дослідженими і тому потребують подальших досліджень.

Мета статті – визначити особливості та використання маркетингу в процесі формування конкурентостійкості підприємств сільського зеленого туризму.

Виклад основного матеріалу. Результативність формування конкурентостійкості на засадах маркетингу полягає у створенні спроможностей підприємства надійно зберігати власну конкурентоздатність. Конкурентостійкість втілюється у стабільну роботу всіх виробничих систем підприємства в умовах конкуренції. Це ємне поняття розкриває не тільки можливість розвивати конкурентні здібності на продуктовому рівні, а й комплексно використовувати всі внутрішні можливості підприємства: технологію, устаткування, кваліфікований персонал, фінансову стабільність, соціальну забезпеченість.

Методи формування конкурентостійкості на засадах маркетингу полягають у такому:

- проведенні аналізу зовнішнього середовища, в яке входить не тільки ринок, але і політичні, соціальні, культурні та інші умови, що дозволяє виявити чинники, що сприяють комерційному успіху або перешкоджають йому. У результаті аналізу формується банк даних для оцінки навколишнього середовища та його можливостей;

- проведення аналізу споживачів як реальних, так і потенційних. Цей аналіз полягає в дослідженні демографічних, економічних, соціальних, географічних і інших характеристик людей, що ухвалюють рішення про покупку, а також їх потреб у широкому сенсі цього поняття і процесів придбання ними товарів;

- вивчення вимог до продукту (товару/послуги), розробка концепцій створення нових товарів (послуг) та модернізації старих, включаючи їх асортимент і параметричні ряди і под.;

- планування товароруку і збуту, включаючи створення, за необхідності, відповідних власних збутових мереж;

- забезпечення формування попиту і стимулювання збуту шляхом комбінації реклами, особис-

того продажу, некомерційних престижних заходів і різного роду матеріальних стимулів, спрямованих на покупців, агентів і конкретних продавців;

- забезпечення цінової політики, що полягає в плануванні рівня цін на товари/ послуги, визначенні «технології» використання цін, кредитів, знижок і под.;

- забезпечення відповідності технічним і соціальним нормам регіону, в якому реалізується товар, що означає обов'язок забезпечити належну безпеку використання товару і захисту навколишнього середовища;

- управління маркетинговою діяльністю як системою, тобто планування, виконання і контроль маркетингової програми й індивідуальних обов'язків кожного учасника роботи підприємства, оцінка ризиків і прибутків, ефективності маркетингових рішень.

Комплекс маркетингу складається з чотирьох компонентів: продукт, ціна, просування товарів на ринку і доставка продукту споживачам.

Розглянемо кожен з компонентів відносно їх ролі у формуванні конкурентостійкості підприємств сільського зеленого туризму. Сільський туризм – це вид туризму, який передбачає тимчасове перебування туристів у сільській місцевості з метою відпочинку і / або участі в сільськогосподарських роботах. Центральною фігурою в організації відпочинку на селі виступає сільська родина, яка проживає в селі, здійснює основну діяльність, пов'язану з веденням особистого селянського господарства, і побічну – з використанням майна цього господарства для надання послуг у сфері сільського зеленого туризму, а саме: забезпеченням відпочиваючих житлом, харчуванням, ознайомленням з місцевою культурою і традиціями [6].

Однією з найважливіших складових комплексу маркетингу є асортиментна політика. Асортиментна політика включає певний перелік циклів туристичних занять: пізнавальних (ознайомлення з культурно-історичними, етнографічними, природними цінностями території), розважальних (рибний лов, охота, збір грибів, ягід, лікарських трав, катання на човнах, здійснення радіальних виходів в гори), оздоровчих (купання в водоймах, заняття фізичною працею), зміна вражень і майже постійний контакт з природою у поєднанні з прийнятними фінансовими витратами [6].

Маркетинг в туризмі – це діяльність по плануванню і розробці туристських товарів і послуг, прода-

жу, просування товарів і послуг, стимулювання на них попиту та ціноутворення. Ця діяльність допомагає просувати товари або послуги від виробника до споживача з метою одержання максимального прибутку при найбільш ефективному задоволенні потреб цільової групи туристів. Специфічний характер маркетингу в туризмі визначається особливостями і відмітними характеристиками туристичного продукту, а також особливістю споживачів і виробників туристських товарів і послуг. Туристичний продукт – це сукупність речових та нематеріальних (у формі послуг) споживчих вартостей, необхідних для задоволення потреб туриста, що виникли в період його подорожі. Туристичний продукт складається з трьох частин: туру (туристська поїздка за певним маршрутом); туристсько-екскурсійних послуг (розміщення, харчування, транспортування, екскурсійні програми та інші послуги на маршруті, що відносяться до мети подорожі) і товарів – предметів споживання. Туристські послуги мають 7 відмітних характеристик:

1. Нездатність до зберігання. Місця в готелі або на літаку в разі відсутності на них попиту в даний момент не можуть бути складовані з метою їх продажу в майбутньому. Отже, менеджерам необхідно докласти зусиль до стимулювання попиту на ці послуги в даному короткостроковому періоді.

2. Невідчутність послуг. Для оцінки туристичного продукту немає мірних величин: неможливо мати уявлення про якість продукту до його покупки і споживання. У зв'язку з цим особливу значимість для споживачів при покупці має імідж фірми на ринку, престижність її товарів (послуг).

3. Схильність до сезонних коливань. Маркетингові заходи туристичної фірми будуть відрізнятися в пік сезону і в міжсезонні. У міжсезоння необхідні додаткові заходи стимулювання попиту: низькі ціни, різні додаткові послуги, варіювання різними видами туризму (диверсифікація пропозиції).

4. Значна статичність, прихильність до певного місця (турбазі, аеропорту, оскільки їх неможливо перенести в інше місце).

5. Розбіжність у часі факту продажу туристичної послуги та її споживання. Купівля товарів (послуг) туризму проводиться за тижні або за місяці до початку їх споживання. У цьому випадку велику роль відіграє рекламна друкована продукція, що надає наочну інформацію.

6. Територіальна роз'єднаність споживача і виробника на туристському ринку. Важливі заходи

щодо інформування та реклами на більш широкому (міжнародному) рівні.

7. Покупець долає відстань, що відділяє його від продукту та місця споживання, а не навпаки. Свої специфічні особливості мають також виробники та споживачі туристських послуг. Попит на туристичні послуги відрізняється значною еластичністю в залежності від кон'юнктури, доходу, рівня освіти, реклами, ціни. Оцінка якості туристичних послуг досить суб'єктивна: великий вплив на оцінку споживача роблять зовнішні фактори або особи, що не мають прямого відношення до пакету придбаних послуг (місцеві жителі, інші відпочиваючі, учасники туристичної групи, члени сім'ї).

Виробники в туризмі – це значна кількість незалежних і різних за профілем і спеціалізації туристичних підприємств (туроператор, туристичне агентство, готель, ресторан, туристичне бюро) з різними цілями. Тут розрізняють кілька рівнів маркетингу: підприємств, громадських організацій та державних органів. Складовими елементами загальної системи маркетингу в туристській галузі виступають: держава, місцеві органи влади, національні та місцеві (регіональні) туристські організації та підприємства.

Сьогодні на тлі спаду сільськогосподарського виробництва і зростання безробіття на селі розвиток сільського туризму має особливо важливе значення. Завдяки цьому виду туризму сільські жителі отримують додаткове джерело доходу, який позитивно позначиться на рівні їх добробуту. Ці доходи можуть бути спрямовані на реконструкцію старих будівель і створення нових туристських об'єктів, збереження та використання культурної, історичної та природної спадщини та місцевих традицій території.

Висновки

Сільський туризм – це сектор туристичної галузі, орієнтований на використання природних, культурно-історичних та інших ресурсів сільської місцевості та її специфіки для створення комплексного туристичного продукту. Агротуристичний продукт включає в себе асортимент послуг: пізнавального, розважального, оздоровчого характеру. Просування турпродукту в сільській місцевості також має свою специфіку: населення сільської місцевості, включаючи фермерів, що має вільні будинки, кімнати або поверхи у власних будинках надає їх з мінімальними меблями і наявністю

господарських засобів для оренди від двох днів до декількох місяців. Для створення привітного прийому господарі можуть запропонувати додаткові послуги гостям: організація розважальних заходів; залучення гостя для допомоги в простих сільськогосподарських роботах, таких як, наприклад, годування тварин, збір урожаю ягід або огірків, надання допомоги з догляду за дітьми гостей та ін.

Список використаних джерел

1. Азоев Г. Л. Конкурентные преимущества фирмы / Г. Л. Азоев, А. П. Челенков. – М.: Новости, 2000. – 256 с.
2. Ансофф И. Стратегический менеджмент. Классическое издание / И. Ансофф. – СПб: Питер, 2009. – 344 с.
3. Важинський Ф. А. Диверсифікація та кооперація розвитку сільських територій регіону / Ф. А. Важинський, А. В. Колодійчук, О. С. Молнар // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. – 2011. – Вип. 33, Ч. 3. – С. 125–129.
4. Важинський Ф. А. Маркетингові дослідження в системі управління конкурентоспроможністю підприємств / Ф. А. Важинський, А. В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.–техн. праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.1. – С. 125–130.
5. Важинський Ф. А. Особливості розвитку підприємства на сільських територіях / Ф. А. Важинський, А. В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.–техн. праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.7. – С. 120–124.
6. Васильєв В. П. Зелене серце Європи / В. П. Васильєв // Туризм сільський зелений. – 1997. – № 3. – С. 2–3.
7. Долішній І. М. Мотивація персоналу як об'єкт управління на підприємстві / І. М. Долішній, А. В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.5. – С. 211–216.
8. Туризм в 2020 году // Туризм: практика, проблемы, перспективы. – 1998 – №1. – С. 1–126.
9. Rudelius K. H. Marketing. The Core. 4th Ed. / K. H. Rudelius. McGraw Hill Publishing, 2001. – 452 p.

References

1. Azoyev, G. L., & Chelenkov, A. P. (2000). Konkurentnyye preimushchestva firmy [Competitive advantages of the company]. Moscow: News. [in Russian].
2. Ansoff, I. (2009). Strategicheskiy menedzhment [Strategic management]: Classic edition. Spb: Piter. [in Russian].
3. Vazhynskyy, F. A., Kolodiychuk, A. V., & Molnar, O. S. (2011). In Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya: Ekonomika [Scientific Bulletin of

Uzhhorod University. Series: Economics]: Vol. 33 (3) (pp. 125–129). [in Ukrainian].

4. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Marketynhovi doslidzhennya v systemi upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstv [Marketing research in the system of competitiveness management of enterprises]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.1 (pp. 125–130). [in Ukrainian].

5. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2011). Osoblyvosti rozvytku pidpryyemnytstva na sil's'kykh terytoriyakh [Features of entrepreneurship development in rural areas]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 21.7 (pp. 120–124). [in Ukrainian].

6. Vasylyev, V. P. (1997). Zelene sertse Yevropy [Green heart of Europe]. Turyzm sil's'kyu zelenyy – Tourism in the countryside green, 3, 2–3. [in Ukrainian].

7. Dolishniy, I. M., & Kolodiychuk A. V. (2010). Motyvatsiya personalu yak ob'yekt upravlinnya na pidpryyemstvi [Motivation of the personnel as an object of management in the enterprise]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.5 (pp. 211–216). [in Ukrainian].

8. Turizm v 2020 godu [Tourism in 2020] (1998). Turizm: praktika, problemy, perspektivy – Tourism: practice, problems, prospects, 1, 1–126.

9. Rudelius, K. H. (2001). Marketing. The Core. 4th Ed. McGraw Hill Publishing.

Дані про автора

Данило Світлана Іванівна,

к.е.н., доцент Ужгородського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Данные об авторе

Данило Светлана Ивановна,

к.э.н., доцент Ужгородского торгового-экономического института Киевского национального торгового-экономического университета
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Data about author

Svitlana Danylo,

Ph.D., Associate Professor of Uzhgorod Trade and Economic Institute of Kyiv National University of Trade and Economics
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Ключові фактори впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на діяльність підприємств сільського зеленого туризму

Предметом дослідження є визначення ключових факторів впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на діяльність підприємств сільського зеленого туризму.

Мета дослідження – визначити фактори впливу зовнішнього та внутрішнього середовища шляхом виявлення сильних та слабких сторін діяльності підприємств сільського зеленого туризму.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті окреслено основні напрямки розвитку туризму в сільській місцевості України. Визначені фактори зовнішнього та внутрішнього середовища сільського зеленого туризму за напрямком впливу.

Висновки. Результатами проведеного дослідження стали наступні висновки: виявлення проблем сільського туризму; визначення сильних та слабких сторін діяльності підприємств сільського зеленого туризму, зменшення ризиків і збільшення можливостей сільських територій у сфері туризму.

Ключові слова: підприємства сільського зеленого туризму, туристичний продукт, ринок товарів та послуг, маркетинг, інформаційний простір, інвестиції, соціально-економічний простір, персонал.

ЧОБАЛЬ Л.Ю.,
СИМЕХ К.Ю.

Ключевые факторы влияния внешней и внутренней среды на деятельность предприятий сельского зеленого туризма

Предметом исследования является определение ключевых факторов влияния внешней и внутренней среды на деятельность предприятий сельского зеленого туризма.

Цель исследования – определить факторы влияния внешней и внутренней среды путем выявления сильных и слабых сторон деятельности предприятий сельского зеленого туризма.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Результаты работы. В статье обозначены основные направления развития туризма в сельской местности Украины. Определены факторы внешней и внутренней среды сельского зеленого туризма по направлению воздействия.

Выводы. Результатами проведенного исследования стали следующие выводы: выявление проблем сельского туризма; определение сильных и слабых сторон деятельности предприятий сельского зеленого туризма, снижение рисков и рост возможностей сельских территорий в сфере туризма.

Ключевые слова: предприятия сельского зеленого туризма, туристический продукт, рынок товаров и услуг, маркетинг, информационное пространство, инвестиции, социально-экономическое пространство, персонал.

CHOBAL L.Yu.,
SIMEKH K.Yu.

Key factors of influencing of the external and internal environment for the activities of rural green tourism enterprises

The subject of the study is to determine the key factors of the impact of external and internal environment on the activities of rural green tourism enterprises.

The purpose of the study is to identify the factors of the impact of the external and internal environment by identifying the strengths and weaknesses of the activities of rural green tourism enterprises.

Research methods. In this work the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, the comparative method, the method of data generalization are used.

Results of work. The article outlines the main directions of tourism development in the countryside of Ukraine. The factors of the external and internal environment of rural green tourism are determined according to the direction of influence.

Conclusions. The results of the study conducted to the following conclusions: identification of rural tourism problems; identifying the strengths and weaknesses of the activities of rural green tourism enterprises, reducing the risks and increasing the opportunities of rural areas in the field of tourism.

Keywords: enterprises of rural green tourism, tourist product, market of goods and services, marketing, information space, investments, socio-economic space, personnel.

Постановка проблеми. Сільський туризм в Україні розвивається досить швидкими темпами. Доходи від агротуризму є частиною внутрішніх джерел інвестицій для розвитку сільськогосподарського виробництва і підтримки життєвого рівня в сільській місцевості, додатковим джерелом до основного виду діяльності, який перетворюється для багатьох сільських жителів не на побічний, а на основний. Доцільність формування механізму стійкого конкурентного розвитку підприємств сільського зеленого туризму особливо в сільських регіонах, обумовлена вагомою роллю сільського зеленого туризму, як системоутворювального фактору стабільності цього регіону. Водночас науково-методичні питання формування та підтримки конкурентної стійкості підприємств сільського зеленого туризму розроблені недостатньо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальні питання, що пов'язані з функціонуванням індустрії туризму, у тому числі сільського, досліджувалися науковцями: О. Ареф'євою, Р. Браймером, Д. Ісмаєвим, Р. Ланкартом, М. Лайко, М. Маліком, Дж. Уокером та ін. Однак, незважаючи на досить велику кількість наукових праць з цієї проблеми, теоретичні питання формування, розвитку та реалізації конкурентостійкості підприємств сільського зеленого туризму є недостатньо науково дослідженими.

Мета статті – визначення факторів впливу зовнішнього та внутрішнього середовища шляхом виявлення сильних та слабких сторін діяльності підприємств сільського зеленого туризму.

Виклад основного матеріалу. Зростаючий попит як мешканців українських міст, так і іноземців на відпочинок у сільській місцевості пояснюється наявністю унікальних природно-історич-

них ресурсів українського села, відносно вільним сільським житловим фондом для прийому туристів, вільними трудовими ресурсами для їх обслуговування, традиційною гостинністю господарів.

Основні напрями розвитку туризму в сільській місцевості:

- лікувальний туризм та спортивно-оздоровчий туризм – основною причиною виїзду туристів у сільську місцевість є бажання відновити здоров'я за рахунок екологічно чистого і правильного харчування, чистого повітря, відпочинку від стресового стану, притаманного великим містам;

- активні види туризму. Серед основних видів активного туризму були зазначені: кінний туризм, пішохідний туризм та вело туризм;

- етнографічний туризм. Етнографічне різноманіття Криму є фактором, що приваблює туристів у сільську місцевість – пропозиція щодо етнографічних маршрутів з відвідуванням етнографічних центрів і музеїв, а також з участю в національних святах;

- фестивальний туризм – проведення національних свят у селах дозволить залучати туристів, охочих подивитися етнографічний і національний колорит.

Сільський туризм України зорієнтований на сімейний відпочинок, а також на оздоровчий і лікувальний відпочинок, на надання національного колориту та екскурсійної програми туристам літнього віку з зарубіжних країн; на активний спортивний відпочинок для молоді [2].

Визначення найбільш суттєвих чинників розвитку сільського зеленого туризму України.

Середовище зеленого сільського туризму включає:

- зовнішнє середовище зеленого туризму: ринок товарів і послуг, інформаційний простір, ін-

ституційний та юридичний простір, фінансовий ринок, соціально-екологічний простір;

- внутрішнє середовище зеленого сільського туризму: асортимент товарів та послуг, фінансові ресурси, персонал, бізнес-ресурси.

Сильні сторони:

- гарна природа. Найчастіше це є одним з основних факторів, які приваблюють туристів цю місцевість – туристи їдуть заради природних пам'яток;

- екологія. Екологічно чиста місцевість також обов'язково зазначається в рекламних матеріалах для залучення туристів з великих міст;

- місце розташування. З будь-якої точки можна протягом декількох годин потрапити до різних природних, історичних та інших об'єктів відвідування;

- гнучка цінова політика. В Україні вже існує велика кількість об'єктів, що пропонують послуги на різний рівень достатку, – є наметові містечка, кемпінги, хостели, садиби та сільські будинки, міні-готелі і приватні котеджі;

- різна вікова група. Різна спеціалізація об'єктів сільського туризму дозволяє приймати туристів різних вікових груп;

- історія та культура. Цікаві екскурсії та розповіді господарів об'єктів та екскурсіводів також цікаві туристам;

- історичні пам'ятки. Можливість здійснювати цікаві прогулянки / екскурсії і є додатковою атракцією для туристів;

- розгалужена інфраструктура на селі. Сільський туризм активно розвивається вже існує велика кількість різноманітних об'єктів у сільській місцевості;

- різноманіття послуг. Різні об'єкти пропонують різні послуги для туристів, при кооперації є можливість пропонувати туристу цікавий комплексний туристичний продукт.

Слабкі сторони:

- упереджене ставлення органів місцевого самоврядування. Наявність об'єктів сільського туризму практично не позначається на місцевому бюджеті, тому органи місцевого самоврядування не зацікавлені в появі об'єктів на їх території;

- складні відносини з контролюючими органами. Відсутність будь-яких пільг і, за суттю, додаткові складнощі для легальної роботи в сільській місцевості (наприклад, складнощі з отриманням дозвільних документів) змушує об'єкти сільського туризму працювати напівлегально;

- відсутність законодавства щодо сільського туризму, чітко прописаного статусу об'єкта сільського туризму, відсутність пільг і допомоги з боку держави;

- відсутність ефективно працюючих програм держави з розвитку сільського туризму та систематичної й ефективної роботи з підтримки розвитку сільського туризму з боку регіональної і місцевої влади;
- складнощі з одержанням кредитів під бізнес на селі і відсотковими ставками та погашенням кредитів, відсутня фінансова і технічна допомога від держави;

- менталітет і культура населення. Низький культурний рівень жителів сіл є суттєвою перешкодою для роботи у сфері послуг гостинності;

- інертність місцевих жителів. Незважаючи на те, що багато жителів сільської місцевості готові займатися бізнесом, ця готовність може не бути реалізована. Одним з істотних факторів є фактор ризику невдачі через відсутність знань;

- відсутність єдиного інформаційного простору щодо сільському туризму та необхідної інформації для бажаючих займатися сільським туризмом.

Можливості:

- за рахунок сільського туризму можливе поповнення бюджету. Розвинена туристична галузь здатна приносити додаткові кошти як до республіканського, так і до місцевих бюджетів;

- взаємодія і толерантність. Взаємодія представників різних національностей у сфері туризму обумовлює рівні відносини між ними;

- поліпшення добробуту населення сіл;
- залучення інвестицій. Розвиток галузі може привернути інвесторів в сільську місцевість;

- конкурентоспроможність. Сільський туризм України здатний при належному розвитку бути конкурентоспроможним і надавати послуги на високому європейському рівні;

- відродження народних промислів. Сувенірна продукція і заняття народними промислами і ремеслами можуть також бути додатковими атракціями для туристів. А майстри народних промислів знайдуть ринок збуту для своїх виробів;

- розвиток інфраструктури села;
- створення нових атракцій.

Загрози:

- суперечність існуючих законодавчих актів ведуть до складнощів у легалізації об'єктів сільського туризму;

- корупція органів влади. Розуміючи статус об'єктів сільського туризму на сучасному етапі,

представники влади можуть користуватися напівлегальним становищем об'єктів;

- нестабільна політична ситуація в країні. Утруднене залучення іноземних інвестицій;
- відсутність інтересу з підтримки сільського туризму у держави;
- природні фактори (селеві потоки, повені – практично не працює програма захисту сільського населення від подібних факторів).

Висновки

З метою виявлення та систематизації проблем сільського туризму, пошуку оптимальних напрямів розвитку визначені сильні та слабкі сторони діяльності підприємств сільського зеленого туризму, зменшення впливу ризиків і збільшення можливостей сільських територій у сфері туризму.

В Україні сільський туризм активно розвивається, але гострою проблемою постала правова невизначеність у статусі об'єктів. Складності з легалізацією пов'язані з відносинами з представниками органів місцевого самоврядування, регіональної влади, контролюючих органів. Однією з основних проблем є низький рівень реклами сільського туризму на українському та міжнародному рівні, необізнаність туристів про можливості сільського відпочинку, неконкурентоспроможність об'єктів сільського туризму. Також відзначена готовність господарів розширювати номенклатуру туристичних послуг, створювати нові об'єкти відвідування, розробляти нові туристичні маршрути, що цікаві для клієнтів. Підвищення обізнаності сільських жителів у питаннях сільського туризму допоможе подолати інертність і збільшити кількість людей, залучених до сільського туризму. Є необхідність у створенні єдиного інформаційного порталу, який містив би дані про об'єкти сільського туризму, а також економічну, правову та іншу інформацію.

Список використаних джерел

1. Ансофф И. Стратегический менеджмент. Классическое издание / Игорь Ансофф. – СПб: Изд. дом «Питер», 2009. – 344 с.
2. Васильев В. П. Зелене серце Європи / В. П. Васильев // Туризм сільський зелений. – 1997. – № 3. – С. 2–3.
3. Важинський Ф. А. Диверсифікація та кооперація розвитку сільських територій регіону / Ф. А. Важинський, А. В. Колодійчук, О. С. Молнар // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. – 2011. – Вип. 33, ч. 3. – С. 125–129.

4. Важинський Ф. А. Маркетингові дослідження в системі управління конкурентоспроможністю підприємств / Ф. А. Важинський, А. В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.–техн. праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.1. – С. 125–130.

5. Важинський Ф. А. Механізм регулювання інвестиційної діяльності в регіоні / Ф. А. Важинський, А. В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.–техн. праць. – 2010. – Вип. 20.7. – С. 138–143.

6. Воронкова Л. П. Туризм, гостеприимство, сервис: словарь–справочник / Л. П. Воронкова. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 428 с.

7. Голубков Е. П. Маркетинговые исследования: теория, методология и практика. Порядок проведения экспертных опросов и содержание их отдельных этапов / Е. П. Голубков. – Режим доступа: http://business.polbu.ru/golubkov_marketing/ch32_xi.html

8. Григорьева В. В. Экологически безопасные формы туризма: подходы и принципы / В. В. Григорьева // Туристические фирмы. – 2002. – № 28. – С. 23–27.

9. Долішній І. М. Мотивація персоналу як об'єкт управління на підприємстві / І. М. Долішній, А. В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.5. – С. 211–216.

References

1. Ansoff, I. (2009). *Strategicheskiiy menedzhment [Strategic management]: Classic edition*. Spb: Piter. [in Russian].
2. Vasylyev, V. P. (1997). *Zelene sertse Yevropy [Green heart of Europe]*. *Turyzm sil's'kyy zelenyy – Tourism in the countryside green*, 3, 2–3. [in Ukrainian].
3. Vazhynskyy, F. A., Kolodiychuk, A. V., & Molnar, O. S. (2011). In *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya: Ekonomika [Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Economics]: Vol. 33 (3)* (pp. 125–129). [in Ukrainian].
4. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2009). *Marketynhovi doslidzhennya v systemi upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstv [Marketing research in the system of competitiveness management of enterprises]*. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.1* (pp. 125–130). [in Ukrainian].
5. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2010). *Mekhanizm rehulyuvannya investytsiynoyi diyal'nosti v rehioni [Mechanism for regulation of investment activity in the region]*. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.7* (pp. 138–143). [in Ukrainian].

6. Voronkova, L. P. (2002). Turizm, gostepriimstvo, servis [Tourism, hospitality, service]: Reference dictionary. M.: Aspect Press. [in Russian].

7. Golubkov, Ye. P. (n.d.). Marketingovyie issledovaniya: teoriya, metodologiya i praktika. Poryadok provedeniya ekspertnykh oprosov i sodержaniye ikh ot del'nykh etapov [Marketing research: Theory, methodology, and practice. The procedure for conducting expert surveys and the content of their individual stages. URL: http://business.polbu.ru/golubkov_marketing/ch32_xi.html] [in Russian].

8. Grigoryeva, V. V. (2002). Ekologicheski bezopasnyye formy turizma: podkhody i printsipy [Environmentally safe forms of tourism: approaches and principles]. Turisticheskiye firmy – Travel companies, 28, 23–27. [in Russian].

9. Dolishniy, I. M., & Kolodychuk A. V. (2010). Motyvatsiya personalu yak ob'yekt upravlinnya na pidpryemstvi [Motivation of the personnel as an object of management in the enterprise]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.5 (pp. 211–216). [in Ukrainian].

Дані про авторів

Чобаль Людмила Юрївна

к.э.н., доцент Ужгородського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету
e-mail: lchobal@ukr.net

Сімах Корнелія Юрївна,

старший викладач Ужгородського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Данные об авторах

Чобаль Людмила Юрьевна

к.э.н., доцент Ужгородского торгового-экономического института Киевского национального торгового-экономического университета
e-mail: lchobal@ukr.net

Симех Корнелія Юрьевна

старший преподаватель Ужгородского торгового-экономического института Киевского национального торгового-экономического университета
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Data about authors

Lyudmyla Chobal,

Ph.D., Associate Professor of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kiev National Trade and Economic University
e-mail: lchobal@ukr.net

Korneliya Simekh,

Senior Lecturer of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

УДК 338.24.021.8

DOI: 10.5281/zenodo.2537285

ШИРА Т.Б.

Корпорація та корпоративна безпека

Предметом дослідження є теоретико-методичні, наукові та прикладні положення забезпечення корпоративної безпеки українських підприємств.

Метою дослідження є наукове обґрунтування теоретико-методичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо забезпечення корпоративної безпеки українських підприємств.

Методи дослідження. В роботі використано системний підхід, у межах якого застосовано методи: індукції та дедукції, порівняння і систематизації – при дослідженні сутнісних характеристик та еволюції базових понять дослідження; аналізу і синтезу – для характеристики сучасних тенденцій розвитку українських підприємств; теорії моделювання – для визначення функціональної структури системи корпоративної безпеки підприємства.

Результати роботи. У статті обґрунтовано теоретико-методичні, наукові та прикладні положення забезпечення корпоративної безпеки підприємств, які спираються як на специфіку господарської діяльності, так і умови формування безпечних умов розвитку українських підприємств.

Галузь застосування результатів. Вирішення проблем забезпечення безпечних умов розвитку українських підприємств; формування методичної бази підготовки здобувачів вищої освіти за галуззю знань управління та адміністрування.

Висновки: 1) подальше ускладнення умов господарської діяльності українських підприємств актуалізує важливість наукових досліджень стосовно удосконалення безпекової діяльності в межах кожного суб'єкта господарювання; 2) узагальнення наукового доробку щодо трактування понять «корпорація» та «корпоративна безпека підприємства» дозволили розглянути теоретичні аспекти та сформуванню методичне підґрунтя для забезпечення корпоративної безпеки українських підприємств; 3) визначено пріоритети, мету та ключові завдання забезпечення корпоративної безпеки підприємств; 4) сформовано функціональну структуру системи корпоративної безпеки виходячи із фактичних умов господарської діяльності українських підприємств; 5) визначено сукупність зовнішніх та внутрішніх загроз для корпоративної безпеки українських підприємств.

Ключові слова: безпека, корпоративна безпека, корпорація, інтерес, загроза.

ШИРА Т.Б.

Корпорация и корпоративная безопасность

Предметом исследования является теоретико–методические, научные и прикладные положения обеспечения корпоративной безопасности украинских предприятий.

Целью исследования является научное обоснование теоретико–методических положений и разработка практических рекомендаций по обеспечению корпоративной безопасности украинских предприятий.

Методы исследования. В работе использован системный подход, в рамках которого применены методы: индукции и дедукции, сравнения и систематизации – при исследовании сущностных характеристик и эволюции базовых понятий исследования; анализа и синтеза – для характеристики современных тенденций развития украинских предприятий; теории моделирования – для определения функциональной структуры системы корпоративной безопасности предприятия.

Результаты работы. В статье обоснованы теоретико–методические, научные и прикладные положения обеспечения корпоративной безопасности предприятий, опирающиеся как на специфику хозяйственной деятельности, так и условия формирования безопасных условий развития украинских предприятий.

Область применения результатов. Решение проблем обеспечения безопасных условий развития украинских предприятий; формирования методической базы подготовки соискателей высшего образования по отрасли знаний управления и администрирования.

Выводы: 1) дальнейшее усложнение условий хозяйственной деятельности украинских предприятий актуализирует важность научных исследований по совершенствованию безопасностной деятельности в пределах каждого субъекта хозяйствования; 2) обобщение научных трудов относительно трактовки понятий «корпорація» и «корпоративная безопасность предприятия» позволило рассмотреть теоретические аспекты и сформировать методическую основу для обеспечения корпоративной безопасности украинских предприятий; 3) определены приоритеты, цели и ключевые задачи обеспечения корпоративной безопасности предприятий; 4) сформировано функциональную структуру системы корпоративной безопасности исходя из фактических условий хозяйственной деятельности украинских предприятий; 5) определена совокупность внешних и внутренних угроз корпоративной безопасности украинских предприятий.

Ключевые слова: безопасность, корпоративная безопасность, корпорація, интерес, угроза

SHIRA T.B.

Corporation and corporate safety

The subject of the research is theoretical, methodological, scientific and applied provisions for the provision of corporate security of Ukrainian enterprises.

The purpose of the research is to provide scientific substantiation of theoretical and methodological provisions and to develop practical recommendations for ensuring corporate security of Ukrainian enterprises.

Research methods. In the work the systematic approach has been used, within the framework of which methods are used: induction and deduction, comparison and systematization – in the study of

essential characteristics and evolution of the basic concepts of research; analysis and synthesis – to characterize the current trends in the development of Ukrainian enterprises; Theory of modeling – to determine the functional structure of the enterprise corporate security system.

Results of work. *The article the theoretical, methodological, scientific and applied provisions of ensuring the corporate security of enterprises has been substantiated that based on the specifics of economic activity, as well as conditions for the formation of safe conditions for the development of Ukrainian enterprises.*

The field of application of results. *Solving the problems of providing safe conditions for the development of Ukrainian enterprises; the formation of a methodological basis for higher education graduates in the field of knowledge management and administration.*

Conclusions: *1) the successive complication of the conditions of economic activity of Ukrainian enterprises elucidates the importance of scientific research on improving the security activities in each economic unit; 2) generalization of scientific work on the interpretation of the notions «corporation» and «corporate security of the enterprise» allowed to consider theoretical aspects and form the methodological basis of corporate security of Ukrainian enterprises; 3) the priorities, goals and main tasks of ensuring enterprise corporate security has been defined; 4) the functional structure of the corporate security system has been formed on the basis of real conditions of economic activity of Ukrainian enterprises; 5) a set of external and internal threats has been defined for the corporate security of Ukrainian enterprises.*

Keywords: *security, corporate security, corporation, interest, threat.*

Постановка проблеми. Аналітична інформація Державної служби статистики переконливо доводить, що останні кілька років характеризуються суттєвим погіршенням основних показників діяльності підприємств. Саме такі висновки можна зробити спираючись на факти зменшення кількості підприємств у 2016 р. у порівнянні із 2013-им на 22,11%, скорочення чисельності зайнятих працівників за цей же період на 22,32% та погіршення фінансових результатів (сальдо) до оподаткування (млн. грн.), із 29283,3 прибутку до 22210,5 збитку [4, с. 113]. Відтак проблема не лише розвитку, але й виживання для більшості українських підприємств стає першочерговою, вирішення якої лежить в площині формування безпечних умов функціонування. В період посилення політичної, соціальної та військової напруженості безпечні умови повинні створюватися перш за все зусиллями самих суб'єктів господарювання через формування відповідних систем безпеки. У більшості випадків методологічної бази для ефективного захисту бізнесу не існує, вона поступово формується виходячи із фактичної потреби підприємницьких кіл, набутого досвіду та можливості використання іноземних наукових доробків із подальшим врахуванням особливостей національної економіки. Звідси, поступ у вирішенні проблем забезпечення необхідного для розвитку рівня безпе-

ки для вітчизняних підприємств є актуальним та важливим.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням забезпечення безпеки підприємств багато уваги приділяють вітчизняні та закордонні вчені, зокрема: Л. Абалкін, О. Ареф'єва, І. Бінько, З. Варналій, О. Власюк, Т. Васильців, З. Герасимчук, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, З. Живко, О. Захаров, В. Ковальов, Г. Козаченко, О. Ляшенко, В. Мунтіян, Є. Олейніков, Г. Пастернак–Таранушенко, В. Пономаренко, В. Франчук, Л. Шемаєва, С. Шкарлет, В. Шлемко, В. Ярочкін та інші. Однак, доцільно відзначити недостатню увагу науковців щодо визначення поняття «корпоративна безпека» та формуванню відповідного теоретико–методологічного базису її забезпечення в умовах українських підприємств.

Метою статті є наукове обґрунтування теоретико–методичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо забезпечення корпоративної безпеки українських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж розглянути ключові аспекти забезпечення корпоративної безпеки, вважаємо за потрібне з'ясувати сферу їх застосування, тобто розглянути термін «корпорація».

Підкреслимо наявність різних думок щодо виникнення перших корпорацій. Так, згідно тверджень відомого історика Момлезена, за часів

Древніх Афін, Риму, Коринту і т.д. існували та активно розвивалися господарські утворення, основою яких було об'єднання та використання капіталів мешканців міст [9, с. 8–10, 25]. Виникнення перших акціонерних товариств – «товариське об'єднання публікантів» в Древньому Римі припадає на епоху Цицерона. Безперечно, що в історичному ракурсі йдеться скоріше про утворення структур, які лише за окремими елементами нагадують сучасні акціонерні товариства. Водночас серед науковців також поширена твердження, що першою корпорацією можна вважати мідний рудник, який знаходився в місті Фалун (Швейцарія), а його існування датується XIV ст.

Підсумовуючи можна стверджувати, що термін «корпорація» має глибокі історичні корені, а еволюційний шлях дозволив сформулювати одну із найбільш досконаліших організаційно-правових форм підприємницьких об'єднань.

Сучасний етап розвитку корпорацій пов'язаний не лише із посиленням впливу на усі сфери розвитку людства через діяльність транснаціональних корпорацій, які за ресурсним потенціалом не лише не поступаються окремим країнам, а фактично контролюють більшість політичних процесів у світовому вимірі, але й певними юридичними відмінностями їх статусу. Так, для прикладу, в США до корпорацій відносяться приватні та публічні акціонерні товариства, а, згідно досліджень О. Сиродоевої, їх ключові ознаки можна визначити як «... обмежена відповідальність учасників за її боргами; вільне відчуження власниками своїх корпоративних прав; наявність централізованого управління; безстроковий період існування; висока міра роздробленості пакету акцій» [10, с. 21]. У Великій Британії під терміном «корпорація» розуміють будь-яку юридичну особу, а ті, діяльність яких спрямована на отримання прибутку поділяють на публічні та приватні акціонерні товариства. Як і в США, для корпорацій у Великій Британії характерні ознаки, які є доволі схожими, хоча особлива увага приділяється інформаційній прозорості. У Німеччині до корпорацій відносять акціонерні товариства, товариства неакціонерного типу, зокрема товариства з обмеженою відповідальністю, та інші організаційні об'єднання капіталів. Найбільш суттєвою особливістю є віднесення до числа корпорацій саме товариств із обмеженою відповідальністю. У Франції відсутній законодавчо визначений термін «корпорація», а в Японії під ним розуміють діяльність парт-

нерства (аналог товариства із обмеженою відповідальністю) та акціонерних товариств (поділяються на публічні та приватні).

В Україні наявне визначення корпорації лише у Господарському кодексі, де його суть подано як «...договірне об'єднання, що створене на основі складання виробничих, наукових та комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, із делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного із учасників органам управління корпорації» [3]. Таке визначення не можна визначити таким, що у повній мірі відповідає змісту корпорації в економічно розвинутих країнах, адже фактично обмежує коло її учасників підприємствами.

У науковій літературі трактування терміну «корпорація» також характеризується суттєвими відмінностями. Так, у вузькому розумінні, за твердженнями М. Гольцберга, під цим терміном потрібно розуміти «...юридичну особу, яка представляє об'єднання вкладників капіталу (акціонерів) для здійснення певної діяльності. Корпорації мобілізують інвестиційний капітал шляхом розміщення (емісії) і розповсюдження (продажу) цінних паперів» [2, с. 112]. У свою чергу, широкі трактування представлено в науковій праці [5, с. 21] як «... будь-яка організована група людей та юридичних осіб, що об'єднані загальним економічним інтересом, професійною належністю, спільною економічною діяльністю, правилами поведінки». Поруч з цими визначеннями, на нашу думку, доцільно приділити увагу ще одному підходу, який передбачає віднесення до корпорацій не лише акціонерних товариств, але й інших різновидів господарських товариств. Такої точки зору дотримуються С. Глусь та Т. Беседіна. Так, С. Глусь подає визначення корпорації як «...АТ, ТзОВ або ТзДВ, управління якими здійснюється через складну централізовану систему органів, учасники її щодо неї здійснюють інвестиційну діяльність з метою отримання дивідендів, і така участь породжує у них сукупність корпоративних прав» [1, с. 15–16]. Вважаємо, що цей аспект є важливим, зважаючи на відсутність чіткого правового визначення в українському законодавстві та відповідності європейській практиці.

Здійснене узагальнення [1–2; 5; 7; 10] дозволило визначити характерні ознаки, притаманні для корпорацій в згаданих вище економічно розвинутих країнах світу:

- корпорація є юридичною особою;
- корпорація засновується шляхом об'єднання капіталів через добровільні внески;
- обмежена відповідальність учасників, тобто інвесторів, що сприяє зменшенню їх ризиків, при одночасній здатності корпорації отримати необхідні фінансові ресурси;
- власність відокремлена від управління;
- суттєва концентрація управлінських функцій на вищих рівнях ієрархічної структури;
- корпоративні права визначаються часткою учасника в статутному капіталі.

Зважаючи на негативну тенденцію зміни більшості показників, які характеризують тенденції розвитку українських підприємств, значну кількість яких, зокрема АТ, ТзОВ та ТзДВ, можна вважати корпораціями, проблема забезпечення корпоративної безпеки є актуальною.

Здійснений науковий пошук дозволив виявити, що проблемі забезпечення корпоративної безпеки не приділяється належна увага. Так, сьогодні існує лише кілька визначень цього терміну, а теоретико-методологічні підходи, методичні основи та практичні рекомендації перебувають на стадії формування.

Для прикладу процитуємо кілька визначень корпоративної безпеки, які належать до різних наукових підходів. В науковій роботі П. Кравчука цей термін визначено як «...стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від різноманітних внутрішніх та зовнішніх загроз, що гарантує найбільш ефективне використання корпоративних ресурсів суб'єктів господарювання для забезпечення стабільного функціонування та динамічного розвитку» [6, с. 166], тобто автор ставить акцент на важливості захисту бізнесу та ефективному використанню наявних ресурсів. В. Франчук подає корпоративну безпеку як «...стан корпоративної системи в межах граничних значень і здатність протидіяти загрозам та забезпечувати реалізацію власних інтересів» [10, с. 162], тим самим наголошуючи на важливості формування системи корпоративної безпеки для ефективної протидії загрозам. Вважаємо за доцільне процитувати і визначення О. Рудковського: «... стан захищеності стабільного функціонування та корпоративних інтересів підприємства від потенційних і реальних загроз, що досягається шляхом гармонізації та взаємоузгодження його інтересів відповідно до інтересів

суб'єктів внутрішнього й зовнішнього середовища» [8, с. 142]. Саме останнє із процитованих визначень можна вважати таким, що відображає сутність саме корпоративної безпеки, зокрема через увагу до досягнення корпоративних інтересів та їх гармонізації, і не тяжіє до відомих визначень економічної безпеки підприємства.

На нашу точку зору, беручи до увагу процитовані вище визначення, корпоративна безпека підприємства повинна бути спрямована на:

- здійснення захисту корпорації, в т.ч. від негативної дії зовнішніх та внутрішніх загроз;
- забезпечення найбільш ефективного використання наявних корпоративних ресурсів;
- досягнення корпоративних інтересів;
- перешкоджання виникненню корпоративних конфліктів;
- формування безпечних умов сталого розвитку підприємства.

У відповідності до цих ключових аспектів мету корпоративної безпеки можна визначити як досягнення корпоративних інтересів завдяки ефективному використанню наявних ресурсів та здатності організації захисту, що уможливорює формування безпечних умов сталого розвитку підприємства.

Виходячи із цих міркувань, на нашу точку зору, функціональна структура корпоративної безпеки повинна складатися із таких складових:

- економічна (полягає в найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів для досягнення корпоративних інтересів);
- фінансова (забезпечує фінансову стійкість, платоспроможність, ліквідність, ділову активність, рентабельність діяльності підприємства);
- кадрова (передбачає забезпечення підприємства працівниками необхідного кваліфікаційного рівня, організацію ефективної системи управління персоналом, застосування мотиваційних механізмів для зростання продуктивності праці, зменшення ймовірності виникнення та мінімізацію втрат через реалізацію загроз пов'язаних з дією працівників);
- техніко-технологічна (спрямована на забезпечення ефективного використання основних засобів та їх окремих складових, здійснення контролю за фізичним та моральним зносом, застосування прогресивних та конкурентних технологій виготовлення продукції, виконання робіт та надання послуг);
- інформаційна (формує умови захисту інформаційних ресурсів підприємства та створення ін-

формаційно–аналітичного підґрунтя для управління підприємством);

– силова (забезпечує фізичних захист майна та персоналу).

Вважаємо за потрібне приділити увагу ще одному важливому аспекту забезпечення корпоративної безпеки українських підприємств, який полягає у визначенні сукупності ключових зовнішніх та внутрішніх загроз. Такий підхід узгоджується із суттю більшості визначень, окремі з яких нами процитовані вище, які передбачають організацію захисту від негативної дії загроз як основу формування безпечних умов розвитку корпорації.

Шляхом узгодження точок зору експертів з числа провідних фахівців промислових підприємств та науковців, в колі інтересів яких перебуває проблематика забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, нами визначено ключові зовнішні загрози для корпоративної безпеки:

– несприятливі макроекономічні умови здійснення господарської діяльності;

– низька купівельна спроможність населення;

– недостатньо ефективна фіскальна політика держави;

– недобросовісна конкуренція;

– обмежений доступ до фінансових ресурсів;

– високий рівень політичної, соціальної та військової напруженості.

Внутрішні загрози перш за все пов'язані із специфікою господарської діяльності кожної корпорації, але узгодження думок експертів дозволило виділити наступну сукупність:

– неефективна система корпоративного управління;

– нестача висококваліфікованих працівників;

– недостатність ресурсів для модернізації та оновлення матеріально–технічної бази;

– неналежний рівень корпоративної культури;

– неефективне використання корпоративних ресурсів;

– наявність корпоративних конфліктів.

Визначена сукупність загроз повинна стати інформаційним підґрунтям для формування системи корпоративної безпеки як необхідної складової управління корпорацією.

Висновки

Історія формування корпоративного сектору в Україні є порівняно короткою, а проблеми є наслідками як трансформаційних процесів в національній економіці, так і змінами у світовому

економічному просторі. Розроблення необхідних теоретико–методичних, наукових та прикладних положень забезпечення корпоративної безпеки покликано сформуванню необхідні безпечні умови розвитку кожного підприємства, тим самим забезпечивши стабілізацію економічних, політичних й соціальних процесів в країні.

Корпоративна безпека підприємства є новим і недостатньо дослідженим поняттям, інтерес до якого продиктований поточними умовами розвитку підприємництва в Україні. Сформульована мета, окреслені завдання та визначені ключові зовнішні та внутрішні загрози складають необхідне інформаційне підґрунтя для подальших досліджень.

Вважаємо що в подальшому доцільно приділити увагу розробленню методологічних засад формування системи корпоративної безпеки українських підприємств.

Список використаних джерел

1. Глусь Н. С. Корпорація та корпоративне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту / Н. С. Глусь // автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. – К., 2000. – 21 с.

2. Гольцберг М. А. Акционерные товарищества. Операции с ценными бумагами. Фондовая биржа / М. А. Гольцберг. – К., 1992. – 112 с.

3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436–IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

4. Діяльність суб'єктів господарювання : стат. зб. / за ред. М. С. Кузнецової. – К. : Консультант, 2017. – 455 с.

5. Довгань Л. Є. Корпоративне управління : навчальний посібник / Л. Є. Довгань, В. В. Пастухова, Л. М. Савчук. – К. : Кондор, 2007. – 174 с.

6. Кравчук П.Я. Сутність та передумови виникнення поняття корпоративної безпеки підприємства / П.Я. Кравчук // Науковий вісник Волинського держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – № 1. – С.165–170.

7. Обліково–аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства : моногр. / за заг. ред. А. М. Штангрета. – Львів : Укр. акад. друкарства, 2017. – 276 с.

8. Рудковський О. В. Формування функцій управління корпоративної безпеки / О. В. Рудковський // Соціально–економічний розвиток регіонів і контексті міжнародної інтеграції. – 2013. – № 12 (1). – С. 141–146.

9. Сальвиоли Г. Капіталізм в античному мирі: Етюд по історії хозяйственного быта / Г. Сальвиоли. –

Харьков–Екатеринослав: Изд–во Всеукраинского гос. изд–ва, 1922. – 187с.

10. Сыродоева О.Н. Акционерное право США и России (сравнительный анализ) / О. Н. Сыродоева. – М. : Издательство «Спарк», 1996. – 112 с.

11. Франчук В.І. Теоретичні засади корпоративної безпеки / В.І. Франчук // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 7. – С.161–167.

References

1. Glus' N. S. (2000), Korporaciya ta korporatyvne pravo: ponyattya, osnovni oznaky' ta osoblyvosti zaxy'stu [Corporation and corporate law: concept, main features and features of protection]. Abstract of candidate's thesis. Kyiv: Derzhavnyi ekonomiko–tekhnolohichniy universytet transport [in Ukrainian].

2. Gol'cberg M. A. (1992), Akcionernye tovarishhestva. Operacii s cennymi bumagami. Fondovaja birzha [Joint–stock companies Securities Transactions. Stock Exchange]. Kyiv, [in Ukrainian].

3. Gospodars'kyj kodeks Ukrayiny' vid 16.01.2003 r. / URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436–15>.

4. Kuznyetsova, M. S. (2017), Diyal'nist' sub'yektiv hospodaryuvannya [Activity of economic entities], Konsultant, Kyiv, [in Ukrainian]

5. Dovgan' L. Ye., Pastuxova V. V., Savchuk L. M. (2007), Korporatyvne upravlinnya [Corporative management]. Kondor, Kyiv, [in Ukrainian].

6. Kravchuk P.Ya. (2005), Sutnist' ta peredumovy' vy'nyknennya ponyattya korporatyvnoyi bezpeky' pidpryyemstva [The essence and prerequisites for the emergence of the concept of enterprise corporate security]. Naukovy'j visnyk Voly'ns'kogo derzh. un–tu im. Lesi Ukrayinky'. 2005, Vol. 1: 165–170 [in Ukrainian].

7. Shtanhreta, A. M. (2017), Oblikovo–analytychne zabezpechennya upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoju pidpryyemstva [Accounting and analytical support for managing the economic security of the enterprise]. Ukr. akad. druzarstva, L'viv, [in Ukrainian].

8. Rudkovs'kyj O. V. (2013), Formuvannya funkciy upravlinnya korporatyvnoyi bezpeky' [Formation of corporate security management functions]. Social'no–ekonomichny' rozvy'tok regioniv i konteksti mizhnarodnoyi integraciyi. 2013, Vol. 12(1): 141–146 [in Ukrainian].

9. Sal'violi G. (1922), Kapitalizm v antichnom mire: Jetjud po istorii hozjajstvennogo bytam [Capitalism in the ancient world: Study on the history of economic life]. Izd–vo Vseukraiskogo gos. izd–va, Har'kov–Ekaterinoslav, [in Ukrainian].

10. Syrodоеva O.N. (1996), Akcionerное право США и России (сравнительный анализ) [Stock law of the United States and Russia (comparative analysis)]. Izdatel'stvo «Spark», Moskva, Rossijskaja Federacija [in Russian].

11. Franchuk V. I. (2009), Teorety'chni zasady' korporatyvnoyi bezpeky' [Theoretical foundations of corporate security]. Aktual'ni problemy' ekonomiky. 2009, Vol. 7: 161–167 [in Ukrainian].

Дані про автора

Шира Тарас Богданович,

к. е. н. доцент кафедри фінансово–економічної безпеки, обліку і оподаткування, Українська академія друкарства

e–mail: taras.sh13@gmail.com

Данные об авторе

Шира Тарас Богданович,

к. э. н. доцент кафедры финансово–экономической безопасности, учета и налогообложения, Украинская академия книгопечатания

e–mail: taras.sh13@gmail.com

Data about author

Taras Shira,

PhD in economics, associate professor, Ukrainian Academy of Printing, Lviv

e–mail: taras.sh13@gmail.com

УДК 343.9.018.3

DOI: 10.5281/zenodo.2537295

ТКАЧЕНКО О.М.

Віктимність підприємства – одна з детермінант формування його безпеки

Загальноприйнятним є визначення, що станом безпеки будь–якого суб'єкта визнається такий його стан, коли йому не загрожує небезпека. Оскільки економічні відносини, в яких функціонує господарюючий суб'єкт, врегульовано за допомогою правових норм, то ми можемо стверджувати, що однією із форм економічної небезпеки є економічні правопорушення або правопорушення в сфері економіки.

Чіткого визначення дефініції економічних правопорушень не містить ні адміністративна, ні кримінальна галузі права. Однак, ми можемо визначити економічне правопорушення як форму виявлення економічної небезпеки, що загрожує нормальному функціонуванню, досягненню цілей розвитку та додатковим витратам суб'єкта економічної діяльності.

Як правило, економічні правопорушення мають цілеспрямований та антропогенний характер. Це дає підстави стверджувати, що більшість з них проявляються в формі прямого та непрямого умислу. Тобто правопорушення в сфері економіки це усвідомлена дія певного суб'єкту, що сталася внаслідок певних суб'єктивних причин та поєднання певних обставин, що утворюють ситуацію здійснення цієї дії.

Досліджуючи будь-яке правопорушення потрібно вивчати та аналізувати всі обставини, які призвели до його скоєння, в т.ч. і поведінку потерпілого. Кримінологія допускає наявність такої поведінки потерпілого, яка може значно впливати на ситуацію, що передують скоєнню правопорушення або полегшувати його скоєння (віктимна поведінка). При цьому роль потерпілого (жертви) часто полягає або у створенні небезпеки, або в нездатності уникнути її там, де вона об'єктивно була заповіжна. Тому, як не дивно, поведінка потерпілого (жертви) може нести в собі посилку до вчинення протиправної дії по відношенню до неї.

Ключові слова: віктимність, віктимна поведінка, потерпілий, жертва, економічні правопорушення, безпека.

ТКАЧЕНКО О.Н.

Виктимность предприятия – одна из детерминант формирования его безопасности

Общепринятым есть определение, что безопасностью любого субъекта является такое состояние, когда ему не грозит опасность. Поскольку экономические отношения, в которых функционирует хозяйствующий субъект, урегулированы с помощью правовых норм, то мы можем утверждать, что одной из форм экономической опасности являются экономические правонарушения или правонарушения в сфере экономики.

Четкого определения дефиниции экономических правонарушений не содержит ни административная, ни уголовная отрасли права. Однако, мы можем определить экономическое правонарушение как форму выявления экономической опасности, угрожающей нормальному функционированию, достижению целей развития и дополнительным затратам субъекта экономической деятельности.

Как правило, экономические правонарушения имеют целенаправленный и антропогенный характер. Это дает основания утверждать, что большинство из них проявляются в форме прямого и косвенного умысла. То есть правонарушения в сфере экономики это осознанное действие определенного субъекта, произошедшее вследствие определенных субъективных причин и сочетание определенных обстоятельств, образующих ситуацию осуществления этого действия.

Исследуя любое правонарушение нужно изучать и анализировать все обстоятельства, которые привели к его совершению, в т.ч. и поведение потерпевшего. Кримінологія допускає наявність такого поведіння потерпевшого, которое может значительно повлиять на ситуацию, предшествующего совершению правонарушения или даже облегчать его совершение (виктимологическое поведение). При этом роль потерпевшего (жертвы) часто заключается либо в создании опасности, либо в неспособности избежать ее. Поэтому, как ни странно, поведение потерпевшего (жертвы) может нести в себе посилку к совершению противоправного действия по отношению к нему.

Ключевые слова: виктимность, виктимологическое поведение, потерпевший, жертва, экономические правонарушения, безопасность, юридические лица.

ТКАЧЕНКО О.М.

Victimity of the enterprise is one of the determinants of its security

It is generally accepted that the state of safety of any entity is recognized as such in a state when it is not endangered. Since economic relations, in which the economic entity operates, is regulated by

legal norms, we can state that one of the forms of economic danger is economic offenses or economic offenses.

A clear definition of the definition of economic offenses does not contain either the administrative or criminal field of law. However, we can identify an economic offense as a form of identifying an economic threat that threatens its proper functioning, achievement of development goals and additional expenses of the subject of economic activity.

As a rule, economic offenses are purposeful and anthropogenic. This suggests that most of them are manifested in the form of direct and indirect intent. That is, an offense in the sphere of the economy is a deliberate action of a certain subject, which occurred as a result of certain subjective reasons and the combination of certain circumstances that form the situation of the implementation of this action.

When investigating any offense, it is necessary to study and analyze all the circumstances that led to its commission, including and the behavior of the victim. Criminology admits the existence of such behavior of the victim, which can significantly affect the situation precedes the commission of the offense or facilitate his commission (victim behavior). At the same time, the role of the victim (victim) is often either in creating danger, or in the inability to escape it where it was objectively prevented. Therefore, strangely enough, the behavior of the victim (the victim) can carry a parcel to commit an unlawful act in relation to it.

Key words: *victimity, victim behavior, victim, economic offenses, safety.*

Постановка проблеми. Радянська та тривалий час вітчизняна кримінологія не розглядала юридичних осіб як потерпілих в правопорушеннях. Через це залишалось не досліджуваним явище віктимізації щодо юридичних осіб. Відповідні дослідження стосувалися лише фізичних осіб та особливостей їх статусу.

Разом з тим, не вивченим є детермінуюче значення віктимності та віктимної поведінки підприємств та організації в механізмі формування їх економічної безпеки.

Не зважаючи на існуючі нароби з даної теми, недостатньо вивченими залишаються проблематика віктимності саме юридичних осіб, аналіз їх віктимної поведінки в економічних правопорушеннях, а також проблематика віктимологічної профілактики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Певні аспекти проблеми віктимності та питань пов'язаних із визначенням віктимної поведінки, у свій час розглядалися відомими українськими та зарубіжними вченими—криміналістами, кримінологами, фахівцями в галузі психології. Вагомий внесок зроблено такими науковцями як В.В. Вандишев, В.М. Дрьомін, В.В. Голіна, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, А.П. Закалюк, О.Г. Кальман, О.М. Костенко, О.М. Литвак, В.С. Мінська, В.І. Полубинський, Д.В. Рівман, В.Я.Рибальська, В.В. Сташис, В.О. Туляков, Л.В.Франк, В.Є. Христенко, а також У. Хелльман, Г. фон Хентіг, Дж. Ф. Шелі, Г. Шнайдер та ін.

Мета статті. Вважаємо за необхідне зробити дослідження віктимності юридичних осіб в сучасних умовах, її особливостей, визначити фактори її формування, запропонувати можливі пропозиції щодо її зміцнення та визначити основні напрями віктимологічної профілактики.

Виклад основного матеріалу. Віктимологічний напрям, як підгалузь кримінології, сформувався в США в 1960–1970 рр. Його зміст полягає у вивченні того, що саме зробила жертва, щоб спровокувати скоєння злочину, і що вона не зробила, щоб його запобігти. Дія (або бездіяльність) жертви відноситься до обставин, що сприяє (або ні) досягненню злочинного результату нападником.

В науці віктимології прийнято розглядати віктимність та віктимну поведінку жертви кримінальних злочинів. Однак, поняття «жертва» не розкрито в українському законодавстві ні Кримінальним, ні Кримінально—процесуальним кодексами України. Вітчизняна кримінологія ототожнює поняття «жертви» та поняття «потерпілого», тобто особи, якій правопорушенням заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду. Тому надалі, досліджуючи обстави вчинення правопорушення в сфері економіки, ми вважаємо за необхідне досліджувати віктимну поведінку саме потерпілої особи.

Вперше термін «потерпілий» був закріплений у Статуті кримінального судочинства у 1864 р. Адміністративне законодавство за часів СРСР лише у 1980 р. закріпило процесуальний ста—

тус особи, яка потерпіла від правопорушення, не розкриваючи при цьому його змісту.

В сучасному законодавстві статус потерпілого визначений статтею 55 КПК України та статтею 269 КУпАП. Визначення є аналогічними за винятком галузевої приналежності правопорушення: адміністративне чи кримінальний злочин. Отже, у відповідності до чинного законодавства, потерпілим визнається особа, якій адміністративним (кримінальним) правопорушенням заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду. [1, ст. 55; 2 ст. 269]

Крім того, ст. 55 КПК України визнає (чого не було передбачено в КПК 1960-го року), що потерпілою особою може бути також визна-на і юридична особа, які завдано майнової шкоди. У відповідності до КПК України 1960-го року, юридична особа могла виступати лише у якості цивільного позивача.

В українському правовому полі в економічні правовідносини господарювання та підприємництва можуть вступати лише юридичні особи та близькі до них за своїм статусом фізичні особи-підприємці. Тому визнання потерпілим юридичної особи є досить актуальним та нагальним питанням, орієнтованим на сучасні реалії економічного життя країни.

Слід зазначити, що вітчизняна (на відміну від західної) криминологія допускає робити висновки про обвинувальний характер дій чи бездіяльності потерпілого. При цьому робиться акцент на можливій легковажності та самовпевненості, або неналежну поведінку самих потерпілих в економічних правопорушеннях.

В такому разі ми можемо стверджувати про віктимність та віктимну поведінку потерпілих в економічних правопорушеннях, що іноді стає головною причиною скоєння протиправних дій з боку правопорушників. А оскільки, як ми вже з'ясували, потерпілим може бути визнана і юридична особа, то має місце бути і віктимність юридичної особи, що наразі є досить актуальним і не достатньо дослідженим питанням.

Під віктимністю юридичної особи (підприємства, організації, компанії тощо) ми розуміємо властивість (можливість та схильність) такої особи бути жертвою існуючих загроз, а також неможливість протистояти цим загрозам в майбутньому через наявність різного роду факторів.

Віктимність фізичних осіб визначається безліччю факторів, основними серед яких є психологічні та соціальні фактори [3, ст. 25].

Однак, детермінантами віктимності юридичних осіб, на нашу думку, є економічні, соціальні, правові, корпоративні та організаційні фактори. Наявність зазначених факторів обумовлюється сферами діяльності юридичних осіб, особливостями здійснення підприємницької діяльності, правовим полем функціонування суб'єктів господарювання тощо.

Нажаль, в сучасних економічному полі підприємства приймають спроби обійти закон з метою отримання більшого доходу або мінімізації господарських ризиків. При цьому навмисно вчиняються дії, які послаблюють правову безпеку та створюють додаткові умови формування віктимності таких осіб під впливом правових факторів (наприклад, приховування певних видів діяльності, на які не отримані дозволи, корупція та хабарництво).

Також одним з факторів, що визначають віктимність підприємства є занадто низький або недостатній рівень правосвідомості та правової культури засновників, «перших осіб» або навіть персоналу підприємства. Відсутність в штаті юриста, або низький рівень його компетенції робить підприємство вкрай уразливим і створює перспективу для вчинення щодо нього злочинних дій.

На нашу точку зору, визначальними для формування віктимності підприємства є також і організаційні фактори, до яких в першу чергу потрібно віднести помилковий вибір організаційно-правової форми ведення бізнесу, недосконалість засновницьких документів, невдала побудова внутрішньої структури підприємства або повне знехтування юридичних вимог до ведення бізнесу в Україні.

Перераховані фактори віктимності мають внутрішній характер щодо певного підприємства або організації. Тобто виникають вони всередині підприємства, є або можуть бути передбачуваними і піддаються впливу з боку посадових осіб даного підприємства. У відповідності до місця їх виникнення ми визначили їх як внутрішні фактори віктимності і віднесли до них, в першу чергу, навмисні, усвідомлені дії окремих посадових осіб підприємства, що призводять до формування віктимності цих підприємств.

Проте, не можна зневажати той факт, що поряд із внутрішніми факторами віктимності, існують і інші детермінанти, які мають вплив на діяльність підприємства ззовні, і на які підприємство не в змозі вплинути (зовнішні фактори віктимності). Якщо внутрішні фактори пояснюються точною діяльністю і повинні бути мінімізовані та

усунені засновниками від самого початку організації бізнесу, то зовнішні фактори можуть виникати в процесі функціонування підприємства. Як правило, підприємства не мають впливу на появу чи зміну зовнішніх факторів, що призводять до послаблення віктимності господарюючих суб'єктів (зміни податкового чи господарського законодавства, жорстка кредитна політика держави, існування «тіньової» економіки).

Узагальнюючи внутрішні та зовнішні детермінанти, ми можемо виділити наступні найбільш розповсюджені фактори, що формують віктимність юридичної особи:

- нелегітимне оформлення прав власності;
- фальсифікація даних, що вносяться в ЄДРПО;
- порушення правил економічної конкуренції;
- наявність незаконних форм та видів діяльності
- корупційна складова в діях такої особи;
- відсутність елементарних засобів захисту;
- недосконала кадрова та корпоративна політика підприємства;
- відсутність системи контролю за співробітниками;
- відсутність прозорості всередині підприємства;
- низький рівень правосвідомості та правової культури засновників та працівників підприємства;
- недосконалий бухгалтерський облік;
- недобросовісна державна реєстрація підприємства;
- легковажність в укладанні договорів та інших правочинів;
- схильність керівництва до здійснення незаконних господарських і фінансових операцій тощо.

Зрозуміло, що кожна юридична особа, усвідомлюючи наявність у себе перераховані та інші фактори правового та організаційно-управлінського характеру, повинна почати роботу з виявлення обставин, які можуть перетворити його в жертву деліктних дій правопорушника.

Виявлені властивості віктимності юридичної особи повинні визначати системний підхід до формування комплексу заходів профілактики віктимності юридичних осіб, під якою ми розуміємо систему правових та організаційних засобів виявлення, недопущення, усунення та нейтралізацію можливих причин перетворення в потерпілого (жертву) правопорушення.

Зазвичай, юридичні особи, що стали потерпілими в неправомірних економічних відносинах, починають застосовувати профілактичні засоби

лише після того як правопорушники скоїли свої протиправні дії.

Основними заходами профілактики віктимності юридичних осіб ми вбачаємо:

- абсолютне дотримання всіх юридичних вимог щодо створення, реєстрації та функціонування юридичної особи;
- прискіпливий підбір кандидатів на посаду спеціалістів юридичного відділу;
- дотримання всіх без винятку вимог законодавства в сфері регулювання трудових правовідносин;
- ліквідація можливих причин корпоративних конфліктів;
- зміцнення довіри як між засновниками, так і між працівниками підприємства;
- підвищення правосвідомості та правової культури працівників;
- досконалий юридичний супровід укладання договорів та інших правочинів;
- підвищення прозорості в сфері економічної діяльності тощо.

Зрозуміло, що реалізація перерахованих заходів профілактики віктимності не в змозі подолати всі обставини, що стають причинами скоєння економічних правопорушень. Проте, їх правильне і систематичне застосування може зробити істотний вплив на усунення деяких з них, що надасть значний попереджувальний вплив та зміцнить стан безпеки підприємства.

Висновки

Досить часто суб'єкти господарювання своїми діями та/або бездіяльністю призводять до порушення норм законодавства, господарювання, етичних та норм ведення бізнесу. Таким чином самі суб'єкти є причиною послаблення їх системи безпеки, понесених збитків та втрати ринкових позицій. Тому для відчуття безпеки та захищеності є досить важливим дослідження віктимності підприємств та застосування заходів її профілактики.

У статті досліджується віктимність, як властивість юридичної особи бути потерпілим в економічних правопорушеннях. Досліджуються фактори та детермінанти, що формують віктимність юридичної особи. Особливий акцент робиться на розмежуванні внутрішніх та зовнішніх факторів віктимності юридичних осіб в сфері господарювання. Зроблені висновки щодо зміцнення віктимності через використання заходів її профілактики.

Список використаних джерел

1. Верховна Рада України, Кримінально процесуальний кодекс України. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (станом на 10.11.2018).

2. Верховна Рада України, Кодекс України про адміністративні правопорушення. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (станом на 10.11.2018).

3. Віктимологія : навч. посіб. / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. – Харків: Право, 2017. – 308 с.

References

1. The Verkhovna Rada of Ukraine, Criminal Procedure Code of Ukraine, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (Accessed 10.11.2018).

2. The Verkhovna Rada of Ukraine, Code of Ukraine on Administrative Offenses, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (Accessed 10.11.2018).

3. Golina, V.V., Golovkin, B.M., Valuiska, M.U. and others. *Viktyologia [Victimology]*, Pravo, Kharkiv, Ukraine.

Дані про автора

Ткаченко Ольга Миколаївна,

к.е.н., доцент, Національного університету харчових технологій

e-mail: 1444563@ukr.net

Данные об авторе

Ткаченко Ольга Николаевна,

к.э.н., доцент, Национального университета пищевых технологий

e-mail: 1444563@ukr.net

Data about author

Olga Tkachenko,

Ph.D., associate professor, National University of Food Technologies

e-mail: 1444563@ukr.net

DOI: 10.5281/zenodo.2537303

ШЕВЧЕНКО А.В.,

ВІЛЕНСЬКИЙ О.Р.,

ПУСТОВОЙТ Л.С.

Роль маркетингової стратегії в діяльності вітчизняних підприємств

Предмет дослідження – методи та підходи до оцінки впливу маркетингової стратегії на економічний розвиток вітчизняних підприємств.

Мета статті – проаналізувати та визначити роль маркетингової стратегії у функціонуванні підприємств за сучасних умов господарювання та описати послідовність процесу формування маркетингової стратегії на підприємстві.

Методологія проведення роботи – положення теорії маркетингу та маркетингової діяльності підприємства, проблеми формування маркетингових стратегій сучасних підприємств, а також питання їх реалізації.

Результати роботи – задля забезпечення успішної діяльності підприємства, обґрунтовано необхідність розробки довгострокового плану дій, спрямованого на досягнення місії організації з орієнтацією на ринкові потреби й врахування ринку як основного чинника зовнішнього середовища. Визначено сутність поняття «маркетингова стратегія» та описано послідовність процесу формування маркетингової стратегії на підприємстві.

Висновки – маркетингова стратегія це один з інструментів маркетингу, що має бути спрямований на досягнення маркетингових цілей за допомогою порівняння сильних і слабких сторін внутрішнього середовища з можливостями та загрозами ринку. Вдало обрана й ефективно реалізована стратегія не тільки дає змогу підприємству досягти конкурентних переваг, а й задовольнити потреби споживача. Тобто маркетингова стратегія виконує важливу як економічну роль у діяльності будь-якого суб'єкта господарювання, так і соціальну.

Ключові слова: внутрішнє та зовнішнє середовище, комплекс маркетингу, маркетинг, маркетинговий план, маркетингові рішення, маркетингова стратегія.

Роль маркетинговой стратегии в деятельности отечественных предприятий

Предмет исследования – методы и подходы к оценке влияния маркетинговой стратегии на экономическое развитие отечественных предприятий.

Цель статьи – проанализировать и определить роль маркетинговой стратегии в функционировании предприятий в современных условиях и описать последовательность процесса формирования маркетинговой стратегии предприятия.

Методология проведения работы – положения теории маркетинга и маркетинговой деятельности предприятия, проблемы формирования маркетинговых стратегий современных предприятий, а также вопросы их реализации.

Результаты работы – для обеспечения успешной деятельности предприятия, обоснована необходимость разработки долгосрочного плана действий, направленного на достижение миссии организации с ориентацией на рыночные потребности и учета рынка как основного фактора внешней среды. Определена сущность понятия «маркетинговая стратегия» и описана последовательность процесса формирования маркетинговой стратегии предприятия.

Выводы – маркетинговая стратегия это один из инструментов маркетинга, который должен быть направлен на достижение маркетинговых целей посредством сравнения сильных и слабых сторон внутренней среды с возможностями и угрозами рынка. Удачно выбранная и эффективно реализованная стратегия не только позволяет предприятию достичь конкурентных преимуществ, но и удовлетворить потребности потребителя. То есть маркетинговая стратегия выполняет важную как экономическую роль в деятельности любого предприятия, так и социальную.

Ключевые слова: внутренняя и внешняя среда, комплекс маркетинга, маркетинг, маркетинговый план, маркетинговые решения, маркетинговая стратегия.

SHEVCHENKO A.V.,
VILENSKYI A.R.,
PUSTOVOIT L. S.

The role of marketing strategy in the activity of domestic companies

The subject of the study – methods and approaches to evaluation the impact of marketing strategy on the economic development of domestic enterprises.

The purpose of the article is to analyze and define the role of marketing strategy in the business activity of enterprises under the current conditions of business environment and to describe the sequence of the process of forming a marketing strategy of the enterprise.

Methodology of work – the provision of the theory of marketing and marketing activities of the enterprise, the problems of marketing strategies development and implementation of modern enterprises.

The results of the work – in order to ensure the successful activity of the company, the necessity of developing a long-term plan of action aimed at achieving the mission of the organization focused on market needs and taking into account the market as the main factor of the environment was argued. The essence of the concept «marketing strategy» was defined and the sequence of the process of formation of marketing strategy at the enterprise was described.

Conclusions – Marketing strategy is one of the marketing tools that should be aimed at achieving marketing goals by comparing the strengths and weaknesses of the internal environment with the opportunities and threats of the market. A well-chosen and effectively implemented strategy not only allows the company to achieve competitive advantages, but also satisfy the needs of the consumer.

In this way marketing strategy plays an important economic role in the business activities of any company, as well as social.

Key words: *internal and external environment, marketing mix, marketing, marketing plan, marketing decisions, marketing strategy.*

Постановка проблеми. Важливою особливістю нинішнього етапу розвитку економіки України є орієнтація вітчизняних підприємств на підвищення конкурентоспроможності власних товарів. Ключового значення при цьому набуває маркетингова діяльність, зокрема, формування маркетингових стратегій підприємства.

Вітчизняні підприємства не мають достатнього досвіду у маркетинговій діяльності. На багатьох підприємствах дотепер здійснюють виробничо-орієнтоване, а не маркетингово-орієнтоване управління діяльністю і не надають важливого значення стратегічному маркетингу.

Тому дуже важливим є вибір маркетингової стратегії, яка б відповідала всім вимогам самого підприємства, забезпечувала ефективну та рентабельну роботу, приносила прибуток та сприяла подальшому його розвитку. Обґрунтоване маркетингове рішення щодо вибору стратегії допоможе підприємству вижити в несприятливому зовнішньому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий науковий внесок у дослідження проблем формування маркетингових стратегій зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як І. Ансофф, Н. Бутенко, С. Гаркавенко, В. Герасимчук, О. Гудзинський, С. Дем'яненко, А. Іонова, Г. Кіндрацька, Ф. Котлер, Н. Куденко, Ж. Ламбен, Я. Ларіна, Г. Мінцберг, А. Павленко, М. Портер, М. Сахацький, С. Чеботар та ін. Проте, незважаючи на велику кількість наукових праць з окресленої тематики, дослідження ролі маркетингової стратегії в сучасних умовах розвитку підприємств потребує уточненого аналізу та детального вивчення.

Мета даної статті – визначити роль маркетингової стратегії у функціонуванні підприємств за сучасних умов господарювання та описати послідовність процесу формування маркетингової стратегії на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. У процесі формування стратегії управління підприємством створюється підсистема функціональних стратегій, які розробляються щодо визначальних напрямків діяльності підприємства. До основних функціональних стратегій, що розробляються як

окремі блоки в рамках головної стратегічної концепції, належать фінансова, маркетингова, виробнича, стратегія управління персоналом та ін. Реалізація функціональної маркетингової стратегії спрямована на створення комплексу конкурентних переваг й ефективне використання підприємством можливостей з боку ринку для досягнення його стратегічної мети. Надзвичайно важливе місце в маркетинговому стратегічному управлінні діяльністю підприємства посідає його маркетингова стратегія, яка формує ринкові стратегічні орієнтири [7].

Для того щоб забезпечити успішну діяльність підприємства, необхідно розробити довгостроковий план дій, спрямований на досягнення місії організації з орієнтацією на ринкові потреби й врахування ринку як основного чинника зовнішнього середовища.

Щоб досягнути поставлених цілей, підприємство повинно максимально використати внутрішні ресурси, дослідити ринкове середовище, спрогнозувати його розвиток і потреби, задіявши при цьому всі інструменти стратегічного маркетингу, серед яких варто приділити особливу увагу розробці маркетингових стратегій, оскільки саме вони визначають напрям діяльності підприємства та спрямовані на досягнення поставлених маркетингових цілей. Формування маркетингової стратегії – це один із найважливіших і найсуттєвіших етапів маркетингу на підприємстві.

Різноманіття підходів до визначення маркетингової стратегії обумовлене глибиною самого терміну «стратегія» та масштабами його використання. В економічній літературі (як зарубіжній, так і вітчизняній) відсутня єдність поглядів щодо сутності і змісту маркетингової стратегії підприємства.

Різні погляди економістів щодо сутності та змісту поняття «маркетингова стратегія» підприємства різняться між собою та представлені в таблиці.

Проаналізувавши поняття, можна зробити висновки, що маркетингова стратегія є основним довгостроковим планом маркетингової діяльності підприємства, спрямованим на вибір цільових сегментів споживачів. Вона об'єднує елементи комплексу маркетингу, ґрунтуючись

Різні тлумачення терміна «маркетингова стратегія»

Автор	Зміст тлумачення
Алфьоров А.В.[1]	Вибір цільового ринку, конкурентної позиції і розробка ефективної програми заходів маркетингу для досягнення та обслуговування обраного ринку.
Ассель Г. [2]	Основний метод компанії впливати на покупців і спонукати їх до купівлі. Виділяє та розглядає такі види маркетингових стратегій, які не пов'язані з впливом на споживачів фірми, що свідчить про непослідовність у підході щодо інструментів маркетингу.
В.Марцин [10]	Система організаційно–технічних і фінансових заходів для активного впливу на попит і пропозицію товарів
Вікіпедія	Основний спосіб досягнення маркетингових цілей через формування та конкретизування відповідної структури комплексу маркетингу
Котлер Ф. [9]	Логічна схема маркетингових заходів, за допомогою якої компанія сподівається виконати свої маркетингові завдання.
Куденко Н. [7]	Напрямок (вектор) дій підприємства щодо створення його цільових ринкових позицій
Ламбен Ж. [8]	Довго– та середньострокові рішення щодо елементів комплексу маркетингу
Хершген Х., Багієв Г., Мак–Дональд М., Гаркавенко С. [3, 4]	Засіб досягнення маркетингових цілей

на яких підприємство здійснює свої ефективні маркетингові заходи, спрямовані на досягнення маркетингових цілей.

Таким чином, на основі дослідження даного питання, можна виділити основні особливості маркетингової стратегії підприємства.

По–перше, у ході реалізації маркетингової стратегії за основу беруться потреби споживача.

По–друге, поняття стратегії треба співвідносити з поняттям розвитку. Немає стратегії без розвитку. У цьому відношенні стратегія є сукупністю змін, що визначають життєстійкість підприємства і збільшують ймовірність його виживання в умовах мінливого середовища.

По–третє, поняття стратегії невіддільне від поняття мети, яка у розвитку виступає в якості головного орієнтиру розвитку, відображає тенденції зміни інтересів.

По–четверте, поняття стратегії неможливо відокремити від поняття прогнозування. Стратегія виступає як результат осмисленого й аналітичного, точніше сказати, наукового передбачення майбутнього, реальностей його досягнення, розуміння необхідного.

По–п'яте, поняття стратегії невіддільне і від поняття «місія», яка характеризує призначення фірми та її роль у загальних тенденціях розвитку людини.

У літературі існують різні підходи до процесу формування маркетингових стратегій, які, на нашу думку, можна віднести до двох груп. Перша із них відображає більш традиційний підхід, висвітлений переважно в працях закордонних авторів, і в пер-

шу чергу в роботі Ж. Ж. Ламбена [8]. Згідно такого підходу основою маркетингової стратегії є вибір цільових сегментів, позиціонування товару та комплекс маркетингу – товар, ціна, збут, просування. Інший підхід, представлений у більш сучасних працях, зокрема, Н. Куденко [7], виходить за межі комплексу маркетингу при формулюванні маркетингових стратегій. Вони трактуються значно ширше і за суттю, і за рівнями прийняття. Стверджується, що маркетингові стратегії приймаються на всіх рівнях управління, в тому числі на найвищих.

Необхідно аналізувати такі основні фактори:

- сфера діяльності, де працює підприємство, і товарна категорія, загальні тенденції розвитку, особливості попиту на товар, аналіз функціонування найбільших підприємств в галузі, особливості виробництва, розподілу та ін.;

- ринок – характеристики покупців, сегменти ринку, потенціал ринку, географія ринку, історія і тенденції розвитку ринку, частка ринку конкретного товару, що належить підприємству, та ін.;

- конкуренти – характеристики конкурентів, їх переваги та недоліки, конкурентні переваги та маркетингова політика, частки ринку конкурентів;

- постачальники і посередники – характеристики, можливість зміни постачальника, цінова і маркетингова політика, ефективність співробітництва;

- фактори макросередовища – демографічного, політичного, економічного тощо.

Формування маркетингових стратегій розпочинається з дослідження маркетингового середовища підприємства, тобто основою їх розробки

є маркетинговий стратегічний аналіз. Водночас маркетингова стратегія – складова стратегічних планів підприємства, тому її обов'язково узгоджують з метою діяльності останнього, його генеральною стратегією і зі стратегіями інших рівнів [7]. Цей етап доцільно поділити на два напрями аналізу: аналіз маркетингового (проміжного) середовища й оцінка маркетингового потенціалу підприємства. Метою аналізу проміжного середовища є визначення рівня нестабільності маркетингового оточення (вивчення сучасного ринку, визначення вимог споживачів, дослідження конкурентів і постачальників). Такий аналіз потрібний для того, щоб підприємство було готове до майбутніх змін оточення та вчасно й адекватно реагувало на ці зміни. У процесі аналізу визначають, наскільки підприємство заповнило обрану нішу і відповідні сегменти ринку, вивчають і оцінюють конкурентну позицію підприємства на ринку за основними факторами конкурентоспроможності.

Під час аналізу внутрішнього середовища підприємства визначають ті можливості й той маркетинговий потенціал, на які воно може розраховувати у процесі досягнення маркетингових цілей. Крім того, оцінюється вся система господарювання підприємства й окремих його підсистем щодо реалізації можливостей, які маркетингове середовище надає підприємству.

Аналізуючи внутрішнє середовище, доцільно вивчити особливості:

- підприємства, а саме – сферу діяльності, тенденції розвитку, позиціонування відносно конкурентів та ін.;
- товару – якість, дизайн, упаковка, позиціонування, рекламна підтримка;
- цінової політики – особливості формування, порівняння з політикою конкурентів, сприйняття покупцями, каналами збуту тощо;
- збутової політики – відносини з каналами збуту, їх комунікації;
- комунікативної політики – особливості та традиції використання різних елементів комунікацій, бюджет на просування товарів, ефективність елементів.

Аналіз маркетингового внутрішнього й зовнішнього середовища дає змогу усвідомити і сформулювати маркетингові цілі. Залежно від місця підприємства на ринку, наявних ресурсів, тривалості періоду обороту товарів, пропонуємо конкретизувати основні цілі маркетингу, орієнто-

вані на: завоювання споживача й стимулювання попиту; збільшення обсягу реалізації товарів, завоювання й збільшення частки ринку, досягнення конкурентних переваг на ринку. Досягти цілей розвитку підприємства можна різними шляхами.

Для цього на третьому етапі формування стратегії здійснюється розглядається та обирається одна з існуючих стратегій маркетингу. На цьому етапі приймають рішення щодо того, якими засобами підприємство досягатиме поставлених цілей. Пропонуються такі види стратегій маркетингу: продукто-товарна стратегія; стратегія просування товару (стимулювання збуту); цінова; об'єднані стратегії.

Після вибору необхідного варіанта маркетингової стратегії, яка стає концепцією маркетингу, слід перейти до наступного етапу – розробки маркетингового плану, в межах якого розробляється система програм, що повинна забезпечити найефективніші шляхи реалізації стратегічних цілей маркетингу. На цьому етапі визначають цільові показники, спрямовані на забезпечення організаційних умов та маркетингових напрямів підвищення ефективності діяльності підприємства через продуктивне використання ресурсів.

Завершальним етапом формування маркетингової стратегії є оцінка й контроль результатів, які відбуваються через порівняння результатів із цілями. Цей процес забезпечує стійкий зворотний зв'язок між процесом досягнення цілей і власне цілями, що стоять перед маркетингом. Такий механізм зворотного зв'язку використовують для моніторингу й коригування стратегії.

Отже, формування маркетингової стратегії складається із п'яти взаємопов'язаних етапів. Усі вони доповнюють один одного і в загальному вигляді кінцевим продуктом є маркетингова стратегія підприємства.

Висновки

Маркетингова стратегія – один з інструментів маркетингу, який спрямований на досягнення маркетингових цілей за допомогою порівняння сильних і слабких сторін внутрішнього середовища з можливостями та загрозами ринку. Вдало обрана й ефективно реалізована стратегія не тільки дає змогу підприємству досягти конкурентних переваг, а й задовольнити потреби споживача. Тобто маркетингова стратегія виконує важливу як економічну роль у діяльності будь-якого суб'єкта господарювання, так і соціальну.

Список використаних джерел

1. Алферов А.В. Методы маркетинговой деятельности / А.В. Алферов. – СПб: СПб ГИУ, 2004. – 155 с.
2. Ассэль Г. Маркетинг: принципы и стратегия: Учеб. для вузов / Генри Ассэль; [Пер. с англ. Штернгарца М. З.]. – 2. изд. – М.: Инфра-М : НФПК НТФ, 2001. – XII, 803 с.
3. Багиев Г.Л., Тарасевич В. Маркетинг / Г.Л. Багиев, В. Тарасевич. – Экономика, 2001. – 703 с.
4. Гаркавенко С.С. Маркетинг: підручник. – 6-те вид. – Київ: Лібра, 2008. – 720 с.
5. Кіндрацька Г. Стратегічний менеджмент: навч. посібник / Галина Кіндрацька. – К.: Знання, 2006. – 366 с.
6. Коваль З.О. Поняття і сутність ефективності маркетингових стратегій вартісно-орієнтованих підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Vnulp/Management/2012_72_2/19.pdf.
7. Куденко Н.В. Маркетингове стратегічне планування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Н.В. Куденко. – К., 2003. – 38 с.
8. Ламбен Ж.Ж. Стратегический маркетинг. Европейская перспектива / Ж.Ж. Ламбен. – СПб: Наука, 1996. – 589 с.
9. Прайснер А. Сбалансированная система показателей в маркетинге и сбыте / А. Прайснер. – М.: Издательский Дом Гребенникова, 2007. – 304 с.
10. Хасси Д. Стратегия и планирование: путеводитель менеджера / Д. Хасси. – СПб: Питер, 2001. – 378 с.

References

1. Alferov A.V. Metody marketynhovoy deyatel'nosti / A.V. Alferov. – SPb: SPb HIEU, 2004. – 155 s.
2. Assil' H. Marketynh: pryntsypy y stratehiya: Ucheb. dlya vuzov / Henry Assil'; [Per. s anhl. Shternhartsa M. Z.]. – 2. yzd. – M.: Ynfra-M : NFPK NTF, 2001. – XII, 803 s.
3. Bahyev H.L., Tarasevych V. Marketynh / H.L. Bahyev, V. Tarasevych. – Ykonomyka, 2001. – 703 s.
4. Harkavenko S.S. Marketynh: pidruchnyk. – 6-te vyd. – Kyiv: Libra, 2008. – 720 s.
5. Kindrats'ka H. Stratehichnyy menedzhment: navch. posibnyk / Halyna Kindrats'ka. – K.: Znannya, 2006. – 366 s.
6. Koval' Z.O. Ponyattya i sutnist' efektyvnosti marketynhovyykh stratehiy vartisno-oriyentovanykh pidpryyemstv [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/Vnulp/Management/2012_72_2/19.pdf.

7. Kudenko N.V. Marketynhovestrategichneplanuvannya : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya dok. ekon. nauk : spets. 08.06.01 «Ekonomika, orhanizatsiya i upravlinnya pidpryyemstvamy» / N.V. Kudenko. – K., 2003. – 38 s.
8. Lamben ZH.ZH. Stratehycheskyy marketynh. Evropeyskaya perspektyva / ZH.ZH. Lamben. – SPb: Nauka, 1996. – 589 s.
9. Praysner A. Sbalansirovannaya systema pokazateley v marketynhe y sbyte / A. Praysner. – M.: Yzdatel'sky Dom Hrebennykova, 2007. – 304 s.
10. Khassy D. Stratehiya y planirovaniye: putevoditel' menedzhera / D. Khassy. – SPb: Pyter, 2001. – 378 s.

Дані про авторів

Шевченко Анна Валеріївна,

к.е.н., доцент кафедри маркетингу Національного авіаційного університету

e-mail: anna.v.shevchenko@gmail.com

Віленський Олександр Романович,

студент Національного авіаційного університету

e-mail: vilia9595@gmail.com

Пустовойт Людмила Сергіївна,

студентка Національного авіаційного університету

e-mail: Lyusia_malikova@ukr.net

Данные об авторах

Шевченко Анна Валериевна,

к.э.н., доцент кафедры маркетинга Национального авиационного университета

e-mail: anna.v.shevchenko@gmail.com

Віленський Олександр Романович,

студент Национального авиационного университета

e-mail: vilia9595@gmail.com

Пустовойт Людмила Сергеевна,

студентка Национального авиационного университета

e-mail: Lyusia_malikova@ukr.net

Data about the authors

Anna Shevchenko,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of marketing, National Aviation University

e-mail: anna.v.shevchenko@gmail.com

Oleksandr Vilenskyi,

Student, National Aviation University

e-mail: vilia9595@gmail.com

Liudmyla Pustovoiit,

student, National Aviation University

e-mail: Lyusia_malikova@ukr.net

Ефективність системи моніторингу створення доданої вартості за обліково–аналітичною інформацією

Предметом дослідження є ефективність використання обліково–аналітичної інформації для моніторингу економічного потенціалу підприємств.

Метою дослідження є запропоновані підходи до оцінки ефективності інформаційної діяльності системи моніторингу економічного потенціалу підприємства.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті визначено критерії, за якими може бути виміряна ефективність по відношенню до формування системи обліково–аналітичних інформаційних ресурсів для моніторингу створення доданої вартості. Виділено три підходи до оцінки ефективності інформаційної системи моніторингу економічного потенціалу підприємства.

Висновки. Результатами проведеного дослідження стали наступні висновки: ефективність системи моніторингу створення доданої вартості за обліково–аналітичною інформацією може бути виміряна за трьома критеріями: ступінь досягнення мети підприємства; співвідношення результатів та витрат; можливість своєчасно ідентифікувати ризики. Це дасть змогу визначити суспільну користь інформаційних ресурсів бухгалтерського обліку у зростанні економічного потенціалу підприємства та продуктивність витрат на моніторингові дослідження.

Ключові слова: ефективність, обліково–аналітична інформація, моніторинг, економічний потенціал, підприємство, ризики, прибуток, витрати.

РИБАКОВА Л.П.,
СИМОЧКО М.І.,
ЮГАС Э.Ф.

Эффективность системы мониторинга создания добавленной стоимости по учетно–аналитической информации

Предметом исследования является эффективность использования учетно–аналитической информации для мониторинга экономического потенциала предприятий.

Целью исследования являются предложенные подходы к оценке эффективности информационной деятельности системы мониторинга экономического потенциала предприятия.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Результаты работы. В статье определены критерии, по которым может быть измерена эффективность по отношению к формированию системы учетно–аналитических информационных ресурсов для мониторинга создания добавленной стоимости. Выделены три подхода к оценке эффективности информационной системы мониторинга экономического потенциала предприятия.

Выводы. Результатами проведенного исследования стали следующие выводы: эффективность системы мониторинга создания добавленной стоимости по учетно–аналитической информации может быть измерена по трем критериям: степень достижения цели предприятия; соотношение результатов и затрат; своевременно идентифицировать риски. Это позволит определить общественную пользу информационных ресурсов бухгалтерского учета в росте экономического потенциала предприятия и производительность затрат на мониторинговые исследования.

Ключевые слова: *эффективность, учетно–аналитическая информация, мониторинг, экономический потенциал, предприятие, риски, прибыль, расходы.*

RYBAKOVA L.P.,
SYMOCHKO M.I.,
YUHAS E.F.

The effectiveness of the system of monitoring the creation of value added for accounting and analytical information

The subject of the research is the effectiveness of the use of accounting and analytical information for monitoring the economic potential of enterprises.

The purpose of the study is proposed approaches to assessing the effectiveness of the information activity of the monitoring system of the economic potential of the enterprise.

Research methods. In this work the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, the comparative method, the method of data generalization are used.

Results of work. The paper defines the criteria by which effectiveness can be measured in relation to the formation of a system of accounting and analytical information resources for monitoring the creation of value added. Three approaches to the evaluation of the effectiveness of the information system for monitoring the economic potential of the enterprise are identified.

Conclusions. The results of the conducted study lead to the following conclusions: the effectiveness of the monitoring system for the creation of added value for accounting and analytical information can be measured by three criteria: the degree of achievement of the goal of the enterprise; ratio of results and costs; the ability to identify risks in a timely manner. This will enable us to determine the public benefit of information resources for accounting in increasing the economic potential of the enterprise and the cost effectiveness of the monitoring research.

Keywords: *efficiency, accounting and analytical information, monitoring, economic potential, enterprise, risks, profit, expenses.*

Постановка проблеми. Однією з центральних проблем побудови системи обліково–аналітичних інформаційних ресурсів для моніторингу є оцінка її ефективності. Наразі не вирішеними лишаються питання як теоретичного та методологічного характеру щодо встановлення сутності категорії «ефективність» по відношенню до системи інформаційних ресурсів для моніторингу, так і практичного – щодо побудови критеріїв і показників оцінки ефективності інформації моніторингових досліджень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти системного підходу до дослідження інформаційних технологій, їх впливу на розвиток економічних систем, тенденції та динаміка розвитку ринків інформаційних продуктів на сучасному етапі, проблеми визначення ролі автоматизованих систем накопичення і обробки інформації в аналітичній діяльності суб'єктів господарювання відображені в працях К.В. Балдіна, Н.Л. Борщової, А.С. Гергенова, Є.Н. Єфімова, Г.А. Тіторенко, А.М. Кармінського, А.В. Місюрова, М.І. Татарчука, Л.О. Терещенка. Однак, відсутність наукових праць з комплексного дослід-

дження проблем теорії та практики формування інформаційних ресурсів бухгалтерського обліку для потреб моніторингу економічного потенціалу, що дозволило б підвищити результативність обліково–аналітичної системи в управлінні ринковою вартістю підприємств і тому вони потребують подальших досліджень.

Мета статті – запропоновані підходи до оцінки ефективності інформаційної діяльності системи моніторингу економічного потенціалу підприємства.

Виклад основного матеріалу. Поняття ефективності побудови системи обліково–аналітичних інформаційних ресурсів для моніторингової діяльності тісно пов'язано з загальнотеоретичними підходами до визначення її сутності. У великому тлумачному словнику сучасної української мови терміни, що близькі за значенням до ефективності, трактуються наступним чином. Ефект – це результат, внаслідок яких–небудь причин, сил, дій, заходів, а економічний ефект – корисний результат економічної діяльності, зиск від неї. Ефективність – характеристика якого–небудь об'єкта,

що відображає його суспільну користь, продуктивність та інші позитивні якості [5, 366].

Досліджуючи терміни «результативність» та «ефективність», П. Друкер вважає, що результативність є наслідком певних процесів, виконання функцій, завдань, досягнення цілей, а ефективність – наслідком правильності таких дій, проте як перше поняття, так і друге є однаково важливими [8].

Ефект, по відношенню до системи формування системи обліково–аналітичних інформаційних ресурсів для моніторингу, може бути вимірний трьома критеріями: ступенем досягнення мети підприємства; вартісною оцінкою в цілому економічного потенціалу підприємства та окремими його складовими; швидкістю та своєчасністю ідентифікації та попередження ризиків господарської діяльності.

Інформаційна система моніторингу відіграє важливу роль при формуванні кожного елемента, який забезпечує створення економічного потенціалу, зокрема:

- моніторинг доходу суб'єкта господарювання дозволяє відслідковувати систему ціноутворення на продукцію, що виробляє підприємство, досліджувати ринки її збуту, здійснювати пошук покупців;

- здійснення моніторингу матеріальних витрат сприяє пошуку найбільш вигідних постачальників, які пропонують оптимальні ціни на матеріальні цінності; дозволяє оцінити раціональність та ефективність використання виробничих запасів; допомагає розробити систему норм та нормативів використання матеріалів у виробництві;

- моніторингові дослідження амортизаційних витрат є основою розробки на підприємстві ефективної амортизаційної політики, яка б сприяла якнайшвидшому оновленню його необоротних активів;

- за допомогою моніторингу доходів персоналу підприємства господарюючий суб'єкт може сформувати оптимальну структуру фонду оплати праці, розробити заходи по підвищенню продуктивності праці персоналу шляхом мотивації працівників додатковими заохочувальними виплатами;

- основним призначенням моніторингу витрат підприємства на соціальне забезпечення персоналу є сприяння у розробці соціального пакету, який є не лише інструментом соціального захисту працівників, але і потужним мотиваційним важелем їх праці;

- важливе значення відіграє моніторинг податкових платежів, який дозволяє оцінювати та оптимізувати податкове навантаження на господарську діяльність підприємства, здійснювати

податкове планування та прогнозування, визначати податковий потенціал підприємства;

- моніторинг чистого прибутку дозволяє оцінити синергетичний ефект від здійснення господарської діяльності підприємства та проаналізувати фактори, що вплинули на його величину: обсяг реалізації, ціни, виробнича собівартість, асортимент, адміністративні витрати, витрати на збут. Такий факторний аналіз дозволить побудувати стратегію та розробити тактику подальшої господарської діяльності підприємства.

Під час проведення моніторингу його внутрішніми економічними службами виникають витрати, що пов'язані із забезпеченням роботи економічних підрозділів підприємства, зокрема на: оплату праці виконавців моніторингу; соціальне забезпечення виконавців моніторингу. Ці витрати пов'язані з нарахуванням єдиного соціального внеску, а також забезпечення виплат за соціальним пакетом, що надається підприємством; амортизацію обладнання, що задіяне в процесі моніторингу. До такого обладнання в основному належить комп'ютерна техніка, засоби зчитування та друку інформації, модеми, телефони; матеріальне забезпечення моніторингових досліджень. Основними видами матеріалів є папір та канцелярське приладдя.

Виходячи з розглянутих вище можливих ефектів від здійснення моніторингу економічного потенціалу та витрат, що виникають в процесі їх одержання, можна виділити три підходи до оцінки ефективності моніторингових досліджень: 1) ступінь досягнення мети; 2) співвідношення результатів та витрат; 3) можливість своєчасно ідентифікувати ризики.

Перший підхід базується на оцінці здатності інформаційної системи моніторингу до вирішення поставленої мети підприємства, формування та вибір якої є відповідним пунктом фінансового плану. Встановлення мети моніторингу економічного потенціалу полягає у побудові критеріїв, стандартів, нормативів, що використовуються для оцінювання економічного потенціалу загалом та його окремих складових; визначенні рішення щодо підвищення ефективності формування економічного потенціалу. За другим підходом ефективність моніторингу визначається як співвідношення результатів від його здійснення та витрат, що були понесені на моніторингові дослідження. Результатом моніторингу економічного потенціалу можуть виступати кількісні та якісні показники. При визначенні витрат, що пов'язані з моніторингом, необхідно враховувати

не лише їх вартісний вимір, але і якісні характеристики. Третій підхід до оцінки ефективності використання інформаційних ресурсів бухгалтерського обліку для моніторингу базується на його можливості своєчасно виявляти та нейтралізувати ризики господарської діяльності. Моніторингові дослідження є основним інструментом управління ризиками. Під управлінням ризиками варто розуміти процеси, пов'язані з ідентифікацією, аналізом ризиків та прийняттям рішень, які включають максимізацію позитивних і мінімізацію негативних наслідків настання ризикованих подій.

Ступінь ефективності моніторингу за цим підходом вимірюється швидкістю реагування управлінського персоналу на будь-які зміни в стані та розвитку економічного потенціалу та прийняття ними своєчасних рішень по усуненню ризиків.

Ефективність моніторингу економічного потенціалу та прийняття на його основі управлінських рішень може бути підвищена за рахунок впровадження в практичну діяльність комп'ютерної програми, яка б інтегрувала автоматизовані системи декількох напрямів: бухгалтерського, аналітичного, контролюючого, планового та моніторингового.

Висновки

Ефективність системи моніторингу створення доданої вартості за обліково-аналітичною інформацією може бути виміряна за трьома критеріями: ступенем досягнення мети підприємства; вартісною оцінкою в цілому економічного потенціалу підприємства та окремими його складовими; швидкістю й своєчасністю ідентифікації та попередження ризиків господарської діяльності. Це дасть змогу визначити суспільну користь інформаційних ресурсів бухгалтерського обліку у зростанні економічного потенціалу підприємства та продуктивність витрат на моніторингові дослідження.

Список використаних джерел

1. Белоусова І. Проблеми вдосконалення управлінського обліку / І. Белоусова // Бухгалтерський облік та аудит. – 2007. – №4. – С. 35–40.
2. Бойко Є. І. Регіональні аспекти інвестиційного забезпечення розвитку промисловості / Є. І. Бойко, Ф. А. Важинський // Економіка промисловості. – 2001. – №2. – С. 94–98.
3. Бородкин А. С. Проблемы учета в управлении научно-техническим прогрессом / А. С. Бородкин. – М.: Финансы, 1980. – 160 с.

4. Важинський Ф. А. Диверсифікація та кооперація розвитку сільських територій регіону / Ф. А. Важинський, А. В. Колодійчук, О. С. Молнар // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. – 2011. – Вип. 33, ч. 3. – С. 125–129.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / гол. ред. В. Т. Бусел. – К.–Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с.

6. Гаврилко П. П. Фактори інноваційного розвитку промисловості / П. П. Гаврилко, А. В. Колодійчук, В. М. Черторижський // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. – 2011. – Вип. 21.11. – С. 201–205.

7. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік в Україні: Аналіз стану і перспективи розвитку / С. Ф. Голов; Міжнародний ін-т менеджменту. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 522 с.

8. Друкер П. Эффективное управление / П. Друкер; [пер. с англ. М. Котельниковой]. – М.: Астрель, 2004. – 284 с.

9. Колодійчук А. В. Сутність інновацій, структура та основні етапи інноваційного процесу / А. В. Колодійчук, В. М. Пісний, Ж. В. Семчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.9. – С. 191–196.

References

1. Belousova, I. (2007). Problemy vdoskonalennya upravlins'koho obliku [Problems of improvement of managerial accounting]. *Bukhhalters'kyi oblik ta audyt – Accounting and auditing*, 4, 35–40. [in Ukrainian].
2. Boyko Ye. I., & Vazhynskyy F. A. (2001). Rehional'ni aspekty investytsiynoho zabezpechennya rozvytku promyslovosti [Regional aspects of investment support for industrial development]. *Ekonomika promyslovosti – Economy of Industry*, 2, 94–98. [in Ukrainian].
3. Borodkin, A. S. (1980). Problemy ucheta v upravlenii nauchno-tehnicheskim progressom [Accounting problems in the management of scientific and technical progress]. Moscow: Finance. [in Russian].
4. Vazhynskyy, F. A., Kolodiychuk, A. V., & Molnar, O. S. (2011). In *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya: Ekonomika* [Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Economics]: Vol. 33 (3) (pp. 125–129). [in Ukrainian].
5. Busel, V. T. (Ed.) (2005). *Velykyi tлумачnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy* [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language]. Kyiv–Irpin: Perun. [in Ukrainian].
6. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., & Chertoryzhskyy, V. M. (2011). Faktory innovatsiynoho rozvytku promyslovosti [Factors of innovation development of industry]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific

Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 21.11 (pp. 201–205). [in Ukrainian].

7. Holov, S. F. (2007). Bukhholders'kyi oblik v Ukrayini: Analiz stanu i perspektyvy rozvytku [Accounting in Ukraine: Analysis of the status and prospects of development]. International Institute of Management. Kyiv: Center for Educational Literature. [in Ukrainian].

8. Druker, P. (2004). Effektivnoye upravleniye [Effective management] (Translated from English). Moscow: Astrel.

9. Kolodiychuk, A. V., Pisnyy V. M., & Semchuk Zh. V. (2009). Sutnist' innovatsiy, struktura ta osnovni etapy innovatsiynoho protsesu [The essence of innovation, the structure and the main stages of the innovation process]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.9 (pp. 191–196). [in Ukrainian].

Дані про автора

Рыбакова Леся Петрівна,

к.э.н., доцент Ужгородського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Симочко Марія Іллівна,

старший викладач Ужгородського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Югас Еріка Федорівна,

к.э.н., доцент, доцент Ужгородського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Данные про автора

Рыбакова Леся Петровна,

к.э.н., доцент Ужгородского торгового-экономического института Киевского национального торгового-экономического университета
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Симочко Мария Ильинична,

старший преподаватель Ужгородского торгового-экономического института Киевского национального торгового-экономического университета
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Югас Эрика Федоровна,

к.э.н., доцент, доцент Ужгородского торгового-экономического института Киевского национального торгового-экономического университета
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Data about the author

Lesya Rybakova,

Ph.D. of Economics, Associate Professor, Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kiev National Trade and Economic University
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Mariya Symochko,

Senior Lecturer of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kiev National Trade and Economic University
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Erika Yuhas,

Ph.D. of Economics, Associate Professor, Associate Professor of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kiev National Trade and Economic University
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

УДК 658.8:339.13 – 032.27

DOI: 10.5281/zenodo.2537311

ПЕТРИНЯК А.Я.

Передумови формування маркетингової концепції управління ринку мінеральних вод

У статті розглядається формування маркетингової концепції управління ринку мінеральних вод, що належить до харчової промисловості та формує привабливий за обсягом ринок. Це зумовлено тим, що продукція даної галузі займає важливе місце у споживанні. Визначено, що головним рушійним механізмом та каталізатором змін у глобалізованому світі є маркетингова концепція, широке застосування якої слід визнати пріоритетним напрямом суспільного розвитку.

Ключові слова: маркетингова концепція, управління, конкурентоспроможність, ринок, інтеграція.

ПЕТРИНЯК А.Я.

Предпосылки формирования маркетинговой концепции управления рынка минеральных вод

В статье рассматривается формирование маркетинговой концепции управления рынка минеральных вод, относится к пищевой промышленности и формирует привлекательный по

объему рынок. Это обусловлено тем, что продукция данной отрасли занимает важное место в потреблении. Определено, что главным движущим механизмом и катализатором изменений в глобализованном мире является маркетинговая концепция, широкое применение которой следует признать приоритетным направлением общественного развития.

Ключевые слова: маркетинговая концепция, управления, конкурентоспособность, рынок, интеграция.

PETRYNYAK A.Y.

Prerequisites for the formation of a marketing concept for the management of the market for mineral waters

The article deals with the formation of a marketing concept for the management of the mineral water market that belongs to the food industry and forms an attractive market volume. This is due to the fact that the products of this industry occupy an important place in the consumption. It is determined that the main driving mechanism and catalyst of changes in the globalized world is a marketing concept, the broad application of which should be recognized as a priority direction of social development.

Key words: marketing concept, management, competitiveness, market integration.

Постановка проблеми. Розвиток в умовах ринкової економіки вимагає від виробників знань та умінь господарювання відносно сучасних реалій ринку. Для формування ефективної маркетингової концепції в системі управління маркетинговою діяльністю на даному етапі розвитку економічних відносин є нові умови на ринках в багатьох галузях. Розвиток зовнішньоекономічних відносин України, нарощування експортного потенціалу в галузі з виробництва мінеральних вод, виготовлення конкурентоспроможної продукції – важливі чинники підвищення ефективності національної економіки, активізація її участі в процесах міжнародного поділу та інтеграції праці. Враховуючи вищенаведені тенденції – підприємства повинні вжити відповідні заходи з метою підтримання конкурентоспроможності своєї продукції, збільшення частки ринку, і, відповідно, зростання обсягів продажу підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження проблем формування маркетингової концепції управління ринку мінеральних вод та реалізації маркетингової діяльності підприємства зумовлюється зростанням ролі й значення маркетингу як управлінської концепції, яка сприяє досягненню загального успіху підприємства, підвищує його конкурентоспроможність. Однак, незважаючи на різноманітність та глибину наукових досліджень даному питанню присвячені праці провідних учених: Васильчак С.В., Заброцька О.В., Іванишин В.В., Петриняк У.Я.

Метою статті є важливість формування економічних викликів та нових можливостей управління маркетинговою концепцією на ринку мінеральних

вод та визначення їх пріоритетних завдань. Аналіз ринку мінеральних вод України дає підстави стверджувати про складність умов функціонування підприємств. Актуальність завдань та необхідність проведення подальших досліджень полягає у визначенні усіх чинників щодо формування маркетингової концепції на ринку мінеральних вод.

Виклад основного матеріалу. Ринок мінеральної води в нашій країні має значний потенціал для розвитку. На сьогоднішній день споживання цієї продукції в Україні в три рази менше в порівнянні з іншими європейськими країнами (40–46 л проти 120–170 л). Основним чинником зниження конкурентоспроможності підприємств даної галузі є низька купівельна спроможність населення, відповідно, і доходів виробників, а також зростанням цін на продукцію. Розуміючи це, підприємства, що займаються видобутком мінеральної води, намагаються завоювати якомога більшу частку ринку за допомогою посилення реклами своїх торгових марок. Так, за даними Всеукраїнської рекламної коаліції, витрати на всі види реклами в 2016 році збільшилися на 30% у порівнянні з роком раніше. Тому на підприємствах-виробниках мінеральних вод організація маркетингової діяльності має велике значення. Структуру ринку мінеральної води в залежності від походження продукції у 2017 р., у натуральному вираженні показано у % на рисунку 1.

Як видно з рисунку 1. вітчизняній продукції віддають перевагу 96,3% споживачів, і лише 3,7% імпорتنій. Беручи до уваги, що структура управління розвинута, проте існує можливість покращення її діяльності, а розвиток повинен сприяти збільшенню обсягів продажу, що передуює збіль-

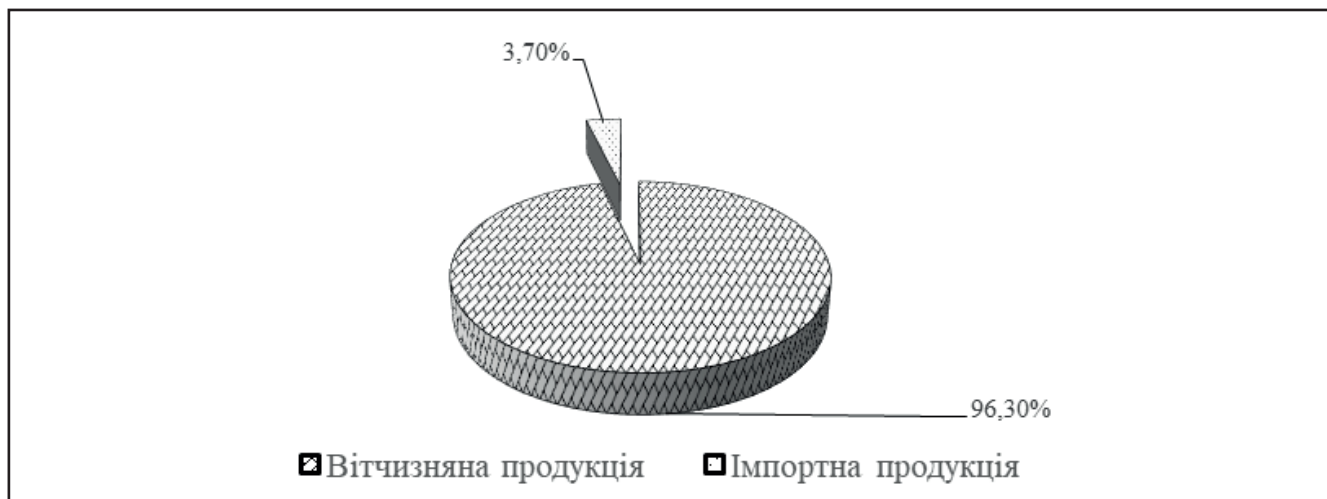

Рисунок 1. Структура ринку мінеральної води, залежно від походження продукції у 2017 р., натуральне вираження, %

Джерело: [4]

шенням обсягу виробництва, і передбачає збільшення попиту. Саме на цьому етапі необхідна ефективна маркетингова діяльність. Для аналізу внутрішнього ринку необхідно враховувати державні й регіональні програми підтримки підприємства, а також темпи розвитку економіки країни і галузей–споживачів основної продукції.

Відповідно, комплексний аналіз фінансово–економічної діяльності підприємства, який дозволяє виявити основні передумови розробки планів маркетингової діяльності та напрями комплексного аналізу маркетингової діяльності підприємства передбачає:

1. Обґрунтування стратегічного періоду підприємств–виробників мінеральних вод є складним етапом під час розробки маркетингової діяльності, оскільки в економічних умовах, що склалися, існує високий рівень невизначеності зовнішнього середовища. У зв'язку з цим, найбільш реальним стратегічним періодом для вітчизняних підприємств може розглядатися перспектива на 2–3 роки, в кращому випадку на 5 років. Але це не означає, що підприємства не можуть розглядати в своїх планах майбутню економічну перспективу.

2. Визначення генеральної мети розвитку підприємства зводиться до формулювання загальної стратегії на певну перспективу.

3. Визначення локальних цілей, конкретизує різні напрями і способи досягнення генеральної мети підприємства.

4. Визначення переліку фінансово–економічних і маркетингових обмежень.

5. Аналіз відповідності розроблених локальних цілей загальній стратегії розвитку підприємства. У випадку виявлення деяких невідповідностей або сумнівів щодо їх реалізації відбувається коректування локальних цілей у вигляді зміни переліку основних контрольних показників або їх числових значень.

6. Визначення критеріїв оцінки стратегічних альтернатив.

7. Обґрунтування стратегічного вибору вважається найвідповідальнішим етапом, оскільки саме він є першим рівнем до реального майбутнього розвитку підприємства.

8. Розробка стратегічного плану підприємства здійснюється на основі зробленого раніше стратегічного вибору.

9. Прогнозування основних фінансово–економічних показників.

10. Аналіз відповідності результатів прогнозування досягненню локальних цілей підприємства.

Для створення адекватного реагування необхідно будувати маркетингову концепцію підприємства на основі системи управління «за слабкими сигналами», яка дозволяє поєднувати кількісний і якісний аналіз. Виникнення передумов кризового стану свідчить про те, що всі подальші явища в ланцюгу індукують сигнал більшої сили і мають такий вектор дії, що і попередні. Така залежність є дещо простою, але вона відображає складні процеси, що відбуваються в зовнішньому і внутрішньому середовищах підприємства. Отже, у випадку, коли з'являються ознаки змін, варто враховувати, що інформація про них

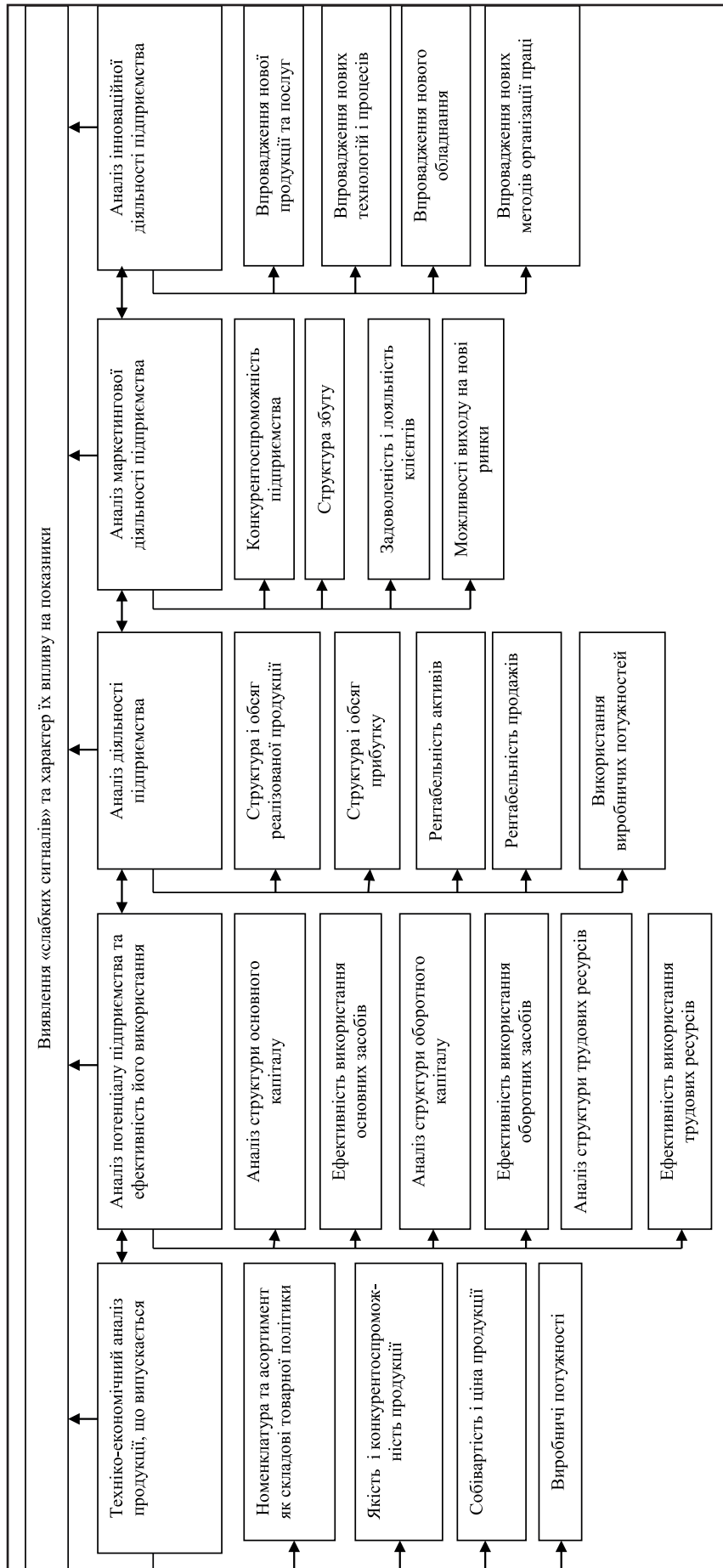

Рисунок 2. Узагальнений алгоритм розробки стратегічних планів підприємства

Джерело: складено автором

буде нечіткою, і лише у міру посилення такої тенденції проявлятиметься, оскільки споживання і відповідно виробництво мінеральних вод в Україні постійно зростає.

Відповідно до цього найбільш прийнятним методом вирішення проблеми виявлення «слабких сигналів» є моніторинг зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства як системи у межах загальної моделі маркетингової діяльності підприємства. По відношенню до досліджуваної проблеми під моніторингом (скануванням) варто розуміти систематичне і систематизоване стеження за певними параметрами зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства, які впливають на міру сприяння розвитку.

Узагальнений алгоритм розробки стратегічних планів підприємства наведено на рис. 2.

Проаналізувавши рисунок 2 видно, що запропоновані напрями та основні показники, які будуть відображати складові маркетингової концепції управління діяльності підприємства [4, с. 41] такі:

І. Техніко-економічний аналіз продукції, що виготовляється здійснюється з метою визначення розвитку спеціалізації підприємства, а також перспективності і вигідності виробництва окремих видів продукції. Такий аналіз проводиться за кожним видом продукції, охоплюючи такі аспекти, як:

- номенклатура, асортимент, тип розміру продукції, що випускається;
- обсяг виробництва і структура товарної продукції підприємства;
- виробнича потужність підприємства з випуску кожного виду продукції та рівень її використання;
- рівень її якості і конкурентоспроможності (рівень сертифікації);
- трудомісткість і тривалість виробничого циклу (у динаміці у міру вдосконалення техніки і технології виробництва);
- собівартість, ціна, прибуток на одиницю продукції (1 л) і рентабельність;
- ефект масштабу виробництва для кожного виду виробництва тощо.

Узагальнюючи накопичений досвід розробки напрямів маркетингової діяльності підприємств – виробників мінеральних вод можна запропонувати методику, що має в своїй основі такі основні етапи:

- комплексний аналіз ринкової кон'юнктури;
- прогнозування ринкової кон'юнктури виготовлюваної продукції. Відповідно, серед основних

чинників, що сприяють передумовам формування маркетингової концепції управління ринку мінеральних вод слід виділити такі як: сезонні коливання обсягів виробництва продукції, збільшення показників ринку мінеральної води на тлі загального скорочення ємності ринку безалкогольних напоїв, а також збільшення сектора негазованої мінеральної води порівняно з сильногазованою.

Висновки

Проведене дослідження ринку мінеральних вод дає можливість стверджувати, що він знаходиться на стадії динамічного розвитку та щороку збільшує власні обсяги. Підбиваючи підсумки формування маркетингової концепції управління ринку мінеральних вод зроблені наступні висновки:

1. В умовах інтеграції України до світового економічного співтовариства даний ринок може зазнати структурних змін.

2. Даний ринок є досить привабливим для інвесторів, але і рівень конкуренції тут гранично високий.

3. В час стрімкого розвитку маркетингу для збільшення продажів української мінеральної води стане можливе врегулювання конфлікту на сході країни і поліпшення відносин з Росією, які приведуть до нового відкриття традиційних ринків збуту.

Список використаних джерел

1. Бочко О. Ю. Вплив маркетингу 3.0 на трансформаційні зміни економіки / Social and economic changes of contemporary society: монографія / О. Ю. Бочко. – Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017 – 312 с.
2. Бочко О. Ю. Сучасний стан, проблеми розвитку маркетингової діяльності та шляхи їх вирішення на основі вивчення міжнародного досвіду / О. Ю. Бочко, І. В. Петрик. – с.433–441.
3. Гаркавенко С. С. Маркетинг: підруч. для студ. екон. спец. вищ. навч. закл / С. С. Гаркавенко. – К.: Лібра, 2012. – 708 с.: рис. – Бібліогр. : с.705–708. – ISBN 966–7035–41–7.
4. Державна служба статистики України, ЗЕД, оцінка Pro-Consulting.
5. Єжова Л. Ф. Інформаційний маркетинг: Навчальний посібник / Л. Ф. Єжова. – К.: КНЕУ, 2012. – 560с. – Режим доступу: <http://library.if.ua/book/97/6667.html>
6. Зеніна І. Б. Особливості маркетингової діяльності підприємств України у сфері збуту продукції / І. Б. Зеніна // Торгівля і ринок України / М-во освіти і науки України, Донец. нац.ун-т економіки і тор-

гівлі ім. М.Туган–Барановського. – Донецьк, 2008.– Вип. 25,т.2.– С. 39–47.– ISBN 966–7634–06–X.

References

1.Bochko O. Yu. Vplyv marketynhu 3.0 na transformatsiini zminy ekonomiky / Social and economic changes of contemporary society: monohrafiia / O. Yu. Bochko. – Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017 – 312 с.

2.Bochko O. Yu. Suchasnyi stan, problemy rozvytku marketynhovoї diialnosti ta shliakhy yikh vyrishennia na osnovi vyvchennia mizhnarodnoho dosvidu / O. Yu. Bochko, I. V. Petryk. – с.433–441.

3.Harkavenko S. S. Marketynh: pidruch. dlia stud. ekon. spets. vyshch. navch. zakl / S. S. Harkavenko.– K.: Libra, 2012.– 708 s.: rys.– Bibliohr. : s.705–708. – ISBN 966–7035–41–7.

4.Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, ZED, otsinka Pro–Consulting.

5.Yezhova L. F. Informatsiinyi marketynh: Navchalnyi posibnyk / L. F. Yezhova. –K.: KNEU, 2012.– 560s.– Rezhym dostupu: <http://library.if.ua/book/97/6667.html>

6.Zenina I. B.Osoblyvosti marketynhovoї diialnosti pidpriemstv Ukrainy u sferi zbutu produktsii / I. B. Zenina // Torhivlia i rynek Ukrainy / M–vo osvity i nauky Ukrainy, Donets. nats.un–t ekonomiky i torhivli im. M.Tuhan–Baranovskoho. – Donetsk, 2008.– Vyp. 25,t.2.– S. 39–47.– ISBN 966–7634–06–X.

Дані про автора

Петриняк Андрій Ярославович,

здобувач ЛРІДУ НАДУ при Президенту України
e–mail: yliana1234@ukr.net

Данные об авторе

Петриняк Андрей Ярославович,

соискатель ЛРИДУ НАГУ при Президенте Украины
e–mail: yliana1234@ukr.net

Data about the author

Andriy Petrynjak,

the candidate of LRID NAPA under the President of Ukraine

e–mail: yliana1234@ukr.net

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

УДК 330.101

DOI: 10.5281/zenodo.2537315

ЧОРНОДІД І.С.

ГОЛУБЕВ О.В.

Теоретичні засади дослідження соціального капіталу

В статті розкрито теоретичні засади соціального капіталу. Проведено аналіз структури соціального капіталу. Визначено, що саме довіра є головним елементом, який забезпечує цілісність усіх складових структури соціального капіталу та єднає окремі індивідуальні капітали людей на рівні трудових колективів, громадських рухів, національних і державних співтовариств. Показником зрілості соціального капіталу є рівень довіри. Розкрито підходи щодо трактування сутності соціального капіталу та доведено, що його формування відбувається тривалий період, має національні особливості та може стимулювати розвиток соціально-економічних процесів й сприяти реалізації найважливіших цілей суспільства. Зазначено, що результатами процесу накопичення соціального капіталу є розвинена громадська свідомість. Центрами накопичення соціального капіталу є громадські організації та об'єднання, партії та рухи, релігійні конфесії та громади, публічно-приватні партнерства, програми спрямовані на розвиток родинних цінностей та норм, позитивних моделей поведінки людини. Доведено, що соціальний капітал може здійснювати негативний вплив на розвиток економіки та суспільства. Доведено, що джерелом соціального капіталу є також глобалізація. Розкрито роль та значення держави для розвитку соціального капіталу в суспільстві. Розкрито чинники і особливості розвитку соціального капіталу в пострадянських країнах та значення неформальних інститутів. Обґрунтовано, що українське суспільство відзначається низькими ресурсами соціального капіталу.

Ключові слова: соціальний капітал, глобалізація, інститут, довіра, інтереси.

ЧОРНОДІД І.С.

ГОЛУБЕВ О.В.

Теоретические основы исследования социального капитала

В статье раскрыты теоретические основы социального капитала. Проведен анализ структуры социального капитала. Определено, что именно доверие является главным элементом, который обеспечивает целостность всех структур социального капитала и объединяет отдельные индивидуальные капиталы людей на уровне трудовых коллективов, общественных движений, национальных и государственных сообществ. Показателем зрелости социального капитала является уровень доверия. Раскрыты подходы к трактовке сущности социального капитала и доказано, что его формирование происходит длительный период, имеет национальные особенности и может стимулировать развитие социально-экономических процессов и способствовать реализации важнейших целей общества. Отмечено, что результатами процесса накопления социального ка-

питала является развитое общественное сознание. Центрами накопления социального капитала являются общественные организации и объединения, партии и движения, религиозные конфессии и общины, публично-частные партнерства, программы направлены на развитие семейных ценностей и норм, положительных моделей поведения человека. Доказано, что социальный капитал может оказать негативное влияние на развитие экономики и общества. Доказано, что глобализация является источником социального капитала. Раскрыта роль и значение государства для развития социального капитала в обществе. Раскрыты факторы и особенности развития социального капитала в постсоветских странах и значение неформальных институтов. Обосновано, что украинское общество отмечается низкими ресурсами социального капитала.

Ключевые слова: социальный капитал, глобализация, институт, доверие, интересы.

CHORNODID I.S.,
GOLUBEV A.V.

Theoretical foundations of social capital research

The article reveals the theoretical foundations of social capital. An analysis of the structure of social capital was conducted. It is determined that trust is the main element that ensures the integrity of all components of the social capital structure and unites individual capital of people at the level of labor collectives, social movements, national and state communities. An indicator of the maturity of social capital is the level of trust. Approaches to the interpretation of the essence of social capital are revealed and it is proved that its formation has a long period, has national peculiarities and can stimulate the development of socio-economic processes and promote the implementation of the most important goals of society. It is noted that the results of the process of accumulation of social capital are developed public consciousness. The centers for the accumulation of social capital are public organizations and associations, parties and movements, religious denominations and communities, public-private partnerships, programs aimed at the development of family values and norms, positive models of human behavior. It has been proved that social capital can have a negative impact on the development of the economy and society. It is proved that globalization is also a source of social capital. The role and significance of the state for the development of social capital in society are revealed. The factors and features of the development of social capital in post-Soviet countries and the importance of informal institutions are revealed. It is substantiated that Ukrainian society is characterized by low resources of social capital.

Key words: social capital, globalization, institute, trust, interests.

Постановка проблеми. Падіння виробництва, зростання безробіття, воєнні дії на сході країни, підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги, усунення держави від регулювання цін та інші негативні чинники зумовили масове зuboжіння населення та загострили потребу в проведеної активної політики соціального захисту населення. Відсутність дієвих державних інститутів, відсутність базових формальних правил, що надають необхідні базові суспільні блага, відсутність правового поля, де люди можуть взаємодіяти все це знижує рівень соціального капіталу. Соціальний капітал, втілений у вигляді норм та традицій, є важливою передумовою успішного суспільного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині досить активно ведеться розробка окремих аспектів соціального капіталу у працях таких учених-економістів, як В. Геєць, О. Грішнова, Т. Заяць, А. Колот, Е. Лібанова. Найбільш відомі-

ми зарубіжними авторами, що досліджують проблеми соціального капіталу, є П. Бурдье, Дж. Коулмен, Р. Патнем, П. Сорокін, Ф. Фукуяма та інші вчені. Водночас сучасний етап розвитку національної економіки актуалізує питання саме рівня розвитку соціального капіталу.

Мета написання **статті** є охарактеризувати теоретичні засади щодо сутності соціального капіталу, розкрити основні підходи до їх аналізу.

Виклад основного матеріалу. Соціальний капітал – це досягнута на даний момент довіра громадян один до одного. Структурно соціальний капітал є сукупністю різних знань, умінь, навичок, культурних, національних, духовних і ментальних традицій, ідеологічних доктрин, а також мотивацій конкретних людей і життєвого досвіду, що сприймаються суспільством як соціально значущі та цінні. Довіра тут є головним елементом, який забезпечує цілісність усіх перерахованих складових структури соціального капіталу. Таким чином,

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

сутність соціального капіталу визначається мірою взаємної довіри людей у суспільстві. Якщо в суспільстві є взаємна довіра, то можна говорити, що в ньому є і соціальний капітал. Саме довіра в одне ціле єднає окремі індивідуальні капітали людей на рівні трудових колективів, громадських рухів, національних і державних співтовариств.

Як стверджує Л. Поліщук, «...успіх будь-якої країни все більшою мірою визначається якістю соціального капіталу. Запаси соціального капіталу можуть помітно вирізнятися між суспільствами, регіонами і країнами і ці коливання справляють сильний вплив на стан економіки і суспільства» [1]. Сутність соціального капіталу визначається як «...своєрідний ресурс, який дозволяє людям завдяки соціальним зв'язкам одержувати певні переваги та нові можливості для розширення вибору та задоволення своїх потреб» [2, с. 21], як сукупність господарських взаємодій, традиційних норм і правил, формальних та неформальних обмежень, які визнаються суб'єктами господарської діяльності [3], як відносини солідарності, взаємодопомоги, колективізму [4]. Його формування відбувається тривалий період, має національні особливості та може стимулювати розвиток соціально–економічних процесів й сприяти реалізації найважливіших цілей суспільства. Разом з тим, як зазначається у Регіональній доповіді ПРООН про людський розвиток за 2011 р. «...слабкий соціальний капітал посилює соціальне відторгнення, яке в подальшому руйнує інклюзивний соціальний капітал. Це, в свою чергу, може привести до більшої залежності від особистих та родинних зв'язків. Показником зрілості соціального капіталу вважається рівень довіри, що складається у суспільстві. За визначенням Р. Патнема, «...довіра сприяє співпраці. Чим вищий рівень довіри у спільноті, тим більша ймовірність співпраці. А співпраця сама вже породжує довіру» [5, с. 208]. Важливість довіри в соціальних процесах високо цінує Ф. Фукуяма: «... добробут країни, а також її конкурентоспроможність на фоні інших країн визначаються однією універсальною культурною характеристикою – притаманним їй суспільству рівнем довіри» [6, с. 21]. Соціальний капітал включає сукупність недержавних і некомерційних суб'єктів соціального життя, мережу їх взаємозв'язків, цінностей і норм, яких вони дотримуються, а також різні види діяльності, виконувані ними з власної ініціативи в рамках сформованої мережі зв'язків та з дотриманням усталеної системи норм суспільної взаємодії.

Результатами процесу накопичення соціального капіталу є: – розвинена громадська свідомість, яка породжує високий рівень громадсько – політичної участі; участь громадян в управлінні державою; державна влада, що реагує на потреби та інтереси суспільства; прискорений соціально–економічний, політичний розвиток.

Центрами накопичення соціального капіталу є громадські організації та об'єднання, партії та рухи, релігійні конфесії та громади, публічно–приватні партнерства, програми спрямовані на розвиток родинних цінностей та норм, позитивних моделей поведінки (наприклад, сприяння здоровому способу життя) та інші. Однак, соціальний капітал може здійснювати негативний вплив на розвиток економіки та суспільства. Проявами «ерозії» соціального капіталу є соціальні дисфункції: корупційна діяльність, кримінальні громади, секти, вразливі верстви населення доведені до стану відторгнення від суспільства, поширення в суспільстві негативних соціальних норм та цінностей, які супроводжуються зниженням усереднених норм соціальних відносин. Розвиток таких соціальних дисфункцій може приводити до негнучкості системи державного регулювання економіки, зростання безвідповідальності в органах державної влади та їх криміналізації

Джерелом соціального капіталу у країнах, що розвиваються, є глобалізація. Хоча вона частково ставить під загрозу давні традиції, але одночасно породжує нові образи, звичаї й набутий досвід, починаючи від організації економічної діяльності й закінчуючи діяльністю неурядових організацій.

Сучасна глобалізація, генеруючи нові всеохоплюючі планетарні поля та системи комунікацій, відкриває можливість розблокувати міжнародну систему, створити принципово нові ринки активності, в яких переваги минулих гегемонів та монополістів, які сповідують старі правила гри, автоматично не спрацьовують. Уявлення про новий ринок потребує системної інтеграції, оскільки пов'язане зі становленням нових центрів традиційних ринків (аграрного, промислового, фінансового, інформаційного тощо); виникненням якісно нових ринків; зміною характеру існування ринків (віртуальний тощо).

Важливість соціального капіталу полягає в тому, що він має сильний вплив на політичний, економічний і соціальний розвиток.

Щодо ролі держави, то вона може створювати умови для накопичення й розвитку соціального капіталу в суспільстві за такими напрямками.

– Держава не має достатню кількість інструментів для створення більшості форм соціального капіталу. Так він є побічним продуктом релігії, традиції, історичного досвіду, а також інших факторів, які перебувають поза державним контролем і результати можна досягти за рахунок механізмів підтримки й посилення впливу в суспільстві культурних традицій, що приводять до його консолідації й конструктивної взаємодії.

– Сферою, в якій держава має найбільш доступні їй важелі для накопичення соціального капіталу, є система освіти. Освітні інституції не просто створюють людський капітал у процесі формального навчання, але й сприяють накопиченню соціального капіталу шляхом удосконалювання соціальних правил і норм.

– Держава побічно сприяє створенню соціального капіталу за допомогою надання необхідних соціальних і економічних свобод, зокрема охорона права власності, соціальна і національна безпека тощо.

– Держава негативно впливає на накопичення соціального капіталу, якщо починає займатися діяльністю, яку краще передати приватному сектору або інститутам громадянського суспільства. Здатність до співробітництва заснована на традиціях і історичній практиці й коли держава забирає на себе більшість функцій, люди стають залежні від неї й втрачають здатність до спонтанної взаємодії [7].

– Найбільш дієвим механізмом прискорення процесу накопичення соціального капіталу в українському суспільстві є розвиток і державна підтримка підприємництва, яке несе в собі природні конструктивні саморегулятори, що позитивно впливають на ступінь довіри, укріплення взаємовідносин, зниження рівня корупції та в кінцевому підсумку сприяє підвищенню добробуту населення України. Також держава може здійснювати прямий та опосередкований вплив на накопичення соціального капіталу через формування відповідної стратегії державного регулювання.

Центральним виміром соціального виключення є інституційне виключення. Це обмеження доступу громадян до законодавчої системи, інститутів держави, недовіра людей до державної влади, небажання слідувати формальним нормам, правилам, розробленим державою [8].

Інституційне виключення має місце в усіх пострадянських країнах, але в Україні воно приймає унікальну та радикальну форму, так звану модель «суспільства пісочного годинника». Модель «суспільства пісочного годинника» характеризується критичним розшаруванням і розділенням важливіших сфер життя суспільства на формальну і неформальну, примушенням населення до використання неформальних практик у професійній діяльності і повсякденному житті. Суспільство асоціюється з пісочним годинником: вузька перемичка годинника відокремлює індивідуумів від держави. Контакти між двома сферами епізодичні, їх намагаються уникнути представники обох сфер, що залишає соціальну систему поділеною, але стабільною. Якщо ж дві сфери стикаються, наприклад, у період виборів або реформ, виникає загроза неконтрольованої реакції. Як зазначає А.М. Олійник, «...суспільства, які характеризуються прірвою між елітою та населенням, є нестабільними навіть тоді, коли всі ознаки несталості відсутні. Соціальні програми і заклики політичних сил, які розташовані «з іншого боку» перемички, не знаходять відгуку у населення» [9].

У моделі «пісочного годинника» неформальні інститути мають обмежену ефективність. Більш того, конфлікти та напруження між формальними та неформальними інститутами дестабілізують систему в цілому. Так, більшість українців вважають, що влада в нашому суспільстві захищає інтереси соціальної верхівки та привілейованих верств. Інституційне значення бідності полягає насамперед у тому, що під час кризи основним інструментом виживання значної частини населення стало використання неформальних інститутів та соціальних практик, які неефективні для суспільства і в цілому, але доцільні для окремого економічного суб'єкта – приховування доходів, ухилення від сплати податків, патерналістські настрої (бажання компенсувати зростання потреб за низьких доходів за рахунок допомоги держави, а не інноваційної діяльності), формування песимістичних очікувань. Крім того, бідні домогосподарства за об'єктивних причин не можуть отримувати або переробляти необхідну інформацію, тому на інституційному ринку починає діяти механізм відбору, що сприяє селекції таких інститутів, які погіршують становище тих, хто «вибрався» з бідності. Усе це створює суттєві інституційні обмеження подальшого соціально-інноваційного розвитку.

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

Серед інститутів держави та суспільства найбільшу довіру громадян мають волонтерські організації (їм довіряють 66% опитаних), Церква (63,3%), Збройні Сили України (55,9%), Національна гвардія України (49%), добровольчий рух (територіальна оборона) (45,2%), Державна служба з надзвичайних ситуацій (45%) – число респондентів, які довіряють цим інститутам, на статистично значимому рівні перевищує число тих, хто їм не довіряє.

Президенту України довіряють лише 22% опитаних, не довіряють – 71,9%, Уряду – відповідно 12,8% і 81,9%, Національному банку – відповідно 11,7% і 81,5%, Верховній Раді – відповідно 9% і 86,6%, прокуратурі – відповідно 9,5% і 83,3%, судам – відповідно 7% і 86,6%. Національному антикорупційному бюро України довіряють 21,3% опитаних, не довіряють – 64,8%. Довіру до державного апарату (чиновників) висловили 7,9% опитаних, не довіряють – 87% [10].

Висновки

Сучасне українське суспільство відзначається низькими ресурсами соціального капіталу. Українці схильні довіряти своєму оточенню більшою мірою, ніж офіційним суспільним інститутам; характерними є дефіцит горизонтальних мереж громадської активності та співпраці й водночас висока розгалуженість неформальних, у тому числі родино–кланових зв'язків; слабкість норм взаємодопомоги та кооперативної співпраці, коли кооперативні норми діють лише локально, в середині певної соціальної групи, але не поширюються за її межі.

Список використаних джерел

1. Полищук Л. То, что нельзя купить / Л. Полищук // Бизнес–Журнал «Online». – 2011. – № 4–6. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://isc.hse.ru/ru/press?__prv=1
2. Грішнова О.А. Соціальний капітал: сутність, значення, взаємозв'язок з іншими формами капіталу / О.А. Грішнова, Н.А. Поливіяна // Україна: аспекти праці. – 2009. – № 5. – С. 19–24.
3. Лебедева Н. Социальный капитал и модернизация этноэкономики Юга России / Н. Лебедева, О. Ломовцева // Общественные науки и современность. – 2006. – № 2. – С. 109–117.
4. Бузгалин А.В. Социальный капитал: клей, обеспечивающий устойчивость позднего капитализма или гексоген в его основании / А.В. Бузгалин //

Общественные науки и современность. – 2011. – №3. – С.147–161.

5. Патнам Р. Традиції громадянської активності в сучасній Італії: творення демократії / Р. Патнем. – К.: Основи, 2001. – 302 с.

6. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / Ф. Фукуяма; пер. с англ. Д. Павловой, В. Кирющенко, М. Колопотина. – М.: Издательство АСТ: Ермак, 2004. – 730 с.

7. Coleman J. Foundations of Social Theory / J. Coleman. – Cambridge (MA), 1990. – P. 307.

8. Чорнодід І.С. Особливості забезпечення соціальної конкурентоспроможності у процесі становлення ринкової економіки в Україні / І.С. Чорнодід // Формування ринкових відносин в Україні. – 2014. – № 5 (156). – С.200–205.

9. Олейник А.Н. Институциональные аспекты социально–экономических трансформаций / А.Н. Олейник. – М.: ТЕИС, 2000. – 159 с.

10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://razumkov.org.ua/uploads/socio/Press0417.pdf>

References

1. Polyschuk, L. (2011) «To, chto nel'zia kupyт' »/ L. Polyschuk // Byzness–Zhurnal «Online», vol. 4–6, available at: http://ists.hse.ru/ru/press?__prv=1 (Accessed 25 March 2018).
2. Hrishnova, O.A. and Polyv'iana N.A. (2009), «Sotsial'nyj kapital: sutnist', znachennia, vzaiemozv'iazok z inshymy formamy kapitalu», Ukraina: aspekty pratsi, vol. 5, pp. 19–24.
3. Lebedeva N. and Lomovtseva O. (2006), «Sotsyal'nyj kapytal y modernyzatsiya etnoekonomyky Yuha Rossyy», Obschestvennye nauky y sovremennost'. vol. 2, pp. 109–117.
4. Buzghalyn A.V. (2011), «Sotsyal'nyj kapytal: klej, obespechivaiuschyj ustojchyvost' pozdneho kapytalyzma yly heksohen v eho osnovanyu», Obschestvennye nauky y sovremennost', vol. 3. – pp. 147–161.
5. Patnam R. (2001), Tradytsii hromadians'koi aktyvnosti v suchasnij Italii: tvorennia demokratii [Traditions of civic activity in modern Italy: the creation of democracy], Osnovy, Kyiv, Ukraine.
6. Fukuiama F. (2004), Dovyerye: sotsyal'nye dobrodetely y put' k protsvetaniyu [Trust: social virtues and the path to prosperity], Ermak, Moscow, Russia.
7. Coleman J. (1990), Foundations of Social Theory [Foundations of Social Theory], Cambridge (MA).
8. Chornodid I.S. (2014), «Osoblyvosti zabezpechennia sotsial'noi konkurentospromozhnosti u protsesi

stanovlennia rynkovoi ekonomiky v Ukraini», Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini, vol. 5 (156), pp. 200–205.

9. Olejnyk A.N. (2000), Ynstytutsyonal'nye aspekty sotsyal'no-ekonomycheskykh transformatsyj, TEYS, Moscow, Russia.

10. Tsentrazumkova (2017), «Stavlennia hromadian Ukrainy do suspil'nykh instytutiv, elektoral'ni oriientatsii», available at: <http://razumkov.org.ua/uploads/socio/PressO417.pdf> (Accessed 21 March 2018).

Дані про авторів

Чорнодід Ігор Степанович,

д.е.н., доцент кафедри економіки підприємства та менеджменту, Академія праці соціальних відносин і туризму

e-mail: Chornodid@ukr.net

Голубев Олександр Володимирович,

аспірант Академії праці, соціальних відносин і туризму

e-mail: ukregistrweb@gmail.com

Данные об авторах

Чорнодид Игорь Степанович,

д.э.н., доцент кафедры экономики предприятия и менеджмента, Академии труда, социальных отношений и туризма

e-mail: Chornodid@ukr.net

Голубев Александр Владимирович,

аспирант Академии труда, социальных отношений и туризма

e-mail: ukregistrweb@gmail.com

Data about author

Igor Chornodid,

Dr. of Economic Sciences, associate professor, Academy of Labour, Social Relations and Tourism

e-mail: Chornodid@ukr.net

Alexander Golubev,

PhD student Academy of Labour, Social Relations and Tourism

e-mail: ukregistrweb@gmail.com

УДК 330.59

DOI: 10.5281/zenodo.2537323

СИРЕНКО К.Ю.

Соціальні індикатори рівня життя населення як основа соціальної безпеки та захищеності громадян України

У статті, на основі аналізу даних Державної служби статистики України досліджено соціальну безпеку та захищеність громадян України шляхом оцінки соціальних індикаторів рівня життя населення. Визначено сутність соціальної безпеки, її роль та значення в процесі трансформації суспільних, зокрема соціальних відносин.

В процесі дослідження встановлено, що досягнення соціальної безпеки можливе завдяки реалізації ефективної соціальної політики шляхом створення умов для забезпечення рівного доступу до задоволення основних потреб громадян, підвищення рівня та якості життя населення, розвитку соціальної сфери та збільшенню можливостей людей вирішувати свої соціально-економічні проблеми. Встановлено, що держава повинна затвердити пріоритетними не мінімальні, а оптимальні соціальні стандарти або інакше соціальні індикатори, які мають забезпечити різним категоріям населення рівні соціальні можливості та умови для саморозвитку. У законодавстві України доцільно систематизувати такі складові соціальної безпеки, як соціальні інтереси, загрози та напрями її забезпечення.

Аналіз теоретичних засад забезпечення соціальної безпеки, визначення чинників її забезпечення дали змогу обґрунтувати шляхи забезпечення соціальної безпеки українського суспільства в аспекті таких важливих складових суспільних відносин, як економічні, соціально-класові, соціально-трудові відносини, соціальний захист та пенсійне забезпечення. Формування ефективного механізму забезпечення соціальної безпеки потребує розробки та вдосконалення концептуальних і правових основ її забезпечення. Доцільно розробити механізм державної політики забезпечення соціальної безпеки, впровадити науково обґрунтовану систему її оцінки та виміру.

Ключові слова: соціальні індикатори, соціальна безпека, рівень життя, забезпеченість, соціальні відносини, добробут, оплата праці, демографічна ситуація, соціальний захист, умови життя, трудові ресурси, державне регулювання, охорона здоров'я.

Социальные индикаторы уровня жизни населения как основа социальной безопасности и защищенности граждан Украины

В статье на основе анализа данных Государственной службы статистики Украины исследовано социальную безопасность и защищенность граждан Украины путем оценки социальных индикаторов уровня жизни населения. Определено значение социальной безопасности, ее роль в процессе трансформации общественных, в том числе социальных отношений.

В процессе исследования установлено, что достижение социальной безопасности возможно благодаря реализации эффективной социальной политики путем создания условий для обеспечения равного доступа к удовлетворению основных потребностей граждан, повышение уровня и качества жизни населения, развития социальной сферы и увеличению возможностей людей решать свои социально–экономические проблемы. Установлено, что государство должно утвердить приоритетными не минимальный, а оптимальные социальные стандарты или иначе социальные индикаторы, которые должны обеспечить различным категориям населения равные социальные возможности и условия для саморазвития.

Анализ теоретических основ обеспечения социальной безопасности, определения факторов ее обеспечения позволили обосновать пути обеспечения социальной безопасности украинского общества в аспекте таких важных составляющих общественных отношений, как экономические, социально–классовые, социально–трудовые отношения, социальная защита и пенсионное обеспечение. Формирование эффективного механизма обеспечения социальной безопасности требует разработки и совершенствования концептуальных и правовых основ ее обеспечения. Целесообразно разработать механизм государственной политики обеспечения социальной безопасности, внедрить научно обоснованную систему ее оценки и измерения.

Ключевые слова: социальные индикаторы, социальная безопасность, уровень жизни, обеспеченность, социальные отношения, благосостояние, оплата труда, демографическая ситуация, социальная защита, условия жизни, трудовые ресурсы, государственное регулирование, здравоохранение.

SIRENKO K.Yu.

Social indicators of the life of the population as a basis social security and protection of citizens of Ukraine

In the article, based on the analysis of the data of the State Statistics Service of Ukraine, the social security and protection of Ukrainian citizens are examined through the assessment of social indicators of living standards of the population.

The study found that achieving social security is possible through the implementation of an effective social policy by creating conditions for ensuring equal access to meeting the basic needs of citizens, raising the level and quality of life of the population, developing the social sphere and increasing the people's ability to solve their socio–economic problems. It has been established that the state should approve not the minimum, but the optimal social standards or other social indicators, which should provide for different categories of the population equal social opportunities and conditions for self–development. It is expedient to systematize such components of social security as social interests, threats and directions of its provision in the Ukrainian legislation.

The analysis of the theoretical foundations of ensuring social security, determining the factors for providing it gave an opportunity to substantiate the ways of ensuring the social security of Ukrainian society in the aspect of such important components of social relations as economic, social–class, social and labor relations, social protection and pension provision. The formation of an effective mechanism for ensuring social security requires the development and improvement of the conceptual and legal framework for its provision. It is advisable to develop a mechanism for state social security policy, to introduce a scientifically substantiated system for its assessment and measurement.

Key words: *social indicators, social security, standard of living, security, social relations, welfare, pay, demographic situation, the social protection, living conditions, workforce, state regulation, health care.*

Постановка проблеми. Соціальна безпека та захищеність громадян забезпечується в процесі трансформації суспільних, зокрема соціальних відносин. Основними складовими соціальної сфери, через які проявляється рівень соціальної безпеки, є добробут, рівень доходів населення, оплата праці, стан здоров'я, зайнятість, демографічна ситуація, соціально–класова диференціація, соціальний захист, умови життя, пенсійне забезпечення, народне споживання тощо. Досягнення соціальної безпеки можливе завдяки реалізації ефективної соціальної політики шляхом створення умов для забезпечення рівного доступу до задоволення основних потреб громадян, підвищення рівня та якості життя населення, розвитку соціальної сфери та збільшенню можливостей людей вирішувати свої проблеми, домагатися особистого успіху та індивідуального щастя.

Усе це підвищує значущість постійного контролю та моніторингу соціально–економічної ситуації, який має бути безперервним, своєчасним і достовірним. Особливо це стосується в умовах соціально–економічної диференціації та деформації суспільства, збільшення бюджетного дефіциту, внутрішніх конфліктів та суперечностей, адже тоді виникає загроза соціальній безпеці країни, що сприяє обмеженню матеріальних та нематеріальних благ та нерівномірності їх розподілу між учасниками соціально–економічних відносин, дисбалансу та нестійкості соціального середовища.

Тому актуальним завданням є регулювання соціальної й економічної сфер життєдіяльності суспільства, установлення в ньому соціальної справедливості й солідарності, забезпечення соціальної безпеки та соціальної захищеності громадян, шляхом впровадження не соціальних мінімумів, які передбачені державою на сьогодні, а соціальних індикаторів та гарантій високого гатунку, що сприятимуть зміцненню середнього класу, подоланню демографічної кризи та підвищенню якості життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На нашу думку, слід розглядати якість життя населення як сукупність індикаторів, що включають аналіз і оцінку економічного та соціального стану країни. Проте в економічній літературі існує багато думок щодо аспектів цього питання. Так, бага-

то точок зору знаходяться в розрізі двох площин, а саме у соціальному вимірі та суто кількісному розумінні поняття «якість життя населення». Серед сучасних українських дослідників якості життя населення у соціальному вимірі О. Товстиженко [7], Т. Міхеєнко, Л. Коваленко [7], О. Мельниченко, В. Литвинова, В. Скуратівського, М. Федорової, М. Татаревської та інших. Вони зводять розуміння якості життя до суспільного добробуту. Підходу щодо кількісного визначення якості життя населення дотримуються Н. М. Римашевська, Ф. В. Узунов, І. В. Калачева, І. Г. Манцуров, М. О. Кизим, В. С. Пономаренко, Е. М. Лібанова. Дослідження показує, що діюча державна соціальна політика та її фінансування накопичила цілу низку недоліків та проблем методологічного, законодавчого та ресурсного характеру. Незважаючи на прийняття в 2000 році Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», досі повністю не сформовано реальних соціальних стандартів, які повністю відповідають сучасним економічним реаліям та фінансовим можливостям держави.

Мета статті полягає у дослідженні сучасного стану рівня життя населення, його соціальних індикаторів як основи соціальної безпеки та захищеності громадян України.

Виклад основного матеріалу. Вченими поняття «соціальна безпека» трактується по–різному: як стан захищеності особистості, відчуття комфортності у суспільстві, визначення та дотримання прав і свобод самою людиною. Соціальна безпека має забезпечувати захист життя та гідний його рівень, підтримку та охорону здоров'я, а також добробут [12]. Держава повинна затвердити пріоритетними не мінімальні, а оптимальні соціальні стандарти або інакше соціальні індикатори, які мають забезпечити різним категоріям населення рівні соціальні можливості та умови для саморозвитку.

Для оцінки соціальних індикаторів рівня життя населення, як основи соціальної безпеки громадян, є необхідним класифікувати та систематизувати їх, встановити об'єкт, на який вони впливають, та їх значимість. З точки зору рівня життя населення об'єктом дослідження може бути окрема людина, домогосподарство або на-

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

селення в цілому. Однак наприкінці ХХ ст. виникла теорія добробуту, що спрямовувала всю діяльність держави на підвищення індивідуального добробуту, який вже в неоінституційній школі розглядався більш широко, до нього включалися окрім матеріальних благ життєві умови (вільний час, умови праці, взаємовідносини). Також сучасні провідні науковці останнім часом все більше приділяють уваги суб'єктивному сприйняттю якості життя, тобто враховують думку людини, її задоволеність життям [7, с. 86].

Доцільно в дослідженні виокремити та поділити на чотири групи соціальні індикатори рівня життя населення, що характеризують соціальну безпеку населення України.

До першої групи, яка характеризує рівень життя населення, належать індикатори:

- рівень прожиткового мінімуму;
- мінімальна заробітна плата;
- індекс споживчих цін (інфляції);
- грошові доходи на одного жителя;
- співвідношення доходів і витрат;
- частка населення з доходами, нижчими за прожитковий мінімум;
- купівельна спроможність;
- співвідношення доходів найбідніших і найбагатших людей країни.

До другої групи, яка характеризує соціальну захищеність, належать такі індикатори:

- забезпеченість житлом одного жителя;
- забезпеченість лікарями та лікарняними ліжками на одного жителя;
- роздрібний товарооборот і платні послуги на одного жителя;
- рівень злочинності.

До третьої групи, яка характеризує демографічну ситуацію, включають індикатори:

- природний приріст населення;
- коефіцієнти народжуваності та смертності;
- середню тривалість життя населення;
- коефіцієнт дитячої смертності;
- міграційне сальдо.

Четверта група індикаторів характеризує стан трудових ресурсів і включає:

- рівень зайнятості населення;
- рівень безробіття;
- трудова міграція громадян.

Дана методика дозволяє враховувати статистичні дані, що характеризують соціальну безпеку на рівні країни, та суб'єктивні оцінки окремих лю-

дей. Система індикаторів, що базується на даній методиці, дозволяє визначити якість життя населення у вузькому значенні, з точки зору фінансового забезпечення населення, рівня споживання та задоволеності потреб. А також у широкому розумінні – з точки зору рівня людського розвитку, стану здоров'я, безпеки та рівня задоволеності життям. Для визначення напрямів соціальної безпеки потрібно враховувати як можливості навколишнього середовища людини (покращення умов життя, зростання доходів, можливості освіти), так і внутрішні можливості людини (саморозвиток, прагнення використання можливостей соціального та економічного росту).

Оцінюючи світовий рейтинг рівня життя населення Україна втрачає позиції. За останні роки вона опустилася на п'ять сходинок в індексі процвітання і зараз посідає 112 місце з 119 країн [12, с. 81]. Традиційно, рейтинг складають, ґрунтуючись на думках громадян про стан економіки, владу, рівень охорони здоров'я та персональну свободу. У списку найнебезпечніших міст світу за параметрами: політична стабільність, рівень злочинності, економічне, соціально–культурне середовище, якість медицини і освіти, інфраструктура Київ посідає золоту середину 230 місце з 500 країн. Зате, високий рівень життя демонструє Норвегія. Найкращим містом для життя названий Відень (Австрія). На другому місці – швейцарський Цюрих, новозеландський Окленд – третій. Трохи вище Києва розташувалися Кампала (Уганда) – 172-е місце і Єреван (Вірменія) – 171-е. Нижче столиці України – Санкт–Петербург (Росія) – 175, Каїр (Єгипет) – 178, Тбілісі (Грузія) – 187, Мінськ (Білорусь) – 188, Тегусіґальпа (Гондурас) – 189. На останньому місці в світі – іракський Багдад, в якому все неспокійно.

Проведене дослідження Соціологічною групою «Рейтинг» визначило, що у більш як 60% опитаних громадян України погіршилося матеріальне становище, у 30% воно не змінилося, лише у 6% – покращилося, 2% – не визначилися з відповіддю. Більше ніж 60% опитаним не під силу сплачувати рахунки за житлово–комунальні послуги, 35% мають змогу їх оплачувати, ще 3% не визначилися. Абсолютна більшість (97%) опитаних відчувають на собі підвищення цін на споживчі товари і послуги у цьому році [4]. Недостатньо коштів на харчування у 12% опитаних Київським міжнародним інститутом соціології [1].

На жаль, нинішню систему соціальної безпеки та забезпеченості громадян не можна вважати ефективною. Незважаючи на стратегічні пріоритети з її удосконалення, щорічні тенденції, за винятком впливу підвищення мінімальної заробітної плати, не дуже відрізняються від попередніх періодів.

Важливе значення для аналізу соціальної безпеки населення має оцінка реальних доходів, а саме: величини та темпів їх зростання. Згідно даних Державної служби статистики України доходи українців у II кварталі 2018 року склали 758,6 млрд грн, витрати – 745,6 млрд грн, а приріст заощаджень – 13,0 млрд грн. 14,8% населення країни у 2017 році отримували доходи понад 5160,0 грн у місяць, 11% населення – 2640,1–3000,0 грн/міс., а 6,9% – до 1920,0 грн за місяць при мінімальній зарплаті 3200 грн.

Питома вага оплати праці найманих працівників у структурі ВВП України суттєво знижувалась починаючи з 2003 року, в 1990 році становила 53,1%, в 2003 р. – 45,7%, в 2010 р. – 48,0%, а в 2017 р. – 38,9% [11]. Такі аспекти макроекономічного розвитку України, передусім, свідчать, що економічна криза в країні призвела до зменшення ролі оплати праці як стимулу до високопродуктивної праці найманих працівників.

Частка пенсій, стипендій та соціальних допомог (включаючи готівкові та безготівкові пільги та субсидії) становила чверть ресурсів населення країни. На перший погляд, складається враження, що держава піклується про своїх громадян, витрачаючи значну частку державного бюджету на утримання соціально незахищених верств населення. Однак насправді за рахунок значних недоліків діючої державної системи соціальних виплат має місце «проїдання» бюджетних коштів.

Для розв'язання проблеми як доходів населення, так і їх структури, необхідне створення державою умов для розширення доступу до продуктивної зайнятості, сприяння зростанню доходів населення до рівня країн Європейського Союзу, саме це завдання органам влади встановлене у Стратегії подолання бідності, що затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2016 р. № 161–р та яку передбачено реалізувати до 2020 року [12, с. 54].

Купівельна спроможність населення – один з головних критеріїв, що характеризує рівень життя населення. Відповідно, збільшення або зменшення рівня купівельної спроможності свідчить про ре-

альне поліпшення/погіршення життя. У народі так і кажуть: якщо хочеш порівняти, при якій владі було краще жити, зазирни в кишеню і холодильник.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» від 07.12.2017 р. встановлено мінімальну зарплата у місячному розмірі – 3723 грн, у погодинному – 22,41 грн; прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць у розмірі з 1 січня 2018 року – 1700 грн, з 1 липня – 1777 грн, з 1 грудня – 1853 грн [5]. Однак, не дивлячись на збільшення мінімальної заробітної плати купівельна спроможність українців залишається без змін, тобто структура споживання не змінюється в бік поліпшення. Навпаки, різке підвищення мінімальної заробітної плати призвело до цінової інфляції та підвищення тарифів на електроенергію і газ. Останнє спричинило погіршення становища соціально незахищених верств населення, особливо тих, для кого значна частина витрат – лікарські засоби та комунальні послуги.

Зростання темпів інфляції сприяє швидкому зубожінню населення. Індекси споживчих цін змінюються щорічно і мають тенденцію до зростання. Зростає індекс інфляції протягом останніх років за рахунок трьох складників, таких як продукти харчування, житлово-комунальні послуги та алкогольні напої і тютюнові вироби.

Зростання цін на житлово-комунальні послуги призводить до збільшення домогосподарств, які не мають можливості за них сплачувати. Водночас збільшується кількість отримувачів субсидій. За 2017 рік ціни на житлово-комунальні послуги, воду, електроенергію і газ в Україні підвищилися для населення в середньому на 47%, у тому числі на електроенергію – на 60% [6]. Зростання цін на енергоносії зумовило підвищення тарифів на гарячу воду та опалення в середньому на 87%. Таке підвищення цін спричинило зменшення рівня оплати комунальних послуг до 89%.

Підтверджуються також невтішні дані соціологів щодо розриву між доходами багатих та бідних. Якщо у 2006 р. цей розрив був 1:10, у 2016 – 1:30, то у 2017 – 1:40. Тоді як у країнах ЄС такий показник становить 1:5. Поширеним явищем стає бідність працівників не лише у бюджетній сфері, але й у підприємстві. Середня зарплата в Україні становить 190 євро і є найнижчою у Європі [2].

Гострою залишається й проблема забезпечення житлом. «За даними дослідників, рівень забезпеченості житлом в Україні утричі нижчий, ніж

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

того вимагають стандарти ООН. На одного українця припадає 23,8 кв. м житла, – в Європі ці показники майже удвічі вищі. Тільки на квартирній черзі перебувають приблизно 650 тис. українців і рік у рік їх кількість зростає [13, с. 85]. На жаль, державні програми фактично не фінансуються. В окремих обласних центрах наявні місцеві програми сприяння придбанню / будівництву житла. До прикладу, у м. Суми у межах програми сприяння житловому молодіжному будівництву у 2017 р. з міського бюджету було виділено кошти на 5 пільгових довгострокових кредитів сім'ям на будівництво житла. Проте у жодному із 7 проаналізованих міст не передбачено програм із забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб.

Є певні зрушення у статистиці безробіття в Україні. Кількість зареєстрованих безробітних за 2017 р. скоротилася з 429 тис. осіб у січні до 354 тис. у грудні, але кількість вакансій на українському ринку праці, навпаки, за цей самий період зросла з 47 до 50,5 тис. Однак, позитивний тренд можна пояснити і відтоком значної частки населення країни за кордон. За різними даними, за межами України заробляють на життя від 6 до 8 мільйонів осіб. Серед країн Центрально–Східної Європи саме Україна є джерелом найбільшої кількості трудових мігрантів із вищою освітою, стрімко втрачаючи освічених і досвідчених фахівців (інженерів, лікарів, фахівців IT–сектору, агрономів і викладачів). Ще однією проблемою є те, що кваліфіковані трудові мігранти згодом втрачають свої навички, бо часто займаються «непрофільною» діяльністю – один із трьох українських мігрантів із вищою освітою виконує роботу, яка не потребує такої високої кваліфікації.

Підтверджують цю невтішну статистику соціологи. Серед тих, хто працював за кордоном, майже половина були задіяні у сфері будівництва та ремонту (43%), вдвічі менше (23%) – на сільськогосподарських роботах, 10% – на роботах по дому, по 3% мали досвід роботи в IT, догляді за дітьми, ресторанному бізнесі (кухарі, офіціанти, прибиральники). По 2% працювали в готельному бізнесі, офісними працівниками, медичним персоналом. По 1% заявили, що працювали прибиральниками та у сфері послуг (перукарі, масажисти, майстри); 35% опитаних працювали за кордоном офіційно, 61% – неофіційно, 4% не дали відповіді.

На жаль, ця тенденція у майбутньому може стати загрозливих рис. За даними соціологів, 44%

опитаних виявили бажання працювати / отримати роботу за кордоном: молодь – 68%, особи середнього віку – 52%, старшого віку – 20%. Молодь більше за інших хоче отримати роботу через бажання реалізації себе як спеціаліста та отримання досвіду у міжнародних компаніях, найстарші – через кращий соціальний захист за кордоном. За іншими даними, майже 30% живуть із думкою про те, що готові виїхати закордон, 64% заявили, що не замислювалися про те, щоб виїхати з України. Серед тих, хто має намір покинути Україну, 55% – молодь у віці від 18 до 29 років; 44 – від 30 до 39 років; 33% – 40 – 50–річні [10].

Зниження соціальної безпеки населення позначається також на прискоренні негативних демографічних змін, пов'язаних із скороченням чисельності населення (за січень–жовтень 2018 рік чисельність постійного населення скоротилась на 198,1 тис. осіб), його старінням, міграційним відтоком професійно–активного населення за межі країни [14].

В Україні нині 12 мільйонів пенсіонерів, а це майже третина населення. Кожен п'ятий українець переступив 60 річний рубіж. Як прогнозують експерти Світового банку, у найближчі 15 років чисельність людей працездатного віку в Україні скоротиться на 16% [14].

Невтішна статистика за показником рівня смертності: 14,5 % жителів проти 9,4% народжених у 2017 році. Такий результат став антирекордом України, оскільки забезпечив 3–е місце за рівнем смертності серед європейських країн і 4–е місце в загальносвітовому рейтингу. Серед причин смерті населення перше місце посідали хвороби системи кровообігу (67,0% загальної кількості померлих), друге – новоутворення (13,6%), третє – зовнішні причини смерті (5,4%).

Для підвищення тривалості життя необхідна реформа охорони здоров'я і введення системи державного медичного страхування, реформа оплати праці, пенсійної системи тощо. Збільшення народжуваності – є джерелом покращення демографічної ситуації. Стимулом для цього можуть бути: підвищення допомоги при народженні дитини, наявність дошкільних установ, зниження дитячої смертності, покращення медичного обслуговування, забезпечення житлом молодих і багатодітних сімей.

Стан здоров'я як основа тривалості та частина соціальної безпеки населення характеризується негативними тенденціями, погіршенням йо–

го об'єктивних та суб'єктивних (за самооцінкою) показників. Відразу після досягнення молодими людьми повноліття, спостерігається зниження їх фізичної активності і з'являється прояв до шкідливих звичок (встановлено, що у 2018 р. витрати на алкоголь та тютюнопаління за окремими групами домогосподарств перевищили витрати на освіту) [9]. Ці факти свідчать про відсутність в такій категорії громадян культури самозбереження, яка в контексті нашого дослідження визначається як соціальна безпека громадян країни.

Отже, складовими соціальної безпеки є демографічний ріст населення та соціальна забезпеченість, задачами яких є:

- збільшення очікуваної тривалості життя населення;
- збільшення тривалості здорового (активно-го) життя;
- покращення якості життя хронічно хворих та інвалідів;
- створення передумов для підвищення народжуваності;
- всебічне зміцнення інституту сім'ї;
- створення умов для самореалізації молоді;
- забезпечення адресного соціального захисту сім'ї;
- зміцнення здоров'я дітей та підлітків, насамперед за рахунок удосконалення заходів, що спрямовані на профілактику смертності від зовнішніх дій, на боротьбу з курінням, алкоголізмом та наркоманією, а також шляхом розвитку фізичної культури та спорту та організації дозвілля;
- покращення репродуктивного здоров'я населення шляхом удосконалення профілактичної та лікувально-діагностичної допомоги;
- покращення здоров'я населення працездатного віку, передусім за рахунок профілактики травматизму та отруєнь, а також за рахунок раннього виявлення та адекватного лікування хвороб системи кровообігу, новоутворень та інфекційних хвороб;
- збереження здоров'я людей похилого віку.

Отже, проведене нами дослідження свідчить, про низку проблем та недостатню соціальну забезпеченість населення, що проявляється у:

- нераціональній структурі витрат і доходів населення, що перебуває в прямій залежності від фінансово-економічного стану економіки країни, наслідком якої є низька вартість робочої сили; високий податковий тиск на доходи працюючих;

занижені соціальні стандарти, неефективний перерозподілу доходів у суспільстві;

- низькому рівні народжуваності, високому рівні смертності, погіршенням здоров'я нації та практично недоступність якісного медичного обстеження та лікування, за рахунок високої вартості [7, с. 90];

• недоступності отримання якісної освіти, через фінансову неспроможність населення, що призводить до низької конкурентоспроможності на ринку праці та низької соціальної мобільності (соціальної деградації);

• війна на Сході, ймовірність терористичних атак усередині країни, неідеальна правова та правоохоронна система, а також відсутність перспектив професійного зростання зумовлюють суттєву динаміку міграційного приросту членів сімей, які починають шукати роботу за межами країни. Це негативно впливає на демографічну ситуацію, зумовлює втрату інтелектуального капіталу і трудових ресурсів країни;

• надмірному розриві між доходами багатих і бідних (25–45 разів) в Україні та зростанням соціально-економічної нерівності, виступають головним чинником суспільної нестабільності, соціальної напруги та конфлікту.

На жаль, ні бюджет країни на 2019 рік, ні урядові проекти зі стабілізації соціально-економічного середовища в країні, ні «зміцнення» національної грошової одиниці, не дозволяють з оптимізмом очікувати покращення соціальної безпеки населення країни.

Висновки

Отже, основними шляхами державної політики забезпечення соціальної безпеки є:

- у сфері духовних відносин: створення умов для розвитку інтелектуального потенціалу та капіталу суспільства, загальнолюдських світоглядних цінностей, збагачення духовної культури, гуманізація системи державного управління, суспільного життя;
- у сфері політично-економічних відносин: розв'язання наявних суперечностей у системі владних відносин, утвердження ефективної системи державного управління; функціонування та вдосконалення відносин власності, здійснення радикальних правових заходів щодо максимальної детінізації української економіки;
- у сфері соціально-класових відносин: формування різноманітних елементів сучасної соціально-класової структури суспільства, насамперед

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

розвитку середнього класу як чинника соціально–політичної та економічної стабільності, соціуму на основі динамічних процесів соціальної мобільності;

- у сфері соціально–трудова відносин: створення умов для підвищення соціально–економічної активності населення; застосування сучасних мотиваційних і стимулюючих механізмів високопродуктивної праці; забезпечення достатнього життєвого рівня кожної людини на основі здійснення зваженої активної політики доходів; упровадження гнучкої, динамічної системи оплати праці;

- у сфері соціального захисту: формування динамічної, гнучкої системи соціального захисту; розробка і впровадження в практику нової моделі соціального страхування; подолання демографічної кризи; недопущення руйнування людського, трудового та інтелектуального потенціалу, забезпечення їх розвитку; удосконалення правової системи щодо захисту та забезпечення реалізації соціальних прав і гарантій; підвищення рівня та якості життя населення; реформування системи соціальної допомоги, посилення її адресності; спрямування бюджетних соціальних видатків на розвиток людського потенціалу, підвищення його якості як основи економічного зростання та забезпечення конкурентоспроможності національної економіки; підвищення доступності та якості послуг освіти й охорони здоров'я, розвиток соціальної інфраструктури, сприяння духовному та фізичному розвитку населення.

Список використаних джерел

1. Алла Котляр. Тактичні песимісти і стратегічні оптимісти // Дзеркало тижня. Україна URL: https://dt.ua/SOCIUM/taktichni-pesimisti-i-strategichni-optimisti-264606_.html (дата звернення 28.10.2018).
2. В Україні середня зарплата становить 190 євро і є найнижчою в Європі // Центр інформації про права людини URL: https://humanrights.org.ua/material/v_ukrajini_serednjia_zarplata_skladaje_190_jevro_i_je_najnizhchojiu_v_jevropi (дата звернення 28.10.2018).
3. Валовий внутрішній продукт : Статистична інформація станом на 1.02.2012 р. / Державна служба статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua. (дата звернення 28.10.2018).
4. Дослідження проведено у травні 2017 року // Соціологічна група «Рейтинг» URL: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/vzglyady_grazhdan_na_ekonomicheskuyu_i_politicheskuyu_situaciyu_v_ukraine.html (дата звернення 28.10.2018).
5. Законом України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 3–4, ст.26 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19> (дата звернення 28.10.2018).
6. Індeksi споживчих цін на товари та послуги у 2017 році URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення 28.10.2018).
7. Коваленко Л. О., Товстиженко О. В. Організація надання соціальної допомоги населенню в Україні // Наука й економіка. 2016. Вип. 1. С. 86–91.
8. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів (за даними вибіркового опитування домогосподарств) у 2017 році: Статистичний збірник / Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/17/Arch_sdrd_zb.htm (дата звернення 28.10.2018).
9. Самооцінка населенням стану здоров'я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги у 2017 році (за даними вибіркового опитування домогосподарств у жовтні 2017 року: Статистичний збірник / Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/17/Arch_snsz_zb.htm (дата звернення 28.10.2018).
10. Соціально–демографічні характеристики домогосподарств України у 2017 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України): Статистичний збірник / Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/17/Arch_cdhd_zb.htm (дата звернення 28.10.2018).
11. Соціально–економічний розвиток України за січень–квітень 2018 року Державна служба статистики України (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м.Севастополя, за 2014–2018 роки – також без частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях) URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/infografika/2018/soes/ukr/sed/ser_04_2018.pdf (дата звернення 28.10.2018).
12. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки [Текст] : монографія / О. Ф. Новікова, О. Г. Сидорчук, О. В. Панькова [та ін.] / Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ; НАН України, Інститут економіки промисловості. К. ; Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 184 с. С. 81
13. Фінансові важелі подолання бідності в Україні / За ред. О. П. Кириленко О.П. Тернопіль: ТНЕУ, 2010. 432 с.
14. Чисельність наявного населення України за січень–жовтень 2018 рік: Статистичний збірник / Державна служба статистики України. URL: <http://database.ukrcensus.gov.ua/> (дата звернення 28.10.2018).

15. Юрій С.І., Кізіма Т.О. Фінанси домогосподарств: теоретичні підходи до трактування сутності // Фінанси України. 2008. № 8(153). С. 3–10.

References

1. Alla Kotliar. Taktychni pesymisty i stratehichni optymisty // Dzerkalotyzhnia.Ukraina [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: https://dt.ua/SOCIUM/taktichni-pesimisti-i-strategichni-optimisti-264606_.html (data zvernennia 28.10.2018).

2. V Ukraini serednia zarplata stanovyt 190 yevro i ye nainyzhchoiu v Yevropi // Tsentri informatsii pro prava liudyny URL: https://humanrights.org.ua/material/v_ukrajini_serednja_zarplata_skladaje_190_yevro_i_je_najnizhchoiu_v_yevropi (data zvernennia 28.10.2018).

3. Valovyi vnutrishnii produkt : Statystychna informatsiia stanom na 1.02.2012 r. / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. – URL: www.ukrstat.gov.ua. (data zvernennia 28.10.2018).

4. Doslidzhennia provedeno u travni 2017 roku // Sotsiolohichna hrupa «Reitynh» URL: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/vzglyady_grazhdan_na_ekonomicheskuyu_i_politicheskuyu_situaciyu_v_ukraine.html (data zvernennia 28.10.2018).

5. Zakonom Ukrainy «Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2018 rik» Vidomosti Verkhovnoi Rady, 2018, № 3–4, st.26 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19> (data zvernennia 28.10.2018).

6. Indeksy spozhyvchykh tsin na tovary ta posluhy u 2017 rotsi URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (data zvernennia 28.10.2018).

7. Kovalenko L. O., Tovstyzhenko O. V. Orhanizatsiia nadannia sotsialnoi dopomohy naselenniu v Ukraini // Nauka y ekonomika. 2016. Vyp. 1. S. 86–91.

8. Samoostinka domohospodarstvamy Ukrainy rivnia svoikh dokhodiv (za danymy vybirkovoho opytuvannia domohospodarstv) u 2017 rotsi: Statystychnyi zbirnyk / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/17/Arch_sdrd_zb.htm (data zvernennia 28.10.2018).

9. Samoostinka naselenniam stanu zdorovia ta rivnia dostupnosti okremykh vydiv medychnoi dopomohy u 2017 rotsi (za danymy vybirkovoho opytuvannia domohospodarstv u zhovtni 2017 roku: Statystychnyi zbirnyk / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/17/Arch_snsz_zb.htm (data zvernennia 28.10.2018).

10. Sotsialno–demohrafichni kharakterystyky domohospodarstv Ukrainy u 2017 rotsi (za

danymy vybirkovoho obstezhennia umov zhyttia domohospodarstv Ukrainy): Statystychnyi zbirnyk / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/17/Arch_cdhd_zb.htm (data zvernennia 28.10.2018).

11. Sotsialno–ekonomichni rozvytok Ukrainy za sichen–kviten 2018 roku Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (bez urakhuvannia tymchasovo okupovanoi terytorii Avtonomnoi Respubliky Krym i m.Sevastopolia, za 2014–2018 roky – takozh bez chastyny tymchasovo okupovanykh terytorii u Donetskii ta Luhanskii oblastiakh) URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/infografika/2018/soes/ukr/sed/ser_04_2018.pdf (data zvernennia 28.10.2018).

12. Stan ta perspektyvy sotsialnoi bezpeky v Ukraini: ekspertni otsinky [Tekst] : monohrafiia / O. F. Novikova, O. H. Sydorochuk, O. V. Pankova [ta in.] / Lvivskiy rehionalnyi instytut derzhavnoho upravlinnia NADU; NAN Ukrainy, Instytut ekonomiky promyslovosti . K. ; Lviv : LRIDU NADU, 2018. 184 s. S. 81

13. Finansovi vazheli podolannia bidnosti v Ukraini / Za red. O. P. Kyrylenko O.P. Ternopil: TNEU, 2010. 432 s.

14. Chyselnist naiavnoho naselennia Ukrainy za sichen–zhovten 2018 rik: Statystychnyi zbirnyk / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <http://database.ukrcensus.gov.ua/> (data zvernennia 28.10.2018).

15. Iurii S.I., Kizyma T.O. Finansy domohospodarstv: teoretychni pidkhody do traktuvannia sutnosti // Finansy Ukrainy. 2008. № 8(153). S. 3–10.

Дані про втора

Сіренко Крістіна Юрївна,

к.в.н, доцент кафедри економіки та соціальних дисциплін Академії Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів

e-mail: user.ks563@gmail.com

Данные об авторе

Сиренко Кристина Юрьевна,

к.э.н, доцент кафедры экономики и социальных дисциплин Академии Государственной пенитенциарной службы, г. Чернигов

e-mail: user.ks563@gmail.com

Data about author

Christina Sirenko,

candidate of economic sciences, associate professor department of economics and social sciences of the Academy of State Penitentiary Service, Chernihiv,

e-mail: user.ks563@gmail.com

Перспективи збереження трудового потенціалу в контексті євроінтеграції

Статтю присвячено дослідженню теоретико–методологічних, організаційно–економічних та прикладних проблем збереження трудового потенціалу на ринку праці України в контексті її євроінтеграції, причини їх утворення у вигляді особливостей міграційних процесів.

Ключові слова: трудовий потенціал, економічно активне населення, зайняте населення, вакансія, рівень безробіття, заробітна плата, зайнятість, професії.

КИЧКО І.І.,
ТИМОШЕНКО О.В.,
КЛЕЩ Д.М.

Перспективы сохранения трудового потенциала в контексте евроинтеграции

Статья посвящена исследованию теоретико–методологических, организационно–экономических и прикладных проблем сохранения трудового потенциала на рынке труда Украины в контексте ее евроинтеграции, причины их образования в виде особенностей миграционных процессов.

Ключевые слова: трудовой потенциал, экономически активное население, занятое население, вакансии, уровень безработицы, заработная плата, занятость, профессии.

КУСНКО І.І.,
ТІМОШЕНКО О.В.,
КЛИШЧ Д.М.

Prospects for protection of labor potential in the context of euro integration

The article is devoted to the study of theoretical and methodological, organizational, economic and applied problems of labor potential preservation in the labor market of Ukraine in the context of its European integration, the reasons for their formation in the form of peculiarities of migration processes.

Key words: labor potential, economically active population, occupied population, vacancy, unemployment rate, wages, employment, occupation.

Постановка проблеми. Нині в умовах євроінтеграції економіки України, зростання попиту та пропозиції на ринку праці стають ключовими елементами збереження трудового потенціалу. Специфічність ринку праці пояснюється тим, що саме тут переплітаються інтереси держави, бізнесу, конкретної особистості, а також формуються умови праці, рівень зайнятості і заробітної плати, отже можна стверджувати, що ринок праці є узагальнюючим індикатором широкого кола соціально–економічних явищ та процесів суспільного розвитку. У зв'язку з цим виникає необхідність обґрунтування напрямів та механізмів захисту ринку праці України в сучасних умовах та тенденціях як обов'язкової умови збереження трудового потенціалу.

Процеси, що відбуваються на ринку праці, тісно пов'язані з процесами у підприємницькій, бан–

ківській і зовнішньоекономічній сферах, інвестиційній діяльності тощо. Від того, у якій фазі економічного циклу перебуває економіка країни, яким чином взаємодоповнюються ринкові засади функціонування і державне регулювання, чим характеризується поведінка головних суб'єктів ринку залежить попит на робочу силу та її пропозиція, обсяг зайнятості й рівень безробіття [1].

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Трудовий потенціал як економічну категорію досліджують такі вчені, як О.А. Грішнова, С.С. Гринкевич, Д.М. Богиня, М.П. Бутко, Б.М. Генкін, Б.М. Данилишин, О.М. Ярош та ін.; а ринок праці – В. Петюх, О. Грішнова, О. Малиновська, А. Колот, М. Романюк, Е. Лібанова, Л. Лісогор, С. Бандур, У. Садова, О. Чернявська, Г. Завіновська, Г. Серета [2] та ін. При цьому, А. М. Колот,

О. А. Грішнова, О. О. Герасименко визначають ринок праці як процес або динамічну модель, складниками якої є вхід (спосіб залучення індивідуальної праці до процесу виробництва), процес (спосіб координації та використання праці) та вихід (спосіб оцінки праці та винагороди працівника) [13]. Є. П. Качан, В. Я. Брич, О. П. Дяків та ін. зазначають, що елементами ринку праці виступають: товар, попит, пропозиція та ціна робочої сили [13].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись на ґрунтовний аналіз трудового потенціалу, залишається не дослідженим проблематика перспектив збереження трудового потенціалу України, особливо в умовах посилення міграційних процесів та євроінтеграції ринку праці України.

Метою статті є дослідження змісту та перспектив нарощення трудового потенціалу національної економіки, його збереження в умовах євроінтеграції ринку праці України.

Виклад основного матеріалу. Трудовий потенціал є складною категорією, що характеризується як кількісними, так і якісними характеристиками. При чому вони мають свої особливості на кожному економічному рівні, що ускладнює процес дослідження. Особлива роль при цьому належить особистісному чиннику. Особливістю використання трудового потенціалу на макроекономічному рівні є трудоресурсний підхід. Оскільки, при аналізі звертається увага на рівень економічної актив-

ності, зайнятості та безробіття. Серед кількісних показників трудового потенціалу слід назвати: чисельність трудових ресурсів, економічно активного населення, зайнятих і безробітних. Якісний стан використання трудового потенціалу на макро– та мезо– рівні характеризують відносні показники: рівень участі населення в суспільно–корисній діяльності, рівень зайнятості та безробіття, рівень економічної активності населення.

У сучасній економічній літературі розглядаються або виключно якісні характеристики трудових ресурсів як джерело збільшення можливостей, або сучасні й перспективні трудові можливості, або увага концентрується на кількісних даних, що задовольняють певним вимогам. В інших випадках присутнє сполучення вищезазначених тверджень. Враховуючи домінуючий при дослідженні трудоресурсний підхід, перспективи збереження трудового потенціалу України необхідно досліджувати в контексті аналізу тенденцій на ринку праці.

Сучасний стан ринку праці відноситься до соціально–економічних чинників, що впливають на конкурентоспроможність національної економіки. Від попиту та пропозиції на ринку праці залежать рівень макроекономічної динаміки, добробут населення, рівень оплати праці.

Нині ситуацію на ринку праці Чернігівської області так і України в цілому можна назвати досить напруженою. Значною мірою це пов'язано з тим, що рівень життя та рівень заробітної плати в

Таблиця 1. Визначення трудового потенціалу

Автор	Трактування трудового потенціалу
О.С. Москвіна	Трудовий потенціал – спроможність та готовність особистості примножувати свій потенціал.
Б.А. Маліцький	Трудовий потенціал – особлива продуктивна сила суспільства, як база знання, що розвивається та один із провідних факторів духовного відтворення.
К.В. Білецька	Трудовий потенціал – інтегральна оцінка кількісних та якісних характеристик, здібностей і можливостей економічно активного населення, які реалізуються в межах і під впливом системи відносин.
А. Кінах	Трудовий потенціал – це самостійний об'єкт інновацій, його розвиток і стверджує, що він є однією з кінцевих цілей реалізації інноваційної соціально орієнтованої моделі ринкової економіки.
А. Б. Борисов	Трудовий потенціал – це існуючі сьогодні та передбачувані трудові можливості, які визначаються чисельністю, віковою структурою, професійними, кваліфікаційними та іншими характеристиками персоналу підприємства.
Б.М. Генкін	Трудовий потенціал людини – це частина особистості, який формується на основі природних даних (здібностей), освіти, виховання і життєвого досвіду, в загальному випадку характеризує можливості участі людини, співробітників підприємства, населення країни у виробництві і обміні благ.
М.Г. Акулов	Трудовий потенціал – гранична величина можливої участі робітників у виробничому процесі з урахуванням психофізіологічних особливостей, рівня професійних знань, трудового досвіду при наявності необхідних організаційно–технічних умов.

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

Україні значно нижчі ніж за кордоном, тому з кожним роком все більше українців покидають свою країну у пошуках кращого життя за кордоном, та кож спостерігається певний дисбаланс в системі освіти – більшість ВУЗів готують таких спеціалістів, які після закінчення не можуть влаштуватися за фахом (як наслідок – більшість тих людей, хто стоять на обліку, без роботи мають вищу освіту) не можуть використовувати здобуті знання та навички на практиці (навчання відірване від реальних потреб роботодавців), а система середньої спеціальної освіти також не завжди дає «якісні» кадри, також не варто забувати і про «старіння нації».

Наразі Україна входить до першої десятки країн–донорів міжнародних мігрантів у світі. За різними оцінками кількість трудових мігрантів сягає 4

млн осіб. При цьому, одночасно за межами країни може знаходитися близько 2,6–2,7 млн осіб [3]. Тобто це 16% від всього працездатного населення України, або ж 8% від всього населення.

Наприкінці 2017 року Держстат опублікував обстеження щодо трудової міграції українців. Так, у 2015–2017 роках з України мігрувало 1,3 млн осіб або 4,5% населення. З них 43% повернулися, ще 49% були тимчасовими трудовими мігрантами. Найбільше українців мігрувало до Польщі, Росії, Італії та Чехії. У перспективі темпи еміграції можуть зрости, особливо в Польщу.

Аналогічна тенденція спостерігається і серед молоді. Так, кількість українських студентів у закордонних університетах у 2016–2017 навчальному році збільшилася на 56% (в порів-

Таблиця 2. Основні показники ринку праці за 2016–2017 роки

	Одиниця виміру	2017 рік			2016 рік		
		Україна *	Чернігівська область		Україна *	Чернігівська область	
Економічно активне населення	у середньому за період, тис. осіб		%			%	
у віці 15–70 років		17854,4	479,6	2,69	17955,1	478,7	2,67
працездатного віку		17193,2	458,0	2,66	17303,6	457,0	2,64
Рівень економічної активності населення	у % до населення відповідної вікової групи						
у віці 15–70 років		62,0	63,1	101,77	62,2	62,6	100,64
працездатного віку		71,5	74,2	103,78	71,1	72,7	102,25
Зайняте населення	у середньому за період, тис. осіб						
у віці 15–70 років		16156,4	426,1	2,64	16276,9	424,8	2,61
працездатного віку		15495,9	404,5	2,61	15626,1	403,1	2,58
Рівень зайнятості населення	у % до населення відповідної вікової групи						
у віці 15–70 років		56,1	56,1	100,00	56,3	55,6	98,76
працездатного віку		64,5	65,6	101,71	64,2	64,1	99,84
Безробітне населення (за методологією МОП)	у середньому за період, тис. осіб						
у віці 15–70 років		1698,0	53,5	3,15	1678,2	53,9	3,21
працездатного віку		1697,3	53,5	3,15	1677,5	53,9	3,21
Кількість зареєстрованих безробітних	у середньому за період, тис. осіб	352,5	12,0	3,40	390,8	12,4	3,17
Рівень безробіття населення, (за МОП)	у % до економічно активного населення						
у віці 15–70 років		9,5	11,2	117,89	9,3	11,3	121,51
працездатного віку		9,9	11,7	118,18	9,7	11,8	121,65
Рівень зареєстрованого безробіття населення працездатного віку (в середньому за період)	у % до економічно активного населення працездатного віку	2,1	2,6	123,81	2,4	3,0	125,00
Кількість громадян, які мали статус безробітного з них	у цілому за період, тис. осіб	1138,4	36,7	3,22	1270,4	41,2	3,24
працевлаштовано	тис. осіб	398,6	12,6	3,16	409,0	13,1	3,20
	у %	35,0	34,3	98,00	32,2	31,8	98,76
Кількість вакансій	тис. одиниць	50,4	1,1	2,18	36,0	–	–
Кількість неформально зайнятого населення	тис. одиниць	3695,6	82,5	2,23	–	–	–

Джерело: розроблено автором на основі [5, 6].

нянні з 2012–2013 навчальним роком) і склала 72 тис осіб, з них більше 46% (або 33,4 тис) [4].

Основним чинником та рушійним двигуном трудових міграційних процесів є можливість отримати за кордоном заробітну плату в 2–3 рази більше, ніж в Україні. Так, за даними дослідження Міжнародної організації праці, середньомісячний заробіток одного трудового мігранта становив 722 дол., а зарплата одного штатного працівника, зайнятого в економіці України в 2017 року – 262 дол.

Аналіз основних показників ринку праці України та Чернігівської області свідчить, що хоч рівень економічної активності (62,0% та 63,1%) та рівень зайнятості (56,1% та 56,1%) знаходиться майже на одному рівні, це не вплинуло на те, що Чернігівська область випереджає Україну по рівню безробіття на майже на 18% (таблиця 2).

Так частка економічно активного населення Чернігівської області у відношенні до України склала 2,69%, частка зайнятого населення склала 2,64%, частка безробітного населення – 3,15%, дані показники за рік майже не змінились, але простежується негативна тенденція,

незважаючи на те, що кількість зареєстрованих безробітних у Чернігівській області у 2017 році зменшилась, їх частка навпаки виросла з 3,17% до 3,40%, це говорить про те, що Чернігівщина відстає від України в цілому за темпами по працевлаштуванню громадян, що в свою чергу обумовлено невеликою кількістю робочих мість.

Варто відмітити, що ситуація на ринку праці досить стабільна, але простежується позитивна тенденція до її покращення як по Чернігівській області так і по Україні в цілому.

Повертаючись до зайнятого населення, то частка зайнятого населення Чернігівської області становить лише 2,6% від всього зайнятого населення України (таблиця 3).

За видом економічної діяльності, та її структурою населення зайняте приблизно в одних і тих же напрямках. Так основними видами зайнятості в обох випадках є: сільське, лісове та рибне господарство – 17,6% та 23,4%, оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 21,6% та 22,2%, промисловість – 15,3% та 12,7%, освіта – 8,9% та 8,8%, та охорона здоров'я та надання соціальної допомоги – 6,3% та 7,8%.

Таблиця 3. Зайняте населення за видами економічної діяльності у 2017 році

Вид економічної діяльності	Україна*		Чернігівська область		
	тис. осіб	%	тис. осіб	%	%
сільське, лісове та рибне господарство	2866,5	17,61	99,2	23,35	3,46
промисловість	2494,8	15,33	54,0	12,71	2,16
будівництво	644,5	3,96	8,8	2,07	1,37
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	3516,2	21,60	94,4	22,22	2,68
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	997,2	6,13	20,5	4,83	2,06
тимчасове розміщування й організація харчування	276,7	1,70	4,7	1,11	1,70
інформація та телекомунікації	275,2	1,69	4,7	1,11	1,71
фінансова та страхова діяльність	225,6	1,39	5,4	1,27	2,39
операції з нерухомим майном	255,5	1,57	5,0	1,18	1,96
професійна, наукова та технічна діяльність	428,1	2,63	7,4	1,74	1,73
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	304,3	1,87	6,1	1,44	2,00
державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	973,1	5,98	32,1	7,56	3,30
освіта	1441,4	8,86	37,5	8,83	2,60
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1030,4	6,33	33,3	7,84	3,23
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	201,6	1,24	6,9	1,62	3,42
інші види економічної діяльності	345,8	2,12	4,8	1,13	1,39
Всього	16276,9	100,00	424,8	100,00	2,61

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: розроблено автором на основі [7].

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

Пріоритетними для інвестування та розширення обсягів виробництва мають стати напрями економічної діяльності з потенційно високим рівнем доданої вартості, а саме: промисловість, будівництво, професійна, наукова та технічна діяльність. Позитивна динаміка їх розвитку забезпечить високий рівень ВВП в країні, збільшить кількість робочих місць на ринку праці.

Однією із проблем сучасного ринку праці України є наявність структурних диспропорцій в професійно–кваліфікаційному та освітньо–кваліфікаційному складі трудового потенціалу, тому подолання цих диспропорцій є першочерговим завданням для національної економіки [14]. Відповідно, диспропорції на ринку праці – це нестача кваліфікованих кадрів по окремих галузях економіки і професіях, спеціальностях/спеціалізаціях; невідповідність структури професійної освіти актуальним і перспективним потребам ринку праці за кваліфікаційним рівнем і професійною структурою [15, с. 124].

Однією із причин невідповідності між реальними потребами ринку праці і пропозицією є відсутність сучасної системи державного прогнозування та стратегічного планування. Інша причина – відсутність балансу трудових ресурсів у складі державних програм економічного та соціального розвитку, стратегій регіонального розвитку, програм і стратегій розвитку окремих галузей суспільного життя. Також за останні десятиліття було знівлено престижність робітничого класу, відсутність державної підтримки професійно–технічної освіти, неналежні умови праці, низька заробітна плата призвели до того, що контингент робітників складають люди передпенсійного чи пенсійного

віку. Ще однією причиною дисбалансу є невідповідність структури професійної освіти перспективним потребам ринку праці за кваліфікаційним рівнем та професійною структурою [13].

За даними кадрових порталів *rabota.ua*, *Head Hunter*, HR–провайдера *Smart Solution*, кількість нових вакансій перестала знижуватися, а по ряду спеціальностей спостерігається стійке зростання. Так у 2017 році кількість вакансій збільшилася на 28%, а конкуренція на ринку праці другий рік поспіль досі на рівні 3 особи на 1 вакантне місце (співвідношення кількості резюме до кількості вакансій). У регіонах це співвідношення варіюється в межах від 1 до 4, так у Чернігівській області навантаження на одну вільну вакантну посаду становить 10 осіб. Серед іншого це пов'язане з сезонними коливаннями, залежить від сфери діяльності компаній тощо.

На ринку праці України простежується досить складна ситуація стосовно кількості вакансій, так загальна кількість вакансій на початку 2017 року становила 440635 вакансії, а на кінець 370619 вакансій. З одного боку це говорить про те що вакансії успішно закриваються, а з іншого про те що кількість робочих місць зменшується.

На рисунку 1–2 наведено рейтинг вакансій та резюме.

Якщо ж взяти до уваги безпосередньо професії, то по Україні найпопулярнішими професіями є наступні [10]: – Виробництво; – Торгівля; – Продажі; – ІТ; – Адміністративний персонал.

Виробнича сфера є лідером ринку праці за кількістю вакансій, але за рік кількість вакансій зменшлась на 10,4%, так на кінець 2016 року

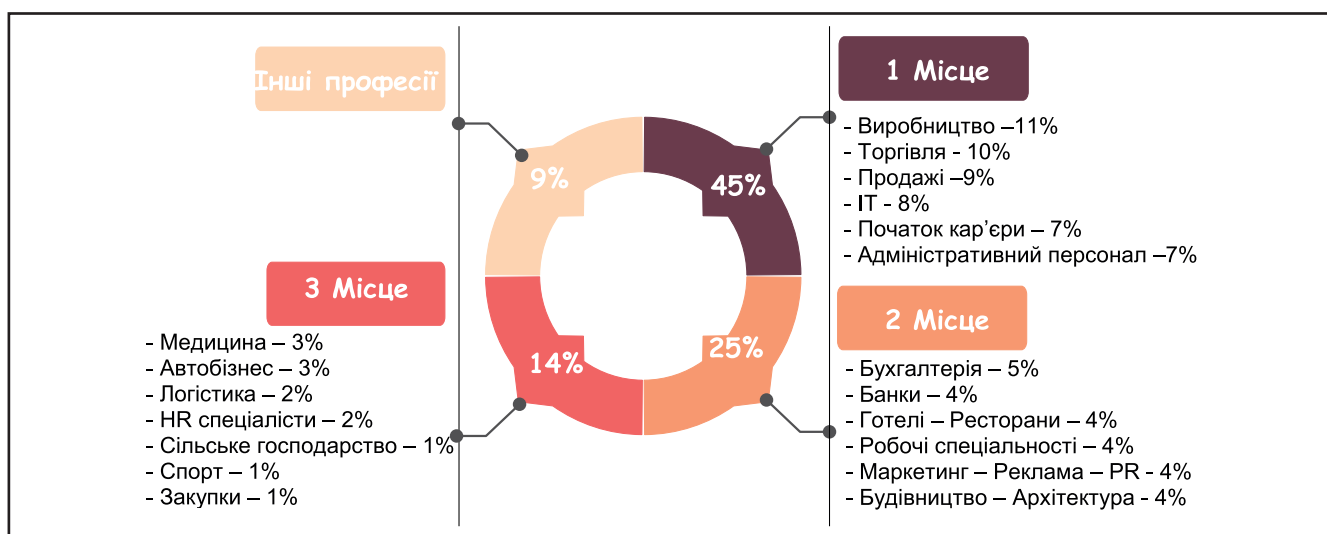

Рисунок 1. Рейтинг вакансій

їх кількість складала 42274 вакансії, а на кінець 2017 року – 37899 вакансій..

Безумовний лідер професійної сфери за кількістю вакансій – робочі виробничі спеціальності (близько 44% всіх пропозицій). Вполовину менше, 24% вакансій – у будівельних робочих спеціальностей. Ще 22% пропозицій для робітників взагалі без кваліфікації. При цьому тільки будівельники можуть похвалитися перевищенням частки резюме над часткою вакансій.

Якщо порівняти пропозиції від українських компаній і агентств-посередників та іноземних компаній, рівень зарплат відрізняється в рази. Так наприклад вантажники отримують від 34293 грн., у будівництві від 33657 грн., а на виробництві – 29679 грн. При цьому і умови роботи за кордоном можуть бути більш комфортними і безпечними. У той же час робочий день – довше, по 10–12 годин.

Від найпопулярніших професій дещо відрізняються топ затребуваних професій України на 2018 рік: – Продавець консультант; – Виробництво: робочі спеціальності; – Водій; – Сільське господарство; – Бухгалтер; – Кухар / Шеф-кухар; – Офіціанти / Бармени / Хостесс; – Торговий / регіональні представники; – Веб-розробка; – Будівництво.

Простежується певна невідповідність серед затребуваних професій з професіями по кількості резюме, так топ 10 професій по кількості резюме на 2018 рік виглядає наступним чином: – Продавець консультант; – Водій, – Офіціанти / Бармени / Хостесс; – Бухгалтер; – Будівництво: робочі спеціальності; – Охоронець; – Торговий / регіональні представники; – Адміністратор офісу

/ Офіс-менеджер; – Виробництво: робочі спеціальності; – Адміністративний персонал.

Кількість вакансій у сфері торгівля у порівнні з минулим роком зменшилась на 28,5%, та склала 42150 вакансій, це обумовлено тим, що сфера схильна до загальному тренду, тому традиційний спад в кінці року – закономірність ринку. Також невелике скорочення кількості вакансій відбувається і за рахунок оптимізації ведення бізнесу.

Лідером ринку за кількістю вакансій є вакансія продавець-консультант (51% вакансій). Більше половини вакансій шукають саме таких фахівців. Роботодавці навіть готові брати фахівців без досвіду роботи, навчати, терпіти плінність, допомагати будувати кар'єру і підвищувати зарплату.

На другому місці з часткою в 20%, причому постійно скорочується, – торговий представник. Можливо, скорочення кількості цих фахівців – наслідок автоматизації їх роботи. Третє місце з 8% вакансій – займає вакансія касира. Причому для першої половини списку затребуваних фахівців характерно перевищення частки вакансій над часткою резюме, що не покращує якість підбору і вимагає серйозних вкладень для роботодавців в корпоративну культуру і бренд роботодавця.

Взагалі загальна картина стосовно резюме та вакансій виглядає наступним чином. На рисунку 3 наведено структуру вакансій та резюме за 2017 рік.

За професійними групами в Чернігівській області: найбільший попит роботодавців спостерігається на робітників з обслуговування, експлуатації устаткування, на працівників сфери торгівлі та послуг, на представників найпростіших професій та кваліфі-

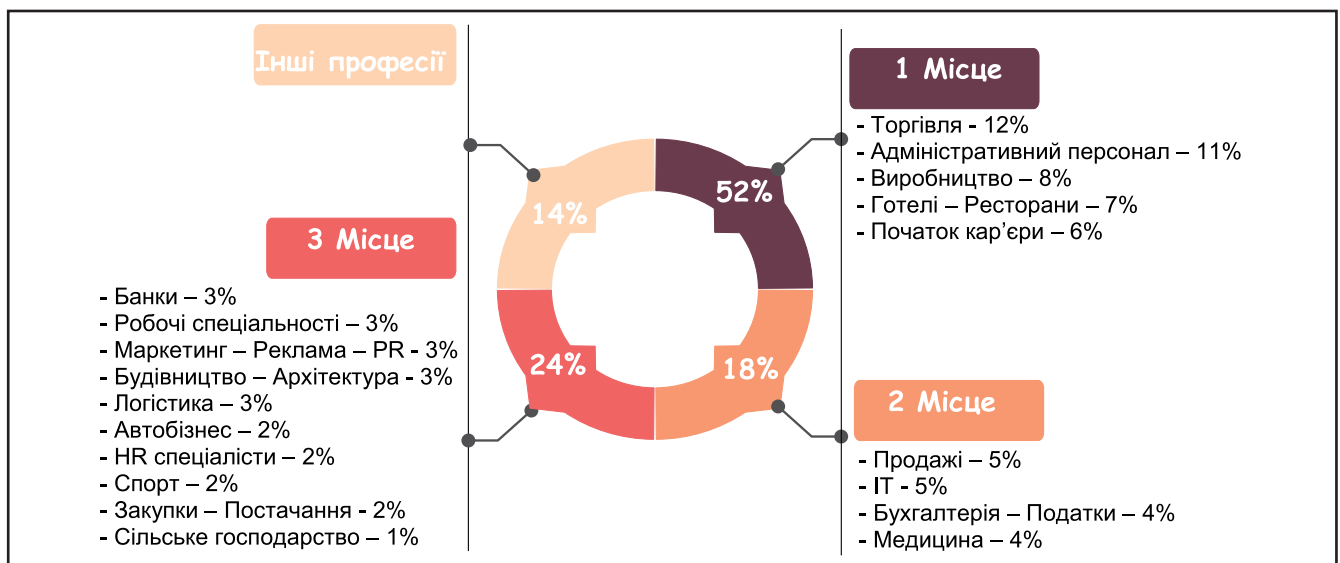

Рисунок 2. Рейтинг резюме

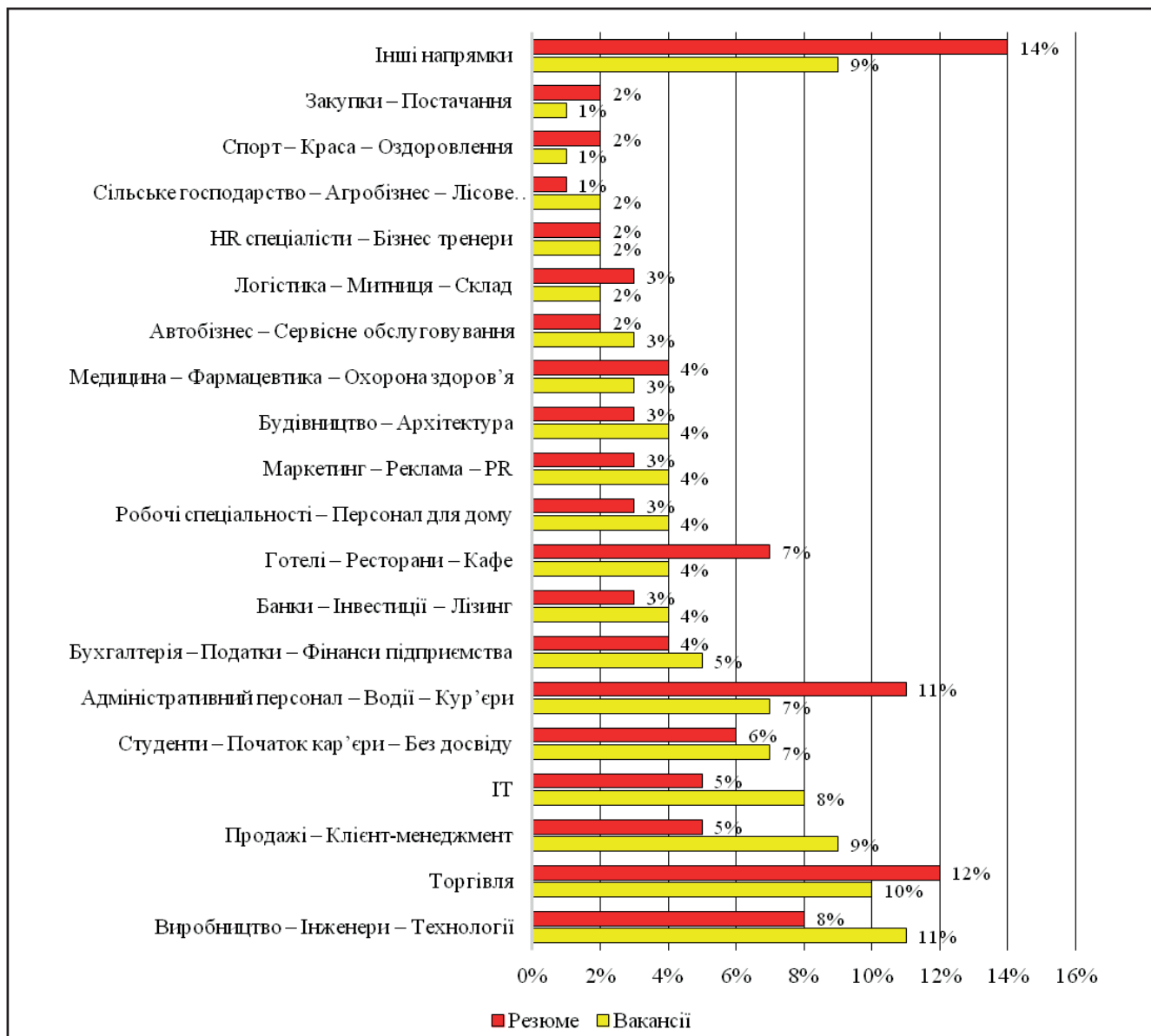

Рисунок 3. Структура вакансій/резюме за 2017 рік

Джерело: розроблено автором на основі [10].

кованих робітників з інструментом. Натомість по Україні – найбільший попит роботодавців спостерігається на робітників з обслуговування, експлуатації устаткування, на кваліфікованих робітників з інструментом, на представників найпростіших професій та на працівників сфери торгівлі та послуг.

У розрізі професій найбільший попит роботодавців спостерігається на кваліфікованих робітників – це швачки, слюсарі, електромонтери, верстатники, електрогазозварники, столярі, кондитери, пекарі, малярі, токарі, монтери колії тощо.

Також затребувані працівники сфери послуг – продавці, кухарі, охоронники, офіціанти, соціальні працівники, бармени, молодші медичні сестри, помічники вихователя, покоївки, перукарі тощо.

У сільськогосподарському секторі – тваринники, робітники з обслуговування сільськогосподарського виробництва, доярі, трактористи, свинарі та лісоруби. Залишається високим попит на професіоналів та фахівців з досвідом роботи – бухгалтерів, спеціалістів держаної служби, економістів, вчителів, інженерів різних галузей, юрисконсультів, агрономів, представників торговельних, фахівців із соціальної роботи, медсестер, менеджерів, а також експедиторів.

Серед найпростіших професій найбільш затребувані підсобні робітники, прибиральники, вантажники, сторожі, комірники, робітники з благоустрою, дворники, укладальники-пакувальники, мийники посуду, приймальник побутових відходів та опалювачі.

Таблиця 4. Топ затребуваних професій України: розмір заробітної плати на початок 2018 року, грн.

Професії	Середня пропонована з/п	Середня очікувана з/п
Продавець консультант	6900	6368
Виробництво: робочі спеціальності	9278	10966
Водій	14758	11592
Сільське господарство	9257	9176
Бухгалтер	7652	8697
Кухар / Шеф-кухар	8646	10517
Офіціанти / Бармени / Хостесс	8281	7115
Торговий / регіональні представники	10815	10153
Веб-розробка	28539	17088
Будівництво: робочі спеціальності	10948	13121

Джерело: розроблено автором на основі [9].

За даними міжнародного кадрового порталу hh.ua, у 2017 році підвищення заробітних плат відбувалося по-різному: у частині компаній (36%) підвищили зарплати всім співробітникам, ще у третини підвищили тільки тим, хто виконав або перевиконав план/KPI. Порівняно з 2016 роком простежується тенденція прив'язки зарплат до ефективності роботи окремого взятого співробітника [11]. У таблиці 4 наведено пропоновані та очікувані заробітні плати по затребуваним професіям.

Таким чином по деяким професіям простежується завищене очікування заробітної плати: виробництво: робочі спеціальності (+1688 грн.), кухар (+1871 грн.), бухгалтер (+1045 грн.), але найбільше у будівництві: робочі спеціальності (+2173 грн.).

За даними Держстату, середня зарплата у грудні 2017 року зросла на 35,5% порівняно з груднем 2016 року і становила 8777 грн. Приріст реальної середньої зарплати з урахуванням інфляції у грудні минулого року становив 18,9%. Утім, грудневі показники завжди зростають за рахунок мотивувальних передноворічних виплат. До кінця 2018 року в уряді очікують підвищення середньої зарплати до 10 тис. грн. [5].

Висновки

В результаті дослідження було встановлено, що на сьогоднішній день український ринок праці зіткнувся з такими проблемами, як масовий відтік кадрів закордон, невідповідність затребуваних вакансій та кількості резюме, у порівнянні з європейськими країнами низьким рівнем заробітної плати.

Відповідно до сучасних реалій соціально-економічного розвитку країни головними напрямами щодо захисту трудового потенціалу та ринку праці в Україні, на нашу думку, повинні стати:

– створення нової нормативно-законодавчої бази щодо регулювання зайнятості населення на ринку праці, відповідності заробітної плати та умов праці до європейського рівня;

– досягнення балансу між попитом і пропозицією робочої сили;

– створення нових робочих місць, вдосконалення механізмів працевлаштування найменш конкурентоспроможних верств населення (молоді, випускників навчальних закладів, жінок, які мають неповнолітніх осіб тощо);

– на державному рівні розробити програму професійної орієнтації молоді з метою формування структури попиту населення на послуги професійної освіти відповідно до потреб ринку;

– спрямувати роботу центрів зайнятості на вдосконалення системи перекваліфікації працездатного населення для розвитку гнучкого ринку робочої сили;

– удосконалення системи моніторингу та прогнозування ситуації на ринку праці, забезпечення інформаційної підтримки суб'єктів малого підприємства, зокрема з питань організації та провадження підприємницької діяльності;

– надати дотації на створення робочих місць, пільги при найманні, допомоги малому і середньому бізнесу;

– здійснювати професійну підготовку з урахуванням прогнозу попиту та пропозиції на ринку праці;

– приділити особливу увагу підготовці фахівців за загальногалузевими професіями, потреба в яких не може задовольнятися за рахунок наявних трудових ресурсів підприємств; на це необхідно орієнтувати систему початкової професійної освіти та програми перепідготовки безробітних;

– запровадження професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників, які мо-

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

жуть опинитися або перебувають під загрозою звільнення за ініціативою роботодавців за рахунок державних коштів;

– розробити політику регулювання міграції як щодо експорту, так і щодо імпорту праці, що забезпечить захист національних інтересів України;

– поширення практики стажування науково–педагогічних та педагогічних працівників, студентів, учнів вищих та професійно–технічних навчальних закладів на підприємствах, в установах та організаціях.

Виходячи із сучасних реалій, конкретні заходи щодо розвитку ринку праці повинні бути гнучкими та мати економічний та соціальний ефект, тому перспективи подальшого розвитку та вдосконалення ринку праці України пов'язані з підвищенням рівня зайнятості та зменшенням рівня безробіття. Для досягнення цієї мети потрібно сформулювати пріоритетні напрямки реформування ринку праці. Подальших досліджень потребує детальне вивчення перспектив участі України в загальноєвропейському ринку праці, можливості впровадження зарубіжного досвіду в сфері ринку праці в Україні, перспективи переходу українського ринку праці на європейські стандарти [12].

Список використаних джерел

1. Федоренко В. Г. Євроінтеграція, економіка і ринок праці в Україні / В. Г. Федоренко, Ю. Б. Пінчук // Ринок праці та зайнятість населення. – 2014. – № 1. – С. 13–15. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2014_1_4.

2. Міграційні процеси в Україні: сучасні виклики та регіональна специфіка : наук. доповідь за матеріалами круглого столу «Проблеми захисту прав мігрантів в умовах сучасної кризи: макроекономічні та регіональні аспекти», Львів, 17 червня 2009 року / НАН України, Ін–т регіональних досліджень ; [наук. ред. У. Я. Садова]. – Львів : ІРД НАН України, 2009. – 45 с.

3. Центр економічної стратегії «Скільки українців поїхало за кордон і що державі з цим робити» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ces.org.ua/skilky-ukraintsiv-poikhalo-za-kordon-i-shcho-z-tsym-robyty-derzhavi/>

4. CEDOS [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cedos.org.ua/uk/osvita>

5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

6. Державна служба зайнятості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/68>

7. Головне управління статистики у Чернігівській області «Статистична інформація» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/rp/zn_ed_reg/zn_ed_reg_u/zn_ed_reg_2016k_u.htm

8. The Point – онлайн–журнал сайта rabota.ua: «Рабочие профессии: какие зарплаты готовы предложить компании» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://thepoint.rabota.ua/rabochye-professyy-kakye-zarplaty-hotovy-predlozhyt-kompany/>

9. The Point – онлайн–журнал сайта rabota.ua «Нарасхват: топ–10 самых востребованных профессий и сколько им готовы платить» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://thepoint.rabota.ua/narashvat-top-10-samyh-vostrebovannyh-professyy-y-skolko-ym-hotovy-platyt/>

10. The Point – онлайн–журнал сайта rabota.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://thepoint.rabota.ua/narashvat-top-10-samyh-vostrebovannyh-professyy-y-skolko-ym-hotovy-platyt/>

11. Міжнародний кадровий портал hh.ua: «Барометр ринку праці України: підсумки року та головні тенденції 2017 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://chernihiv.hh.ua/article/21672>

12. Збрицька Т.П., Васильева І.М., «Перспективи розвитку ринку праці України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5274/1/Перспективи%20розвитку%20ринку%20праці%20України.pdf>

13. Федунчик Л.Г. «Наявність структурного дисбалансу попиту і пропозиції ринку праці України» Ефективна економіка № 12, 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5982>

14. Чернявська Ю.Б. Економічні важелі механізму державного регулювання ринку праці в Україні / Ю.Б. Чернявська // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – №7–8. – С. 102–106.

15. Шаповалов В.В. Теоретичне дослідження категорій ринку праці / Економіка і суспільство. – 2016. – № 5 – С. 122–125 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5982>

References

1. Fedorenko V. H. Yevrointehratsiia, ekonomika i rynok pratsi v Ukraini / V. H. Fedorenko, Yu. B. Pinchuk // Rynok pratsi ta zainiatist naselennia. – 2014. – № 1. – S. 13–15. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2014_1_4.

2. Mihratsiini protsesy v Ukraini: suchasni vyklyky ta rehionalna spetsyfika : nauk. dopovid za materialamy kruhloho stolu «Problemy zakhystu prav mihrantiv v umovakh suchasnoi kryzy: makroekonomichni ta rehionalni aspekty», Lviv, 17 chervnia 2009 roku / NAN Ukrainy, In-t rehionalnykh doslidzhen ; [nauk. red. U. Ya. Sadova]. – Lviv : IRD NAN Ukrainy, 2009. – 45 s.

3. Tsentri ekonomichnoi stratehii «Skilky ukrainsiv poikhalo za kordon i shcho derzhavi z tsym robyty» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ces.org.ua/skilky-ukrainsiv-poikhalo-za-kordon-i-shcho-z-tsym-robyty-derzhavi/>

4. CEDOS [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://cedos.org.ua/uk/osvita>

5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

6. Derzhavna sluzhba zainiatosti Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/68>

7. Holovne upravlinnia statystyky u Cherinivskii oblasti «Statystychna informatsiia» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/rp/zn_ed_reg/zn_ed_reg_u/zn_ed_reg_2016k_u.htm

8. The Point – onlain-zhurnal saita rabota.ua: «Rabochye professyy: kakye zarplaty hotovy predlozhyt kompanyy» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://thepoint.rabota.ua/rabochye-professyy-kakye-zarplaty-hotovy-predlozhyt-kompanyy/>

9. The Point – onlain-zhurnal saita rabota.ua «Narashvat: top-10 samykh vostrebovannykh professyi y skolko ym hotovy platyt» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://thepoint.rabota.ua/narashvat-top-10-samyh-vostrebovannyh-professyy-y-skolko-ym-hotovy-platyt/>

10. The Point – onlain-zhurnal saita rabota.ua [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://thepoint.rabota.ua/narashvat-top-10-samyh-vostrebovannyh-professyy-y-skolko-ym-hotovy-platyt/>

11. Mizhnarodnyi kadrovyi portal hh.ua: «Barometr rynku pratsi Ukrainy: pidsumky roku ta holovni tendentsii 2017 roku» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://chernihiv.hh.ua/article/21672>

12. Zbrytska T.P., Vasylieva I.M., «Perspektyvy rozvytku rynku pratsi Ukrainy» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5274/1/Perspektyvy%20rozvytku%20rynku%20pratsi%20Ukrainy.pdf>

13. Fedunchyk L.H. «Naiavnist strukturnoho dysbalansu popytu i propozytsii rynku pratsi Ukrainy» Efektyvna ekonomika № 12, 2017 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5982>

14. Cherniavska Yu.B. Ekonomichni vazheli mekhanizmu derzhavnogo rehuliuвання rynku pratsi v Ukraini / Yu.B. Cherniavska // Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini. – 2007. – №7–8. – S. 102–106.

15. Shapovalov V.V. Teoretychne doslidzhennia katehorii rynku pratsi / Ekonomika i suspilstvo. – 2016. – № 5 – S. 122–125 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5982>

Дані про авторів

Кичко Ірина Іванівна,

д.е.н., доцент, Чернігівський національний технологічний університет

e-mail: ira41215@ukr.net

Тимошенко Олександр Володимирович,

магістр, Чернігівський національний технологічний університет

e-mail: a.timoshenko95@ukr.net

Клиш Дар'я Миколаївна,

магістр, Чернігівський національний технологічний університет

e-mail: dkleshch5@gmail.com

Данные об авторах

Кичко Ирина Ивановна,

д.э.н., доцент, Черниговский национальный технологический университет

e-mail: ira41215@ukr.net

Тимошенко Александр Владимирович,

магістр, Черниговский национальный технологический университет

e-mail: a.timoshenko95@ukr.net

Клиш Дарья Николаевна,

магістр, Черниговский национальный технологический университет

e-mail: dkleshch5@gmail.com

Data about authors

Iryna Kychko,

Doctor of Economics, Associate Professor, Chernihiv National Technological University

e-mail: ira41215@ukr.net

Alexander Tymoshenko,

Master of Science in Chernihiv National Technological University

e-mail: a.timoshenko95@ukr.net

Darya Klishch,

Master of Science in Chernihiv National Technological University

e-mail: dkleshch5@gmail.com

Інвестиційне забезпечення економічного розвитку

Предметом дослідження є механізм активізації інвестиційних процесів в економіці.

Мета дослідження – формування умов для прискорення інвестиційних процесів за обсягами та результатами для темпів зростання національної економіки.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи: порівняльного аналізу, логіко–структурний, аналітичний; системний.

Результати роботи. У статті проаналізовано взаємозв'язок макроекономічних умов, обсягів інвестицій та темпів зростання ВВП, сформовано умови трансформації обсягів інвестицій в економічний розвиток.

Галузь застосування результатів. Економіка та управління національним господарством, методи і механізми регулювання економічних процесів та їх ефективність.

Висновки. Українська економіка має нестабільний характер, уразлива до економічних спадів (2009, 2014–2015 рр.), має незначні (2,5–3% на рік) післякризові темпи відновлення ВВП, потребує активних і значних інвестицій в розвиток. Державна інвестиційна політика потребує більшої ефективності: макрофінансова стабільність, випереджаюче зростання доходів населення (стимулюючий сукупний попит), захист майнових прав інвестора, сприяння місцевої влади інвесторам (новим робочим місцям). Очікуваний результат – вдвічі більший приріст ВВП на одиницю інвестиційних витрат, зростання частки валового нагромадження до 25 % ВВП.

Ключові слова: економічний розвиток, державне регулювання, інвестиції, макроекономічні умови.

СЕРГЕЄВ С.А.,

ЦУКІН Б.М.

Инвестиционное обеспечение экономического развития

Предметом исследования является механизм активизации инвестиционных процессов в экономике.

Цель исследования – формирование условий для ускорения инвестиционных процессов по объемам и результатам для темпов роста национальной экономики.

Методы исследования. В работе использованы общенаучные и специальные методы: сравнительного анализа, логико–структурный, аналитический, системный.

Результаты работы. В статье проанализировано взаимосвязь макроэкономических условий, объемов инвестиций и темпов роста ВВП, сформированы условия трансформации инвестиций в экономическое развитие.

Сфера использования результатов. Экономика и управление национальным хозяйством, методы механизмы регулирования экономических процессов и их эффективность.

Выводы. Украинская экономика имеет нестабильный характер, уязвима для экономических спадов (2009, 2014–2015 гг.), имеет недостаточные (2,5–3% в год) послекризисные темпы восстановления ВВП, нуждается в активных и значительных инвестициях в развитие. Государственная инвестиционная политика требует большей эффективности: макрофінансова стабільність, опережающий рост доходов населения (стимулирующий совокупный спрос), защита имущественных прав инвесторов, содействие местной власти инвесторам (новым рабочим местам). Ожидаемый результат – вдвое больший прирост ВВП на единицу инвестиционных затрат, рост доли валового накопления до 25 % ВВП.

Ключевые слова: экономическое развитие, государственное регулирование, инвестиции, макроэкономические условия.

Investment support for economic development

The subject of the study is the mechanism of activation of investment processes in the economy.

The purpose of the study is to create conditions for accelerating investment processes in terms of volumes and results for the growth rates of the national economy.

Research methods. The paper uses general scientific and special methods: comparative analysis, logical-structural, analytical; systemic.

Results of work. The interconnection of macroeconomic conditions, volumes of investments and GDP growth rates are analyzed in the article, the conditions for the transformation of investment volumes into economic development are formed.

The field of application of results. Economics and management of the national economy, methods and mechanisms of regulation of economic processes and their effectiveness.

Conclusions The Ukrainian economy is unstable, vulnerable to economic downturns (2009, 2014–2015), has small (2.5–3% per year) post-crisis GDP growth rates, requires active and significant investment in its development. State investment policy requires more efficiency: macro-financial stability, faster growth of household incomes (stimulating aggregate demand), protection of investor's property rights, promotion of local authorities to investors (new workplaces). Expected result is double the increase of GDP per unit of investment expenses, growth of the share of gross accumulation up to 25% of GDP.

Key words: economic development, state regulation, investments, macroeconomic conditions.

Постановка проблеми. В Україні постійно з різною результативністю здійснюються кроки для покращення інвестиційного середовища країни. Однак, у цілому, стимулюючий ефект від державного регулювання в цій сфері залишається низьким, що відображається на низьких темпах зростання ВВП країни (2,3–2,5 відсотків у 2016–2017 рр.). Невисокою є інвестиційної привабливості країни та її регіонів для іноземних інвесторів. Низька інвестиційна привабливість України стримує модернізацію її економіки, проведення невідкладних реформ, вихід із глибокої системної кризи 2014–2015 років та подолання структурних диспропорцій в економіці.

Державна інвестиційна політика має бути суттєво посилена в різних напрямках, в тому числі і за рахунок стабільних макроекономічних умов, прямих форм участі держави в інвестиційних проектах і непрямих методів створення пільгових режимів для інвесторів. Потрібна нова модель поєднання інвестиційних і інноваційних напрямів розвитку національних товаровиробників, реально працююча система юридичного захисту інвестуючих підприємств.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженнями взаємодії інвестиційних процесів та макроекономічного середовища, їх взаємовпливу, найбільш оптимального співвід-

ношення, забезпечення максимально сприятливих умов для розвитку економіки, особливостями їх функціонування в умовах різних типів економік (особливо перехідних) займалися такі вчені як В. Борецько [2], Л. Войшвілло [8], В. Геець [3], С. Параконний [8], М. Коденська [5], В. Кудряшова [6], М. Крупка [7], І. Шпанковський [8], О. Шилової [9] та інші. Проте, невирішеними в деталях залишається питання забезпечення оптимальної для розвитку державної економічної політики, рекомендації щодо кількісних пропорцій, грошово-кредитних, бюджетних, конкретно соціальних параметрів.

Виклад основного матеріалу. Успішна економічна політика держави має забезпечувати результат: зростання ВВП, доходів населення, фінансову стабільність, екологічну безпеку. Інвестиції (фінансовий ресурс як виробничий фактор) є головним інструментом впливу на ВВП, але не безпосередньо, а через поведінку потенційних інвесторів, які володіють фінансовим ресурсом. Державна політика має створювати мотивацію до використання ресурсу інвестиційним чином.

Економічна політика, практично, є способом впливу, коригування ринкового механізму розподілу доходів за допомогою фінансової політики (прогресивного оподаткування) без обмеження права підприємця до інвестування; реалізація соціальної політики, спрямованої на забезпечен-

ня мінімального прожиткового мінімуму; захист природних ресурсів від хижацького використання [11, с. 319–320].

В. Геєць обґрунтував, що для забезпечення економічного зростання України «... необхідно насамперед переспрямувати бюджетні витрати зі споживання на нагромадження шляхом підвищення їх інвестиційної складової за рахунок кратного збільшення фінансування інфраструктурних проєктів (без чого неможливий подальший розвиток економіки і зростання майбутніх доходів держави) замість здійсненого секвестру за рахунок, як уже зазначалося, скорочення капітальних витрат» [3, с. 7].

На думку В. П. Кудряшова, «для формування господарського комплексу, який буде здатний наблизитися до рівня розвитку країн, Україна потребує значного збільшення обсягу інвестицій та забезпечення їх раціональної структури [6, с. 49]. М. І. Крупка, вважає, що «ефективні економічні перетворення неможливі без створення сучасного фінансового сектора, який би мобілізував для господарства інвестиційні ресурси» [7, с. 406]. Значення інвестицій для економічного розвитку є, за визначенням, монополюючим. Інші виробничі фактори (ресурси) діють через інвестиційну діяльність і забезпечують свій результат через наступне за інвестиціями виробництво товарів і послуг.

Інвестиційне середовище є системним поняттям, яке поєднує дію практично всіх сфер економічної політики. С. Параконний під інвестиційним забезпеченням розуміє всі види майнових і інтелектуальних цінностей, що вкладаються в економічні види діяльності, в результаті якої створюється дохід, або досягається соціальний ефект [9]. До таких цінностей відносяться кошти, цільові банківські внески, паї, акції та інші цінні папери; рухоме і нерухоме майно; майнові права та інші інтелектуальні цінності; незапатентована технічна документація, необхідна для організації виробництва; права користування землею, водою, ресурсами, будівлями, устаткуванням, а також інші майнові права та ін. цінності. Інше бачення інвестиційного середовища: це система заходів для концентрації та реалізації інвестицій і вибору раціональних методів управління у сфері інвестування [4]. Іноді інвестиційне середовище звувається до фінансового забезпечення, як сукупність умов, ресурсів і заходів, необхідних для здійснення інвестиційного процесу [4].

О.Ю. Шилова під інвестиційним забезпеченням економічного розвитку розуміє підсистему організаційно–економічного забезпечення, призначену для покриття витрат виробничого характеру і накопичення з метою нарощення обсягів виробництва і реалізації продукції, ресурси якої формуються з дотриманням принципів довгостроковості, оптимальності, альтернативності [9]. М.І.Кісіль під «інвестиційним забезпеченням» розуміє крім джерел фінансування інвестицій також сукупність умов, ресурсів, економічних механізмів, важелів і заходів, необхідних для забезпечення нормального (заданого) перебігу інвестиційних процесів [9].

Державне регулювання інвестиційної діяльності здійснюється шляхом прямого (адміністративно–правового) та непрямого втручання в інвестиційну діяльність. Пряме державне регулювання включає: фінансування бюджетних капітальних інвестицій, прийняття законів та інших нормативно–правових актів, що регулюють інвестиційну діяльність; проведення державної експертизи інвестиційних програм та проєктів. фінансової допомоги окремим регіонам і галузям.

Непряме державне регулювання інвестиційної діяльності забезпечує: соціальна, грошово–кредитна; бюджетно–податкова, амортизаційна, інноваційна, зовнішньоекономічна політика, яка впливає на поведінку інвесторів, але не змушує їх виконувати певні дії, які не є їх пріоритетами.

Певними завданнями інвестиційної політики держави є сприяння збільшення обсягів інвестиційних ресурсів, ефективного їх використання, зростання внутрішніх джерел фінансування розвитку підприємств, розвиток інфраструктури територій, структурна перебудова, енергоефективність, ресурсозбереження, екологічна безпека. Реалізується це через розвиток інфраструктури для інвесторів, надання пільг; впровадження інноваційного досвіду, умови для іноземних інвесторів та підприємств з іноземними інвестиціями; інструменти сприяння органів влади прибутковому функціонуванню капіталів.

Системність і складність взаємозв'язків інвестиційної діяльності і макроекономічних умов для інвестицій наведена на рис. 1.

Правова система України складається з комплексу законів та інших нормативно–правових актів, що регулюють відносини в інвестиційній сфері, в тому числі перших Законів України «Про захист іноземних інвестицій на Україні» від

Рисунок 1. Схема макроекономічних впливів на інвестиційну діяльність

10.09.1991 р. №1540а–XII та «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. №1560–XII [1].

Основне спрямування Закону України «Про інвестиційну діяльність» полягає у забезпеченні рівного захисту прав, інтересів і майна суб'єктів інвестиційної діяльності незалежно від форм власності; ефективному інвестуванні економіки України, встановлює загальні правові, економічні та соціальні умови інвестиційної діяльності на території України [1]. Особливістю вже накопиченого інвестиційного законодавства є дія суміжних норм господарського, податкового, митного, валютного, цивільного, земельного, фінансового, банківського законодавства, про підприємництво, інноваційну діяльність, приватизацію. В цілому треба вважати нормативно-правову базу інвестиційної діяльності сформованою, але окремі аспекти потребують вдосконалення з урахуванням наявних проблем.

За досліджені в цій статті 2011–2016 роки (з урахуванням кризових 2014–2015 років) валовий внутрішній продукт України впав на 8,8 відсотків. За три післякризові 2016–2018 рр. ВВП вже виріс на 8 відсотків. По різному вели себе інвестори в ці роки.

Капітальні інвестиції за 6 років практично не змінилися (реальний індекс становить 100,3

відсотка), а в останні три роки активно зростали із середньорічним темпом у майже 16 відсотків. Цей позитивний результат свідчить про відновлення інвестиційної мотивації корпоративного сектору економіки. Але питома вага капітальних інвестицій у валовому внутрішньому продукті залишається низькою (13,8 відсотка у 2017 році). І не відбувається повноцінної трансформації капітальних інвестицій у зростання ВВП, що говорить про певне зниження ефективності інвестиційних проектів.

В таблиці 1 наведено динаміку обсягів капітальних інвестицій та інших пов'язаних макропоказників, які характеризують загальну інвестиційну ситуацію в національній економіці за останні 6 років.

У кризові 2014–2015 роки всі макропоказники суттєво погіршилися, а капітальні інвестиції почали падати ще з 2013 року і криза із спадом обсягів в інвестиційній сфері тривала три роки, але докризові обсяги відновилися вже у 2016 році. Загалом, динаміка обсягів інвестицій значно активніша ніж у ВВП: у сприятливі роки темпи зростання інвестиції в 2–3 рази перевищують темпи зростання ВВП, на кризові спади обсягів виробництва – реагують значно більшим зниженням.

Таблиця 1. Зміни інвестицій та потенційних факторів впливу за 2011–2013 рр.

Показники–індикатори факторів впливу на інвестиції	2011 р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015 р.	2016 р.
Індекс капітальних інвестицій, % до попереднього року	118,8	108,5	88,9	75,9	98,3	118,0
Реальний валовий внутрішній продукт (у цінах попереднього року), %	105,5	100,2	100,0	93,4	90,3	102,3
Питома вага капітальних інвестицій у ВВП, %	18,4	19,4	17,3	14,2	13,5	15,5
Індекс зростання приросту ВВП на одиницю капітальних інвестицій, %	89,0	92,3	112,5	123,1	91,9	86,7
Рентабельність операційної діяльності, %	5,9	5,0	3,9	–4,1	1,0	7,4
Індекс споживчих цін (до попереднього року), %	108,0	100,6	99,7	112,1	148,7	113,9
Питома вага активної частини (машини, транспортні засоби, інженерні споруди) у всіх капітальних інвестиціях, %	61,5	61,0	58,4	58,9	56,8	63,3
Індекс прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) в економіці України, % до попереднього року	116,4	106,2	107,3	103,9	75,8	88,8
Індекс зростання машинобудування, %	125,6	123,8	80,7	72,6	74,1	109,4

Джерело: Держстат

Практично всі показники, наведені в таблиці 1, є індикаторами макроекономічних процесів, які впливають на інвестиційні процеси, або характеризують їх ефективність. Їх взаємний вплив на інвестиційне середовище систематизовано на рис. 2. Значна циклічність і подібність наведених трендів свідчить про значну залежність між обсягами інвестицій і макроекономічними параметрами.

1. Суттєве перевищення темпів інвестицій над темпами ВВП свідчить про зниження цільових завдань розвитку підприємств, можливо через невизначеність перспектив вирішення військового конфлікту з Росією. Можливо, це має місце через неоптимальну структуру капітальних інвестицій – в активну частину (машини, обладнання, інженерні споруди, транспортні засоби) основного капіталу спрямовується лише 57–63 відсотка всіх інвестицій.

2. Низька операційна рентабельність підприємств (5–7 відсотків) говорить про недостатність прибутків підприємств, які є головним джерелом інвестицій (за структурою фінансових джерел для інвестицій власні кошти дають до 75 відсотків капітальних інвестицій). І цей макроекономічний параметр важко змінюється на краще. Буде добре, якщо середньостроковій перспективі рентабельність зросте до 12 %, а частка збиткових підприємств складе менше 18 відсотків від кількості усіх підприємств.

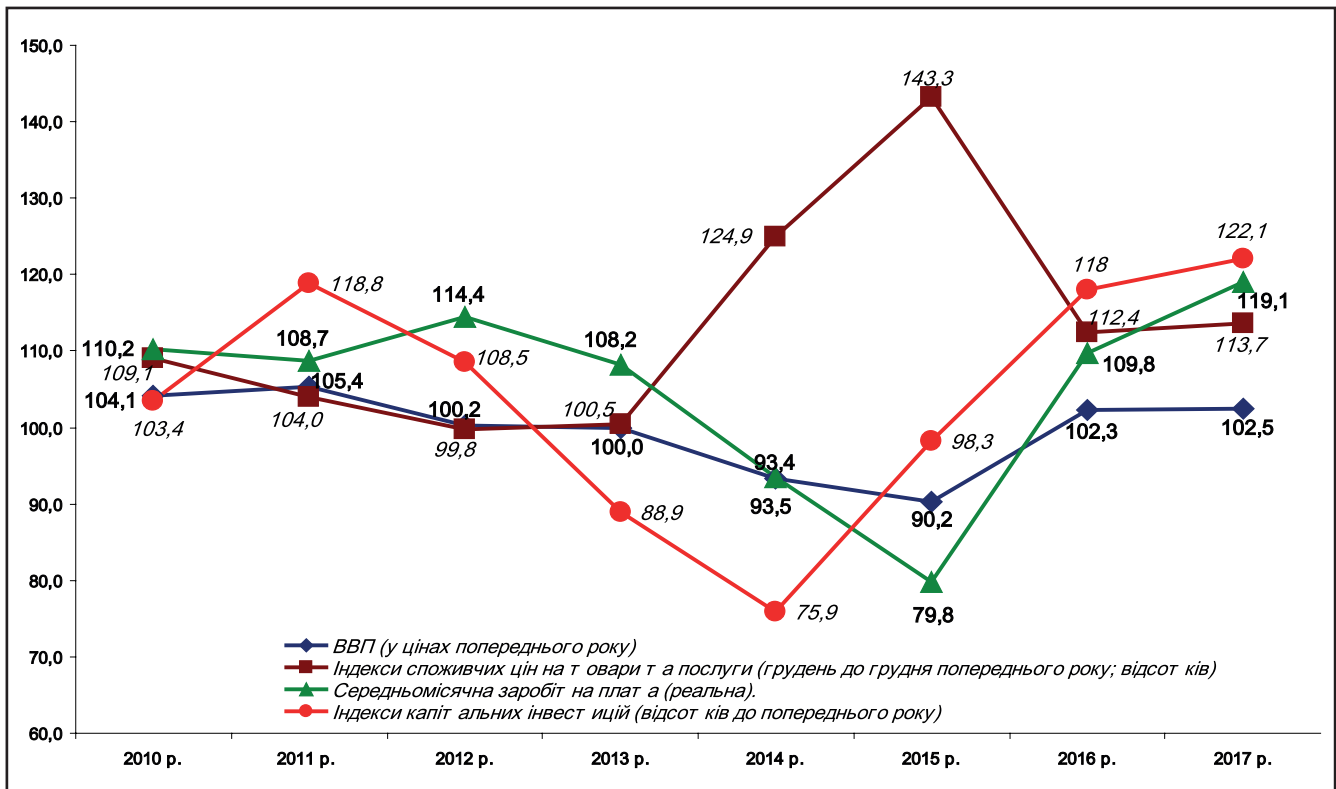
3. Від обсягів капітальних інвестицій залежать темпи розвитку галузей машинобудування, які виробляють матеріальну форму інвестованого капі-

талу і які, як правило, перевищують темпи зростання (чи зменшення) обсягів інвестицій (табл. 1).

4. Залишається низькою на рівні до 3 відсотків частка іноземних інвестицій в загальних обсягах інвестицій. Через хронічні проблеми низької інвестиційної привабливості української економіки для іноземних інвесторів (недосконала юридична захищеність майна інвесторів, випадки рейдерства, корупції, фінансова нестабільність, різкі коливання валютного ринку, загрози необслуговування державного зовнішнього боргу) частка іноземних інвесторів в інвестиціях в середньостроковій перспективі не зросте до більше ніж 5%.

5. Інвестиційно–привабливими для інвесторів є швидко зростаючі економіки. Нажаль, темпи українського ВВП цим параметрам не відповідають. Також, ділова активність в економіці характеризується розвитком промисловості, обсягами експорту товарів і послуг, зростанням сукупного попиту (обсяги реальних доходів населення). Темп зростання реальної середньомісячної заробітної плати в цілому свідчить про вибір населення між споживанням і накопиченням і очікуваним впливом на обсяги інвестицій. В українській економіці реальна зарплата в некризові роки завжди випереджала зростання ВВП в 2–3 рази. Цей параметр буде діяти і в прогнозованому періоді, а зростання доходів населення є стабільним фактором впливу на інвестиції.

6. Державна політика останніх трьох років щодо підвищення тарифів та цін на товари та послуги

Рисунки 2. Макроекономічні та інвестиційні тенденції за 2010–2017 рр.

ги державних монополій, особливо ціни на природний газ, веде до зміни структури споживання домашніх господарств. Зменшується частка купівлі товарів та послуг, що веде до зменшення обсягів сукупного попиту, діє проти політики економічного зростання і стимулювання інвестиційної діяльності.

7. Інфляція, особливо підвищена до 12–14 відсотків, яка має місце в українській економіці, системно впливає на макросередовище і інвестиційну діяльність. Висока інфляція означає фінансову незбалансованість державних фінансів і фінансову нестабільність. Особливо, якщо НБУ визначивши таргетування інфляції головною метою своєї політики не може її зменшити (за фактом) до задекларованих 5–6 відсотків.

Інвестиційні процеси знаходяться під впливом комплексу різноспрямованих чинників впливу, які будуть діяти в майбутньому. В середньостроковій перспективі варто очікувати продовження тих тенденцій, які вже діють в економіці в післякризовий період. Темпи зростання ВВП складуть 3–4 відсотка на рік, зростання капітальних інвестицій — 6–8 відсотків. Ця різниця в темпах буде поглинана недостатньою ефективністю інвестиційних проектів і наявною міжгалузеву структурою економіки.

Висновки

У післякризові 2016–2018 роки наявні темпи зростання ВВП залишаються низькими (2,3–2,9 відсотка на рік) через залишкові несприятливі умови для швидкого розвитку і повноцінних (на рівні 25–30 відсотків ВВП) обсягів капітальних інвестицій.

При умові досягнення оптимальних макроструктурних пропорцій, які вже мали місце у дослідженому періоді 2010–2017 рр. потенційно можливі інвестиції могли б бути більшими за наявні на 30–40 відсотків, що дало б додаткове зростання ВВП на 20 відсотків на рік при оптимістичних сценарних умовах і до 10 відсотків при песимістичних умовах.

Серед комплексу досліджених чинників, які впливають на обсяги капітальних інвестицій найбільш критичними є макрофінансова нестабільність (висока інфляція, рухливий валютний курс, загроза дефолту через обслуговування зовнішнього державного боргу, надвеликі бюджетні витрати на обслуговування боргу), висока вартість кредитних ресурсів, низька захищеність прав інвесторів, в тому числі іноземних, військово-політична ситуація в країні. Останній фактор найменше залежить від уряду і буде впливати на інвестиційну активність в країні в довгостроковому періоді.

Головним джерелом інвестицій є власні кошти підприємств, які залежать від їх фінансового стану. Поки що майже третина підприємств показує в звітах збитки. Прямі іноземні інвестиції становлять менше 5 відсотків капітальних інвестицій через юридичну незахищеність та несприятливі макрофінансові умови країни. До завершення банківської кризи, встановлення тривалої фінансової стабільності (це 4–5 років), збалансування боргових загроз в бюджетній політиці буде залишатися низькою і можливість використання кредитного ресурсу (частка кредитного джерела інвестицій не перевищує 10 відсотків від всіх інвестицій).

Одним з варіантів активізації інвестиційного забезпечення високих темпів економічного розвитку є перехід від пасивної політики державного впливу (лише через створення макроекономічних умов та дерегуляцію підприємницької діяльності, що не дає очікуваних результатів вже 25 років) до активної адресної, орієнтованої на супроводження і підтримку великих і середніх інвестиційних проєктів, безпосередню роботу уряду, особливо «галузевих» міністерств з великим і середнім бізнесом, який не очікує покращень, а реалізує проєкти свого розвитку та інвестицій. Таку політику можна вважати «проєктноорієнтованою» і такою, що може вплинути на інвестиційну активність власників бізнесу.

В середньостроковій перспективі важливим ресурсом інвестицій можуть стати бюджетні проєкти при умові зниження боргового навантаження на бюджетні видатки до 15–20 відсотків. Реальним є зростання частки державного та місцевих бюджетів в інвестуванні до 15 відсотків від загальних обсягів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 19 вересня 1991 р. №1560–XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua – [Назва з екрана].
2. Борейко В. І. Інвестиційне забезпечення економічного розвитку України / В. І. Борейко // Вісник економічної науки України. – 2018. – № 1 (34). – С. 13–16.
3. Геєць В. М. Посткризові перспективи та проблеми розвитку економік України й Росії (макроекономічний спектр) / В. М. Геєць // Фінанси України. – 2011. – № 3. – С. 3–18.
4. Капітанець Ю.О. Інвестиційне забезпечення / Ю.О. Капітанець // Інноваційна економіка. – №5. – 2010. – с. 141–144.

5. Коденська М.Ю. Мотиваційні чинники інвестиційного забезпечення розвитку промислового виробництва / М.Ю. Коденська // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2013. – № 2. – С. 62–66.

6. Кудряшов В. П. Державна підтримка економічного зростання в Україні / В. П. Кудряшов // Фінанси України. – 2009. – № 9. – С. 42–53.

7. Крупка М. І. Фінансово–кредитні механізми інноваційного розвитку економіки України / М. І. Крупка. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. – 608 с.

8. Параконний С.В. Напрями інвестиційного забезпечення розвитку економічного потенціалу підприємства / С.В. Параконний, Л.В. Войшвілло, І.В. Шпанковський // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля: наук. журнал. – Луганськ, 2011. – № 11(153), ч.1. – С. 51–58.

9. Шилова О.Ю. Інвестиційне забезпечення розвитку підприємства / Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля: наук. журнал. – Луганськ, 2012. – № 11(182), ч.1. – С. 19–26.

10. Щукін Б. М. Інвестиційна діяльність / Б. М. Щукін. – К. : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 1998. – 65 с.

11. Юхименко П. І. Історія економічних учень: підручник / П. І. Юхименко, П. М. Леоненко. – К.: Знання, 2005. – 583 с.

References

1. Ukrainian Government (1991), On the investment activity, Law of Ukraine, No. 1560– XII, available at: www.zakon.rada.gov.ua / title screen.
2. Boreyko V. (2018) «Investment provision of economic development of Ukraine», Bulletin of Economic Science of Ukraine, № № 1 (34), pp. 13–16.
3. Heyets V (2011) «Post–crisis prospects and problems of Ukrainian and Russian economy development (macroeconomic spectrum)», Finance of Ukraine, № 3. – pp. 3–18.
4. Kapitanets Y. (2010), «Investment allowance of farmer’s enterprises, Ukrainian Scientific Production Journal», Innovative Economy, No.5, pp. 141–144.
5. Kodens’ka, M.Yu. (2013), «Motivational factors of investment support for the development of industrial production», Visnyk Akademii pratsi i sotsial’nykh vidnosyn Federatsii profspilok Ukrainy, №. 2, pp. 62–66.
6. Kudryashov V. (2009) «State support of economic growth in Ukraine», Finance of Ukraine, № 9, pp. 42–53.

7. Krupka M. (2001) «Financial–credit mechanisms of innovative development of the Ukrainian economy», Publishing Center of the Ivan Franko National University of Lviv, 608 p.

8. Parakonnyj, S.V. Vojshvillo, L.V. Shpankovs'kyj, I.V. (2011), «Areas of investment support for the development of the economic potential of the enterprise», Visnyk Skhidnoukrains'koho natsional'noho universytetu imeni Volodymyra Dalia: nauk. zhurnal, Luhans'k, №. 11 (153), ch.1, pp. 68–76.

9. Shilova O. (2012) «Investment support for enterprise development Visnyk Skhidnoukrains'koho natsional'noho universytetu imeni Volodymyra Dalia: nauk. zhurnal, Luhans'k, №11(182), ch.1. – pp. 19–26.

10. Shchukin B. M. (1998), Investment activity, 1st ed., Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv. – 65 P.

11. Ekumenenko P. (2005) History of Economic Students: Textbook, Knowledge, Kyiv.– 583 P.

Дані про автора

Сергєєв Сергій Олексєєвич,

аспірант, Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки Міністерство економічного розвитку і торгівлі України

б–р Дружби народів, 38, м. Київ, 01103, Україна

Щукин Борис Миколайович,

к.э.н., с.н.с, провідний науковий співробітник відділу модернізації механізмів управління економікою Державний науково–дослідний інститут інформатизації та

моделювання економіки Міністерство економічного розвитку і торгівлі України

e–mail: boris.schukin@gmail.com

Данные об авторе

Сергеев Сергей Алексеевич,

аспирант, Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики Министерство экономического развития и торговли Украины

Щукин Борис Николаевич,

к.э.н., с.н.с, ведущий научный сотрудник отдела модернизации механизмов управления экономикой Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики Министерство экономического развития и торговли Украины

e–mail: boris.schukin@gmail.com

Data about authors

Sergei Sergeev,

Graduate of State Scientific Research Institute of Informatization and Economic Modeling, Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine.

Boris Schukin,

Ph.D., Senior Researcher, Leading Researcher, Department of Modernization of Economic Management Mechanisms and State Research Institute of Informatization and Modeling of the Economy Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine.

e–mail: boris.schukin@gmail.com

УДК 336.145.2

DOI: 10.5281/zenodo.2537334

РАДЕЛИЦЬКИЙ Ю.О.,

ПЕЛЕХАТИЙ А.О.

Оцінка особливостей формування видаткової політики місцевих бюджетів у соціальній сфері

Предметом дослідження є наукові та практичні засади видаткової політики місцевих бюджетів у соціальній сфері.

Метою дослідження є особливості проведення соціальних видатків в умовах реформи місцевого самоврядування.

Методи дослідження. У роботі використано методи логічного узагальнення, аналізу, порівняння та синтезу, графічні та графоаналітичні методи.

Результати роботи. У статті проаналізовано видатки місцевих бюджетів у соціальній сфері та досліджено їх зміни із початком реформи місцевого самоврядування.

Галузь застосування результатів. Формування видаткової частини місцевих бюджетів у соціальній сфері. Використання аналітичних матеріалів при реформуванні охорони здоров'я, освіти та соціального забезпечення.

Висновки. Проаналізувавши видаткову політику місцевих бюджетів у соціальній сфері, можна зазначити, що зростання соціальних видатків за досліджуваний період відбулося за рахунок планового підвищення заробітних плат та зростання вартості обслуговування відповідних закладів. Структура видатків соціального спрямування на сьогодні покликана забезпечити підтримку чинних закладів, проте не їх розширення та розвиток, а також покращення послуг, що надаються. Відтак, доцільним є проведення реформування відповідних галузей з повною зміною видаткової політики в цих напрямках.

Ключові слова: децентралізація, соціальна сфера, видатки на соціальну сферу, медична субвенція, освітня субвенція.

РАДЕЛИЦЬКИЙ Ю.О.,
ПЕЛЕХАТЫЙ А.О.

Оценка особенностей формирования расходной политики местных бюджетов в социальной сфере

Предметом исследования являются научные и практические основы расходной политики местных бюджетов в социальной сфере.

Целью исследования являются особенности проведения социальных расходов в условиях реформы местного самоуправления.

Методы исследования. В работе использованы методы логического обобщения, анализа, сравнения и синтеза, графические и графоаналитические методы.

Результаты работы. В статье проанализированы расходы местных бюджетов в социальной сфере и исследованы их изменения с началом реформы местного самоуправления.

Область применения результатов. Формирование расходной части местных бюджетов в социальной сфере. Использование аналитических материалов при реформировании здравоохранения, образования и социального обеспечения.

Выводы. Проанализировав расходную политику местных бюджетов в социальной сфере, можно отметить, что рост социальных расходов за исследуемый период произошло за счет планового повышения заробітних плат и роста стоимости обслуживания соответствующих заведений. Структура расходов социальной направленности на сегодня призвана обеспечить поддержку действующих заведений, однако не их расширение и развитие, а также улучшение услуг. Следовательно, целесообразно проведение реформирования соответствующих отраслей с полной сменой расходной политики в этих направлениях.

Ключевые слова: децентрализация, социальная сфера, расходы на социальную сферу, медицинская субвенция, образовательная субвенция.

RADELYTSKY YU.O.,
PELEKHATYY A.O.

Assessment of the peculiarities of the formation of the expenditural policy of local budgets in the social sphere

The subject of the research is the scientific and practical basis of the expenditure policy of local budgets in the social sphere.

The purpose of the study is the peculiarities of spending social expenditures in the context of the reform of local self-government.

Research methods. The paper uses methods of logical generalization, analysis, comparison and synthesis, graphical and graph-analytical methods.

Results of work. The article analyzes the expenditures of local budgets in the social sphere and examines their changes with the beginning of the reform of local self-government.

The field of application of results. Formation of the expenditure part of local budgets in the social sphere. Use of analytical materials in the reform of health, education and social security.

Conclusions. *Having analyzed the expenditure policy of local budgets in the social sphere, it can be noted that the growth of social expenditures for the period under investigation was due to the planned increase in salaries and the increase in the cost of servicing the corresponding institutions. The structure of social spending today is intended to provide support to existing institutions, but not their expansion and development, as well as the improvement of services provided. Therefore, it is advisable to reform the relevant sectors with a complete change in spending policy in these areas.*

Key words: *decentralization, social sphere, expenditures on social sphere, medical subvention, educational subvention.*

Постановка проблеми. Реформування системи місцевих бюджетів в Україні розпочалося з внесення змін до бюджетно-податкового законодавства та передбачало формування спроможних територіальних громад на основі забезпечення стабільних та достатніх дохідних джерел та надання відповідних повноважень для свого розвитку. Особливу увагу приділено питанню ефективної видаткової політики на рівні місцевих бюджетів, оскільки видатки виступають не лише джерелом надання суспільних послуг, а й є засобом формування якісного та привабливого середовища для залучення інвестиційних ресурсів та ведення підприємницької діяльності.

Проблемою видаткової політики останніх десятиліть було переформатування місцевих бюджетів на інструмент держави із забезпечення надання однакового рівня суспільних послуг, проте, без урахування економічних цілей розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Відтак, ситуація «проїдання» бюджетних ресурсів сприяла виникненню дисбалансів в розвитку бюджетної системи та стала чинником сповільнення економічного розвитку загалом.

Враховуючи, що на сьогодні можна говорити та аналізувати перші проміжні результати реформи системи місцевого самоврядування та бюджетно-податкової децентралізації, доцільним є проведення оцінки динаміки та визначення основних тенденцій розвитку видаткової політики на рівні місцевих бюджетів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою пошуку шляхів оптимізації соціальних видатків та їх ефективного проведення займаються такі українські вчені: О.Василик, Т. Васильєва, Г. Возняк, О. Кириленко, В. Кравченко, М. Кульчицький, І.Луніна, І.Лютій, О. Сунцова, І.Чугунов. Попри це, в умовах змін до бюджетно-податкового законодавства та адміністративно-

територіальної реформи дане питання набуває особливої актуальності та потребує широкого дослідження.

Метою статті є дослідження особливостей проведення соціальних видатків в умовах реформи місцевого самоврядування.

Виклад основного матеріалу. Високий рівень фіскального перерозподілу ВВП через видатки ставить високі вимоги до формування ефективної структури бюджетних видатків. У 2016 році частка перерозподіленого ВВП через видатки Зведеного бюджету була максимальною за останнє десятиліття і становила 35,1%, причиною чого стало зростання відсотка перерозподілу ВВП через державний бюджету (20,5% ВВП у 2016 році) та через місцеві бюджети (14,5%). Попри це, впродовж аналізованого періоду спостерігається перевищення частки видатків у ВВП над доходами в середньому у 2 рази, що свідчить про розбалансованість бюджетної системи та їх фінансову неспроможність виконувати свої функції

Впродовж тривалого часу видаткову політику держави визначають як «політику проїдання», оскільки основним напрямком фінансування виступають соціальні видатки (видатки на освіту, охорону здоров'я, житлово-комунальне господарство, духовний та фізичний розвиток та соціальний захист та соціальне забезпечення населення). На підтвердження цієї тези свідчить перевищення темпу приросту соціальних видатків над приростом ВВП та видатків Зведеного бюджету у 2012–2016 рр. (рис. 1) (у 2014 та 2015 рр. ситуація дещо змінилася за рахунок збільшення видатків на оборонну сферу).

Соціальні видатки мають вагоме значення для розвитку та підтримки всіх сфер суспільного життя. На сьогодні увага до питання оптимізації цього сектору видаткової політики зростає, оскільки відбулися зміни визначення повноважень та на-

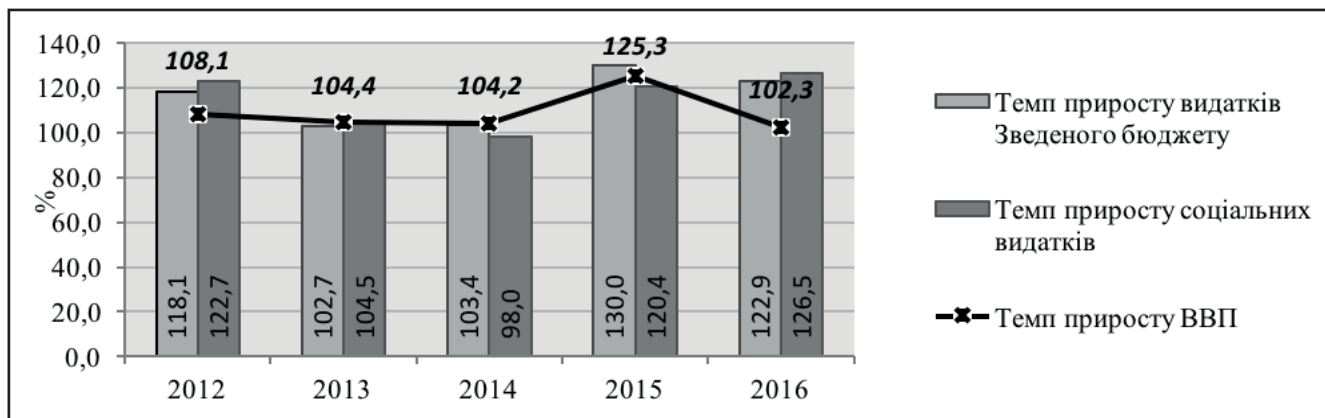

Рисунок 1. Динаміка темпів приросту ВВП, видатків Зведеного бюджету та соціальних видатків у 2012–2016 рр.

Джерело: сформовано на основі [6]

прямків видатків серед бюджетів різних рівнів. Крім того, в умовах посилення соціальної напруги з метою її зниження, поліпшення підприємницького та інвестиційного клімату питання формування ефективного бюджетного фінансування соціальної сфери особливо актуальне.

Основний тягар забезпечення соціальних видатків лежить на місцевих бюджетах (рис. 2), оскільки за період 2012–2016 рр. середня питома вага видатків соціального спрямування в складі видатків місцевих бюджетів становила 88,2%, що характеризує місцеві бюджети як інструмент держави у наданні соціальних послуг та забезпеченні соціального захисту населення і не передбачає виконання ними завдання економічного розвитку територій.

Порівняння часток соціальних видатків в складі видатків місцевих бюджетів областей України свідчить про суттєву диференціацію показника. Максимальною частка соціальних видатків є

в Рівненській, Тернопільській, Донецькій (як наслідок окупації та воєнних дій), Миколаївській та Херсонській областях. Найнижчою – у м. Києві, Одеській, Львівській, Дніпропетровській та Харківській областях. Таким чином, спостерігається залежність питомої ваги соціальних видатків в складі видатків місцевих бюджетів від рівня економічного розвитку території.

Порівняння структури видатків місцевих бюджетів до та після початку реформи (рис. 3) свідчить про зміни в питанні формування видаткової політики місцевих бюджетів. Передовсім, на 8,1 в.п. зросла питома вага видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення. Це відбулося в результаті зростання витрат на соціальний захист сім'ї, дітей та молоді на 36,2% у 2016 році в порівнянні з 2012 роком, а також збільшення в 16 разів видатків надання допомоги у вирішенні житлового питання. Проте, основним аспектом, на який слід звернути увагу, є зростання видатків на

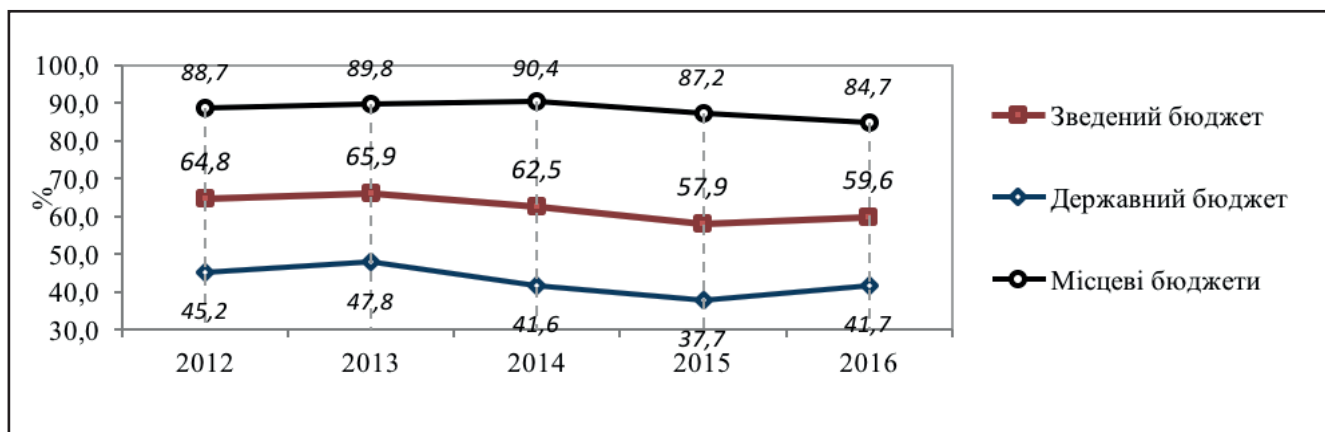

Рисунок 2. Питома вага соціальних видатків в структурі видатків Зведеного, Державного та місцевих бюджетів у 2012–2016 рр.

Джерело: сформовано на основі [6]

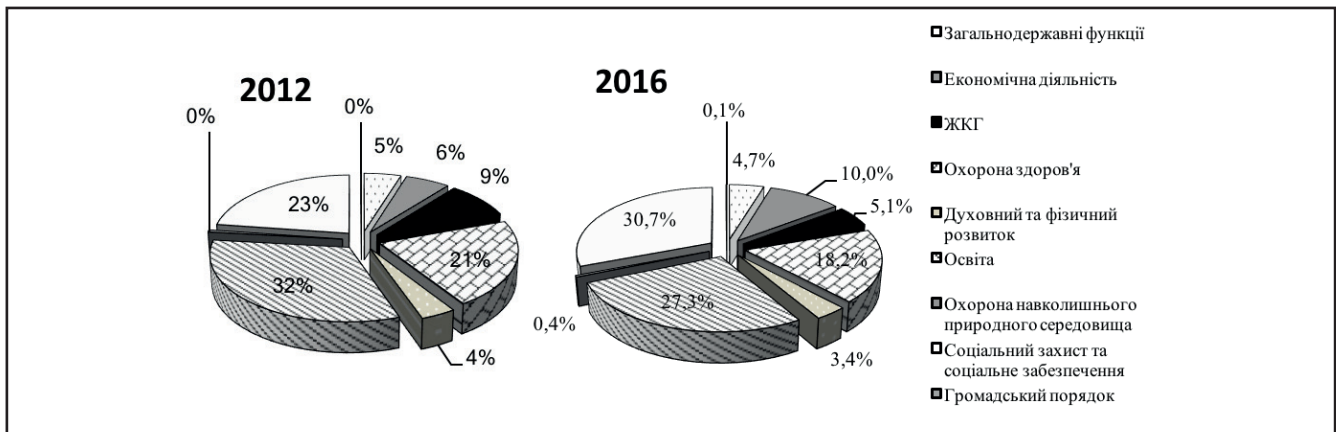

Рисунок 3. Структура видатків місцевих бюджетів за функціональною класифікацією у 2012 та 2016 роках

Джерело: сформовано на основі [6]

економічну діяльність у 2 рази, зокрема зростання видатків, спрямованих на сільське господарство, будівництво та транспорт, що свідчить про тенденції розвитку економічного потенціалу територій. Натомість відбулося зниження питомої ваги видатків на освіту у видатках місцевих бюджетів з 32,2% у 2012 році до 27,3% у 2016 році, охорону здоров'я – з 21,3% до 18,2%, житлово-комунальне господарство – з 8,9% до 5,1%; видатків на духовний та фізичний розвиток на 0,3 в.п.

Звертаючи увагу на питання зростання обсягів соціальних видатків місцевих бюджетів в їх абсолютних значеннях, доцільно звернути увагу на неефективність їх використання. Як зазначає Возняк Г.В. [3], намагання змінити підходи до управління суспільними фінансами, успадкованими від Радянського Союзу (де система соціальної сфери була орієнтована на забезпечення населення соціальними послугами, що прямо пов'язувалося з соціальною стабільністю та справедливістю, а також спроможністю сімей їх оплачувати), не дали позитивних результатів. Відтак, доцільним є проведення оцінки кожної з аналізованих сфер. Перше за все про певні зміни формування видаткової політики в соціальній сфері свідчать дані табл. 1, в які показано розподіл соціальних видатків між бюджетами різних рівнів.

Найбільш централізованими є видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення. Так, у 2015 році з державного бюджету фінансувалося 58,8% усіх видатків цього напрямку. З 2012 року до 2015 року частка видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення місцевих бюджетів зросла з 39,96% до 41,16% відповідно. При цьому, основне навантаження по проведенню фінансування лежить на районних бюджетах

(20,9%) та бюджетах міст обласного значення (15,3%). Такий механізм перерозподілу бюджетних коштів показав себе недостатньо ефективним та таким, що не забезпечує своєчасність виконання повноважень.

Аналізуючи структуру видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення (рис. 4), слід зауважити, що основну частку в їх складі займають видатки на соціальний захист сім'ї, дітей та молоді – станом на 1 січня 2017 року вони становлять 38,2% цих видатків, що на 21,4 в.п. менше, ніж у 2012 році. Причиною зниження їх питомої ваги є зростання фінансування допомоги у вирішенні житлового питання з 4,9% у 2012 році до 37,9% у 2015 році, тобто на 33,0 в.п. Такі тенденції є результатом запровадження нової системи надання субсидій населенню. Особливістю розрахунку субсидій для домогосподарства є оцінка доходів його членів. Відтак, зрозумілим є вищі показники нарахування субсидій в регіонах з нижчим рівнем соціально-економічного розвитку та невисокими показниками заробітної плати.

Слід зауважити, що в Україні найвищими обсягами видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення характеризуються регіони з низьким рівнем соціально-економічного розвитку, і навпаки. З однієї сторони піклування про малозабезпечене населення – позитивний аспект, з іншої – це спричиняє надмірне навантаження на місцеві бюджети та обмежує можливості проведення капітальних видатків. Відтак, це ще одна причина зростання рівня диференціації соціально-економічного розвитку регіонів.

27,3% соціальних видатків – це видатки на освіту. В розрізі місцевих бюджетів різних рівнів

Таблиця 1. Динаміка структури соціальних видатків у розрізі бюджетів України різних рівнів у 2012–2015 рр. (%)

Рік	Зведений бюджет							
	Разом	Державний бюджет	Місцеві бюджети					
			Обласні бюджети та бюджет м. Києва	міст обласного підпорядкування	районні	міст районного підпорядкування	селищні	сільські
Житлово-комунальне господарство								
2012	100	1,9	41,4	48,3	1,6	2,1	2,1	2,6
2013	100	1,3	27,8	27,8	1,4	5,1	4,3	6,1
2014	100	0,6	41,4	41,4	1,4	2,7	2,0	2,8
2015	100	0,1	24,9	54,1	1,3	6,8	4,6	8,2
Охорона здоров'я								
2012	100	19,4	36,1	23,2	21,0	0,0	0,1	0,1
2013	100	20,9	38,6	21,4	19,1	0,0	0,1	0,03
2014	100	18,5	41,2	20,6	19,7	0,0	0,01	0,01
2015	100	16,1	41,0	22,2	20,7	0,0	0,01	0,01
Духовний та фізичних розвиток								
2012	100	40,2	21,1	15,5	13,2	0,7	1,3	8,0
2013	100	37,4	22,4	15,9	13,7	0,7	1,3	8,4
2014	100	35,2	26,9	15,0	13,0	0,7	1,2	8,1
2015	100	40,8	19,2	16,3	14,7	0,6	1,1	7,4
Освіта								
2012	100	29,8	16,9	23,5	24,2	1,4	1,4	2,9
2013	100	29,3	16,4	24,1	24,3	1,5	1,4	3,0
2014	100	28,6	16,9	23,4	24,9	1,6	1,4	3,2
2015	100	26,4	18,4	23,6	26,5	1,3	1,1	2,7
Соціальний захист та соціальне забезпечення								
2012	100	60,1	4,8	16,0	19,1	0,01	0,01	0,04
2013	100	61,0	4,6	15,3	19	0,01	0,01	0,04
2014	100	58,4	4,7	16,1	20,8	0,01	0,02	0,1
2015	100	58,8	4,8	15,3	20,9	0,03	0,03	0,1

Джерело: сформовано на основі [1, 2]

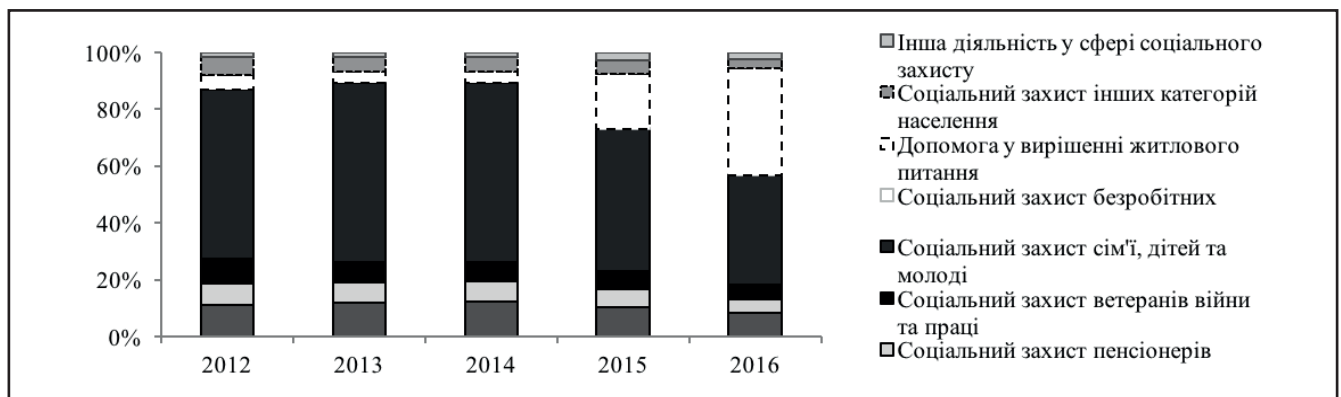
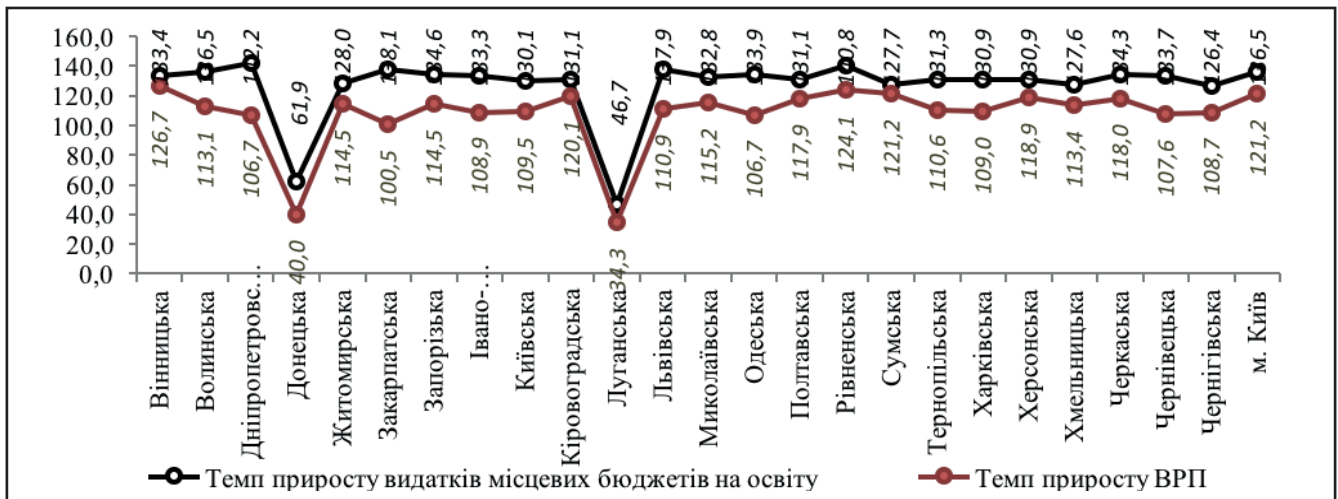

Рисунок 4. Динаміка структури видатків місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення, %

Джерело: сформовано на основі [6]

Рисунки 5. Темп приросту витраток місцевих бюджетів на освіту та ВВП (2015 р. до 2012 р.), %

Джерело: сформовано на основі [6]

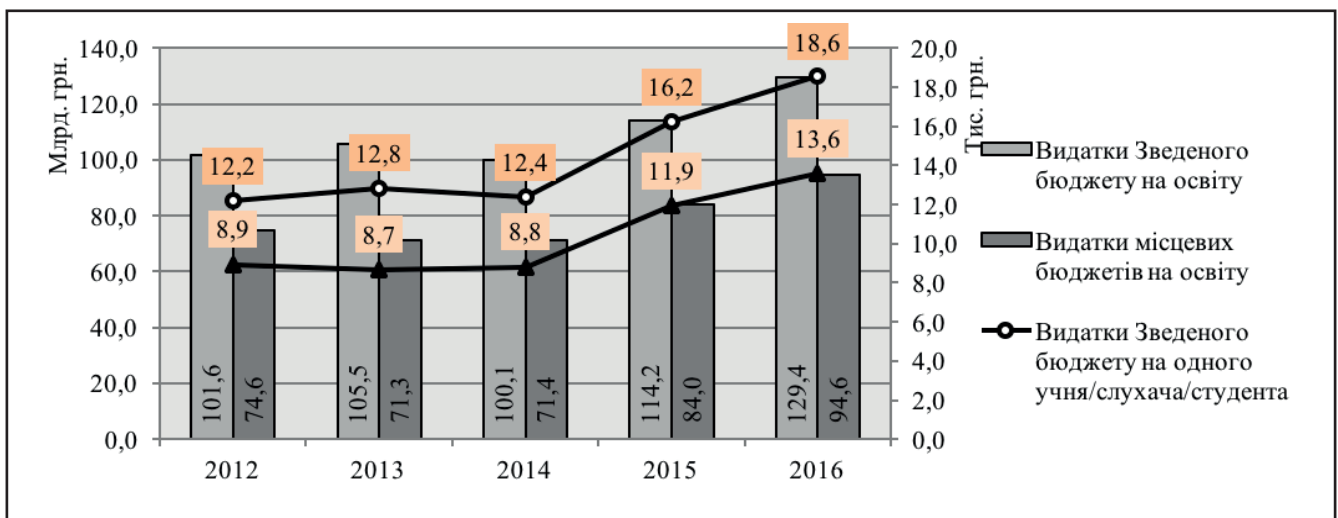
впродовж 2012–2015 рр. основна частка витраток на освіту припадала на районні бюджети та бюджети міст обласного значення.

Темпи приросту витраток місцевих бюджетів на освіту у 2015 році в порівнянні з 2012 роком в розрізі областей України (рис. 5) значно вищі, ніж темп приросту ВВП, що свідчить про невідповідність рівня економічного розвитку регіонів та постійного зростання витраток на освіту.

За період з 2012 до 2016 рр. витратки Зведеного бюджету на освіту зросли з 101,6 млрд. грн. до 129,4 млрд. грн., тобто 27,4%, місцевого – на 26,8% (рис. 6). Слід зауважити, що кількість учнів, студентів та слухачів навчальних закладів України за цей період скоротилася з 8 339,2 тис. осіб у 2012 році до 6 969,8 тис. осіб у 2016 році, тобто на 16,4%. Відтак, з 2014 року спосте-

рігається тенденція різкого зростання витраток Зведеного бюджету та місцевих бюджетів на одного учня/студента/слухача – у 1,5 рази. Щодо структури витраток місцевих бюджетів на освіту, за період 2012–2016 рр. вона практично не змінилася. Близько 59,0–59,5% витраток припадає на фінансування загальної середньої освіти, 21,0% – на дошкільну освіту, 6,5% – професійно-технічну освіту, 3,6% – на післядипломну та позашкільну освіту та інші заходи. При цьому, знижується частка витраток на вищу освіту – з 4,0% у 2012 році до 3,5% у 2016 році.

При цьому, в умовах постійного зростання фінансування освіти, якість надання освітніх послуг знижується. Основними проблемами фінансування освітньої сфери є неефективність використання фінансових ресурсів, спрямованих в освіт-

Рисунки 6. Динаміка витраток Зведеного та місцевих бюджетів на освіту

Джерело: сформовано на основі [6]

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

ню галузь, та направленість їх на фінансування закладів, а не самої освіти. Враховуючи розгалуженість мережі навчальних закладів, на їх утримання йдуть значні фінансові ресурси. Попри високі темпи приросту видатків на освіту та великі обсяги фінансування галузі, видатки на одного учня/студента та на оплату праці педагогічним працівникам є низькими в порівнянні з країнами Європи. Річна вартість навчання одного учня в країнах ЄС в середньому складає 6–8 тис. євро, в Україні – 12,3 тис. грн., тобто близько 400 євро.

На думку більшості експертів, основною проблемою зростання видатків на освіту та їх низькій ефективності є функціонування великої мережі освітніх закладів, зокрема, малокомплектних та високозатратних сільських шкіл. Відповідно до реформи децентралізації та змін, запланованих в освітній сфері, передбачається поетапна оптимізація навчальних закладів з метою зменшення їх кількості, збільшення наповнюваності класів та забезпечення раціонального використання бюджетних коштів. Попри несприйняття цих кроків населенням, це необхідний етап оптимізації освітньої галузі, який дозволить забезпечити зниження видатків на утримання освітніх закладів та підвищення ефективності їх використання.

Неефективністю характеризується і структура видатків на охорону здоров'я в Україні.

Система охорони здоров'я в Україні сьогодні стоїть на шляху реформування. Причиною цього є неефективність її функціонування впродовж років незалежності, низька якість наданих послуг,

а також невірний розподіл бюджетних ресурсів в системі. Свідчення цього є високі обсяги сукупних бюджетних та приватних видатків на охорону здоров'я – 7,6% ВВП, бюджетних – близько 4% ВВП [5], що перевищує середньосвітове значення для наявного рівня доходів.

Важливим для розуміння ситуації є аналіз структури видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я (рис. 7).

Аналізуючи видатки на охорону здоров'я, спостерігається «перекіс» фінансування стаціонарної допомоги – лікарень загального профілю, спеціалізованих лікарень та спеціалізованих закладів. При цьому, стаціонарні заклади освоюють понад 60% видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я, в той час як поліклінікам та амбулаторним закладам, спеціалізованим поліклінікам виділяється близько 6–7%, станціям швидкої медичної допомоги – 5–6%, центрам первинної медичної допомоги – приблизно 11% видатків.

Таким чином, механізм розподілу фінансових ресурсів в сфері охорони здоров'я характеризується неефективністю, оскільки розмір бюджетів стаціонарних закладів залежить від кількості ліжок–місць, тобто фінансуються наявні ресурси, а не надання послуг. В результаті такої видаткової політики в Україні існує на 40% ліжок–місць в стаціонарних закладах більше, ніж в середньому у країнах ЄС [5]. Крім того, на поточні видатки припадає близько 90% видатків Зведеного бюджету на охорону здоров'я. Найбільшою статтею видатків є оплата праці медичних працівників –

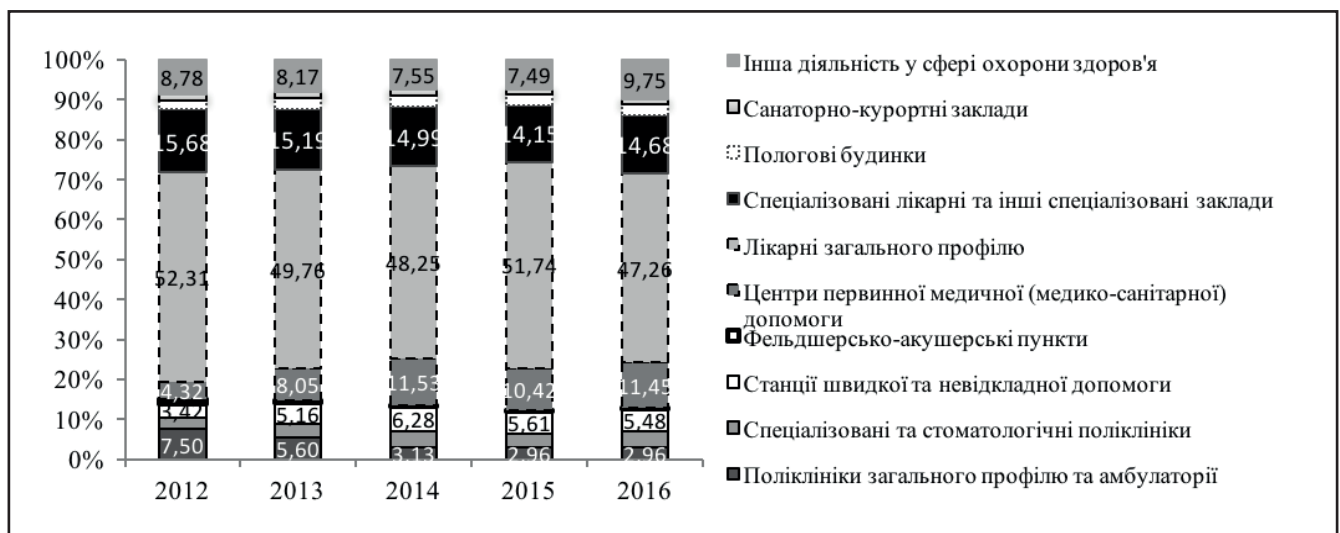

Рисунок 7. Динаміка структури видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я у 2012–2016 рр.

Джерело: сформовано на основі [6]

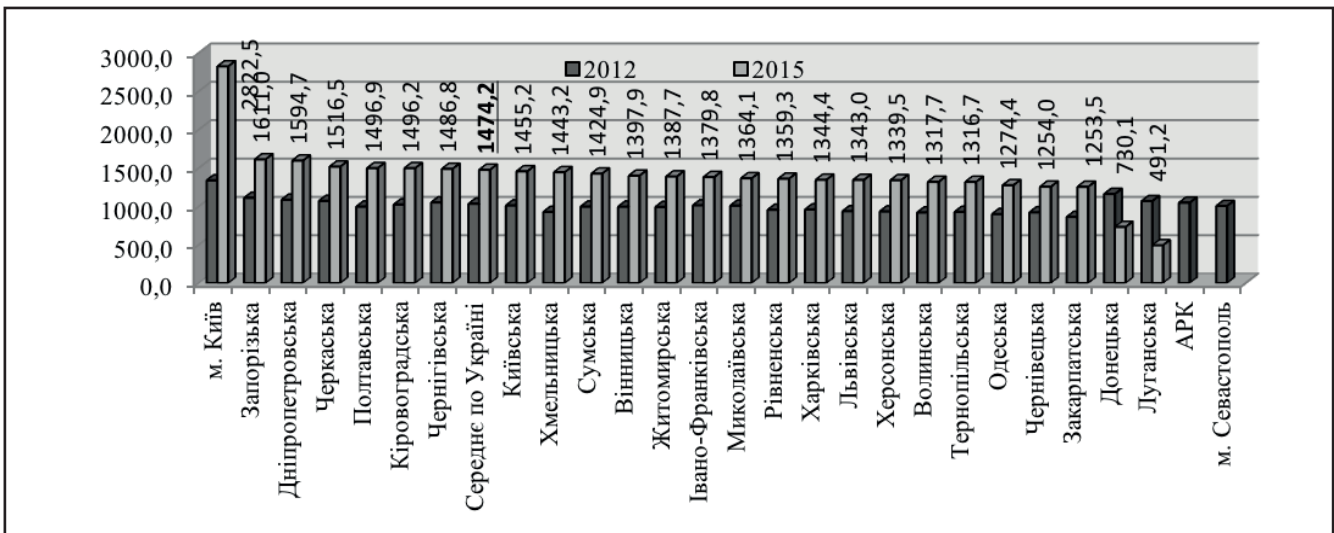

Рисунок 8. Динаміка видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я на душу населення в розрізі областей України у 2012 та 2015 роках, грн.

Джерело: сформовано на основі [6]

близько 50%, а також товари та послуги медичного характеру – 37%.

Якщо звернути увагу на співвідношення видатків на охорону здоров'я на одну особу в розрізі областей України, можна побачити доволі значну диференціацію (рис. 8).

Найвищими видатки місцевих бюджетів на душу населення є в м. Києві (2822,5 грн.), найнижчими – в Луганській (491,2 грн.) та Донецькій (780,1 грн.) областях. Таким чином, спостерігається переважання найвищого значення над найнижчим в 5,7 разів.

Відтак, першочерговим є реформування системи охорони здоров'я та її фінансування. Заходами в цьому напрямку мають бути такі: переорієнтація системи з лікування на профілактику та попередження захворювань, що передбачає і зміну видаткової політики; перехід від чинної системи фінансування існуючих ресурсів до фінансового забезпечення результатів діяльності в сфері спеціальної медичної допомоги і подушної оплати в сфері первинної меддопомоги; визначення чіткого переліку гарантованих медичних послуг з участю в їх оплаті та одночасним захистом малозабезпечених верств населення та хронічно хворих.

Щодо видатків на духовний та фізичний розвиток та на житлово-комунальне господарство, ці напрямки характеризуються фінансуванням за залишковим принципом. При цьому, існує значна диференціація у фінансуванні на одну особу житлово-комунального господарства в різних регіонах (найбільші обсяги видатків на особу припадають на м. Київ (735,8 грн.), Дніпропетровську

(536,9 грн.) та Харківську (529,7 грн.) області, найменші – Луганську (106,1 грн.), Донецьку (133,9 грн.) та Одеську (266,4 грн.) області).

Висновки

Як висновок, слід зазначити, що зростання соціальних видатків за досліджуваних період відбулося за рахунок планового підвищення заробітних плат та зростання вартості обслуговування відповідних закладів. Структура видатків соціального спрямування на сьогодні покликана забезпечити підтримку чинних закладів, проте не їх розширення та розвиток, а також покращення послуг, що надаються. Відтак, доцільним є проведення реформування відповідних галузей з повною зміною видаткової політики в цих напрямках.

Список використаних джерел

1. Бюджет України 2014. Статистичний збірник. Міністерство фінансів України. К.: 2015. 308 с.
2. Бюджет України 2015. Статистичний збірник. Міністерство фінансів України. К.: 2016. 308 с.
3. Возняк Г.В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 2016. 520 с.
4. Загальноосвітні навчальні заклади України на початок 2016/17 навчального року. Статистичний бюлетень. Державна служба статистики України. К. 2017 100 с.
5. Реформування фінансування охорони здоров'я заради підвищення якості надання послуг. Тематична записка. The World Bank. IBRD. IDA. – 4.04.2017 р. URL: <http://>

pubdocs.worldbank.org/en/748141491297157668/Ukraine-Special-Focus-Note-Health-April-2017-uk.pdf.
6. www.treasury.ua. – Державна казначейська служба України.

Reference

1. Ministry of Finance of Ukraine (2015). Biudzhety Ukrainy 2014 [Budget of Ukraine]. Kyiv. [in Ukrainian].
2. Ministry of Finance of Ukraine (2016). Biudzhety Ukrainy 2015 [Budget of Ukraine]. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Wozniak, G. V. (2016). Biudzhetna polityka rozvytku rehioniv Ukrainy: suchasna paradyhma ta oriientyry podalshykh reform [Budget policy for the development of the regions of Ukraine: a modern paradigm and guidelines for further reforms]. Lviv: / State Enterprise «Institute of Regional Studies named after MI Former NAS of Ukraine». [in Ukrainian].
4. State Statistics Service of Ukraine (2014). Zahalnoosvitni navchalni zaklady Ukrainy na pochatok 2016/17 navchalnoho roku [General educational institutions of Ukraine at the beginning of 2016/17 academic year]. Kyiv. [in Ukrainian].
5. The World Bank. IBRD. IDA. (2017). Reformuvannia finansuvannia okhorony zdorovia zarady pidvyshchennia yakosti nadannia posluh [Reforming health financing to improve the quality of service delivery]. URL: <http://pubdocs.worldbank.org/en/748141491297157668/Ukraine-Special-Focus-Note-Health-April-2017-uk.pdf>.
6. www.treasury.ua. – State Treasury of Ukraine.

Дані про автора

Раделицький Юрій Орестович,

к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту, Львівський національний університет імені Івана Франка.
e-mail: radelyckyjjurij@gmail.com

Пелехатий Андрій Олегович

к.е.н., докторант, Львівський національний університет імені Івана Франка.
e-mail: pelechatyj_a@i.ua

Данные об авторе

Раделицкий Юрий Орестович,

к.э.н., доцент кафедры учета и аудита, Львовский национальный университет имени Ивана Франко
e-mail: radelyckyjjurij@gmail.com

Пелехатый Андрей Олегович

к.э.н., докторант, Львовский национальный университет имени Ивана Франко
e-mail: pelechatyj_a@i.ua

Information about the author

Yurij Radelytsjkyj,

Ph.D., Associate Professor Department of Accounting and Audit, Ivan Franko National University of Lviv
e-mail: radelyckyjjurij@gmail.com

Andriy Pelekhatyy,

Ph.D., doctoral student, Ivan Franko National University of Lviv
e-mail: pelechatyj_a@i.ua

УДК332.2:338

DOI: 10.5281/zenodo.2537338

СУБОТА М.В.

Санаторно–курортні підприємства: особливості функціонування

Предметом дослідження є наукові та практичні засади функціонування підприємств санаторно–курортної сфери.

Метою дослідження є особливості функціонування підприємств санаторно–курортної сфери.

Методи дослідження. У роботі використано методи логічного узагальнення, аналізу, порівняння та синтезу, графічні та графоаналітичні методи.

Результати роботи. У статті визначено основні фактори у яких полягає особливість санаторно–курортної діяльності. Класифіковано санаторно–курортні підприємства за видами згідно специфікації функціональної спрямованості та їх спеціалізації. Розглянуто нормативно–правове забезпечення яким регулюється діяльність санаторно–курортних підприємств.

Галузь застосування результатів. Санаторно–курортні підприємства.

Висновки. Розвиток підприємств санаторно–курортного комплексу позитивно впливає на розвиток регіону та суміжні галузі: туризм, готельне господарство, ресторанне господарство, транспортне обслуговування, роздрібна торгівля, виробництво сувенірів та реклама. Основними прі-

оритетами розвитку є: зростання грошового потоку в регіоні; створення нових робочих місць та зростання доходів населення; реформування структури відпочинку, котру можуть використати як відпочиваючі, так і місцеве населення; збільшення податкових платежів у місцеві бюджети; подолання депресивності та прискорений економічний розвиток територій.

Ключові слова: санаторно-курортний заклад, санаторно-курортне підприємство, курорти, послуга, санаторно-курортна сфера.

СУБОТА М.В.

Санаторно-курортные предприятия: особенности функционирования

Предметом исследования являются научные и практические основы функционирования предприятий санаторно-курортной сферы.

Целью исследования является особенности функционирования предприятий санаторно-курортной сферы.

Методы исследования. В работе использованы методы логического обобщения, анализа, сравнения и синтеза, графические и графоаналитические методы.

Результаты работы. В статье определены основные факторы в чем заключается особенность санаторно-курортной деятельности. Классифицированы санаторно-курортные предприятия по видам согласно спецификации функциональной направленности и их специализации. Рассмотрены нормативно-правовое обеспечение которым регулируется деятельность санаторно-курортных предприятий.

Область применения результатов. Санаторно-курортные предприятия.

Выводы. Развитие предприятий санаторно-курортного комплекса положительно влияет на развитие региона и смежные отрасли: туризм, гостиничное хозяйство, общественное питание, транспортное обслуживание, розничная торговля, производство сувениров и реклама. Основными приоритетами развития являются: рост денежного потока в регионе; создание новых рабочих мест и рост доходов населения; реформирование структуры отдыха, которую могут использовать как отдыхающие, так и местное население; увеличение налоговых платежей в местные бюджеты; преодоления депрессивности и ускоренное экономическое развитие территорий.

Ключевые слова: санаторно-курортное учреждение, санаторно-курортное предприятие, курорты, услуга, санаторно-курортная сфера.

SUBOTA M.V.

Sanatorium and resort enterprises: features of functioning

The subject of the research is the scientific and practical principles of the functioning of the enterprises of the sanatorium and resort area.

The purpose of the study is the peculiarities of functioning of the enterprises of the sanatorium and resort area.

Research methods. The paper uses methods of logical generalization, analysis, comparison and synthesis, graphical and graph-analytical methods.

Results of work. The article defines the main factors which is the feature of sanatorium and resort activity. The sanatorium and resort enterprises are classified according to the types according to the specification of functional orientation and their specialization. The normative-legal framework is regulated by the activity of sanatorium and resort enterprises.

The field of application of results. Sanatorium and resort enterprises.

Conclusions. The development of enterprises of the sanatorium and resort complex positively influences the development of the region and related industries: tourism, hotel industry, restaurant,

transport services, retail trade, souvenir production and advertising. The main priorities of development are: growth of cash flow in the region; creating new jobs and increasing incomes; reforming the recreation structure, which can be used both by the rest and the local population; increase of tax payments in local budgets; overcoming depression and accelerated economic development of the territories.

Key words: sanatorium and resort institution, sanatorium and resort enterprise, resorts, service, sanatorium and resort area.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві значну роль займає санаторно–курортне лікування, основною метою якого є оздоровлення населення країни. Розвиток країни сьогодні характеризується ростом соціальної напруженості в суспільстві, зростанням напруженості праці, посиленням негативного впливу навколишнього природного середовища на організм людини. Вплив негативних факторів на здоров'я людини потребує періодичного оздоровлення населення в санаторно–курортних закладах, за рахунок якого відбудуватиметься зміцнення людського потенціалу у фізичному та духовному планах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою функціонування підприємств санаторно–курортної сфери в Україні займаються такі вчені як: С. Васильчак, О. Галаченко, В. Стафійчук, І. Сисоєнко, М. Шульга та ін. Однак у працях згаданих авторів, а також у нормативно–правових актах стосовно діяльності санаторно–курортних підприємств існують розходження як щодо назви цієї групи підприємств, так і їх класифікації та типізації.

Метою статті є особливості функціонування підприємств санаторно–курортної сфери.

Виклад основного матеріалу. Підприємства санаторно–курортної сфери мають ряд особливостей:

- обмежена сфера діяльності, що зумовлено локальним характером послуги як економічного блага;
- необхідність стандартизації технологічного процесу, оскільки висока (належна) якість послуги досягається в результаті чіткого виконання необхідних операцій (технологічних дій);
- невеликі розміри (малі, середні), що обумовлено локальним характером ринкової пропозиції та необхідністю динамічного реагування на зміни кон'юнктури;
- наявність підрозділу (служби) клієнтської взаємодії, оскільки послуга надається лише в результаті контакту надавача та споживача.

Послуги, які надаються підприємства у санаторно–курортній сфері можна класифікувати наступним чином:

- залежно від типу санаторно–курортного закладу, в якому надається послуга: загальнооздоровчі, профілактичні, бальнеологічні тощо;
- залежно від способу надання: стаціонарні, стаціонарно–амбулаторні, амбулаторні;
- залежно від тривалості надання: довгострокові (понад 30 днів); середньострокові (12–30 днів); короткострокові (до 12 днів);
- залежно від рівня спеціалізації: спеціалізовані (спрямовані на лікування та профілактику конкретних захворювань), неспеціалізовані (загальнооздоровчі).

Санаторно–курортні підприємства, як правило, надають споживачам (клієнтам) санаторно–курортні послуги за програмами з різними параметрами (тривалість, інтенсивність, набір процедур, умови надання). Санаторно–курортні підприємства надають лікувально–оздоровчі послуги відповідно до певних стандартів, в яких відображається інформація про правила виконання певних дій (операцій) в процесі безпосереднього надання послуги. Вказані документи можуть бути ухвалені на різних рівнях: локальному (стандарти обслуговування в певному санаторії), галузевому (приміром, вимоги Закону України «Про курорти») [166], національному (вимоги Закону України «Про захист прав споживачів») [162], міжнародному (міжнародна система класифікації закладів розміщення).

В економічній системі держави підприємства санаторно–курортної сфери – це підприємства, що надають клієнтам як мінімум три види послуг – розміщення, харчування та оздоровчі послуги. До них, насамперед відносять санаторії і пансіонати.

Підприємства санаторно–курортної сфери належать до сфери послуг і, зокрема, до сфери профілактичної медицини. Отже, маємо чітко усвідомлювати особливість санаторно–курортних послуг як товару [74, с. 84–86].

Особливість санаторно–курортної діяльності полягає у наступних факторах:

- процес створення продукту представлений у формі надання послуг чи виконання робіт;

- визначальними серед виробничих факторів є цінність, детермінована рідкістю та унікальними лікувальними властивостями природного ресурсу;
- санаторно-курортна діяльність у більшості є чітко вираженою сезонною, особливо на приморських курортних територіях;
- комплексність.

За специфікою функціональної спрямованості санаторно-курортні підприємства можуть поділяються на певні види (рис. 1), у відповідності до яких люди обирають оздоровчо-лікувальний заклад.

Санаторно-курортне лікування складається із комплексу заходів та різного роду матеріальних, нематеріальних та природних ресурсів, які спрямовані на покращення функцій людської життєдіяльності. Відновлення та покращення здоров'я людини є більш ефективним при санаторно-курортному лікуванні ніж при амбулаторному.

Згідно нормативно-правових документів, а саме Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» №2801-XII від 19.11.92 р., під закладом охорони здоров'я мається на увазі установа, організація чи підприємство завданням та ціллю якого є забезпечення потреб населення у сфері охорони здоров'я через надання медико-санітарної допомоги, використовуючи при цьому лікувальні і профілактичні заходи та медичні послуги.

У Постанові Кібинету Міністрів України «Загальні положення про санаторно-курортний заклад» №805 від 11.07.01 р. визначено поняття санаторно-курортний заклад, під яким розуміється аклад охорони здоров'я, що забезпечує надання громадянам послуг лікувального, профілактичного та реабілітаційного характеру з

використанням природних лікувальних ресурсів курортів (лікувальних грязей та озокериту, мінеральних та термальних вод, ропи лиманів та озер, природних комплексів із сприятливими для лікування умовами тощо) та із застосуванням фізіотерапевтичних методів, дієтотерапії, лікувальної фізкультури та інших методів санаторно-курортного лікування. З даного можна зробити висновок, що санаторно-курортними закладами є організації, установи та підприємства діяльність яких спрямована на покращення профілактичних, реабілітаційних та лікувальних послуг людям.

Варто зазначити, що санаторно-курортні заклади не зорієнтовані на надання ряду соціально-культурно-побутових послуг, які необхідні населенню на відпочинку чи оздоровленні, відтак доцільним є створення санаторно-курортних підприємств у які входитимуть і санаторно-курортні заклади та ще ряд інших структурних підрозділів, які надаватимуть повний спектр послуг населенню.

Діяльність санаторно-курортних підприємств регулюється рядом нормативно-правових актів, в яких визначено основні правові, економічні, організаційні і соціальні засади їх функціонування:

- Закон України «Про курорти» від 05.10.2000 р. № 2026-III;
- Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII;
- Загальне положення про санаторно-курортний заклад (установу), затверджене Постановою кабінетом міністрів України від 11 липня 2001 р. № 805;
- Концепція розвитку санаторно-курортної галузі, схвалена Розпорядженням Кабінету міністрів України від 23 квітня 2003 р. № 231-р;

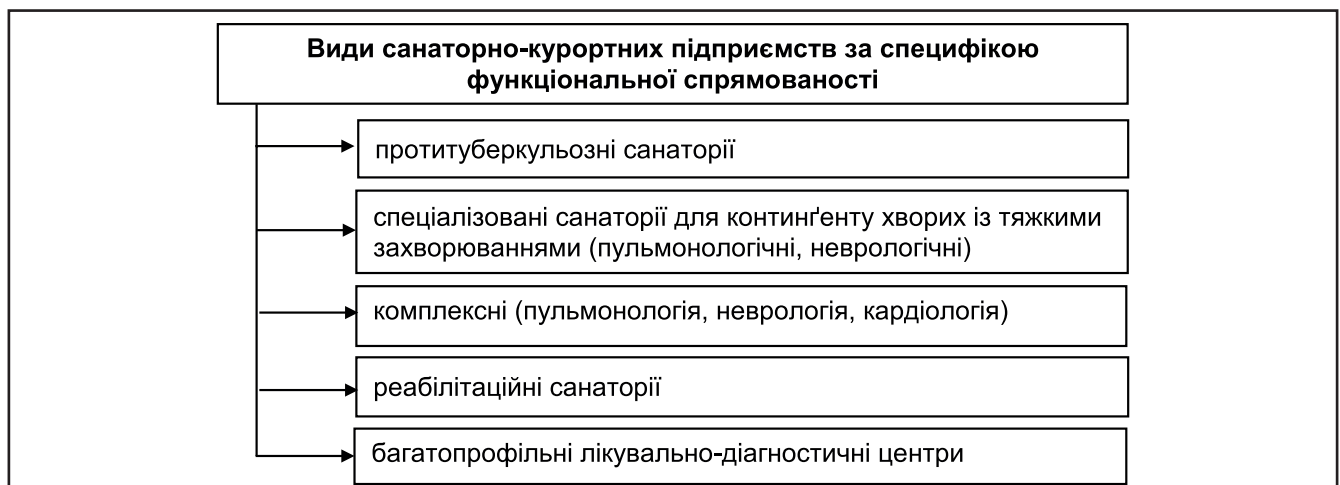

Рисунок 1. Види санаторно-курортних підприємств за специфікою функціональної спрямованості

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

• Постанова кабінету міністрів України «Про перелік санаторно–курортних установ відпочинку, операції з продажу путівок до яких на санаторно–курортне лікування і відпочинок дітей не підлягають обкладанню податком на додану вартість» від 05 серпня 1997 р. № 835;

• Інструкція про порядок обліку, зберігання, розподілу і видачі путівок до санаторно–курортних та інших лікувально–оздоровчих установ в органах праці і соціального захисту населення України, затверджена наказом Міністерства праці і соціальної політики України від 25 грудня 1997 р. № 42;

• Указ Президента України «Про Положення про Державне агентство України з туризму та курортів» від 8 квітня 2011 року № 444/2011.

Відповідно до Класифікатора видів економічної діяльності, підприємства, що надають санаторно–курортні послуги, належать до секції № 85 «Охорона здоров'я і соціальна допомога», класу 85.11 «Діяльність лікувальних закладів» та підкласу 85.11.3 «Діяльність санаторно–курортних організацій», який охоплює: послуги санато–

ріїв та профілакторіїв; послуги інших медичних закладів для відновлення здоров'я людини.

На основі опрацьованої літератури та змісту Закону України «Про курорти» від 05.10.2000 р. № 2026–III [51] розроблено класифікацію видів санаторно–курортних закладів (рис. 2).

Відмінності між виділеними видами санаторно–курортних закладів зумовлюють соціальне й екологічне значення їх діяльності та впливають на організацію фінансового забезпечення.

Загалом можна виділити ряд видів санаторно–курортних закладів (рис. 3)

Зазначені види зумовлюють специфіку процесу лікування, обслуговування населення, використання спеціального обладнання природних ресурсів та необхідність створення додаткових умов для їх проживання. Виокремлені особливості зумовлюють додаткові витрати на створення всіх умов для оздоровлення та відпочинку населення, й отримання доходів від надання основних та додаткових санаторно–курортних послуг, адже поряд із санаторно–курортним закладом, який за–

Рисунок 2. Спеціалізація санаторно–курортних закладів України

Джерело: складено автором

Рисунок 3. Види санаторно-курортних закладів

безпечує надання оздоровчих, лікувальних та профілактичних послуг, підприємства санаторно-курортного комплексу охоплюють ще й обслуговуючі та допоміжні виробництва.

Відзначимо, що розвиток підприємств санаторно-курортного комплексу позитивно впливає і на суміжні галузі: туризм, готельне господарство, ресторанне господарство, транспортне обслуговування, роздрібна торгівля, виробництво сувенірів та реклама. До пріоритетів активізації розвитку санаторно-курортного комплексу доцільно віднести:

- а) зростання грошового потоку в регіоні;
- б) створення нових робочих місць та зростання доходів населення;
- в) реформування структури відпочинку, котру можуть використати як відпочиваючі, так і місцеве населення;
- г) збільшення податкових платежів у місцеві бюджети;
- д) подолання депресивності та прискорений економічний розвиток територій.

Висновок

Розвиток підприємств санаторно-курортного комплексу позитивно впливає на розвиток регіонів та суміжний бізнес у них. Типізація санаторно-курортних підприємств в Україні здійснюється на підставі функціональних ознак підприємства та особливостей природних умов і ресурсів території, на якій воно розміщується. Основними пріоритетами розвитку санаторно-курортних підприємств є: зростання грошового

потоку в регіоні; створення нових робочих місць та зростання доходів населення; реформування структури відпочинку, котру можуть використати як відпочиваючі, так і місцеве населення; збільшення податкових платежів у місцеві бюджети; подолання депресивності та прискорений економічний розвиток територій.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про туризм». Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Закон України «Про курорти». Режим доступу: www.rada.gov.ua.
3. Закон України «Про охорону здоров'я». Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/page3>
4. Інструкція про порядок обліку, зберігання, розподілу і видачі путівок до санаторно-курортних та інших лікувально-оздоровчих установ в органах праці і соціального захисту населення України, затверджена наказом Міністерства праці і соціальної політики України від 25 грудня 1997 р. № 42
5. Про затвердження загального положення про санаторно-курортний заклад: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2001 № 805. Режим доступу: [/ laws / show805-2001-n](http://laws/show/805-2001-n).
6. Про заходи щодо розвитку туризму і курортів в Україні: Указ Президента України від 21.02.2007 р. № 136 / 2007. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/136/2007>.
7. Про Концепцію розвитку охорони здоров'я населення України: Указ Президента України від 07.12.2000 р. № 1313/2000. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

8. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 168-р від 16 березня 2017 р. Режим доступу: <http://zakonO.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-p>

9. Сисоєнко І. В. Санаторно–курортні заклади в державній системі реабілітації та попередження інвалідності в Україні / І. В. Сисоєнко // Теоретичні та прикладні питання державотворення. – 2016. – Вип. 18. – С. 95–106.

10. Указ Президента України «Про Положення про Державне агентство України з туризму та курортів» від 8 квітня 2011 року № 444/2011

References

1. The Law of Ukraine Pro turyzm [On Tourism]. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua>.

2. The Law of Ukraine Pro kurorty [On Resorts]. Retrieved from: www.rada.gov.ua.

3. The Law of Ukraine Pro okhoronu zdorovia [On health protection]. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/page3>

4. Instruktsiia pro poriadok obliku, zberihannia, rozpodilu i vydachi putivok do sanatorno–kurortnykh ta inshykh likuvalno–ozdorovchykh ustanov v orhanakh pratsi i sotsialnogo zakhystu naselennia Ukrainy [Instruction on the procedure for recording, storing, distributing and issuing permits to sanatorium–resort and other health–improving institutions in the labor and social protection of the population of Ukraine], (25.12.1997 r.) № 42

5. Cabinet of Ministers of Ukraine Pro zatverdzhennia zahalnoho polozhennia pro sanatorno–kurortnyi zaklad [About the approval of the general provision for the sanatorium and resort]. (11.07.2001) № 805. Retrieved from: / laws / show805-2001-n.

6. President of Ukraine Pro zakhody shchodo rozvytku turyzmu i kurortiv v Ukraini [About measures to develop

tourism and resorts in Ukraine]. (21.02.2007 r.) №136/2007. Retrieved from: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/136/2007>.

7. President of Ukraine Pro Kontseptsiiu rozvytku okhorony zdorovia naselennia Ukrainy [About the Concept of Development of Health Care of Population of Ukraine]. (07.12.2000 r.) № 1313/2000. Retrieved from: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

8. Cabinet of Ministers of Ukraine Pro skhvalennia Stratehii rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku [About the approval of the Tourism Development and Resorts Development Strategy for the period up to 2026]. № 168-r vid 16 bereznia 2017 r. Retrieved from: <http://zakonO.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-r>

9. Sysoienko I. V. (2016). Sanatorno–kurortni zaklady v derzhavnii systemi reabilitatsii ta poperedzhennia invalidnosti v Ukraini [Sanatorium and resort facilities in the state system of rehabilitation and prevention of disability in Ukraine]. Teoretychni ta prykladni pytannia derzhavotvorennia – Theoretical and applied questions of state creation. Vol. №18., pp. 95–106.

10. President of Ukraine (2011). Pro Polozhennia pro Derzhavne ahentstvo Ukrainy z turyzmu ta kurortiv [On the Regulations on the State Agency of Ukraine for Tourism and Resorts]. (08.04 2011 r.) № 444/2011

Дані про автора

Субота Микола Васильович,

к.е.н, Голова ПрАТ «Укрпрофоздоровниця»

Данные об авторе

Субота Николай Васильевич,

к.э.н., Председатель ЗАО «Укрпрофоздравница»

Information about the author

Mykola Subota

Ph.D., Chairman of PJSC «Ukrprofizhrovnitsa»

ЗМІСТ

Макроекономічні аспекти сучасної економіки

ПРЕДБОРСЬКИЙ В.А. Гібридна, кризова паралельна реальність владного простору як загроза національній безпеці	7
ГАВРИЛКО П.П., ГАВРИЛКО Г.П., ГУШТАН Т.В. Фінансова безпека банківської системи	15
МОЛНАР О.С., ПОПОВИЧ І.О., ТОКАР М.М. Глобалізація – важливий фактор сучасних міжнародних економічних відносин	20

Інноваційно-інвестиційна політика

ГНАТЕНКО І.А. Генеза парадигми розвитку інноваційного підприємництва	25
ПЕНДЗИН О.О. Пріоритети і принципи інноваційної політики держави	33
ДІДУШКО Д.М. Імплементация інтернет речей в галузях світової економіки	42

Економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності

ДАНИЛО С.І. Особливості формування конкурентостійкості підприємств сільського зеленого туризму на засадах маркетингу	49
ЧОБАЛЬ Л.Ю., СИМЕХ К.Ю. Ключові фактори впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на діяльність підприємств сільського зеленого туризму	54
ШИРА Т.Б. Корпорація та корпоративна безпека	58
ТКАЧЕНКО О.М. Віктимність підприємства – одна з детермінант формування його безпеки	64
ШЕВЧЕНКО А.В., ВІЛЕНСЬКИЙ О.Р., ПУСТОВОЙТ Л.С. Роль маркетингової стратегії в діяльності вітчизняних підприємств	69
РИБАКОВА Л.П., СИМОЧКО М.І., ЮГАС Е.Ф. Ефективність системи моніторингу створення доданої вартості за обліково-аналітичною інформацією	75
ПЕТРИНЯК А.Я. Передумови формування маркетингової концепції управління ринку мінеральних вод	79

Соціально-трудова проблеми

ЧОРНОДІД І.С. ГОЛУБЕВ О.В. Теоретичні засади дослідження соціального капіталу	85
СІРЕНКО К.Ю. Соціальні індикатори рівня життя населення як основа соціальної безпеки та захищеності громадян України	90
КИЧКО І.І., ТИМОШЕНКО О.В., КЛІЩ Д.М. Перспективи збереження трудового потенціалу в контексті євроінтеграції	99
СЕРГЄЄВ С.О., ЦУКІН Б.М. Інвестиційне забезпечення економічного розвитку	109
РАДЕЛИЦЬКИЙ Ю.О., ПЕЛЕХАТИЙ А.О. Оцінка особливостей формування видаткової політики місцевих бюджетів у соціальній сфері	116
СУБОТА М.В. Санаторно-курортні підприємства: особливості функціонування	125

СОДЕРЖАНИЕ

Макроэкономические аспекты современной экономики

ПРЕДБОРСКИЙ В.А. Гибридная, кризисная параллельная реальность властного пространства как угроза национальной безопасности	7
ГАВРИЛКО П.П., ГАВРИЛКО Г.П., ГУШТАН Т.В. Финансовая безопасность банковской системы.....	15
МОЛНАР А.С., ПОПОВИЧ И.А., ТОКАРЬ М.М. Глобализация – важный фактор современных международных экономических отношений.....	20

Инновационно–инвестиционная політика

ГНАТЕНКО И.А. Генезис парадигмы развития инновационного предпринимательства.....	25
ПЕНДЗИН А.А. Приоритеты и принципы инновационной политики государства	33
ДИДУШКО Д.Н. Имплементация интернет вещей в отраслях мировой экономики	42

Экономические проблемы развития отраслей и видов экономической деятельности

ДАНИЛО С.И. Особенности формирования конкурентоустойчивости предприятий сельского зеленого туризма на принципах маркетинга	49
ЧОБАЛЬ Л.Ю., СИМЕХ К.Ю. Ключевые факторы влияния внешней и внутренней среды на деятельность предприятий сельского зеленого туризма	54
ШИРА Т.Б. Корпорация и корпоративная безопасность	58
ТКАЧЕНКО О.Н. Виктимность предприятия – одна из детерминант формирования его безопасности.....	64
ШЕВЧЕНКО А.В., ВИЛЕНСКИЙ А.Р., ПУСТОВОЙТ Л.С. Роль маркетинговой стратегии в деятельности отечественных предприятий	69
РЫБАКОВА Л.П., СИМОЧКО М.И., ЮГАС Э.Ф. Эффективность системы мониторинга создания добавленной стоимости по учетно–аналитической информации.....	75
ПЕТРИНЯК А.Я. Предпосылки формирования маркетинговой концепции управления рынка минеральных вод.....	79

Социально–трудовые проблемы

ЧОРНОДИД И.С., ГОЛУБЕВ А.В. Теоретические основы исследования социального капитала.....	85
СИРЕНКО К.Ю. Социальные индикаторы уровня жизни населения как основа социальной безопасности и защищенности граждан Украины	90
КИЧКО И.И., ТИМОШЕНКО А.В., КЛЕЩ Д.М. Перспективы сохранения трудового потенциала в контексте евроинтеграции.....	99
СЕРГЕЕВ С.А., ЦУКИН Б.Н. Инвестиционное обеспечение экономического развития.....	109
РАДЕЛИЦЬКИЙ Ю.О., ПЕЛЕХАТЫЙ А.О. Оценка особенностей формирования расходной политики местных бюджетов в социальной сфере	116
СУБОТА М.В. Санаторно–курортные предприятия: особенности функционирования	125

CONTENT

Macro-economic aspects of modern economy

PREDBORSKIJ V.A. Hybrid, crisis parallel reality of authorities space as a threat to national security	7
HAVRYLKO P.P., HAVRYLKO H.P., HUSHTAN T.V. Financial security of the banking system.....	15
MOLNAR O.S., POPOVYCH I.O., TOKAR M.M. Globalization is an important factor in modern international economic relations	20

Innovation and investment policy

HNATENKO I.A. Genesis is the paradigm of innovation entrepreneurship development.....	25
PENDZIN O.O. Priorities and principles of state innovation policy.....	33
DIDUSHKO D.M. Implementation of the Internet of things in the sectors of the world economy	42

Economic problems of development of branches and types of economic activity

DANYLO S.I. Features of the formation of competitive stability of enterprises of rural green tourism on the principles of marketing	49
CHOBAL L.Yu., SIMEKH K.Yu. Key factors of influencing of the external and internal environment for the activities of rural green tourism enterprises.....	54
SHIRA T.B. Corporation and corporate safety.....	58
TKACHENKO O.M. Victimhood of the enterprise is one of the determinants of its security.....	64
SHEVCHENKO A.V., VILENSKYI A.R., PUSTOVOIT L.S. The role of marketing strategy in the activity of domestic companies.....	69
RYBAKOVA L.P., SYMOCHKO M.I., YUHAS E.F. The effectiveness of the system of monitoring the creation of value added for accounting and analytical information	75
PETRYNYAK A.Y. Prerequisites for the formation of a marketing concept for the management of the market for mineral waters	79

Social-labor problems

CHORNODID I.S., GOLUBEV A.V. Theoretical foundations of social capital research	85
SIRENKO K.Yu. Social indicators of the life of the population as a basis social security and protection of citizens of Ukraine	90
KYCHKO I.I., O.V., KLISHCH D.M. Prospects for protection of labor potential in the context of euro integration	99
SERGEYEV S.A., SCHUKIN B.N. Investment support for economic development	109
RADELYTSKYI Yu.O., PELEKHATYY A.O. Assessment of the peculiarities of the formation of the expenditure policy of local budgets in the social sphere	116
SUBOTA M.V. Sanatorium and resort enterprises: features of functioning	125

До авторів збірника

Шановні автори!

*Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
приймає до друку у збірнику
«Формування ринкових відносин в Україні» статті з економічної тематики*

При подачі статті до редакції необхідно оформити її за поданими нижче правилами, а також ретельно перевірити текст на предмет виявлення граматичних, орфографічних, стилістичних та інших помилок!

1. Стаття має відповідати тематичній спрямованості збірника.
2. Обов'язковими є рецензія фахівця у відповідній галузі науки.
3. У статті відповідно до вимог ВАК необхідні такі елементи:

Стаття має містити: індекс УДК, відомості про автора (ів) на трьох мовах;

- *назва статті та анотація* на трьох мовах (українська, російська, англійська), де чітко сформульовано головну ідею статті та обґрунтовано її актуальність;
- *ключові слова* на трьох мовах до 10 слів (українська, російська, англійська);
- *постановка проблеми* у загальному вигляді та її зв'язок із важливими чи практичними завданнями;
- *аналіз останніх досліджень і публікацій*, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
- *формування цілей статті* (постановка завдання);
- *виклад основного матеріалу дослідження* з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- *висновки з даного дослідження* і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

4. Обсяг – від 8 до 16 сторінок, формату А4 через інтервал 1,5. Поля: верхнє, нижнє, лівє, правє – 2 см. Абзац – 5 знаків. Шрифт: Arial, розмір – 12. Мова – українська.

5. Прізвище, ініціали, науковий ступінь розміщуються у правій верхній частині аркуша.

6. Відомості про автора: адреса, контактний телефон (домашній, робочий).

7. Статті, таблиці та формули мають виконуватися у редакторі Microsoft Word, якщо стаття містить формули, то вони мають набиратися у редакторі формул Microsoft Equation, який вбудований в усі версії програми Word.

8. Якщо стаття містить графіки чи діаграми, виконанні в інших програмах (такі як Excel, Corel Draw та ін.), то ці файли також додаються до статті в оригіналі програм, в яких вони виконані.

9. Графіки та діаграми можуть бути передані в графічних форматах: векторний – EPS, AI (шрифти переконвертовані в криві); растровий – TIF, 300 dpi, 256 кольорів сірого.

10. Зноски в документі мають бути оформлені за допомогою вбудованих функцій програми Word.

11. Назви файлів мають відповідати прізвищам авторів.

12. Статті надаються на диску, або іншому електронному носії інформації до диска обов'язково додаються статті в роздрукованому і якісному вигляді Текст у електронному вигляді повинен відповідати тексту в надрукованому вигляді.

13. Статті не повинні містити приміток від руки та помарок, кожен лист статті підписується автором.

14. Посилання на джерела інформації є обов'язковими. Джерела подаються в кінці статті з основними вимогами до бібліографічних описів. Нумерація джерел вздовж тексту.

15. У разі невиконання вищевказаних вимог редакція не приймає статей до друку.

Редакція наукового збірника не несе відповідальності за авторські права статей, що подаються до друку.

Довідки за телефонами: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80

Сайт збірника наукових праць: <http://dndiime.org>; e-mail: zbornik@ukr.net

Редакційна колегія

К авторам сборника

Уважаемые авторы!

*Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
принимает к печати в научном сборнике
«Формирование рыночных отношений в Украине» статьи с экономической тематики*

При подаче статьи в редакцию необходимо оформить ее по представленным ниже правилам, а также тщательно проверить текст на предмет выявления грамматических, орфографических, стилистических и других ошибок!

1. Статья должна соответствовать тематической направленности сборника.
2. Обязательными являются рецензия специалиста (доктора наук) в соответствующей области науки.
3. В статье соответствии с требованиями ВАК необходимы следующие элементы:
Статья должна содержать: Библиографический показатель УДК, сведения об авторе (ах) фамилия, имя, отчество (автора полностью), место работы, должность, e-mail на трех языках;
– название статьи и аннотация на трех языках (украинский, русский, английский 1500–2000 знаков с пробелами), где четко сформулирована главная идея статьи и обоснована ее актуальность;
– ключевые слова на трех языках до 10 слов (украинский, русский, английский);
– *постановка проблемы* в общем виде и ее связь с важными или практическими задачами;
– *анализ последних исследований и публикаций*, в которых начато решение данной проблемы и на которые опирается автор, выделение нерешенных ранее частей общей проблемы, которым посвящена статья;
– *формирование целей статьи* (постановка задачи);
– *изложение основного материала исследования* с полным обоснованием полученных научных результатов;
– *выводы из данного исследования* и перспективы дальнейших исследований в данном направлении.
– список использованных источников, (на украинском и английском языках)
4. Объем – от 8 до 16 страниц, формата А4 через интервал 1,5. Поля: верхнее, нижнее, левое, правое – 2 см. Абзац – 5 знаков. Шрифт: Arial, размер – 12. Язык – украинский.
5. Фамилия, инициалы, ученая степень размещаются в правой верхней части листа.
6. Сведения об авторе: адрес, контактный телефон (домашний, рабочий).
7. Статьи, таблицы и формулы должны выполняться в редакторе Microsoft Word, если статья содержит формулы, то они должны набираться в редакторе формул Microsoft Equation, который встроен во все версии программы Word.
8. Если статья содержит графики или диаграммы, выполненные в других программах (например, Excel, Corel Draw и др.), То эти файлы также добавляются к статье в оригинале программ, в которых они выполнены.
9. Графики и диаграммы могут быть переданы в графических форматах: векторный – EPS, AI (шрифты сконвертированные в кривые) растровый – TIF, 300 dpi, 256 цветов серого.
10. Сноски в документе должны быть оформлены с помощью встроенных функций программы Word.
11. Названия файлов должны соответствовать фамилиям авторов.
12. Статьи предоставляются на электронном носителе обязательно добавляются статьи в распечатанном и качественном виде. Текст в электронном виде должен соответствовать тексту в напечатанном виде.
13. Статьи не должны содержать примечаний от руки и помарок, каждый лист статьи подписывается автором.
14. Ссылки на источники информации являются обязательными. Источники подаются в конце статьи с основными требованиями к библиографическим описаниям. Нумерация источников вдоль текста.
15. В случае невыполнения вышеуказанных требований редакция не принимает статей в печать.

Редакция научного сборника не несет ответственности за авторские права статей, которые подаются в печать.

Справки по телефонам: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Сайт сборника научных трудов: <http://ndiime.org>; e-mail: zbornik@ukr.net

Редакционная коллегия

To the authors of the collection!

Dear authors!

*State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
accepts economic articles for printing in the scientific collection
«Market Relations Development in Ukraine»*

When submitting an article to the editorial board, it is necessary to compose it according to the following rules, as well as carefully check the text to detect grammar, spelling, stylistic and other errors!

1. The article should correspond to the thematic orientation of the collection.
2. The review of a specialist (doctor of sciences) in the relevant field of science is mandatory.
3. The following elements are required in the article in accordance with the requirements of the HAC:
The article should contain: UDC bibliographic index, information about the author(s) in three languages;
– the title of the article and an abstract in three languages (Ukrainian, Russian, English extended annotation), where the main idea of the article is clearly formulated and its relevance is substantiated;
– keywords in three languages, up to 10 words (Ukrainian, Russian, English);
– problem statement in general and its connection with important or practical tasks;
– analysis of recent researches and publications in which the solution to this problem was initiated and author is based on them; the emphasis of previously unsettled parts of the general problem to which the article is devoted;
– formation of the goals of the article (statement of the task);
– an outline of the main research material with the full justification of the obtained scientific results;
– conclusions from this study and prospects for further investigation in this direction.
– list of used sources, references
4. Volume – from 8 to 16 pages, format A4 in interval 1,5. Fields: upper, lower, left, right – 2 cm. Paragraph – 5 characters. Font: Arial, size – 12. Language – Ukrainian.
5. The last name, initials, scientific degree are placed in the upper right of the sheet.
6. Information about the author: address, contact phone (home, work).
7. Articles, tables and formulas must be executed in Microsoft Word editor, if the article contains formulas, they should be typed in the Microsoft Equation formula editor that is Built-in to all versions of Word.
8. If the article contains graphs or charts, execution in other programs (such as Excel, Corel Draw, etc.), then these files are also added to the article in the original programs in which they are executed.
9. Charts and diagrams can be transmitted in graphic formats: vector – EPS, AI (fonts converted into curves); raster – TIF, 300 dpi, 256 colors gray.
10. Entries in the document must be made using the built-in features of the Word program.
11. The names of the files should correspond to the names of the authors.
12. Articles are provided on an electronic carrier, as well as necessarily added articles in printed and high-quality form. The text in electronic form must correspond to the text in printed form.
13. Articles should not contain handwritten notes and stamps, each article letter is signed by the author.
14. References to sources of information are mandatory. Sources are provided at the end of the article with the basic requirements for bibliographic descriptions. Numbering sources along the text.
15. In case of non-fulfillment of the above-mentioned requirements, the editorial board does not accept articles for printing.

The edition of the scientific collection is not responsible for the copyrights of the articles submitted for publication.

Inquiries by phone: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Website of scientific bulletin: <http://dndiime.org>; e-mail: zbornik@ukr.net

Editorial team

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Збірник наукових праць

№11 (210) 2018 р.

Періодичність – щомісячник

Головний редактор Захарін С.В
Комп'ютерна верстка та дизайн Сердюк В.Л.

Підписано до друку 26.11.2018 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний
Ум. друк. аркушів 16,28
Гарнітура Europe. Наклад 100 прим.

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ 22545–12443ПР від 20.02.2017 р.
Адреса редакції: 01014, м. Київ, бул. Дружби Народів, 38
<http://dndiime.org.uk>, e-mail: zbornik@ukr.net

**Государственный научно–исследовательский институт
информатизации и моделирования экономики**

ФОРМИРОВАНИЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

Сборник научных трудов

№11 (210) 2018 р.

Периодичность–ежемесячник

Главный редактор Захарин С.В.
Компьютерная верстка и дизайн Сердюк В.Л.

Подписано в печать 26.11.2018 г.
Формат 60x84 1/8. бумага офсетная
Усл. печатных. листов 16,28
Гарнитура Europe. Наклад 100 экз.

Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации
Серия КВ 22545–12445ПР от 20.02.2018 г.
Адрес редакции 01014, г. Киев, бул. Дружбы Народов, 38
<http://dndiime.org.uk>, e-mail: zbornik@ukr.net

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Collection of scientific works

No. 11 (210) 2018

Frequency – monthly

Editor-in-Chief S.Zakharin

Computer design and design V.Serdyuk

Signed for printing on 26.11.2018.

Format 60x84. 1/8. Paper offset

Conditional Printed Sheets 16,28

Headset Europe. Circulation 100 copies

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

Certificate of state registration of printed mass media

Series KV 22545–12445PR from 02.20.2018

Editorial address, 01014, m. Kyiv, bul. Druzhby Narodiv, 38

<http://dndiime.org.uk>, e-mail: zbornik@ukr.net